

REFORMÁTUS EGYHÁZI KÖNYVTÁR

Új folyam • 8

Sorozatszerkesztő

BOGÁRDI SZABÓ ISTVÁN

Kálvin János

AZ ELSŐ
KORINTHUSI LEVÉL
magyarázata

Kiadja
A Magyarországi Református Egyház
Kálvin János Kiadója
Budapest, 2015

Fordította
BUZOGÁNY DEZSŐ

Lektorálta
BOGÁRDI SZABÓ ISTVÁN

TARTALOM

Előszó	7
Kálvin ajánlólevele (1546)	9
Kálvin ajánlólevele (1556)	12
A levél tartalma (Argumentum)	15
Első rész	23
Második rész	59
Harmadik rész	77
Negyedik rész	97
Ötödik rész	117
Hatodik rész	130
Hetedik rész	148
Nyolcadik rész	186
Kilencedik rész	198
Tizedik rész	217
Tizenegyedik rész	243
Tizenkettedik rész	275
Tizenharmadik rész	291
Tizennegyedik rész	302
Tizenötödik rész	328
Tizenhatodik rész	367
Rövidítések	377

Kálvin 1546-ban fejezte be az első Korinthusi levélhez írott kommentárját, hat esztendővel a Római levélhez írt magyarázata után. Bár tervei szerint munkáját korábban szeretne volna befejezni, és már strasbourg tartózkodása alatt magyarázni kezdte a Korinthusi levelet, közbejött feladatai, genfi teendői és a reformáció második nemzedékét meghatározó disputák feltartóztatták (apologetikus és polemikus írásainak majdnem felét ebben a hat évben írta). Ráadásul, Genfben visszatérve, kutatási lehetőségei is megcsappantak, jórészt csak a saját, töredékében megmaradt könyvtárára és jegyzeteire támaszkodhatott.¹ Bár időközben Júdás leveléhez írt egy kommentárt, és ezt meg is jelentette (1542), később, a páli levelekhez írt kommentárjainak összesítő kiadásában jelzi, hogy ezt inkább vázlatnak tekintette, és valóban alaposan át is dolgozta.² Így voltaképpen – Kálvin eredeti célkitűzését és munkatervét is figyelembe véve – a Korinthusi levél magyarázata tekinthető valóban az első kommentárnak a Római levélhez írott után. A latin kiadás után csakhamar megjelent a francia változat is (1547). 1551-ben és 1556-ban azután újabb latin és francia kiadás követte az elsőt, más kommentárjaihoz képest csekély változtatásokkal.

Ajánlását, mely egyben előszónak is tekinthető, Jaques de Bourgogne de Falais-nak, V. Károly unokatestvérének írta,³ aki Franciaországot elhagyva – éppen Kálvin tanácsára⁴ – Genfben telepedett le, bár a kommentár megjelenésekor még Strasbourgban tartózkodott. Amikor V. Károly hamis vádak alapján elkoboztatta birtokait, Kálvin, nevét elhallgatva és a kiadás helyét mellőzve, nyílt iratban kelt védelmére.⁵ A kommentár 1556-os újbóli kiadásakor azonban Kálvin már másnak ajánlotta munkáját. A genfi viták során ugyanis de Falais előbb Bolsec, majd Castellio pártjára állt, így elhidegült Kálvintól, és

¹Vö. T. H. L. Parker, *Calvin's New Testament Commentaries*, T&T Clark, 1971.

²A Júdás leveléhez írt kommentárja 1551-es francia kiadásának címében ez áll: „*revue et augmenté par luy mesme*”, vagyis: felülvizsgált és részletesen bővített.

³CO 12,258–60.

⁴CO 11,628–32. Továbbá: Jean Calvin, *Lettres à Monsieur et Madame de Falais*, Librairie Droz, Geneva, 1991.

⁵L'excuse de noble Seigneur Jaques de Bourgogne, Seigneur de Falais et de Bredam (1547). Latin változata in CO 10,273–294.

elfordult a genfi gyülekezettől is. Kálvin az új ajánlást Galeazzo Caraccioli de Vicónak, IV. Pál pápa unokaöccsének írta, aki Nápolyból menekült Genfbe.⁶ (Érdeemes megjegyezni, hogy az *Institutio* olasz kiadását a fordító, Guilo Cesare szintén Caracciolinak ajánlotta 1557-ben.) Kötetünkben – az összefüggések megértése érdekében – mindkét ajánlást közzéteszük.⁷

A fordítás a *Corpus Reformatorum* sorozatban megjelent latin szöveg alapján készült.⁸ A fordító, Buzogány Dezső a nehezebben értelmezhető részeknél figyelembe vette a francia kiadások szövegét is, ezeket jegyzetekben jelezzük. Szerény eszközeinkkel élve igyekeztünk mind a bibliai szöveg értelmezésénél, mind a kommentárban feltárni és megjelölni Kálvin többnyire névtelen hivatkozásait. Kálvin a főszövegben többször utal *Institutio* jára is, a jegyzetekben pedig mi jelöltük meg azokat a részeket, amelyek segíthetik a megértést. Bár a filológia szabályainak nem felel meg, hogy az *Institutio* 1559-es kiadására utalunk, az összefüggések tekintetében mégis ez a legkézenfekvőbb megoldás.

Kommentárjában Kálvin tovább mélyíti bibliamagyarázó gyakorlatát (világosság, egyszerűség, építő haszon), és szerkezetében sem tér el a Római levéltől és a később kiadott újszövetségi magyarázataitól (fordítás, szövegértelmezési kérdések, magyarázatok, alkalmazás). Annyiban mégis jelentős változást láthatunk, hogy itt már sokkal kritikusabb kortársai, elsősorban Erasmus fordítói megoldásaival szemben, ugyanakkor jobban méltányolja a *Vulgata* latin szövegét, viszont tartózkodóbb az óegyházi szövegmagyarázatok iránt.

Kálvin a levél tartalmát összefoglaló *Argumentum*ban már előre jelzi magyarázatának fő hangsúlyait, ezek: az evangélium életváltoztató hatalmának bemutatása, a hamis tanítók és tanítások leleplezése és feltartóztatása, az egyház békéjének és egységének szolgálata, de leginkább az, ami Pál egyetlen célja is volt: hogy „ő maga és mindenki más alászálljon, Krisztus pedig uralkodjék”. Márpedig „az első lépés Krisztus szolgálatában az, hogy magunkról elfeledkezve, egyedül csak Isten dicsőségét és az emberek üdvösségét keressük”. Erre tanít Kálvin kommentárja is.

Bogárdi Szabó István

⁶CO 16,12–14.

⁷A két ajánlás háttéréhez lásd Michiel A. van den Berg, *Friends of Calvin*, Eerdmans P. Co., 2009.

⁸CO 49,293–574: *Ioannis Calvinii Commentarii in priorem Epistolam Pauli ad Corinthios*.

KÁLVIN AJÁNLÓLEVELE (1546)

Burgundiai Jakabnak, kiváló férfiúnak, Fallesia és Breda urának stb.

Bárcsak megfelelne mindenki elvárásának és óhajának most megjelenő kommentárunk, amelyben igyekszem Pál levelét a legkevésbé homályosan és egyúttal haszonnal magyarázni, úgy, ahogy azt sokan régóta kérték már, mi több, újra meg újra sürgették is. Ezt nem azért mondom, hogy ily módon arassak valamiféle dicsőséget – távol álljon Krisztus szolgáitól a nagyravágás! –, hanem azért, mert azt szeretném, ha mindenkinek hasznára válna, ám ez csak akkor lesz így, ha tetszésre talál. Ami engem illet, a legnagyobb hűséggel és nem kisebb gondossággal dolgoztam ki, hogy – mellőzve mindenféle hivalkodást – a legtöbbet használjon Isten egyházának. Hogy mennyire jutottam, azt tapasztalatból ítélik meg az olvasók.

Bízom benne, hogy annyit mégis elértem: nem közönséges segéd-eszköz lesz ez Pál gondolatainak alaposabb megértéséhez. Abban pedig egyáltalán nem kételkedem, kiváló férfiú, hogy neked tetszeni fog; ezért külön is kérlek, ne ragaddtasd magad túlzásokra irántam érzett szeretetedből. Ám ha ez történne is, véleményedet akkor sem becsülöm kevesebbre, sőt, ha munkám elnyeri feltétlen elismerésedet, tudni fogom, hogy jó eredménnyel végeztem el.

Mindazáltal nem csupán abban a reményben ajánlom neked munkámat, hogy elnyeri tetszésedet. Más okaim is vannak erre. Elsősorban az, hogy személyed tökéletesen illik Pál levelének lényegéhez. Mert míg manapság sokan holmi meddő és ködös filozófiává csavarják el az evangéliumot, és úgy gondolják, hogy eleget tesznek feladatuknak, ha rábólintanak arra, amit hallanak, addig te számunkra kiváló példa vagy arra az eleven fogékonyságra, amelyet Pál annyira sürget. Amikor rád tekintünk, mondom, láthatjuk, hogy milyen is a Lélek ereje, amely, Pál tanúsága szerint, az evangéliumban lüktet. Ezt nem barátságunk miatt említem, hanem azért, mert úgy látom, hogy fontos példa vagy minderre.

Már az is nagy dolog, hogy főrendi nemes létedre, megannyi kintintető címmel felruházva, hatalmas birtokkal és vagyonnal – ami manapság számtalan romlottság forrása – te szerényen és mértékle-

tesen élsz; de te még a családot is megtartottad a tiszta és tisztas fegyelemben. Mindkettőben példásan jársz el. Mert úgy viselkedtél, hogy mindenki világosan megértse: a törtetés áll a legtávolabb tőled. S úgy őrizted meg becsületedet – melyre szükséged is volt –, hogy miközben mértékletes életviteledben nyoma se látható fukarságnak, aközben nyilvánvaló, hogy inkább kerülöd, mintsem óhajtod a pompát. Olyan nagy barátságot és emberséget tanúsítottál mindenki iránt, hogy ez szerénységed dicséretére kötelezi őket; bizony, senkit sem bántottál meg a fennhéjázás vagy az önteltség legapróbb jelével sem.

A családról elég lesz egyetlen mondat is: úgy szervezted meg, hogy mint tükör az arcot, az Úr szellemét és törvényét ragyogja vissza. Már ez is páratlan példája az erényességnek, és igen kiváló minta az utánzásra. Ám sokkal többre értékelem azt, hogy miután a gazemberek hamis váddal megrágalmaztak a császár előtt – s tették ezt azért, mert ha Krisztus országa valahol elkezd virágzni, ez örületbe és örjögésbe hajsolja őket –, te ezt töretlen lélekkel és bátorsággal hordozod, s nem kisebb a becsületed most hazádtól távol, mint amekkorával ékesítetted otléteddel ezelőtt. Egyébről nem szólok, mert igen hosszú lenne mindent felsorolni. Annak pedig több mint általánosnak és szokásosnak kellene lennie a keresztyének között, hogy ne csak a vagyonukat, udvarházukat, fejedelmi birtokaikat hagyják oda nyugodt lélekkel Krisztus ügyéért, hanem derűsen és örömmel megvessenek bármit, még amit a legértékesebbnek is tartanak az ég alatt. Mégis, szinte mindannyian tunyák és ugyanakkor közönyösek vagyunk, holott ez az erény megkülönböztetett csodálatra méltó! Látva hát, amint ez oly világosan tündökölt benned, bárcsak sokakban felkeltené az igyekezetet, hogy versenyre keljenek veled, és ne rejtőzködjének folyton fészükbe húzódva, hanem álljanak ki, ha van még bennük valami szikrája a keresztyén lelkiségnek.

Abból pedig, hogy időről időre új vádakkal támadnak ellened, egyértelmű, hogy a kegyesség örjögő ellenségei nem érnek el semmi mást, csak azt, hogy durva és féktelen hazudozásaik miatt még gyalázatosabbá válnak. Mert nincs olyan józan ítéletű ember, aki ne látná, hogy ezek a veszett kuttyák, akik szeretnének téged szétszaggatni, még harapni sem képesek, ezért csak önmagukat tudják megcsaholni. Még szerencse, hogy messze vannak, s ezért semmit sem árthatnak. Bár a hitetlenek jogtiprásai nagymértékben lepassztották vagyonedat, a kegyesek igazi tisztelete mégsem fogyatkozott meg irántad. Te mindazonáltal, ahogy keresztyénhez illő, távolabbra tekintesz. Ili-

szen téged csak a mennyei dicsőség nyugtat meg, amely Istennél van félretéve számunkra, és rögtön feltárul, mihelyt ez a mi külső emberünk megromol. Éljd boldogul, kiváló férfiú, nemzetes asszonyoddal együtt. Az Úr Jézus őrizzen meg egészségben hosszú ideig országa terjesztésére, és diadalmaskodjék a javatokra mindig a Sátán és minden ő ellenséges serege fölött.

Genf, 1546. február 24.

Üdvözet Galiazzo Caracciolusnak, nemes és nemzetes férfiúnak, Vicus márki egyetlen fiának és törvényes örökösének, akinek erényei még származásánál is kiválóbbak.

Amikor ez a kommentár először napvilágot látott, bárcsak egyáltalán ne ismertem volna, vagy inkább nagyon is jól ismertem volna azt, akinek a nevét most kénytelen vagyok kitörölni erről az oldalról, ahol mostanig állt. Nem félek attól, hogy következtelenséget kér számon rajtam, vagy panaszkodni fog, amiért visszaveszem tőle azt, amit adtam, hiszen ő maga tett meg mindent, hogy szembeforduljon velem, sőt, egyházunkkal is megszüntetett minden kapcsolatot; tehát semmi oka nincs a szemrehányásra. Mégis vonakodva változtatok szokásomon most, amikor kitörölöm valakinek a nevét írásaimból; sajnálom, hogy az illető leesett arról a talapzatról, ahová én emeltem, és nem ragyog már mások számára, mint szerettem volna. Minthogy azonban nem az én kezemben van a baj orvoslása, hadd feledjem őt, kinek tisztességét most is kímélni igyekszem azzal, hogy nevét elhallgatom. Tőled pedig, kiváló férfiú, bocsánatot kell kérnem, amiért most az ő helyére teszek, de teszem ezt annál is szívesebben, mert erre indít lehetetlen emberséged és szereteted, amelyet irántam és minden barátunk iránt tanúsítasz. És hogy újra említsem óhajomat, bárcsak ismeretek volna már tíz évvel ezelőtt! Most nem lenne semmi ok új ajánlást írni. Ami pedig az egész egyház számára érvényes példát illeti, igen jó helyzetben vagyunk. Mert nemhogy veszteséget okozna, hogy felednünk kell a tőlünk eltávozott személyt, hanem személyed sokkal gazdagabb és minden tekintetben jelesebb kárpótlás számunkra. S bár nem epekedsz színházi tapsra – mert megelégedsz azzal, hogy Isten a tanúd –, és nekem sincs szándékomban dicséreteket zengeni rólad, azt, ami hasznos és gyümölcsöző, mégsem lenne helyénvaló eltitkolni az olvasók előtt: előkelő családban születél, virágzó tiszteletnek és vagyonnak örvendhetsz, feleséged nemes és erényes asszony, számos gyermeked van, családotban csendesség és egyetértés honol, és békesség övezi mindenfelől; önként hagyta el hazádat, hogy Krisztus táborához csatlakozz, odahagyta termékeny és szép-

séges birtokodat, pompás atyai örökségedet, kényelmes és kellemes lakásodat, otthagytad a fényes családi hajlékot, megfosztottad magad atyádtól, feleségedtől, gyermekeidtől, ismerőseidtől, rokonaidtól, miután pedig a világ sok csábításának búcsút mondtál, megelégedvén a mi szerény viszonyainkkal, éppen úgy éled szűkös és köznapi életünket, mint bárki más közülünk. Mindezeket úgy sorolom, hogy a magam személyes hasznát sem mellőzöm. Mert miközben erényeidet azért állítom tükör gyanánt az olvasók elé, hogy felbuzduljanak követésükre, hálátlanság lenne, ha ezek ne hatnának rám megragadó erővel, hiszen mindegyiket közvetlen közelről láthatom, és nap mint nap tisztán szemlélhetem. S miután én magam is megtapasztaltam, hogy példád mennyire megerősítette hitemet és kegyességemet, és velem együtt Isten itt élő gyermekei is tanúsítják, hogy ebből nem mindennapi előmenetelt nyertek, úgy gondoltam: érdemes ezt közöztetni, hogy a haszna messzebbre is kiáradjon. Máskülönb ostobaság lenne idegenek és távol élők számára olyan személyt dicsérni, akinek a természetétől és jellemétől kimondhatatlanul távol áll a magamutogatás. Ezért ha azok, akik a távolság miatt nem ismertek még eddig, most, dicséretes példád láttán, elszánják magukat követésedre, és kiröppennek hön szeretett fészkeikből, meglesz írásom bőséges jutalma. Annak pedig több mint általánosnak és szokásosnak kellene lennie a keresztyének között, hogy ne csak a vagyonukat, udvarházukat, fejedelmi birtokaikat hagyják oda nyugodt lélekkel, hanem derűsen és örömmel megvessenek bármit, még amit a legértékesebbnek is tartanak az ég alatt, ha Krisztust másképpen követni nem lehet. De annyira tunyák, vagy inkább közönyösek vagyunk, hogy miközben sokan hidegen fogadják az evangéliumot, addig alig akad száz ember körül egy, aki érette akár a legparányibb birtokát is odaadná, s ki-kicsak vonakodva szánja rá magát arra, hogy a legkisebb kényelméről is lemondjon, attól pedig igen távol van, hogy akár életét is kész legyen letenni, mint illene. Bárcsak mindenki hozzád hasonlítana, leginkább az önmegtágadásban (amely minden erény kezdete). Te vagy az én legjobb tanúm, és viszont, én a tiéd, hogy mily kevés örömünk van azok társaságában, akik hazájukat elhagyva végül kimutatják, hogy ugyanazzal az indulattal viselik magukat itt is, mint ott. Minthogy azonban az olvasók magukban sokkal jobban megítélhetik ezt, mint ahogyan én szavakba tudom foglalni, könyörgésre térek át, és kérem Istent, aki Lelke csodálatos erejével mindeddig éltetett, hogy adjon neked győzhetetlen állhatatosságot mindvégig. Mert nincs rejtve előlem, hogy milyen sok viszontagsággal tett próbára téged Isten, amelyekből páratlan bölcsességgel azt következtetted, hogy kemény és

terhes katonáskodás vár még rád. A sok-sok tapasztalat megtanított rá, hogy milyen nagy szükségünk van a mennyből kinyújtott segítő kézre, ezért onnan kéred, velem együtt is, az állhatatosság ajándékát. Én pedig királyunkhoz, Krisztushoz könyörgök, akinek az Atya minden hatalmat megadott, és akinél ott van minden lelki jó tárháza, hogy őrizzen meg téged épségben számunkra, országa terjesztésére, és győzedelmeskedjen általad a Sátán és minden cinkosa fölött.

1556. január 24.,

tíz évre rá, hogy ez a kommentár először napvilágot látott.

A LEVÉL TARTALMA (ARGUMENTUM)

A levélnek különféle és sokrétű haszna van, mert számos fontos tanítétel található benne; s hogy ezeket mennyire szükséges megismerni, az éppen a rendre következő kifejtésből válik világossá, sőt, talán az Argumentumból is ki fog derülni, amelynek az összeállítását igyekeztem rövidre venni, hogy az egész lényegét átfoghassam, és a legfontosabb kérdések közül egyet se hagyjak ki. Mindenki tudja, hogy Korinthus gazdag és híres város volt Akhájában. Tudvalevő, hogy L. Mummius¹ azért rombolta le, mert kedvező fekvése gyanússá tette előtte; később újjáépítették, aminek az oka ugyanaz volt, amiért Mummius lerombolta, mert éppen kedvező fekvésének köszönhetette, hogy rövid idő alatt újra felépült. Miután ugyanis az egyik oldalon az Égei-tengerrel határos, a másikon a Jón-tengerrel, és ugyanakkor átjárást biztosít Attikából a Peloponnészoszi-félszigetre, árubehozatalra és -kivitelre igen alkalmas volt. Pál másfél évig tanított itt, ahogyan Lukács elbeszéli a Cselekedetek Könyvében, majd a zsidók gonoszsága miatt innen áthajózott Szíriába.² Távollétében hamis apostolok lopakodtak be, akik – megítélésem szerint – nyilvánvalóan hitetlen tanításaikkal nemcsak megzavarták az egyházat, vagy szándékosan megrontották az egészséges tanítást, hanem csillogó-villogó beszédükkel kérkedve, vagy inkább dagályos semmitmondásokkal pöffeszkedve megvetették Pál egyszerűségét, sőt, magát az evangéliumot is; nagyravágyásukkal pedig oda juttatták az egyházat, hogy különféle pártokra szakadt szét; végül csak azért sűrögtek-forogtak, hogy egyedül őket értékeljék, és inkább igyekeztek előretolni a maguk személyét, mintsem előmozdítani Krisztus országát és a nép üdvösségét. Továbbá, miután Korinthusban olyan bűnök uralkodtak, amelyekről főleg a kereskedő városok szoktak szenvedni – fényűzés, góg, hiúság, gyönyörök, csillapíthatatlan mohóság, versengés –, ezek az egyházat is annyira elárasztották, hogy a fegyelem szinte teljesen romba dőlt. Sőt, már-már a tan tisztasága is kezdett megromlani, hiszen kétségbe vonták a vallás legfontosabb tételét,

¹Lucius Mummius római hadvezér és politikus volt a Kr. e. 2. században. 146-ban őt bízták meg azzal, hogy az Akhájai Szövetség elleni háborút vezesse; ennek során foglalta el és rombolta le Korinthuszt (vö. *Dio Cassius*, *Historia Romana*, 21).

²Apt. csel 18,11,18.

a halottak feltámadását. Ám a mindent átható, nagy romlottság ellenére is azzal hitegették magukat, hogy minden dolguk a legnagyobb rendben van. A Sátán szokásos mesterkedései ezek: ha nem tudja útját állni a tanításnak, titkon settenkedik, hogy azt megtámadja; ha nem képes azt hazugságokkal annyira elnyomni, hogy ne jusson érvényre, rejtett aknamunkával próbálja meg lerombolni; egyszóval, ha nem tudja tőle elidegeníteni az emberek szívét, arra tör, hogy fokozatosan elfajuljanak tőle. Minden okom megvan tehát azt feltételezni, hogy azok a semmi-rekellők, akik a korinthusi egyházat megzavarták, nem az igazság nyílt ellenségei voltak. Látjuk, hogy Pál sehol másutt nem kíméli a hamis tanításokat. A Galatákhöz, a Filippibeliékhöz, a Timóteushoz intézett levelek rövidek. De még ezekben sem éri be annyival, hogy kikel a hamis apostolok ellen, hanem arra is kitér, hogy mivel ártanak az egyháznak. És méltán, hiszen nemcsak arra kell figyelmeztetni a hívőket, hogy milyen emberektől óvakodjanak, hanem rá kell mutatni arra is, hogy miféle rossztól védjék meg magukat. Tehát nem hiszem, hogy ebben a hosszú levélben el akarta volna hallgatni azt, amire a sokkal rövidebb levelekben gondosan kitért. Emellett még felsorolja a korinthusiak számos vétkét, köztük több olyat is, amelyek kisebbeknek tűnnek, hogy nyilvánvaló legyen: semmit sem akar elnézni, amiért méltán kell megrónia őket. Máskülönbent azt kellene mondanunk, hogy túl sok szót pazarol az ottani hamis tanítók és szószátyár rétorok elleni vitára. Megrója őket nagyravágyásukért, megfeddi őket, mert az evangéliumot emberi bölcselkedéssé torzították, azzal vádolja őket, hogy nincs meg bennük a Lélek ereje, mert dagályos beszédeikkel vannak elfoglalva, és csak a holt betűt hajszolják; közben a helytelen tanításról egyetlen szót sem szól. Ebből arra következtetnek, hogy bár az evangélium lényegéből nyíltan semmit nem vettek el, de miután a feltűnés gonosz vágya tüzelte őket, gondolom, olyan új tanítási módozatot okoskodtak ki, amely idegen volt Krisztus egyszerűségétől, hogy azzal vívják ki mások csodálatát. Lám, mind ide jutnak azok, akik nem fordultak el maguktól, hogy teljesen az Úr munkájának szenteljék magukat. Az első lépés Krisztus szolgálatában az, hogy magunkról elfeledkezve, egyedül csak Isten dicsőségét és az emberek üdvösségét keressük. Azután csak az lesz képes tanítani, akit átjárt az evangélium ereje, hogy ne annyira szájjal, hanem teljes szívvel beszéljen. Ezért akiket nem szült újjá Isten Lelke, miután nem érzik magukban az evangélium erejét, nem is tudják, mit jelent az, hogy új teremtményekké kell válnunk,³ igehirdetésük halott, holott élőknek és hatónak kellene lennie; de hogy a színpa-

³Jn 3,7.

don jól mutassanak, hamis színbe hozva eltorzítják az evangéliumot is, hogy olyan legyen, mint a világi bölcsélet. Márpedig Korinthusban nem volt ezt nehéz elérniük azoknak, akikről most szólunk. A kereskedőket ugyanis többnyire elragadja a külső látszat, és nemcsak eltűrik, hogy ugyanazokkal az üres dolgokkal szedik rá őket, amellyel ők ámítgatnak másokat, hanem mintha még örülnének is ennek. Hozzá még szeretnek édes dolgokat hallani, ezért nem szenvedhetik a feddés érdesebb hangját, így aztán, ha puhácska tanítókkal kerülnek szembe, akik elnézők irántuk, mintegy viszontszolgáltatásként ők is hízelegnek nekik. Elismerem, hogy ez bárhol megtörténhet, de a gazdag kereskedővárosokban sokkal általánosabb. Pál, aki amúgy istenes ember volt, és csodálatos erényekkel tűnt ki mások közül, külsejére nézve nem volt valami elbájoló, és nem is akart önmagával senkit elkápráztatni, hogy azzal szerezzze meg a világ csodálatát. Egyszóval, olyannyira eltöltötte belsőleg a Lélek ereje, hogy nem is akart küllemére mutogatni semmit; nem tudott hízelegni, nem törődött azzal, hogy kedvére van-e az embereknek, vagy nem. Egyetlen célja volt, hogy ő és mindenki más alászálljon, Krisztus pedig uralkodjék. A korinthusiak inkább az elmés tanokat kedvelték, mint a hasznosakat, ezért az evangélium nem volt az ínyükre; új dolgok után vágyódva, Krisztust már unalmasnak tartották. Vagy ha nem is süllyedtek bele ilyen vétkekbe, mégis nagy hajlamot mutattak az efféle romlottságok iránt. Így aztán a hamis apostolok könnyen elérték, hogy meghamisítsák köztük Krisztus tanítását. És bizony megromlik az, ha annyira bemocskolják természetes egyszerűségét, és annyira átmázolják, hogy semmiben sem különbözik már a világi filozófiától. Így aztán korinthusiak szájját szolgálva, annyira elfűszerezték prédikációikat, hogy az már teljesen elnyomta az evangélium ízét. Most már tudjuk, hogy miféle ok késztette Pált levélírássra. Most pedig röviden bemutatom az egyes fejezetek tartalmát, összefoglalva a levél lényegét.

A levelet dicsérettel kezdi,⁴ s ez voltaképpen buzdítás, hogy mindvégig úgy járjanak, ahogy kezdték; így lágyítja meg őket jó előre, hogy még tanulékonyabbak legyenek. Ám rögtön rátér a feddésre, és megemlíti a széthúzást, amelytől egyházuk szenvedett. Ezt a bajt orvosolni akarván, arra szólítja fel őket, hogy a kevélységről térjenek vissza alázatra. Már is elutasít minden világi bölcsességet, hogy egyedül csak a keresztt hirdetését emelje ki. Ugyanakkor meg is alázza rang-

⁴A francia változat kiegészíti: *en s'étonnant de leur avancement en l'Évangile* – amiért ekkora előrehaladást tettek az evangéliumban.

kórságukat, amikor felszólítja őket, hogy nézzék csak meg, miféle embereket fogad be a nyájába az Úr.

A második részben igehirdetését hozza fel példa gyanánt, amely emberileg szólva alázatos és egyszerű volt, de óriási lelki erő volt benne. És közben bővebben kifejti azt a kijelentését, hogy az evangéliumban mennyei és titkos bölcsesség van, amelyet sem éles ésszel vagy belátással, illetve semmiféle testi érzékkel nem lehet megragadni; nem lehet emberi észérvekkel elhíttetni; de színes szavakra vagy cifrázásra sincs szüksége, hanem egyedül a Lélek kijelentése által jut el az emberek elméjébe, és az pecsételi meg a szívekben. Végül összegez: az evangélium hirdetése nemcsak a test bölcsességétől különbözik, és a kereszt alázatában áll, de még a testi ítélőképesség sem tudja meghatározni értékét; ezt pedig azért teszi, hogy eltávolítsa őket a saját érzékükbe vetett bizalomtól, mert az mindent hamisan ítéel meg.

A harmadik rész elején ezt az utolsó mondatrészt alkalmazza rájuk. Pál itt panaszkodik, hogy testiek lévén arra is alig voltak alkalmasak, hogy az evangélium alapjait megtanulják. Ezért rámutat, hogy az ige megvetése, amely úgy eltöltötte őket, nem az ige hibájából fakad, hanem tudatlanságukból, és ugyanakkor hallgatólagosan arra is figyelmeztet, megújult elmére van szükségük, hogy elkezdjenek helyes ítéletet hozni. Utána megmutatja, az evangélium szolgálait oly módon kell megbecsülni, hogy a nekik adott tisztelet ne vegyen el semmit Isten dicsőségéből. Mert egy az Úr, és mindenki az ő szolgája; mindenki csak eszköz, az erőt egyedül ő adja, és tőle van a tökéletes véghezvitel is. Ugyanakkor azt is megmutatja, hogy mi legyen a szolgák célja: építeni az egyházat. Ez alkalommal meghatározza, hogy mi is az igazi és kellő rendje a jó építkezésnek: a fundamentum egyedül Krisztus legyen, és az egész építmény igazodjék az alaphoz. És itt mellékesen bizonyosságot tesz arról is, hogy ő bölcs építő volt, a többieket pedig arra inti, hogy fejezzék be, amit ő kezdett meg. Arra is buzdítja a korinthusiakat, hogy ne engedjék lelküket romlott tanításokkal beszenyyezni, mert ők Isten temploma; itt még egyszer lerombolja a test gőgös bölcsességét, hogy egyedül Krisztus ismerete tündököljön a hívek között.

A negyedik rész elején azt határozza meg, hogy mi az igaz apostol tiszte. És mivel a korinthusiak megromlott ítéletük miatt nem tudták őt igaz apostolként elismerni, ítéletüket visszautasítva az Úr napjára fellebez. Aztán, miután megvetették alázatos külleme miatt, azt tanítja, hogy az alázat inkább dicsőségére válik, mint gyalázatára. Utána tényeket hoz fel, hogy bizonyítsa: nem a maga dicsőségéért, s nem is a gyomráért fáradozott, hanem azért, hogy hűséggel szolgálja Krisz-

tus ügyét. Majd összegzi, hogy milyen tisztelettel tartoznak neki a korinthusiak. A végén Timóteust ajánlja, amíg ő maga visszatérhet, és ugyanakkor kijelenti, hogy visszatérte után fogja teljesen nyilvánvalóvá tenni, mennyire nem becsüli semmire azokat az üres hözöngéseket, amelyekkel a hamis apostolok kellették magukat.

Az ötödik részben azért feddi őket, mert csendben eltűrték a mostoha fiú és mostoha anyja vérfertőző házasságát. Emlékezteti őket, hogy ennek a nagy csapásnak magában is elég oknak kellett volna lennie arra, hogy a nagy fennhézás helyett inkább szegyenkezve meghúzzák magukat. Innen az általános tanításra tér át: az ilyen istentelenséget kiközösítéssel kell büntetni, hogy visszaszorítsák a bűnös szabadosságot, és hogy a fertőzés ne terjedjen át másokra is.

A hatodik résznek két főrésze van. Az elsőben támadja a törvényszéki pereskedéseket, mert ezeken a hitetlen bírúk előtt veszekedtek egymással, nagy szegyént hozva az evangéliumra. A másodikban megrója a szabados paráznaságot, amely annyira elhatalmasodott, hogy már-már megengedettnek vették. Ezt is súlyos fenyegetéssel kezdi, majd a fenyegetést érvekkel támasztja alá.

A hetedik részben a szüzességről, a házasságról és a cölibátusról vitázik. Amennyire Pál szavaiból kivehető, Korinthus elárasztotta az a babonás vélekedés, hogy a szüzesség kiváló, sőt, szinte anyagi erény, miközben a házasságot értéktelennek tartották, mint valami profán dolgot. Hogy ezt a tévedést megszüntesse, azt tanítja, hogy ki-ki jól fontolja meg, milyen ajándéka van, és e tekintetben ne lépje túl képességeit, mert senki sem egyforma elhívást kapott. Ezért rámutat arra, hogy kik azok, akik képesek megtartóztatni magukat a házasságtól, és mi legyen e megtartóztatás célja; s viszont, kiknek kell házasságra lépniük, és mi a keresztyén házasság helyes rendje.

A nyolcadik részben megtiltja nekik, hogy elvegyüljenek a tisztátalan bálványáldozatokban, vagy bármi olyat tegyenek, amellyel megsértik az erőtlen lelkiismeretet. És miután azzal a kifogással mentették magukat, hogy semmiféle rossz szándék nem volt bennük, amikor részt vettek a bálványáldozaton, hiszen szívükben elismerték, hogy csak egy Isten van, és a bálványokat csak üres koholmányoknak tekintik, ezt a mentegetőzést azzal cáfolja, hogy kinek-kinek a testvérére is figyelnie kell, mert sokan erőtlenekek köztük, s az ő hitüket megingathatja ez a színlelés.

A kilencedik részben bizonyítja, hogy semmivel sem követel meg többet tőlük, mint amennyit maga is megtesz, hogy ne tűnjön méltánytalannak, mint aki olyan törvényt kényszerít másra, amit maga nem tart meg. Felidézzi emlékezetükben, hogyan mondott le önként

az Úrtól elnyert szabadságáról, hogy ne botránkoztasson meg senkit; hogyan igazodott, különféle formákat alkalmazva, mindenkihez a közömbös dolgokban, hogy példájából tanulják meg: ne ragaszkodjon senki annyira önmagához, hogy ne törekedne testvéreihez alkalmazni magát, s ne fáradozna épülésükre.

A tizedik rész kezdetén, látva, hogy a korinthusiak mennyire el voltak telve önmagukkal – mint azt már az elején mondtuk –, a zsidók példájával figyelmezteti őket, nehogy hamis biztonságérzetük megtéveszse őket. Mert ha külső dolgokkal és Isten ajándékaival fennhéjáznak, lássák csak be, hogy a zsidóknak is volt hasonló okuk a dicsekvésre, de mindez semmit sem használt nekik, mert visszaéltek ajándékaikkal. Miután ezzel a bejelentéssel megrettentette őket, rögtön visszatér magára a korábban hangoztatott főtételre, és rámutat: micsoda képtelenség, hogy a démonok asztaláról vesznek azok, akik az Úr vacsorájából részesülnek, bizony, ocsmány és túrhetetlen szenny ez. Végül arra következtet, hogy úgy kell szabályoznunk minden cselekedetünket, hogy senkit se botránkoztassunk meg.

A tizenegyedik részben a nyilvános istentiszteletet tisztítja meg némi káros gyakorlattól, mert azok nem egyeztek a keresztyén renddel és tisztességgel, és rámutat, hogy mennyire meg kell őriznünk a komolyságot és a mérsékletet, amikor Isten és az angyalok színe előtt állunk. Kiváltképpen azonban az úrvacsora helytelen kiszolgálásáért pirongatja őket. De rámutat arra is, miképpen küszöbölgék ki ezt a betolakodott visszaélést, felidézi számukra az Úr eredeti rendelkezését, mert ez az egyedüli biztos szabály és a helyes eljárás maradandó törvénye.

A tizenkettedik részben, tekintettel arra, hogy sokan visszaéltek a lelki ajándékokkal, és versengésre fordították azokat, arról értekezik, hogy Isten mi végre adta ezeket, valamint arról, hogy oly módon kell velük helyesen és tisztán élni, hogy Krisztus egyetlen testévé összeforrvá kölcsönösen megosztjuk egymással azokat. Ezt a tanítást az emberi test hasonlatával világítja meg: bár a testnek különfélék a tagjai, és feladataik is eltérnek, mégis arányosság és egység van közöttük, hogy amit az egyik tag kapott, azt az egész test javára fordítsa; tehát e tekintetben a szeretet szabálya a legjobb vezérünk.

Ezt azután a tizenharmadik részben még bővebben tárgyalja, és még jobban megvilágítja. A lényege ide megy ki: mindent a szeretetre kell visszavezetni. Ez alkalmat ad neki arra, hogy kitérőleg a szeretet dicséretébe fogjon, hogy buzdíthassa a korinthusiakat: még inkább igyekezzenek a szeretetre, és még jobban gyakorolják azt.

A tizennegyedik részben sokkal részletesebben kezdi kifejteni,

hogy miben tévedtek a korinthusiak a lelki ajándékokkal való élés során. S miután eluralkodott közöttük a magamutogatás, azt tanítja, hogy mindenben egyedül az építést kell szem előtt tartaniuk. Ezért is helyezi a prófétálást minden más elé, mert ez hasznosabb, míg a korinthusiak sokkal többre értékelték a nyelveken szólást, pusztán az üres pompáért. Éppen ezért a megfelelő gyakorlat szabályát is lefekteti, és egyúttal azt a vétket is megfeddi, hogy miközben minden haszon nélkül nyelveken szóltak, aközben elhanyagolták a tanítást és az intéseket, holott ezeket kell az első helyre tenniük. Végül megtiltja az asszonyoknak, hogy nyilvánosan tanítsanak, mert az illetlenség.

A tizenötödik részben élesen megtámadja azt a veszedelmes tévelygést, amely bár a korinthusiak között vélhetően nem volt általános, de egyesek lelkét annyira megszállta, hogy azonnali orvoslásra volt szükség. Mindazáltal, úgy tűnik, szánt szándékkal halasztotta a levél végére ennek említését, nehogy azt gondolják, ha mindjárt az elején ezzel kezdte volna, hogy kivétel nélkül mindegyiküket vádolja. Tehát rámutat, hogy a feltámadás reménysége annyira fontos, hogy azt félretéve az egész evangélium romba dől. Miután pedig ezt erős érvekkel bizonyította, hozzáteszi a reménység beteljesítésének a szabályát és módját is. Egyszóval, gondosan végigvezeti ennek a tételnek a teljes kifejtését.

A tizenhatodik résznek két része van: az elsőben arra buzdítja őket, hogy siessenek a szegénység sújtotta jeruzsálemiek megsegítésére. Akkoriban éhínség gyötörte őket, és a hitetlenek kegyetlenül bántak velük; az apostolok azzal a feladattal bízták meg Pált, hogy a pogány egyházakat serkentsse fel, hogy segílyt küldjenek nekik. Megparancsolja tehát nekik, hogy gyűjtsék össze azt, amit önként felajánlanak, hogy rögtön Jeruzsálembe vihessék. Végül a levelet baráti buzdítással és üdvözlésekkel zárja.

Mindebből látható, amit az elején mondtam, hogy tudniillik a levél tele van a leghasznosabb tanításokkal, mert számos fontos kérdésben értekezik különféle módokon.

ELSŐ RÉSZ

1. Pál, Jézus Krisztus elhívott apostola Isten akaratából, és Szószthenész testvér, 2. Isten Korinthusban lévő egyházának, a Krisztus Jézusban megszentelteknek, az elhívott szenteknek, mindazokkal együtt, akik bárhol segítségül hívják a mi Urunk Jézus Krisztus nevét, aki mind az övék, mind a miénk,¹ 3. kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól.

1. Pál, az elhívott. Pál szinte mindegyik levele bevezetőjében így szerz tanításának tekintélyt és megbecsülést. Az előbbit (a tekintélyt) azzal a méltósággal biztosítja, amellyel Isten felruházta őt, hiszen ő Krisztus apostola, akit Isten küldött el; az utóbbit (a megbecsülést) pedig úgy éri el, hogy szeretetéről biztosítja azokat, akiknek ír. Abban ugyanis sokkal könnyebben megbízunk, akiről úgy gondoljuk, hogy igazán kedvel minket, és valóban a javunkat akarja. Ebben a köszöntésben tehát azzal biztosítja tekintélyét, hogy *Krisztus apostolának* nevezi magát, még hozzá mint akit *Isten hívott el*, azaz *Isten akaratára* rendelte erre. Ahhoz pedig két dolog szükséges, hogy valakinek szava legyen és taníthasson az egyházban: e tisztre Istennek kell elhívnia őt, neki pedig hűséggel kell ellátnia azt. Pál állítja: mindkettőnek eleget tesz. Az apostol név ugyanis magában foglalja, hogy jó lelkiismerettel kell követségben járnia Krisztusért, és a tiszta evangéliumi tanítást kell hirdetnie. De mivel senki sem tehet szert erre a tisztségre, csak az, akit Isten elhívott rá, hozzáteszi, hogy ezt ő nem erőszakkal ragadta magához, hanem Isten bízta rá. Ha tehát tudni akarjuk, kiket kell Krisztus szolgáinak tekintenünk, tanuljuk meg ezt a kettőt egybekötni: az elhívást és a hivatal hűséges betöltését. Mert ahogyan senki sem tulajdoníthatja magának a szolga címet és méltóságot, csak ha elhívást kapott rá, épp úgy az sem elég pusztán, hogy valaki elhívást kapott, ha ugyanakkor nem teljesíti tisztét. Az Úr ugyanis nem azért választotta ki szolgáit, hogy néma bálványok legyenek,² vagy elhívásuk ürügyén zsarnokoskodjanak, vagy a saját kívánságukat tegyék

¹Lásd magyarázatánál.

²Vö. 1Kor 12,2.

meg törvénynek, hanem egyúttal azt is előírta, hogy milyennek kell lenniük, s a maga törvényei alá vetette őket; egyszerűen: szolgálatra választotta ki őket, hogy először is ne legyenek restek, aztán maradjanak meg hivataluk határain belül. Következésképpen, mivel az apostolság az elhívástól függ, ténylegesen is így kell viselkednie annak, aki azt akarja, hogy apostolnak tartsák, s mellé még azt is elvárja, hogy higgyenek neki, vagy tanítását meghallgassák. Ha mármost Pál ezekkel az érvekkel áll elő, hogy tekintélyt szerezzen magának, akkor fölötte nagy pimasz az, aki ezek nélkül akar valaki lenni. De meg kell jegyezni, hogy hiába hivalkodik valaki az elhívás címkéjével, s mellé még a hivatal ellátásában tanúsított hűségével, ha nem bizonyítja ténylegesen mindkettőt. Gyakran megtörténik ugyanis, hogy éppen azok fennhéjáznak a leginkább e címekkel, akiknek semmi közük hozzájuk, ahogyan egykor a hamis próféták is gőgösen dicsekedtek, hogy őket Isten küldte. És manapság vajon mi egyebet hangoztatnak oly lármásan a római egyház hívei, mint Isten rendelését és egészen az apostolokig visszamenő, szentséges folytonosságot? Csakhogy aztán kiderül, hogy nincsenek meg bennük azok, amikkel kevélykednek. Itt tehát nem a dicsekvés, hanem maga a dolog számít. Minthogy ugyanis általában a jók és a rosszak is használni szokták a címet, meg kell vizsgálni, hogy megtudjuk, ki az, aki joggal nevezi magát apostolnak, s ki az, aki alaptalanul teszi ezt. Pál elhívását Isten sok kinyilatkoztatással bizonyította, majd csodákkal meg is erősítette azt. Hűségét pedig abból kell megítélni, hogy Krisztus tiszta tanítását hirdette. Ami a kettős elhívást, tudniillik az Istentől és az egyháztól nyert elhívást illeti, lásd *Instituciónkat*.³

Apostol. Bár a szó, alapjelentése szerint, általános értelmű, és akár megkülönböztetés nélkül, bármelyik szolgát lehet így nevezni, mégis sajátos megnevezés, amely azokra alkalmazható, akiket az Úr parancsa rendelt arra, hogy az egész világnak hirdessék az evangéliumot. Pált két okból kellett középük számlálni: egyrészt azért, mert az apostolok sokkal többet kaptak, mint az evangélium más szolgálói, másrészt azért, mert voltaképpen csak az apostolok kapták meg azt a hatalmat, hogy egyházakat létesítsenek.⁴

Isten akaratából. Bár az apostol szívesen szokott arra hivatkozni,

³Inst. 3.12.5; 3.14.5; 3.24.8; 4.1.2; 4.3.10–16.

⁴Az *ἀπόστολος* szó jelentése alapján véve ugyanaz a világi írásokban, mint a Szentírásban. Hérodotosz katonai expedíció vezérét nevezi apostolnak, vagy valamely küldöttet, illetve követet. Az Újszövetségben általában követet jelent, speciális jelentése viszont ez: Krisztus különleges követe. Vö. Mt 10,2; Róm 16,7; 1Kor 4,9. A Zsid 3,1-ben Pál magára Krisztusra is alkalmazza.

hogy ami jót csak kapott, az mind Istentől származik, ezt még inkább megteszi apostolsága kapcsán, hogy ezzel elhárítsa magától az önteltség legkisebb gyanúját is. És valóban, ahogyan az üdvösségre szóló elhívás ingyenes, úgy az apostoli tisztre való elhívás is ingyen van, miként azt Krisztus is tanítja: *nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket* (Jn 15,16). Ugyanakkor Pál hallgatólagosan azt is jelzi, hogy mindazok, akik apostolságát igyekeznek megvonni tőle, vagy bármiképpen támadják azt, azok voltaképpen Isten rendelése ellen harcolnak. Itt ugyanis Pál nem üres hivalkodásból emlegeti fel ezt a megtisztelő címet, hanem alapos okból arra törekszik, hogy megvédje apostolságát a rosszindulatú ócsárlásoktól. Mert ha tekintélye elég szilárd volt már a korinthusiak szemében, fölösleges lett volna Isten akaratára hivatkozni, hacsak a gonoszok ne igyekeztek volna aljas mesterkedésekkel lerontani Istentől kapott tiszttségének rangját.

Szózsthenész testvér. Ez a Szózsthenész a korinthusi zsidó zsinagóga feje volt, akit Lukács az ApCsel 18,17-ben említ. Nevét azért hozza fel, mert méltán illette őt a korinthusiak tisztelete, hiszen ismerték az evangélium ügyében tanúsított szenvedélyét és állhatatosságát; ezért nagyobb dicséret, hogy Pál most testvéreként említi, mint az, hogy valamikor a zsinagóga feje volt.

2. *Isten Korinthusban lévő egyházának.* Szinte csodának tűnhet, hogy miért nevezi Isten egyházának ezt az embertömeget, amelyet oly sok betegség árasztott el, hogy inkább a Sátán uralkodott ott, mintsem Isten. Az egészen biztos, hogy Pál nem akar édeskedni a korinthusiaknak, hiszen Isten Lelkétől vezetve szól, márpedig a Lélek nem szokott hízelegni. Akkor viszont a sok szenny között ugyan miféle arca ragyoghatott még ott az egyháznak? Válaszolok: mivel az Úr azt mondta neki: *ne félj, nekem sok népem van ott* (ApCsel 18,9), az ígéretet eszébe tartva, ezt a tiszteletet átvitte néhány jó emberre, hogy a gonosz emberek nagy tömegében is megláthassa az egyházat. Elvégre bármennyi vétek lopakodott is be, és bármilyen sok volt a romlás a tanításban és az erkölcsökben egyaránt, mégis fennmaradt az igaz egyház néhány ismertetőjegye. Jól jegyezzük meg ezt a lókust, nehogy azt követeljük, hogy az egyház, amíg ebben a világban van, szeplő és folt nélkül való legyen, s ne is vonjuk meg rögtön ezt a címet egyetlen közösségtől sem, ha nem felel meg teljesen elvárásainknak. Veszélyes kísértés ugyanis azt gondolni, hogy semmiféle egyház nincs ott, ahol nem mutatkozik tökéletes tisztaság. Mert ha valakit megszállt ez a gondolat, végül szükségszerűen el fog különülni mindenki mástól, és úgy tekint magára, mint az egyetlen szentre az egész világon, vagy néhány képmutatóval alapít valami külön szektát. De mi okból is-

merte el Pál, hogy Korinthusban egyház van? Nyilván azért, mert látta, hogy megvan náluk az evangéliumi tanítás, a keresztség, az úrvacsora, s e jegyek alapján kell ítélet alkotni az egyházzól. Mert bár egyesek bizonytalankodni kezdtek a feltámadás felől, miután ez a tévelygés nem hatott ki az egész testre, az egyháznak sem neve, sem valósága nem semmisült meg. Bár több hiba is becsúszott az úrvacsorai szertartásba, a fegyelem és a tisztesség teljesen romba dőlt, az evangéliumi egyszerűséget megvetve, magamutogatásra és fényűzésre vemedtek, a szolgálattelvők versengése miatt pedig különféle pártokra szakadtak, de miután mégis megtartották az alapvető tanítást, az egy Istent imádták és hívták segítségül Krisztus nevében, az üdvösség bizodalalmát Krisztusba vetették, és a szolgáló testület sem romlott meg teljesen, megmaradt az egyház. Ha tehát valahol épen fennáll Isten tisztelete, és megmarad az az alapvető tanítás, amelyet említettem, minden további nélkül kijelenthetjük, hogy ott egyház van.

A Krisztus Jézusban megszentelteknek, az elhívott szenteknek. Mintegy szemrehányásként idézi fel Isten jótéteményeit, amelyekkel hiába vannak felékesítve, ha nem viszonzozzák hálaadással. Mert van-e utálatosabb dolog, mint elutasítani az apostolt, akinek a munkája révén Isten elkülönített tulajdonává lettek? Mindeközben ezzel a két jelzővel mutatja meg, hogy kiket kell az egyház igaz tagjainak tekinteni, és kik tartoznak valóban az egyház közösségéhez. Mert ha nem mutatod meg keresztyéniségedet szent élettel is, meglapulhatsz ugyan az egyházban, de ettől még nem vagy annak tagja. Akik tehát azt akarják, hogy Isten népéhez tartozónak tekintsék őket, azoknak mind Krisztusban kell megszentelődniük. Mármost itt a megszentelődés szó különválasztást jelent. Ez akkor történik meg bennünk, amikor a Lélek által újjászületünk az új életre, hogy Istennek szolgáljunk, és ne a világnak. Mert miután természet szerint istentelenek vagyunk, a Lélek szentel meg minket Isten számára: de mivel ez akkor történik meg, amikor beleoltatunk Krisztus testébe, amelyen kívül csak szenny van, a Lelket sem kaphatjuk máshonnan, csak Krisztustól; ezért méltán mondja, hogy *Krisztusban megszenteltek*, hiszen általa kapcsolódunk Istenhez, és benne vagyunk új teremtmények. Ami utána következik – *elhívott szenteknek* –, azt így oldom fel: mint-hogy el vagytok hívva a szent életre. Ezt pedig kétféleképpen lehet venni: vagy úgy, hogy Pál Isten elhívását teszi meg a megszentelődés okának, minthogy Isten kiválasztotta őket – mintha azt mondaná, hogy ez Isten kegyelmétől függ, nem az ember erejétől –, vagy úgy is érthető, hogy jelzi: elhívásunkhoz az illik, hogy szentek legyünk, mert ez az evangéliumi tanítás célja. Noha az első értelmezés jobban

beleillik a szövegösszefüggésbe, mindazáltal teljesen mindegy, melyik értelemben veszed, mert a két értelmezés megegyezik egymással: szentségünk az isteni kiválasztás forrásából ered, és elhívásunk célja is épp ugyanaz. Ne tévesszük hát szem elől, hogy a legkevésbé sem a saját igyekezetünkéből, hanem Isten elhívása révén vagyunk szentek; mert egyedül ő szenteli meg azokat, akik természet szerint tisztátalanok voltak. Biztosra veszem, hogy amikor Pál mintegy ujjal mutat rá a szentség feltáruzó forrására, magasabb fokra emelkedik, tudniillik Isten jótetszéséhez: ezért küldte el számunkra Krisztust is. Csakhogy ahogyan az evangélium a tiszta életre szólít minket, úgy ennek ténylegesen is be kell következnie, hogy elhívásunk eredményes legyen. Valaki azt hozhatná fel ez ellen, hogy nem sokan voltak ilyenek Korinthusban. Erre azt felelem, hogy az erőtlenek nincsenek közülük kizárva, mert Isten a maga munkáját itt csak elkezdte bennünk, és lassanként, fokozatosan gyarapítva teljesíti ki. Továbbá azt is válaszolom, hogy Pál tudatosan inkább Isten kegyelmét nézi bennük, mint tulajdon hibáikat, hogy megszégyenítse őket hanyagságuk miatt, ha nem teljesítik feladatukat.

Mindazokkal együtt. Ez minden kegyes ember közös jelzője. Miután ugyanis a hit legfontosabb gyakorlása az, hogy Isten nevét segítségül hívjuk, e kötelesség alapján kell elsősorban értékítéletet mondani a hívókról is. Jegyezd meg, hogy ezt mondja: a hívóknak Krisztust kell segítségül hívniuk, és ezzel istenségét igazolja, hiszen a segítségül hívás egyike az isteni tisztelet elsőrendű bizonyítékainak. Ezért a segítségül hívás itt áttételesen⁵ a Krisztusba vetett általános hitet jelzi, ahogyan számos szentírási helyen általában teljes egészében Isten tiszteletét jelenti. Egyesek ezt kizárólag az elhivatásra értik, ám ez nekem merevnek tűnik, és idegen is a Szentírás szóhasználatától. A *mienk* és az *övéik* szavakat genitivusba tettem, hogy Krisztusra vonatkozzanak, ámbár mások ezeket a helyre vonatkoztatják, és ezért ablativusban adják vissza. Ebben Chrysostomust követtem. Úgy tűnhet talán, hogy ez erőltetett, mert a *helyükön* kifejezés középre van beiktatva, de ez a megoldás nem teszi darabossá Pál görög szövegét. S azért válaszoltam ezt a Vulgata fordításával szemben, mert ha a helyre vonatkoztatod, akkor a toldalék nemcsak fölösleges, de helytelen is.⁶ Mert melyik helyet nevezi a magáénak Pál? Júdeát értik rajta,

⁵κατὰ συνειροδοχίην – *szünekdokkhé*: jelentésávitelen alapuló kép; a rész neve alatt az egészet jelzi (*pars pro toto*).

⁶Vulgata: *qui invocant nomen Domini nostri Iesu Christi in omni loco ipsorum et nostro*. Kálvyn: *qui invocant nomen Domini nostri Iesu Christi in quovis loco, tam sui quam nostri*.

de mi okból? Aztán melyik helyet nevezi a többiekének? Az összes többi – mondják –, a világgerekség minden részét; de ez sem igazán talál. Az általam adott értelmezés illik a legjobban ide: mert amikor azt mondta, hogy *mindenki, aki bárhol segítségül hívja Urunk Krisztusunk nevét*, azért teszi hozzá: *mind náluk, mind nálunk*, hogy az Úr Krisztus közös legyen mindenki számára, akik őt segítségül hívják, akár zsidók, akár pogányok.

Bárhol. Pál ezt szokásától eltérően teszi hozzá, mert más leveleinek üdvözlésében csak azokat említi meg, akiknek a levelet szánja. Itt azonban úgy tűnik, elejét akarja venni a gazemberek rágalmainak, nehogy azzal vádolják: a korinthusiak között túlságosan elbizakodottan forgolódik, és olyan tekintélyt kíván magának, amelyet a többi egyházban nem mer megkövetelni. Bizony, hamarosan látni fogjuk, hogy ezt is hamisan rótták fel neki, mintha valami zugot készítene magának, hogy kikerüljön a fényből, vagy titkon elsomfordáljon a többi apostol elől. Látható tehát, hogy a hazugság megcáfolása végett tágasabb térbe áll, hogy szava messzire hangozzék.

Kegyelem néktek és béke. Miután nem akarom az olvasókat ismétlésekkel terhelni, ennek az imádságnak a magyarázatát tekintsék át a Római levélhez írt kommentár első részében.⁷

4. *Hálákat adok mindenkör Istenemnek felőletek az Isten kegyelméért, amelyet Jézus Krisztusban adott nektek, 5. mert mindenben meggazdagodtatok őbenne, minden beszédben és minden ismeretben, 6. ahogyan a Krisztusról szóló bizonyágtétel megerősödött bennetek, 7. hogy nem szűkölködtek semmi ajándékban, várván a mi Urunk Jézus Krisztus kinyilatkoztatását, 8. aki meg is fog erősíteni titeket mindvégig, hogy feddhetetlenek legyetek a mi Urunk Jézus Krisztus napjára. 9. Hű az Isten, aki elhívott titeket a Fiával, a mi Urunk Jézus Krisztussal való közösségre.*

4. *Hálákat adok* stb. Miután az üdvözlésben a ráruházott méltósággal biztosította tekintélyét, most tanítását kedvelteti meg, megmutatva irántuk való szeretetét. Így jó előre megnyeri őket annak, hogy türelmesen hallgassák majd a feddéseket. Szeretetéről pedig a következő bizonyítékokkal győzi meg őket: kifejti, hogy javaiknak épp annyira örül, mintha azokat ő maga kapta volna; kijelenti, hogy jóindulattal van irántuk, és jó reménységgel van felőlük a jövőre nézve is. Mindazáltal az üdvözlést úgy hangszereli, hogy nem ad alkalmat nekik az elbizakodásra, mert azt mondja, hogy minden jót Istentől kaptak, s

⁷Vö. ad Róm 1,7.

ezért minden dicséret Istent illeti, hiszen az ő kegyelméből vannak. Mintha ezt mondaná: én ugyan örülök nektek, de úgy, hogy Istent dicsérem. Hogy miért így mondja: *Istenemnek*, azt a Római levél magyarázatában már kifejtettem.⁸ Továbbá, ahogyan Pál nem akart hízelegni a korinthusiaknak, úgy hamis dicséretben sem részesíti őket. Mert bár nem mindegyikük volt méltó ilyen dicséretre, és bár Isten sokféle kitűnő ajándékát megrontották nagyravágyásukkal, magukat az ajándékokat mégsem vethette meg, hiszen azok önmagukban tiszteletet érdemelnek. Ráadásul, mivel a Lélek kegyelmi ajándékai mindenki épülésére adattak, méltán tekint rájuk úgy, mint az egész egyház közös ajándékaira. De lássuk, mire méltatja őket.

Kegyelméért stb. Ez általános kifejezés, mert mindazt a jót tartalmazza, amit az evangélium által kaptak. A *kegyelem* szó itt ugyanis nem Isten jóindulatát jelenti, hanem névátvitellel⁹ azokat az ajándékokat jelöli, amelyeket az emberek ingyen kapnak meg. S miután kijelentette, hogy Isten mindennel megajándékozta őket, rögtön rátér a részletekre, és néven is nevezi ezeket az ajándékokat, tudniillik a tanítást és Isten igéjét. A keresztyéneknek ezekben a kincsekben illik bővelkedniük; s ezeket nekünk annál jobban kell becsülnünk, és annál értékesebbeknek kell tartanunk, minél inkább megvetik mások. Az *őbenne* szót inkább meghagytam, és nem fordítottam így: általa,¹⁰ mert – véleményem szerint – így sokkal kifejezőbb, és sokkal több erő van benne. Krisztusban ugyanis meggazdagodunk, mert testének tagjai vagyunk,¹¹ és őbeléje vagyunk oltva, sőt, eggyé válva vele, mindent továbbad nekünk, amit az Atyától kaptott.

6. *Ahogyan a bizonyágtétel* stb. Erasmus másképpen fordítja: ezek erősítették meg bennük Krisztus bizonyágtételét, tudniillik az ismeret és az ige.¹² A szavak viszont mást mutatnak, és ha nem csavarjuk ki, könnyen megtalálható az értelmük, vagyis: Isten elpecsételte evangéliumának igazságát a korinthusiak között, hogy az még biztosabb legyen. Ez kétféleképpen történhetett: vagy csodák által, vagy a Szentlélek belső bizonyágtétele révén. Chrysostomus láthatóan a csodákra értette ezt, de én tágabban fogom fel: először is egészen biztos, hogy az evangéliumot sajátlag a hit erősíti meg bennünk, mert azt, hogy Isten igazmondó, csak úgy pecsételhetjük meg, ha hittal vesszük az

⁸Vö. ad Róm 1,8.

⁹μετανομιτικος – metonímia: névátvitel, névcsere.

¹⁰Erasmus (Annot. ad loc.): *per ipsum*.

¹¹A CR lábjegyzetében: *et cum illo communicamus* – és közösségben vagyunk vele.

¹²Erasmus, Annot. ad loc. Erasmus szerint így értelmezi Theophylactus és az Ambrosiaster is.

evangéliumot.¹³ Bár biztosra veszem, hogy a csodák is képesek arra, hogy ezt megerősítsék, mégis magasabbra kell emelkednünk, hogy megtaláljuk a forrást: hiszen Isten Lelke a zálog és a pecsét. Én tehát így magyarázom ezeket a szavakat: a korinthusiak bővelkedtek tudományban, hiszen Isten kezdettől fogva hathatóssá tette evangéliumát közöttük, és pedig nemcsak egyféleképpen, hanem éppúgy a Szentlélek belső erejével is, mint a kiváló és különféle ajándékokkal, csodákkal, és mindenféle más eszközzel is. *Krisztus tanúságtételének* vagy *a Krisztusról szóló tanúságtételnek* az evangéliumot nevezi, amelynek teljes lényege arra néz, hogy feltárja nekünk Krisztust, *akiben el van rejtve az ismeretnek minden kincse.*¹⁴ Ha valaki inkább aktív értelemben¹⁵ akarja venni, minthogy Krisztus az evangélium elsődleges szerzője, az apostolok pedig csak másodlagos vagy alárendelt tanúk, nem fogok hadakozni ellene, de nekem az előző magyarázat mégis jobban tetszik. Bár nem sokkal ezután, a 2. rész 1. versében az *Isten bizonyágtételét* kétségkívül aktív formában kell venni, mert a passzív értelem nem talál hozzá, itt mindazáltal más a helyzet; sőt, még az a lókus is az én álláspontomat erősíti, mert ott rögtön hozzáteszi, mit ért rajta: nem akar másról tudni, csak *Krisztusról.*¹⁶

7. *Hogy nem szűkölködtök semmiféle ajándékban.* A ὕστεροῖσθαι azt jelenti, hogy hiányzik az, amire máskülönben szükség van.¹⁷ Ezen azt érti: a korinthusiak annyira bővében vannak Isten valamennyi ajándékának, hogy semmiben nem szenvednek hiányt; mintha ezt mondaná: az Úr nemcsak az evangélium világosságára méltatott titeket, hanem kiválóan felszerelt minden olyan kegyelmi ajándékkal, amelyek segítségével a szentek folytonosan előrébb juthatnak az üdvösség útján. Karizmáknak nevezi ugyanis azokat a lelki ajándékokat, amelyek a szentek számára olyanok, mint az üdvösség eszközei. Ennek azonban ellene szólhat, hogy a szentek sohasem bővelkednek annyira, hogy ne éreznék a hiányát bizonyos kegyelmi ajándékoknak, sőt ezeket éheznek és szomjúhozzák is.¹⁸ Ki az ugyanis, aki már egészen a tökéletesség küszöbén állna? Válaszolok: Pál azért tulajdonít nekik ilyen nagy gazdagságot, mert a szükséges ajándékokat kellő mennyiségben megkapták már, s ezért soha nem fognak szűkölködni, sőt, szükségükben az Úr kellő időben segítségükre siet. Éppen ezért teszi

¹³Vö. Jn 3,33: *qui accipit eius testimonium signavit quia Deus verax est* (Vulgata).

¹⁴Kol 2,3.

¹⁵Tkp. *genitivus possessivus*.

¹⁶1Kor 2,2.

¹⁷A görög kifejezés még előfordul: Lk 15,14; 2Kor 11,9; Fil 4,12; Zsid 11,37.

¹⁸Vö. Mt 5,6. *Augustinus*, *De spiritu et littera*, 35.36.

hozzá: *vároán kinyilatkoztatását*, amellyel jelzi, hogy az Úr nem olyan bőséget ad nekik, amelyben többé már semmire sincs szükségük, hanem olyat, amely mindaddig elégnek bizonyul, amíg el nem jutnak a tökéletességig. A *vároán* melléknévi igenevet így oldom fel: *miközben várjátok*. Az értelme pedig ez lesz: nem vagytok szűkében egyetlen kegyelmi ajándéknak sem, miközben várjátok a tökéletes kinyilatkoztatás napját, amelyen Krisztus, a mi bölcsességünk teljességgel meg fog mutatkozni.

8. *Aki meg is fog erősíteni titeket.* Itt a vonatkozó névmás nem Krisztusra, hanem Istenre utal, még ha a mondattól elég távol is áll az *Isten* szó.¹⁹ Itt ugyanis az apostol már az üdvözlését folytatja tovább, és ahogyan az imént kijelentette, hogy mit gondol róluk, úgy most arra mutat rá, hogy mit remél a továbbiakra nézve: egyrészt azért, hogy szeretetéről még inkább biztosítsa őket, másrészt pedig azért, hogy a saját példájával buzdítsa őket, hogy ugyanazt a reménységet hordozzák. Mintha ezt mondaná: bár eddig is az eljövendő üdvösség izgatott várakozásában éltetek, meg kell bizonyosodnotok arról is, hogy az Úr sohasem hagy el titeket, sőt, gyarapítani fogja azt, amit bennetek elkezdett, hogy amikor elérkezik az a nap, amikor mindannyiunknak meg kell állnunk Krisztus ítélőszéke előtt,²⁰ feddhetetlennek találtsatok.

Feddhetetlenek. Az elhívásunk célja – tanítja az efezusiaknak és a kolosséiaknak –,²¹ hogy tisztán és feddhetetlenül jelenjünk meg Krisztus előtt. De meg kell jegyeznünk, hogy nem azonnal adja meg teljesen nekünk ezt a nagy tisztaságot; sőt inkább már az is nagy jótéteménye, ha naponta előrébb haladunk a bűnbánatban, hogy *megtisztuljunk* a bűnöktől,²² amelyek Isten ítéletét vonják ránk, mígnem a halandó testtel együtt le nem vetközzük a bűn minden szennyét. Az *Úr napjáról* a 4. részben lesz szó.

9. *Hű az Isten.* Amikor a Szentírás hűségesnek nevezi Istent, akkor ezzel a szóval gyakran azt jelzi, hogy Isten állhatatos, és öröké ugyanaz, aki végbeviszi azt, amit elkezdett;²³ ahogyan másutt is mondja Pál: *megbánnhatatlan az Isten elhívása* (Róm 11,29). Ezért – megítélésem szerint – ennek a lókusnak az értelme az, hogy Isten állhatatos elhatározásában. Mivel ez így van, nem játszik az elhívással, hanem mindig elvégzi munkáját. Isten régebbi jótéteményei mindig

¹⁹Kálvin a 4. versre utal vissza, mint a szakasz nyitómondatára.

²⁰Vö. 2Kor 5,10.

²¹El 1,4; Kol 1,22.

²²1P 1,9.

²³Vö. 1Thesz 5,24; 2Thesz 3,3; Zsid 10,23.

okot adnak arra, hogy jót reméljünk a jövőre. De Pál magasabbra tekint, mert így érvel: nem tudja megtagadni a korinthusiakat, hiszen őket az Úr egyszer s mindenkorra elhívta Krisztus közösségébe. Ám ahhoz, hogy felfogjuk, mekkora ereje van ennek az érveknek, először meg kell jegyezzük, hogy kinek-kinek úgy kell tekintenie a saját elhívását, mint kiválasztottsága bizonyítékát. Azután: bár senki sem képes biztosan megítélni, hogy a másik ki van-e választva, mégis mindig a szeretet ítéletével kell megállapítanunk, hogy akik elhívtak, azok mind üdvösségre hívtak el. Úgy értem, hogy hathatósan és haszonnal. Márpedig Pál itt azokhoz szól, akikben az Úr igéje gyökeret eresztett, és már mutatkozott is bennünk valamiféle gyümölcse ennek. Ha valaki azt vetné ez ellen, hogy sokan, akik befogadták az ígét, később mégis elszakadtak, ezt válaszolom: egyedül csak a Lélek hűséges és megbízható tanú kinek-kinek a kiválasztásáról, s ettől is függ állhatatosságuk; ám ez mégsem állt útjában annak, hogy a szeretet ítélete meg ne győzze Pált arról, hogy a korinthusiak elhívása szilárd és biztos, hiszen meglátta rajtuk Isten atyai jóakarátának a jeleit. Továbbá, ezek egyáltalán nem testi elbizakodást akarnak kiváltani, amelytől a Szentírás azzal tanácsol el, hogy gyakorta emlékeztet minket a saját gyengeségünkre, de csak azért, hogy megerősítse az Úrba vetett bizodalunkat. Pál azért folyamodik ehhez, hogy a korinthusiakat le ne törje a sok vétek megismerése, amelyekkel később majd szembesíti őket. A lényege tehát ez: a keresztyén tisztaszívűség jó reménységgel van mindenki felől, aki már rálépett az üdvösség egyenes útjára, és azon halad, noha még sok nyomorúság veszi őt körül; közülünk pedig kinek-kinek, miután *megvilágosítást* kapott Krisztus ismeretére,²⁴ biztosra kell vennie, hogy az Úr felvette őt az örök élet örökségébe. Mert a hívők hathatós elhívása mindenképpen annak bizonyítéka, hogy Isten gyermekeivé fogadta őket, közben viszont *félelemmel és rettegéssel* kell járnia mindenkinek.²⁵ Mindezt a 10. részben újra érinteni fogom.

A *közösségre*. Ezt a szót Erasmus sorsközösségnek (*consortium*), a régi fordító²⁶ társaságnak (*societas*) fordítja. Én inkább közösséget fordítottam, mert ez a *κοινωνία* görög szó jelentését jobban visszaadja.²⁷ Az evangélium célja ugyanis az, hogy Krisztus a miénk legyen, mi pedig az ő testébe oltassunk. Miután ugyanis az Atya azért adja őt, hogy a miénk legyen, őbenne saját magát is adja nekünk, s ebből adó-

²⁴Vö. Zsid 10,32.

²⁵Fil 2,12.

²⁶Vulgata.

²⁷Vö. Inst. 3.5.5.

dik, hogy minden javában részesedünk. Pál érve tehát ez: mivel az evangélium által, amelyet hittel fogadtok, felvettetek Krisztus közösségébe, nincs miért félnetek a halál veszedelmétől, hiszen annak a tagjai vagytok, aki legyőzte a halált. Egyszóval, amikor a keresztyén ember önmagára néz, csak rettegésre vagy inkább kétségbeesésre való lát magában, de mivel Isten elhívta a Krisztussal való közösségére, úgy kell gondolkodnia magáról, lévén szó az üdvösségbe vetett bizodalomról, mint Krisztus tagjáról: Krisztus minden java az övé. Így nyeri el – mint mondják – a biztos reményét annak, hogy mindvégig állhatatos marad;²⁸ ha tudniillik annak a tagjaként tekint önmagára, aki fölötte áll az elbukás bármilyen veszedelmének.

10. Kérlek pedig titeket, testvérek, a mi Urunk Jézus Krisztus nevére, hogy mindnyájan egyféleképpen szóljatok, és ne legyenek szakadások köztetek, hanem teljesen egy értelmén és véleményen legyetek. 11. A Khloé emberei ugyanis azt jelezték rólatok, testvéreim, hogy széthúzások vannak köztetek. 12. Arról beszélek pedig, hogy ki-küi közületek ezt mondja: én Pálé vagyok, én pedig Apollósé, én pedig Kéfásé, én pedig Krisztusé. 13. Vajon Krisztus részekre van-e osztva? Avagy talán Pált feszítették meg értetek? Vagy ti Pál nevére vagytok megkeresztelve?

10. *Kérlek titeket, testvérek.* Eddig kímélettel bánt a korinthusiakkal, mert igen kényesnek ismerte őket. Miután viszont lelküket előkészítette a megjavításra – akárcsak a jó és szakszerűen eljáró orvos, aki előkészítette a sebet a fájdalmasabb gyógy mód alkalmazására –, szigorúbban kezd velük bánni. Ámbar itt is nagyon visszafogja magát, amint azt látni fogjuk. A lényeg ez: remélem, az Úr nem hiába halmozott el titeket ilyen sok ajándékkal; azt akarja ugyanis, hogy üdvözítsen, de nektek is törekednetek kell ám, hogy vétkeitekkel ne szennyezzétek be ezeket a kiváló kegyelmi ajándékokat. Tehát vigyázzatok, hogy egyetértésben legyetek egymással; én pedig okkal várom el, hogy egyetértés legyen köztetek, mert azt a hírt kaptam, hogy már-már az ellenségeskedésig menően széthúztok, pártoskodtok, és indulatok forrongnak közöttetek, amelyek szétszakítják az igaz hit egységét. De mivel a pusztá buzdítás talán mégsem hatna eléggé rájuk, meg is feddi őket: *Krisztus nevére* kényszeríti őket, hogy éppen annyira törekedjenek az egyetértésre, amennyire őt szeretik.

Hogy mindnyájan egyféleképpen szóljatok. Háromféle beszéddel buzdítja őket az egységre. Először is egyetértést követel meg, vagyis

²⁸*Perseverantia finalis* vö. Mt 10,22.

mindenki egyféleképpen szóljon; másodszer megszünteti a rosszat, amely szétszakítja és megsemmisíti az egységet; harmadszor ismer-teti az igazi egység alaptételét, hogy tudniillik egyező szándékkal és akarattal kell lenniük egymás között. Amit itt a második helyre tett, voltaképpen az a legfontosabb, hogy tudniillik őrizkedjünk a széthú-zástól. Mert ebből következik a másik, hogy egységben legyünk, végül pedig a harmadik, amit itt az első helyen említ, hogy mintegy egyféleképpen szóljunk mindnyájan – ez pedig kiváltképpen kívá-natos, mint a keresztyén egység gyümölcse. Jegyezzük meg tehát, hogy semmi sem idegenebb a keresztyénektől, mint az, ha meghason-lás van köztük. Vallásunk legfőbb tétele ugyanis az, hogy egymással egységben legyünk, ezen az egyetértésen áll és erre épül az egyház jóléte. De nézzük meg, hogy mi kell a keresztyén egységhez. Ha vala-ki azt kívánná, hogy ennek egyes részeit finomabban különböztessük meg egymástól, akkor Pál először azt akarja, hogy egy értelmén le-gyenek, azután egy véleményen, harmadszor pedig azt kívánja, hogy egyetértésüket szavakkal is vallják meg. Minthogy azonban az én fordításom sokban eltér Erasmusétól, hadd emlékeztessenem futólag az olvasókat, hogy Pál itt melléknévi igenevet használ, amely pontosan és találóan fejezi ki az egymással szorosán összekapcsolódó dolgo-kat. Mert a *καταρτιζεσθαι* ige, amelyből a *κατηρτισμένος* melléknévi igenév származik, tulajdonképpen „egybeillesztést” és „egyesítést” jelent, ahogyan például az emberi test tagjai a lehető legarányosabb módon kapcsolódnak egymáshoz. Pál a *γνώμη* szóval fejezi ki a *vé-leményt*, de ezt én itt az akaratra értem, hogy teljes legyen a lélek fel-osztása, és az első tag a hitre, a másik a szeretetre vonatkozzék. Tehát akkor marad fenn közöttünk a keresztyén egység, ha nemcsak a ta-nításban van szép egyetértés, hanem egységeseink vagyunk törekvése-inkben és szándékainkban is, és így leszünk mindenben egyöntetűek. Ahogyan Lukács tanúsítja ezt az első egyház hívőiről: *szívaik-lelkük egy volt* (ApCsel 4,32). És bizony, mindenütt így van ez, ahol Krisztus Lel-ke uralkodik. Amikor azután azt parancsolja, hogy egyet mondjunk, a végeredménnyel fejezi ki még inkább, hogy mennyire tökéletesnek kell lennie az egyetértésnek, hogy tudniillik még a beszédben se mu-tatkozzék semmiféle különbség. Bár ezt nehéz elérni, a keresztyének között mégis így kell lennie, mert tőlük nemcsak az egy hitet várják el, hanem az egy hitvallástételt is.

11. *Azt jelezték.* Mivel az általános intelmeknek nem sok foganat-ja szokott lenni, kijelenti, hogy egyenesen rájuk vonatkozik az, amit mondott. Az alkalmazás célja az, hogy a korinthusiak ismerjék el: Pál nem fölöslegesen említette az egységet. Mert nemcsak arra mutat

rá, hogy elhajoltak a szent egységtől, hanem arra is, hogy viszályko-dásokra vetemedtek, amelyek rosszabbak a nézetkülönbségeknél. És hogy ne vádolhassák könnyelmű hiszékenységgel, hogy tudniillik gyorsan meghallja a hamis vádaskodásokat, megdicséri a hírhozó-kat, akik a legnagyobb megbecsülést érdemelik, és nem habozik őket mintegy alkalmas tanúként állítani az egész egyház ellen. Bár nem teljesen biztos, hogy *Khloé* helynév-e, vagy női név, számomra mégis az a valószínű, hogy ezt itt egy asszony neve. Úgy vélem tehát, hogy egy jószándékú család tájékoztatta Pált a korinthusi egyháznak erről a betegségéről, azzal az óhajással, hogy Pál meggyógyítsa azt. Azt pedig képtelenségnek tartom, amire Chrysostomus nyomán sokan gondolnak, hogy Pál azért nem közöl neveket, nehogy gyűlölet érje őket. Mert nem azt mondja, hogy a családból egyvalaki értesítette őt erről, hanem a névvel inkább az egész családot jelöli; ámbár az sem kétséges, hogy bárki szívesen vállalta volna, hogy megnevezze őt. To-vábbá, barátságosabb beszéddel lágyítja a feddést, nehogy a túlzott keménységgel vérg sértse őket; de ezt nem azért teszi, hogy kisebbit-se a betegséget, hanem inkább azért, hogy tanulékonyabbakká tegye őket a súlyos betegség felismerésére.

12. *Arról beszélek.* Egyesek úgy gondolják, hogy ez itt *μίμησις* (idé-zet), mintha Pál a korinthusiak szavait mondaná vissza. Bár a *ὅτι* szót illetően az egyes kéziratok eltérnek egymástól, én mégis úgy vélem, hogy ez inkább kötőszó, mint vonatkozó névmás, hogy ekként villa-gos legyen az előző mondat értelme: azért mondom, hogy viszály van köztetek, mert ki-ki emberi névvel dicsekszik. Ha pedig valaki azt vetné fel ez ellen,²⁹ hogy e szavak között nem áll ott a *vetélkedés*; vála-szolok: ahol széthúzás támad vallási kérdésekben, ott a lelkek előbb-utóbb elkerülhetetlenül viszálykodásig hevülnek. Mert ahogy a val-lási egyetértésnél nincs hatékonyabb dolog arra, hogy összefogjon bennünket, és a lelkeket a lehető legjobban egyesítse és békeességben megtartsa, úgy ha e téren egyenetlenség támad, szükségszerű, hogy a lelkek rögtön harcra buzduljanak. Egyetlen más kérdésben sincs olyan kemény versengés, mint épp ebben. Ezért Pál joggal hozza fel, mintegy elégséges bizonyítékul a versengésre, hogy a korinthusiak szektákra és pártokra szakadtak szét.

Én Pálé vagyok stb. Krisztus hűséges szolgájának nevezi Apollózt, aki utóda volt Korinthusban, és magát Pétert is; végül önmagát is kö-zéjük sorolja, nehogy úgy tűnjék, hogy a saját ügyében forgolódik, és nem Krisztuséban. Máskülönben, miután ezek hárman szent egység-

²⁹Vö. *Ambrosiaster; Aquinói*, ad loc.

ben voltak egymással a szolgálatot illetően, nem valószínű, hogy lett volna olyan párt a korinthusiak között, amelyik az egyikkel jobban dicsekedett volna, mint a másikkal. Miután mind a három megítélése egyöntetű volt, nem miattuk szakadtak szét.³⁰ Később azonban hozzászól, hogy azért vonatkoztatta a saját személyére és Apollósra azt, amit másokról kellene mondania, hogy elfordulva az emberi szempontoktól, még jobban meg tudják fontolni magát a dolgot. De valaki felvetheti ezzel szemben, hogy itt azokat is felsorolja, akik azt vallották magukról, hogy ők Krisztuséi.³¹ Vajon ez is dorgálást érdemelt? Válaszolok: Pál így sokkal jobban ki tudta fejezni, hogy milyen nagy gyalázat származik gonosz vetélkedéseikből; mert ha emberekhez ragaszkodunk, akkor Krisztusnak szükségszerűen csak egy rész marad fenn, a hívőknek pedig nem marad más, mint elkülönülni a többiek-től, ha nem akarják megtagadni Krisztust. Mivel ezt a lókuszt sokféleképpen kitekerik, alaposabban meg kell vizsgálnunk, hogy mit akar itt Pál. Azt akarja, hogy egyedül Krisztusnak legyen hatalma az egyházban, hogy mindnyájan tőle függjünk, hogy közöttünk egyedül csak őt hívjuk úrnak és mesternek, és ne lehessen senkit szembeállítani vele. Ezért hitünk legveszélyesebb ellenségeiként kárhoztatja azokat, akik tanítványokat csábítanak maguk után,³² hogy az egyházat szektákra tépjék. Ezért aztán nem tűri meg az egyházban, hogy bárki annyira előretolja magát, hogy elfoglalja Krisztus helyét, és azt sem engedi, hogy bárkit olyan nagy tisztelet övezzen, hogy az Krisztus méltóságát akár a legkisebb mértékben is csorbítsa. Krisztus szolgáinak kétségkívül meg kell adni az őket megillető tiszteletet, hiszen a maguk módján ők maguk is előljárók, de ahhoz a kikötéshez mindig ragaszkodni kell, hogy ami Krisztusé, az sértetlenül az övé is maradjon, hogy tudniillik ő az egyetlen mester, és annak is kell tekinteni. Ezért az a jó, ha a szolgák arra törekednek, hogy mindnyájan közösen Krisztusnak szolgáljanak, egyedül neki tulajdonítsák a hatalmat, a tekintélyt, a dicsőséget, az ő zászlaja alatt katonáskodjanak, egyedül neki engedelmesskedjenek, és másokat is az ő uralma alá vezessenek. Ha valakit elragad a nagyravágás, az már nem Krisztusnak gyűjti a tanítványokat, hanem magának.³³ Tehát minden rossznak az a forrása, az a legártalmasabb dögvész, az minden egyház halálos mérge, ha a szolgák inkább magukkal törődnek, s nem azzal, ami Krisztusé. Summa: az egyház egysége a leginkább abban áll, hogy egyedül

³⁰A francia változat szerint.

³¹Bullinger, ad loc.

³²Vö. ad ApCsel 20,30.

³³Vö. Inst. 4.13.14; 4.15.13.

Krisztustól függünk mindnyájan, és ennél fogva az emberek csak alacsonyabb helyet foglalhatnak el, hogy semmi ne csökkentse Krisztus kiválóságát.

13. Vajon Krisztus részekre van-e osztva? Ez a túrhetetlen rossz a korinthusiak pártoskodásaiból következik. Az egyházban ugyanis egyedül Krisztusnak kell uralkodnia. És miután az evangélium célja az, hogy Krisztus által megengesztelődjünk Istennel, elsőrendű szükségyszerűség, hogy mindnyájan egybekapcsolódjunk őbenne. Mert ugyan a korinthusiak közül egy kisebb csoportnak a tagjai, akik józanabbak voltak másoknál, biztosították Krisztus uralmát; a többiek, bármennyire is azt állították, hogy keresztyének, voltaképpen szétszakították Krisztust. Ha ugyanis azt akarjuk, hogy az ő fősége alá tartozzunk, egy testté kell lennünk. Ha csoportokra különülünk el, tőle is elszakadunk: tehát széthúzások és meghasonlások közepette az ő nevével dicsekedni éppen annyi, mintha őt magát tépnénk szét, ami lehetetlen. Mert az egységről és az egyetértésről ő maga soha le nem mond, hiszen ő önmagát meg nem tagadhatja.³⁴ Egyszóval, Pál azért veti fel ezt a képtelenséget, hogy elvezesse a korinthusiakat ennek felismerésére: épp azért idegenedtek el Krisztustól, mert megoszlottak; hiszen ő csak akkor uralkodik bennünk, ha összetartozásunknak ő a szent köteléke.

Avagy talán Pált feszítették meg értetek? Két erős érveléssel bizonyítja, hogy micsoda gyalázat megfosztani Krisztust attól a tisztelettől, hogy egyedül ő legyen az egyház feje, egyedüli tanítója, egyetlen mestere; vagy akár e tiszteletnek csak egy részétől is megfosztani őt, hogy ezt az emberekre ruházzák át. Az első érv ez: Krisztus azért váltott meg minket, hogy ne legyünk a magunk tulajdona. Ugyanezt az érvelést használja Pál a Római levél 14. részének 9. versében, amikor ezt mondja: *azért halt meg és támadott fel és elevenedett meg Krisztus, hogy mind holtakon, mind élőkön uralkodjék.* Tehát neki élünk és halunk, mert örökre az övéi vagyunk. Hasonlóképpen e levél 7. részének 23. versében: *áron vétettetek meg, ne legyetek emberek szolgái.* Miután tehát a korinthusiak Krisztus vérén vétettek meg, valamiképp lemondtak a megváltás hasznáról, ha magukat mások fősége alá adták. Fontos tanítás ez: nem áll módunkban eldönteni, hogy emberek szolgaságára adjuk magunkat, hiszen az Úr tulajdona vagyunk. Itt tehát szerfeletti nagy hálátlanságukat rója fel a korinthusiaknak, akik elszakadtak attól a főtől, akinek vére megváltotta őket, még akkor is, ha ezt tudatlanságból követték el. De ellene mond az ige a pápisták hitetlen

koholmányának is, amellyel a maguk búcsúit igyekeznek alátámasztani. Mert Krisztus és a mártírok véreből szerkesztik össze az egyház képzelt kincsét, amelyet – tanításuk szerint – a búcsúk során osztanak szét. Vagyis azt költik, hogy halálukkal a mártírok valamiféle érdemeket szereztek számunkra Istennél, és ebből kérhetünk kiegészítő támogatást a bűnbocsánat elnyeréséhez. Azt persze tagadják, hogy a vértanúk megváltóink lennének. Ám semmi sem világosabb, hogy az egyikből következik a másik. Szó van a bűnösök kibékítéséről Istennel, szó van a bocsánatkérésről, szó van az Úr haragjának lecsendesítéséről, szó van a vétkek jóvátételéről. Azt állítják, hogy mindez részben Krisztus, részben a mártírok vére által történik meg, tehát a mártírokat Krisztus társaivá teszik az üdvösség megszerzésében. Márpedig Pál határozottan tagadja, hogy Krisztus helyett másvalakit feszítettek volna meg értünk. A mártírok ugyan a mi javunkra haltak meg, de azért – mondja Leo –³⁵ hogy példát mutassanak az állhatatosságról, és nem azért, hogy megszerezzék nekünk ajándékba az igazságot.³⁶

Vagy ti Pál nevére vagytok megkeresztelve? A második érvet a keresztségi fogadalomtételből veszi. Ebben ugyanis annak kötelezzük el magunkat, akinek a nevére megkeresztelték, tehát Krisztusnak vagyunk elkötelezve, hiszen az ő nevére vagyunk megkeresztelve és megszentelve. Ebből következőleg, a korinthusiak hitszegés és elpártolás vétkeiben bűnösök, ha emberekhez kötik magukat. Jegyezd meg, hogy a keresztség voltaképpen olyan, mint az együttes aláírásokkal megerősített szerződés, mert ahogyan ezzel a jeggyel az Úr befogad minket házába, és besorol minket a maga népe közé, úgy mi hittel kötelezzük magunkat, hogy eztán már nem lesz más lelki urunk. Ezért, ahogyan Isten részéről kegyelmi szövetség az, hogy megbékül velünk, és ez által ígéri a bűnök bocsánatát és az új életet, úgy a mi részünkről a lelki katonáskodásra tett fogadalom az, amellyel neki örök engedelmisséget fogadunk. Pál most nem érinti ennek első részét, mert az nem tárgya a lókusnak, de máskülönben, amikor keresztségről van szó, nem szabad mellőzni. Pál azonban nemcsak elpártolással vádolja a korinthusiakat, mert Krisztust elhagyták, és az emberekhez álltak át; arra is figyelmezteti őket, hogy esküszegők lesznek, ha nem ragaszkodnak egyedül csak Krisztushoz. A kérdés azonban ez: mit jelent Krisztus nevére megkereszteltetni? Ezt válaszolom: ez a kifejezés nemcsak azt jelzi, hogy a keresztség Krisztus szerzésén alapul, hanem azt is, hogy

³⁵Vö. Leo, Sermo 58 (De passione Domini); Sermo 83 (In Natali S. Petri apostoli); Sermo 85 (In natali S. Laurentii martyris).

³⁶Lásd Inst. 3.5.2–6.

az ő erejére támaszkodik, és valamiképpen abból áll; egyszóval, teljes hatása attól függ, hogy a keresztségben Krisztus nevét hívják segítségül. De további kérdés vetődik fel: miért mondja Pál, hogy a korinthusiakat Krisztus nevére keresztelték meg, amikor Krisztus maguknak az apostoloknak azt parancsolta, hogy *az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevére kereszteljenek?*³⁷ Ezt válaszolom: a keresztségben mindenekelőtt azt kell figyelembe venni, hogy az Atya Isten minket, egyházába oltva, ingyen jóságából gyermekeivé fogadott. Azután azt, hogy kien gesztelés közbejötté nélkül semmiféle kapcsolat nem jöhet létre vele, ehhez pedig Krisztusra van szükségünk, aki vére árán visszahelyez minket az Atya kegyelmébe. Harmadszor pedig azt, hogy mivel a keresztség által Istennek vagyunk szentelve, szükség közbelépnie a Szentléleknek is, akinek az a tiszte, hogy új teremtményekké tegyen minket. Sőt, még az is az ő tulajdon munkája, hogy Krisztus vérével megmosatunk, de mert sem az Atya irgalmát, sem a Lélek kegyelmét nem kaphatjuk meg másképp, hanem egyedül Krisztus által, méltán és sajátosan nevezzük őt a keresztség céljának, és ezért sajátosságosan az ő nevével jelöljük meg a keresztséget. Mindazáltal ez a legkevésbé sem zárja ki sem az Atya, sem a Lélek nevét. Ha ugyanis röviden akarjuk összefoglalni a keresztség lényegét, akkor csak Krisztus nevét említjük, ha pedig bővebben akarunk szólni róla, akkor az Atya és a Lélek nevét is hangoztatni kell.

14. Hálát adok Istenemnek, hogy senkit sem kereszteltem meg közületek, csak Kriszpuszt és Gájuszt, 15. nehogy valaki is azt mondhasssa, hogy a magam nevére kereszteltelek. 16. Sztefanász háznépét is megkereszteltem. Ezenkívül nem tudom, hogy bárki mást megkereszteltem volna. 17. Mert Krisztus nem azért küldött engem, hogy kereszteljek, hanem hogy az evangéliumot hirdessem, de nem bölcs beszéddel, hogy Krisztus keresztje hiábavaló ne legyen. 18. Mert a keresztől való beszéd balgaság azoknak, akik elvesznek; de nekünk, akik üdvösséget nyerünk, Istennek ereje. 19. Ugyanis meg van írva: elvesztem a bölcsék bölcsességét; és eloszlatom az értelmesek értelmét. 20. Hol a bölcs? Hol az írástudó? Hol van e világ vitázója? Nemde bolondsággá tette Isten e világ bölcsességét?

Hálát adok. Ezekkel a szavakkal igen keményen megrója a korinthusiak fonákságát, ami miatt kénytelen volt mellőzni a keresztségnek ezt a szent és kitűnő szolgálatát. Pál ugyanis helyesen és tisztéhez illően cselekedett volna, ha minél többeket megkeresztel. Mégis örül,

³⁷Vö. Mt 28,19.

hogy másképpen történt, és tudatja: ez Isten gondviselése szerint történt, hogy ne vehessék alkalomnak ezt a vele való dicsekedésre, vagyis hogy ne hasonlítson semmiben azokhoz a nagyravágyókhoz, akik ily módon vadásznak maguknak tanítványokat. Na és, ha többeket megkeresztelt volna? Semmi rossz nem lett volna abban, de – mint már mondtam – itt kemény szemrehányás rejlik a korinthusiakkal és hamis apostolaikkal szemben, minthogy az Úr szolgájának inkább meg kellett tartóztatnia magát a kereszteleés amúgy jó és dicséretes feladatától, nehogy a kárukra váljon az.

17. *Mert Krisztus nem azért küldött engem.* Elébe vág annak, amit talán ellenvetésül lehetett volna felhozni: nem látta el maradéktalanul tisztét, holott Krisztus az apostoloknak legalább annyira megparancsolta a kereszteleést is, mint a tanítást. Válaszol hát: megbízatásának nem ez a legfontosabb része, ő ugyanis kiváltképpen a tanítás tisztét kapta, amelyben el is járt. Amikor ugyanis Krisztus ezt mondta az apostoloknak: *menjeteK, prédikáljateK és kereszteljeteK*, a kereszteleést a tanításhoz kapcsolta,³⁸ de csak mint járulékot vagy toldalékot, hogy mindig a tanításé maradjon az első hely. Mindazáltal két dolgot kell itt megjegyezni: először is, az apostol nem azt mondja, hogy egyáltalán nem kapott felhatalmazást a kereszteleésre (hiszen mindegyik apostolra vonatkozik az, hogy *menjeteK és kereszteljeteK*, és ő maga vakmerően cselekedett volna, ha akár egyet is megkeresztel felhatalmazó parancs nélkül); itt csak azt akarja jelezni, hogy mi áll első helyen elhívásában. Másodszor, a legkevésbé sem becsüli itt alá a sákramentum méltóságát vagy gyümölcsét, ahogyan azt egyesek gondolják.³⁹ Nem teszi kérdésessé a kerestség erejét sem, és Pál nem is azért hozta fel ezt az összehasonlítást, hogy bármit is elvonjon a kerestségtől; de mivel csak keveseknek jutott a tanítás, és többeknek adatott a kereszteleés, és mivel többeket lehet egyszerre tanítani, a kerestséget pedig csak egyen-egyenként és egymás után lehet kiszolgálni, Pál, aki a tanítás képességében túnt ki, azt a feladatot teljesítette, amelyet a leginkább szükséges volt végeznie, így másoknak hagyta meg azt, amit őt teljesíthettek nekik megfelelőbben. Sőt, ha az olvasók alaposabban megvizsgálják minden körülményt, megláthatják, hogy itt finom irónia van elrejtve, amellyel kíméletesen belecsíp azokba, akik a ceremóniák ürügyén mások munkájából is némi dicsőséget akarnak maguknak húzni. Pál hihetetlenül sokat fáradozott, hogy a korinthusi egyházat felépítse, aztán jöttek ezek a kényelmes tanítók, akik egyszerűen lo-

³⁸Vö. Mt 28,19; Mk 16,15.

³⁹Vö. *Chrysostomus*, ad loc.; az *Ambrosiaster* a donatisták felfogásához hasonlítja, ad loc.

csolással, vagyis, úgymond, kereszteleésel⁴⁰ vitték át a tanítványokat a saját szakadár csoportjukba; Pál tehát, eme tisztüket meghagyva, tanúsítja, hogy ő beérte az építés terhével.

Nem bölcs beszéddel. Elővételeés, amellyel kettős ellenvetést cáfol. Mert ezek az áltanítók azt is felhozhatták volna ellene, hogy Pál, aki nem volt megáldva a beszédkészség ajándékával, ostoba mód henceg azzal, hogy őrá bízott volna a tanítás feladata;⁴¹ épp ezért mintegy megengedéssel⁴² mondja: Isten nem szónoknak teremtette őt, hogy csillogó szavakkal kereskedjen, hanem a Lélek szolgájának, hogy egyszerű és mindennapi beszéddel szégyenítse meg a világ bölcsességét. És hogy senki se mondhasa, hogy prédikálásával ő is csak úgy vadássza a dicsőséget, mint mások a kereszteleésel, röviden így válaszol: ezzel egyáltalán nem gyanúsítható, hiszen tanítási módja mentes minden csillogástól, tőle magától pedig távol áll bármi nagyravágyás. S már ebből is könnyű arra következtetni – hacsak nem tévedek –, hogy mi volt a vita legfőbb tárgya Pál és a korinthusiak hitvány és hűtlen szolgálai között: ezek a nagyravágyással eltelve csillogó szavakkal és az emberi bölcsesség látszatával kérkedtek, hogy a népet önmaguk csodálására ragadják. E nagy rosszból két másik is következett: ezekkel mintegy álcával eltorzították az evangélium egyszerűségét, Krisztust pedig valamiféle új és idegen alakba öltöztették, úgyhogy elsikkadt tiszta és eredeti ismerete. Aztán amikor az emberek elméje a csillogó és finom szavakhoz, az elmés spekulációkhoz, a tudomány látszólag fennkölt, ám üres látszatához pártolt át, a Lélek ereje is odalett; nem maradt más, csak a halott betű; nem jelent meg Isten fensége sem úgy, ahogyan az evangéliumban tündököl, minden csak külső látszat és üres pompa volt. Pál tehát, hogy az evangéliumnak ezeket a megrontásait kicsúfolja, átvezet a saját prédikálási módjához. Kijelenti, hogy ez a helyes és ez a szabályos, még ha homlokegyenest ellenkezik is amazok nagyravágyó kérkedésével; mintha ezt mondaná: jól tudom, hogy mennyire tetszelegnek nektek a ti kényes doktoraitok nagyotmondásaikkal; én viszont nemcsak beismerem, hogy prédikációm a legkisebb csiszolás nélkül, egyszerű és darabos beszéddé szerkesztem, hanem egyenesen dicsekszem is ezzel. Így kellett ugyanis cselekednem, mert ezt az eljárást írta elő Isten. Azt mondja, hogy *bölcs beszéddel*,⁴³ ami pedig nem λογοδοια-t, üres

⁴⁰A francia változat szerint: *seulement en les arrosant d'eau: c'est à dire, baptizant.*

⁴¹Vö. 2Kor 10,10.

⁴²*Concessio* retorikai fogás, az ellenfél állításának részbeni, megengedő elfogadása, a teljesebb cáfolat végett.

⁴³ἡ σοφία λόγου.

szószátyárságot jelent, hanem igazi ékesszólást, amely a dolgok okos feltalálását, ezek ésszerű elrendezését és pallérozott előadását foglalja magában.⁴⁴ Kijelenti, hogy ezzel ő nem rendelkezik, ám prédikálásához ez nem is talál, és nincs is hasznára annak.

Hogy Krisztus keresztje hiábavaló ne legyen. Ahogyan az előbb Krisztus nevét többször is szembeállította a test gőgös bölcsességével, úgy most Krisztus keresztjét állítja középre, hogy ezzel törje le amazok minden kevélységét és fennhéjázását. Ugyanis a hívők összes bölcsessége Krisztus keresztjébe van belefoglalva, s van-e megvetésre méltóbb Krisztus keresztjénél? Aki tehát az igaz Istenről akar bölcselkedni, alá kell szállnia e kereszt alázatához, de ezt csak akkor teheti, ha előbb a saját gondolkodását is és az egész világ bölcsességét is megtagadta. Mindazonáltal Pál itt nemcsak azt tanítja, hogy milyenek Krisztus tanítványai, és milyen tanulási módot illik követniük, hanem azt is, hogy milyen a tanítás rendje Krisztus iskolájában. Ezt mondja: hiábavalóvá lett volna Krisztus keresztje, ha prédikálásomat ékesszólással és csillogással díszítettem volna fel. Krisztus keresztjén itt a megváltás jótéteményét érti, amelyet a megfeszített Krisztustól kell kérni. Az evangélium tanítását pedig, amely erre hív minket, a kereszt természetének kell áthatnia, hogy tudniillik a világ előtt inkább megvetett és alávaló legyen, mint dicsőséges. Az értelme tehát ez: ha Pál filozófiai okoskodást és oktatói mesterfogást alkalmazott volna a korinthusiaknál, éppen Krisztus keresztjének az erejét temette volna el, holott ebben áll az ember üdvössége, ám ezeken a módokon nem tud kiáradni ránk. Itt két kérdés vetődik fel: vajon Pál itt teljességgel elítéli a bölcs beszédet, mint amely ellenkezik Krisztussal, s továbbá, vajon úgy érti-e ezt, hogy az evangélium tanítása és az ékesszólás között állandó ellentét van, olyannyira, hogy soha egyezni nem tudnának, és ezért csak kárára lenne az evangélium prédikálásának, ha díszítésére bármiféle ékesszólással színesítenék? Az elsőre ezt válaszolom: a józan ésszel teljességgel ellenkezne, ha Pál egyetemben kárhózná mindazokat a művészeteket, amelyekről nyilvánvaló, hogy Isten kiváló ajándékai, és mintegy eszközökként segítik az embereket mindenféle jó dolog gyakorlásában. Tehát azok a művészetek, amelyeknek semmi köze a babonasághoz, hanem szilárd tudományt tartalmaznak és igaz módszerekre támaszkodnak, éppúgy hasznosak és alkalmasak az emberi közösség életében, mint ahogy az sem kétséges, hogy a Szentlélektől származnak; a belőlük származó és ta-

⁴⁴Kálvin itt a logika rendeltetésére hivatkozik. Melanchthon tanítása szerint a logika elsődleges feladata az argumentumok kitalálása, azok megfelelő elrendezése és előadása.

paszthalható hasznosság pedig feltétlenül arra utal, hogy nem mástól, hanem Istentől kaptuk őket; tehát nincs okunk arra, hogy Pál szavait úgy vegyük, mintha a művészeteket becsmérelné itt, mint a kegyesség ellenségeit. A második kérdés kissé fogósabb; azt mondja ugyanis, hogy Krisztus keresztjét üresítjük meg, ha bölcsesség beszédével elegyítjük. Válaszolok: figyelembe kell venni, hogy kikhez beszél Pál. A korinthusiak füle folyton *viszketett*,⁴⁵ és ostoba mohósággal vágytak bármiféle szép beszéd után,⁴⁶ tehát őket sokkal inkább vissza kellett téríteni a kereszt alázatához, mint másokat, hogy tanulják meg mindenféle kulcsín nélkül magukhoz ölelni a póre Krisztust és az egyszerű evangéliumot. Ámbár azt elismerem, hogy ez a belátás valamiképp egyetemes érvényű, hogy tudniillik Krisztus keresztjét nemcsak a világ bölcsessége üresíti meg, hanem a szavak csillogása is. A megfeszített Krisztusról szóló prédikáció ugyanis egyszerű és dísztelen, tehát nem szabad sötétbe burkolni csillogó szavakkal. Az evangélium sajátága az, hogy a világ bölcsességét úgy szorítja vissza, hogy a saját okosságunkat elvetve adjuk át magunkat a tanulásnak, és eszünkbe sem jut, hogy más kellene tudnunk vagy kívánnunk, mint amire maga az Úr tanít. A test bölcsességéről hamarosan bővebben kell még szólnunk, hiszen ellene szegül Krisztusnak; ami pedig az ékesszólást illeti, arról is épp csak annyit mondom, amennyit a lókus megkövetel. Látjuk, hogy Isten kezdetben úgy rendelte, hogy az evangéliumot, minden ráadást mellőzve, az ékesszólás segítsége nélkül hirdessék. Aki az emberi száját képessé tette a szólásra, vajon nem tudta volna ékesen szólóvá is tenni, ha akarta volna? Megtehetette volna, de nem akarta. Hogy miért nem akarta, erre két lehetséges okot találtam: az egyik az, hogy az egyszerű és csiszolatlan beszédből sokkal jobban kitűnik igazságának felsége, amely így mindenféle külső segítség nélkül, egyedül a Szentlélek hathatós ereje folytán hatol be az emberek lelkébe. A másik pedig az, hogy így engedelmisségünket és tanulmányosságunkat is jobban próbára teszi, és egyúttal megtanít minket az igaz alázatra is. Az Úr ugyanis csak alázosokat enged be iskolájába,⁴⁷ tehát végül is csak azok képesek felfogni a mennyei bölcsességet, akik megelégednek az oly megvetett kereszttről szóló prédikálással, és nem óhajtanak semmiféle álcás Krisztust. Az evangéliumi tanítást tehát úgy kell hangolni, hogy azzal a hívőket elfordítsuk minden kevélységtől és fennhéjázástól. De mit mondjunk, ha manapság valaki

⁴⁵Vö. 2Tim 4,3.

⁴⁶A francia változathoz igazítva: *Les Corinthiens auoyent les oreilles chatouilleuses, et estoient transportez d'un fol appetit d'auoir des gens qui eussent un beau parler.*

⁴⁷Vö. francia változat: *les humbles.*

pellérozottabban értekeznek, és az evangéliumi tanítást ékesszólással ragyogtatja fel? Vajon megvessük őt ezért, mint aki megfertőzi vagy elhomályosítja Krisztus dicsőségét? Először is azt válaszolom, hogy az evangélium tisztaságával nem áll szemben az ékesszólás, ha nemcsak eláll a gógtól, és aláveti magát az evangéliumnak, hanem szolgál is neki, mint szolgálólány az úrnőnek. Ahogyan Augustinus is mondja: ugyanaz tette Pétert halásszá, aki Cyprianust rétorrá.⁴⁸ Ezzel azt jelzi, hogy mindketten Istentől voltak, noha az egyik, aki méltóság tekintetében messze feljebb állt, nem kapott ajándékba semmiféle kiemelkedő beszédkészséget, míg a másik, aki emennek a lábánál ült, nagyszerű beszédkészséggel ékeskedett. Tehát sem megvetni, sem elutasítani nem kell az olyan ékesszólást, amelynek célja nem az, hogy a keresztyéneket a szavak külsődleges mázával nyűgözze le, hogy üres gyönyörködtetéssel bódítsa el őket, hogy szép csengésű szavakkal csalja meg a fülüket, hogy pompájával, mintegy lepellel, eltakarja Krisztus keresztségét, hanem inkább azon igyekszik, hogy visszavezessen az evangélium eredeti egyszerűségéhez, hogy önmagát megzabolázva egyedül a kereszt hirdetését emelje magasba, egyszerűen, hogy oly módon lássa el hírnöki tisztét, hogy azok a halászok és tanulatlanok is megérthessék, akiknek a Lélek erején kívül nincs semmi más ajándékuk. Továbbá azt válaszolom, hogy Isten Lelkének is megvan a maga ékesszólása, de ez inkább magától értetődő és saját, vagy inkább – mint mondják – belső, mintsem valami eltanult ragyogással tündököl. Ilyen volt a próféták ékesszólása, különösképpen Ézsaiásé, Dávidé és Salamoné; s jutott ebből Mózesnek is. Sőt, olykor az apostolok írásaiban is felcsillan ennek egy-egy szikrája, még ha amúgy írásaik többnyire csiszolatlanok is. Ezért Isten Lelkéhez olyan ékesszólás tárlál, amely nem fuvalkodik fel kérkedve, nem csörög hasztalan, hanem erős és hathatós, és több benne az őszinteség, mint a finomkodás.

18. *Mert a keresztről való beszéd* stb. A mondat első részében megengedés⁴⁹ van. Miután ugyanis nyomban fel lehet hozni ez ellen, hogy az evangéliumot mindenfelé meg fogják vetni, ha a maga póreségében és egyszerűségében mutatják be; ezt Pál eleve elismeri, de miután hozzátoldja, hogy ezt azok teszik, akik elvesznek, jelzi, hogy ezek véleményét a legkevésbé sem kell elfogadni. Mert ugyan kicsoda akar ná megvetni az evangéliumot, ha ennek következtében elveszne? Így kell tehát magyarázni ezt a mondatot: bármennyire is bolondság a keresztről való beszéd azok szemében, akik elvesznek – mert az em-

⁴⁸Vö. Augustinus, ad Jn 7,17 (In Evang. Ioannis Tractatus); Sermo 197.

⁴⁹Concessio.

beri bölcsesség nem leli benne kedvét –, számunkra azonban ebben ragyog fel Isten bölcsessége. Pál közvetve meg is feddi a korinthusiakat, akik, miközben kapva kaptak a versengő tanítók csábító szavain, az apostolt, aki Isten erejével van felruházva, hogy üdvösségüket segítse, lenézték, csupán csak azért, mert kitartott Krisztus prédikálása mellett. Hogy a keresztről való beszéd miként lehet Isten ereje az üdvösségre, azt a Róm 1,16 magyarázatában fejtettük ki.

19. *Ugyanis meg van írva* stb. Ézsaiás tanúságtétele még jobban megerősíti, hogy mennyire méltatlan azzal az előítélettel terhelni az evangélium igazságát, hogy – úgymond – a világ bölcssei kigúnyolják, sőt megvetik. A próféta szavaiból kitűnik, hogy Isten semmibe veszi az ilyen vélekedését. Pál az Ézs 29,14-ből veszi az ígét, ahol az Úr azzal a büntetéssel fenyegeti megbosszulni a nép képmutatását, hogy *elvéssz bölcséinek bölcsessége* stb. Ezt a szóban forgó esetre így lehetne alkalmazni: nem új és nem szokatlan, hogy ennyire fonákul döntenek olyanok, akik máskülönben megfontoltságukkal tűnnek ki. Mert így szokta megbüntetni az Úr azok elbizakodottságát, akik a saját tehetőségükben bízva akarnak a maguk és mások vezérei lenni. Így vette el hajdanán Izráel népe körében is azoknak a bölcsességét, akik a nép vezérei voltak. Ha pedig ez történt azzal a néppel, amelynek bölcsességét csak csodálni tudta a többi nép, mi lesz másokkal? Mindazáltal érdemes összevetni a próféta szavait Pál szavaival, és az egész dolgot alaposabban megvizsgálni. Mert bár a próféta neutrális alakban használja mindkét kifejezést: *elvéssz a bölcsesség*, illetve *eltűnik az értelem*, Pál pedig aktív ragozásra alakítja át, és Istenre vonatkoztatja, az értelmük mégis igen pontosan egyezik. Hiszen a prófétánál magáról hirdeti Úr, hogy hatalmas csodát fog tenni, amelytől megrémül mindenki. *Elvéssz* tehát a bölcsesség, de az Úr az, aki megsemmisíti; *eltűnik az értelem*, de az Úr az, aki eltünteti és elrejt. Mivel a második helyen álló ἀθετεῖν igének (amit Erasmus *elvetésnek* fordít),⁵⁰ bizonytalan a jelentése, és olykor abban az értelemben áll, hogy „eltöröl”, „eltávolít” vagy „feledésnek ad”, én – hogy találjon a próféta kifejezéseivel – itt szívesebben veszem ebben az értelemben: „eltünteti” vagy „elrejt”. S hogy az én megfontolásom erősebb, vagyis hogy az *elvet* ige nem vág egybe a szóban forgó dologgal, mindjárt kiderül. Nézzük meg hát az értelmét. A próféta nyilvánvalóan semmi mást nem akar mondani, mint azt, hogy nem lesznek többé vezetők azok, akik addig helyesen kormányozták, mert az Úr megfosztja őket a helyes döntéstől és belátástól. Mert ahogyan másutt az egész népet fenyegeti azzal, hogy

⁵⁰Erasmus, Annot. ad loc. (*Et intelligentiam intelligentium reijciam.*)

vaksággal sújtja őket,⁵¹ úgy itt a vezéreket; vagyis mintha kitépné a szemeket a testből. Mindenesetre a nagy nehézség abból támad, hogy Ézsaiás jóra érti a *bölcsesség* és az *értelem* szavakat, Pál viszont épp ellenkező céllal idézi, mintha Isten kárhozzatná az emberi bölcsességet, mert fonák, és elítélné az értelmet, mert merő hiábavalóság. Tudom, hogy általában így magyarázzák,⁵² de miután biztos, hogy az apostol nem tekeri ki más értelemre a Szentlélek jövendölését, én inkább szeretnék eltávolodni az általános értelmezéstől, mintsem hamissággal vádolni Pált. Egyébként is, a próféta eredeti gondolata egészen jól illik Pál szándékához. Mert ha a legbölcsebbek is ostobák lesznek, ha az Úr elveszi tőlük a helyes lelkületet, akkor mennyire lehet bízni az emberek bölcsességében? Továbbá, miután Isten azzal szokott bosszút állni, hogy megvakítja azokat, akik a saját értelmüktől elbódulva felette bölcsnek tartják magukat, nem csoda, ha a testi emberek bolonddás és hiábavalókká lesznek okoskodásaikban, amikor fellázadnak Isten ellen, hogy vakmerő módon felforgassák örök igazságát.⁵³ Látjuk most már, mennyire megfelelően használja Pál ezt a tanúságtételt. Ézsaiás kijelenti: az lesz Isten bosszúja mindazokon, akik őt a saját koholmányaik szerint tisztelik, hogy elvész a bölcsesség a bölcséikből; Pál pedig Ézsaiásnak ezt a tanúságtételét hozza fel, amikor azt bizonyítja, hogy eltűnik és semmivé lesz ennek a világnak a bölcsessége, ha Isten ellen támad.

20. *Hol a bölcs? Hol az írástudó?* Ezt a gunyoros kérdést azért teszi hozzá, hogy megvilágítsa a próféta tanúságtételét. A mondatot azonban nem Ézsaiástól vette át, ahogy általában gondolják;⁵⁴ itt a saját nevében beszél. Ézsaiás könyve 33. részének 18. verse, amelyre hivatkoznak, semmi hasonlóságot vagy rokonságot nem mutat ezzel az érveléssel. Ott ugyanis azt ígéri a próféta, hogy a zsidók felszabadulnak Szanhérib igája alól; és hogy Istennek ezt a nagy jótéteményét még jobban felnagyítsa, felidézi, hogy milyen nyomorúságos állapotban vannak azok, akik idegenek zsarnokságát nyögik. Azt mondja, hogy örökös aggodalom emészti őket, amikor arra gondolnak, hogy összeírók, vagyis *adószedők*, *felmérők*, *tornyok összeírói*⁵⁵ fenyegetik őket. Sőt, azért mondja, hogy ilyen szorongatásokban is voltak a zsidók, hogy ezek pusztá felemlítésével is háládatosságra

⁵¹Vö. Ézs 6,10.

⁵²Vö. *Ambrosiaster*, ad loc.: *reprobat intellectum prudentium*.

⁵³Vö. Róm 1,21–22.

⁵⁴*Erasmus*, Annot. ad loc.; *Hieronymus*, ad Corinthios prima. 745–746. *Theophylactus*, ad loc. *Bullinger*, ad loc.

⁵⁵Vö. Ézs 33,18.

késztesse őket. Tűves feltevés tehát, hogy Pál a prófétától vette volna ezt a kifejezést. Az *e világ* kifejezést nemcsak az utolsó taghoz,⁵⁶ hanem a másik két szóhoz is hozzá kell érteni. Mert azokat nevezi a világ bölcséinek, akik nem azért bölcsek, mert Isten igéje világosította meg őket a Lélek által, hanem mert világi belátással felruházva, csak a saját önbizalmukra támaszkodnak. Általánosan elfogadott, hogy az *írástudók* kifejezés a tanítókat jelenti. Mert amikor ספר (száfar) héberül azt jelenti, hogy „elmesél” és „visszaemlékezik”, és az ebből származó ספר (széfer) szó „könyvet” vagy „tekercest” jelent, azért *szóférnak* nevezték az írástudó embereket, akik járatosak voltak a tudományokban. A *király szóférja* kifejezés ezért gyakran „kancellárt” vagy „titkárt” jelentett. A görögök⁵⁷ követvén a héber szó etimológiáját, σοφισταις-nek fordították. Találónan nevezi vizsgálóknak azokat,⁵⁸ akik a kétes és a zavaros dolgok magyarázásában éles elmét mutatnak. Így általában teszi semmivé az ember egész értelmét, hogy semmit se érjen Isten országában. Nem is ok nélkül támadja ennyire hevesen az emberi okosságot. Mert el sem lehet mondani, hogy mennyire nehéz kitépni az emberek lelkéből azt a fonák testi bizakodást, hogy ne kívánjanak maguknak többet, mint illenék. Merthogy már az is több a kelletténél, ha a maguk okosságában bízva, egyáltalán ítélni mernek valamit önmaguktól.

Nemde bolondsággá tette Isten stb. Itt a *bölcsesség* alatt mindazt érti, amit az ember fel tud fogni akár veleszületett értelmi képességével, akár gyakorlás vagy tudomány révén, illetve a művészetek segítségével. Pál ugyanis a világ bölcsességét állítja szembe a lélek bölcsességével. Ezért tekinti a világ bölcsességének mindazt a tudást, amire a Szentlélek megvilágosítása nélkül jut el az ember. Minderről azt mondja, hogy Isten bolondsággá teszi, vagyis ostobaságra kárhozzatja. Ezt kétlélekppen lehet érteni. Egyrészt, ha az ember nem támaszkodik igaz bölcsességre, csak pusztá hiábavalóság mindaz, amit tud és megért; másrészt az ilyen tudás épp annyira képes a lelki tanítást megérteni, mint a vak ember szeme a színeket megkülönböztetni. Ezt a kettőt tehát jegyezzük meg alaposan mindenféle tudás kapcsán: egyrészt, ha hiányzik Krisztus mennyei tudománya, akkor a tudomány összes ismerete csak elszálló füst, másrészt az ember önmagában, minden öleslátásával együtt is, éppoly ostoba Isten titkainak megértésére,

⁵⁶Ti. e világ vilázója.

⁵⁷Ti. a Septuaginta fordítói vö. 2Kir 12,10.

⁵⁸Kálvin a σοφισταις, του αιδους, τουτου kifejezést magyarázza. Mindazáltal a főszövegben nem *inquisitor*nak (illetve *conquisitor*nak Vulgata), hanem *disputator*nak fordítja a kifejezést.

mint amennyire alkalmatlan a számár a cimbalmozásra.⁵⁹ Mert Pál így bizonyítja rá a halálos büszkeséget azokra, akik a világ bölcsességével dicsekedve lenézik Krisztust és az üdvösség egész tanítását, és boldognak képzelik magukat, ha a teremtményeknél megragadnak; és így alázza meg azok fennhéjázását, akik a saját tehetségükben bízva igyekeznek a mennyekbe behatolni. Ugyanakkor megoldódik az a kérdés is, hogy mi okból hajítja földre és tapodja lábbal Pál a tudományt, ha az Krisztus nélkül való? Éppen azért, hogy nyilvánvalóvá tegye: ez Isten egyik legfontosabb ajándéka ebben a világban. Mert van-e nemesebb az emberi értelemnél, amely révén az ember felülmúlja a többi állatot? Mily nagy tiszteletet érdemelnek a szabad művészetek, amelyek kipallérozzák az embert, és igazán emberré teszik? S mindemellett hány és hány kiváló gyümölcsöt teremnek? Hogy csak egyet említsek: ki ne magasztalna a legnagyobb dicséretekkel azt a közbölcsességet,⁶⁰ amely életben tartja a köztársaságokat, a fejedelemségeket és az országokat! A kérdés illetően megoldása, mondom, abból látható, hogy Pál nem egyszerűen önmagában kárhoztatja az ember természetes éleselméjűségét, vagy a gyakorlatból és a tapasztalatból összegyűjtött bölcsességét, vagy tanulás révén szerzett szellemi pallerozottságát, hanem kijelenti, hogy mindezek semmit sem segítenek a lelki bölcsesség megszerzésében. S valóban, örültség, ha valaki akár a saját okosságára, akár a tudomány segítségére támaszkodva próbál meg a mennybe felhatolni, vagyis ha ezek által akarja megítélni Isten rejtett titkait, vagy törekszik azok megismerésére,⁶¹ mert azok el vannak rejtve az emberi felfogás elől. Jegyezzük meg tehát, hogy itt most a levélben szóban forgó ügy körülményeire kell korlátozni azt, amit Pál e helyen a világi bölcsesség hiábavalóságáról tanít, vagyis ez a bölcsesség a világ elemeire nézve áll fenn, de a mennybe egyáltalán nem ér fel. Egyébként az is igaz, hogy Krisztus nélkül hiábavaló minden tudomány, és hiábavaló az ember is, mert hiába van felkészülve mindenféle tudományban, ha nem ismeri Istent. Sőt, azt is helyesen mondja, hogy Isten olyan kiváló ajándékai, mint például az okos elme, a pontos ítélet, a szabad művészetek, a nyelvek ismerete bizonyos mértékben elveszítik szentségüket, ha hitetlen emberek teszik rá kezüket.

⁵⁹ *Asinus ad symphoniam*, a 16. század elején *symphoniának* nevezték a cimbalomhoz hasonló húros-ütős hangszert. (A mondáshoz vö. *asinus ad lyram* [ἄνος λύρας], *Erasmus*, *Adagia* 1.335, tkp. úgy ért hozzá, mint hajdú a harangöntéshez.)

⁶⁰ *Prudentia civilis*, Kálvin tkp. a jogra gondol, a francia változat szerint: *La prudence civile, c'est à dire la science des lois*.

⁶¹ Vö. 2Móz 19,21; lásd még *Inst.* 1.5.8; 2.2.20.

21. Miután ugyanis Isten bölcsességében a világ nem ismerte meg a bölcsesség által Istent, tetszett Istennek, hogy az igehirdetés bolondsága által mentse meg a hívőket, 22. mert a zsidók jelt kívánnak, a görögök bölcsességet keresnek. 23. Mi pedig a megfeszített Krisztust prédikáljuk; a zsidóknak ugyan botránkozást, a görögöknek pedig bolondságot, 24. de maguknak az elhívottaknak, mind zsidóknak, mind görögöknek Krisztust, Isten erejét és Isten bölcsességét. 25. Mert Isten bolondsága bölcsőbb az embereknél, és Isten erőtlensége erősebb az embereknél.

21. Miután ugyanis nem ismerte meg. A helyes rend kétségkívül az volt, hogy az ember Isten bölcsességét az ő munkáiban szemlélje, s így jusson el Isten megismerésére a maga természetes szellemi képességének világosságánál. De mivel az ember megromlása miatt felfordult ez a rend, Isten azt akarja, hogy először is bolonddá legyünk önmagunkban, mielőtt még megtanítana az üdvösségre.⁶² Azután bölcsessége bizonyosságként olyasmit ajánl nekünk, ami bolondságnak tűnik. Ezt a megfordítást az emberek hálátlansága érdemelte ki. Pál Isten bölcsességén az egész világalkotást érti, amely ragyogó példája és ékes bizonyítéka bölcsességének. Isten tehát teremtményeiben tárja elénk csodálatos bölcsességének szintiszta tükrét, hogy az, akiben csak egyetlen szikrája is megvan az egészséges ítéletnek, szükségszerűen törjön ki az ő csodálatában, amikor a világot és Isten egyéb munkáját szemléli. Ha tehát az embereket Isten munkáinak szemlélése elvezetné az ő igaz megismerésére, akkor Istent a bölcsesség révén, vagyis a bölcsesség elsajátításának természetes és sajátos módján is megismernék; minthogy azonban senki semmit sem okult abból, hogy Isten a maga bölcsességét kinyilvánította teremtményeiben, ezért más úton kezdett az emberek tanításához.⁶³ Így a saját vétünknek kell tulajdonítanunk azt, ha Isten üdvözítő ismeretét mindaddig nem tudjuk felfogni, amíg meg nem üresítjük magunkat a saját felfogásunktól. Az pedig meghagyás,⁶⁴ hogy az evangéliumot az igehirdetés bolondságának nevezi, merthogy ennek tartják ezek a balga bölcsék (*μωροσόφοι*),⁶⁵ akik hamis önbizalomtól megittasulva nem állják Isten szentséges igazságát alávetni a maguk ízetlen bírálatának. Valóban, aligha van képtelenebb dolog az emberi értelem számára, mint ezt hallani: Isten földi halandóvá lett, az életet alávetette a halálnak, az igazságot eltakarta a bűn képe, az áldást kiszolgáltatta az átoknak, hogy így váltsa meg az embereket

⁶² Vö. 2Tim 3,15.

⁶³ Lásd *Inst.* 2.6.1.

⁶⁴ *Concessio*.

⁶⁵ Vö. *Tractatus*. A balgaság dicsérete.

a haláltól, és így részesítse őket a boldog halhatatlanságban, hogy eként életet nyerjenek; hogy eltöröltetvén a bűn, uralkodjék az igazság; hogy elnyelessék a halál és az átok. Ugyanakkor azonban tudjuk, hogy az evangélium elrejtett bölcsesség,⁶⁶ amely nagyságával felülmúlja az eget, és amelytől még az angyalok is elámulnak.⁶⁷ Gyönyörű ige ez, mert nyilvánvalóvá válik belőle, hogy mennyire vak az emberi elme, amely még fényes nappal sem lát semmit.⁶⁸ Való igaz ugyanis, hogy ez a világ olyan, mint egy színpad, amelyen az Úr látható formában mutatja meg nekünk dicsőségét, és mégis, miközben ez a látványosság a szemünk előtt tárul fel, mi csak vakoskodunk, de nem azért, mert homályos a kinyilatkoztatás, hanem azért, mert elménk elidegenedett tőle,⁶⁹ és e téren nemcsak akaratumkat, hanem képességünket is elvesztítettük. Mert bármennyire nyilvánvalóan is mutatkozzék meg Isten, mi őt sehogy másképpen nem tudjuk meglátni, csak a hit szemével, amúgy pedig épp csak valami kis ízelítőt foghatunk fel istenségéből, és pedig azért, hogy ne mentegethessük magunkat. Tehát amikor Pál azt állítja itt, hogy Istent nem lehet megismerni a teremtményekből, azt úgy kell érteni, hogy ezekből nem lehet az ő tiszta ismeretére szert tenni. Mert hogy senki ne védekezessen a tudatlanságával, a természet egyetemes iskolájának mégiscsak van annyi haszna az emberek számára, hogy valami istenérzet meg-megérinti őket, de azt már nem tudják, hogy milyen Isten, sőt, nyomban elmerülnek a saját okoskodásaikban;⁷⁰ a sötétségben fénylik hát a világosság.⁷¹ Ebből következőleg az emberek nem pusztán tudatlanságból tévelyegnek, sőt inkább az isteni dicsőség megvetésében, közönyösségben és háládatlanságban vétkesek. Ez hát a vége: *mindannyian megismerték Istent, de mégsem dicsőítették őt;*⁷² s megfordítva: a természet vezérletével soha senki nem jutott el Isten megismerésére. Ha valaki a filozófusokra hivatkozik ellenvetés gyanánt, annak ezt válaszolom: a leginkább épp az ő személyükben áll előttünk gyarlóságunk jellegzetes bizonyítéka. Mert nem találunk közöttük senkit, aki ne az említett alapelvből kiindulva csúszott volna el nyomban zavaros és tévelygő spekulációk felé. Jó részük ráadásul babonás eszelősségbe merül. Amikor Pál azt mondja, hogy (Isten az ige hirdetés által) *menti meg a hívőket*, az a fentebbi mondatnak

⁶⁶ *Sapientia arcana*, vö. 1Kor 2,7.

⁶⁷ Vö. 1Pt 1,12.

⁶⁸ Vö. Ézs 59,10.

⁶⁹ Vö. Kol 1,21.

⁷⁰ Vö. Róm 1,21.

⁷¹ Jn 1,5. Lásd Inst. 2.6.1.

⁷² Róm 1,21.

felel meg, hogy tudniillik *az evangélium Isten ereje az üdvösségre.*⁷³ A hívőket pedig, akik jóllehet kevesen vannak, szembeállítja a vak és ostoba világgal, hogy ekként emlékeztessen: hibáznánk, ha megütköznénk csekély számukon, hiszen őket Isten különítette el az üdvösségre.

22. *Mert a zsidók jelt kívánnak.* Ezzel az iménti mondatot magyarázza, hogy tudniillik miért tekintik az evangélium hirdetését bolondságnak; sőt nem pusztán ezt fejt ki, hanem tovább is megy, amikor azt mondja, hogy a zsidók nemcsak megvetik az evangéliumot, hanem gyűlölik is. A zsidók – mondja – csodát akarnak, az isteni hatalom szemmel látható bizonyítékául; a görögök pedig azokat a dolgokat szeretik, amelyek elmésségükkel gyönyörködtetik az emberi értelmet. Mi viszont a megfeszített Krisztust prédikáljuk, és ebben, első látásra, csak tökéletlenség és ostobaság van. A zsidóknak tehát botránkozás, amikor látják, hogy Krisztust elhagyta Isten; a görögöknek mese, amikor azt hallják, hogy ilyen volt a megváltás módja. Itt a *görögök szó* – megítélésem szerint – nem egyszerűen csak a pogányokat jelenti, hanem azokra is vonatkozik, akiket a szabad művészetek palléroztak, vagy akik magasabb értelemmel tűntek ki. Ámbár *pars pro toto*⁷⁴ bárki mást beleérthetünk. Mindazáltal, a zsidókat és a görögöket megkülönbözteti: míg a zsidók, miután a törvény iránti fonák rajongással rátörtek Krisztusra, vad indulattal őrjöngtek az evangélium ellen – ahogyan a képmutatók szoktak tenni, amikor babonáikat védelmezik –, addig a görögök kevélységtől felfuvalkodva megvetették, mert értelmetlen dolognak tartották. Az, hogy a jelek kívánását tekinti a zsidók vétkének, még nem jelenti azt, hogy a jelek kérése önmagában bűn lenne, hanem szemtelenségükre utal, mert azzal, hogy szakadatlan csodákat sürgettek, mintegy ők akartak törvényt szabni Istennek; továbbá mert otromba érzékiséggel mintegy ki akarták tapogatni őt⁷⁵ a nyilvánvaló csodákban; s mert a csodákon csüngve el voltak kábulva; s végül mert soha semmi csoda nem volt elég nekik, hanem naponta, vég nélkül újabbak után vágytak. Nem kell hát meg róni Ezékiást, amiért szívesen vette, hogy csodajel erősítette meg,⁷⁶ s még Gedcont sem, amiért kettős jelt kívánt.⁷⁷ Sőt, Áházt egyenesen elítéljük, amiért elutasította azt a jelet, amelyet a próféta felkínált neki.⁷⁸ Akkor hát miért vétkeztek a zsidók azzal, hogy csodákat kívántak?

⁷³ Ti. 18. vers.

⁷⁴ *Szinekdoché* – tkp. névátvitel, amellyel egy rész fejezi ki az egészet.

⁷⁵ Vö. ApCsel 17,27.

⁷⁶ 2Kir 19,29; 20,8.

⁷⁷ Bír 6,37,39.

⁷⁸ Ézs 7,2.

Azért, mert nem jó célra kérték, nem szabtak határt, és helytelenül éltek velük. Mert jóllehet a hitnek meg kellene erősödnie a csodák nyomán, ők éppenséggel az után kapkodtak, hogyan maradhatnának meg hitetlenségükben. Bár Istennek törvényt szabni szentségtörés, ők gonosz kívánságuk szerint pimaszkodtak vele. S jóllehet a csodáknak el kell vezetnie minket Krisztus és Isten lelki kegyelmének ismeretére, számukra ezek csak akadályok voltak. Ezért feddi őket Krisztus: *e gonosz nemzetség jelt kíván* (Mk 8,12).⁷⁹ Mert hiába történt velük mennyi csoda, sem kíváncsiságuknak, sem mohó vágyakozásuknak nem szabtak határt, és semmiféle előmenetelre sem jutottak.

24. *Mind görögöknek, mind zsidóknak.* Ezzel az ellentétellel bizonyítja, hogy nem a saját hibája vagy az általános emberi természet miatt fogadták ennyire rosszul Krisztust, hanem a saját elvetemültségük miatt, merthogy őket Isten nem világosította meg. Isten választottait ugyanis, legyenek akár zsidók, akár pogányok közül, semmivel sem lehet megakadályozni, hogy Krisztushoz jöjjenek, és megtalálják benne a biztos szabadulást. Azért állítja szembe a botránkozással az erőt, mert ez alázatból született; s ekként a bölcsességet az ostobasággal. Summa: tudom, hogy a zsidók makacsságát nem szünteti meg semmi, csak a jelek; a görögök kevélységét nem dédelgeti semmi jobban, mint a bölcsesség üres látszata. De ezzel a legkevésbé sem kell törődnünk, mert Krisztusunk alázatos keresztjével bármennyire is botránkozás a zsidóknak vagy nevetség tárgya a görögöknek, a kiválasztottnak mind, bármilyen népből legyenek is, éppúgy Istennek ereje az üdvösségre, hogy legyőzze a botránkozást, miként Istennek bölcsessége is, hogy szertefoszlassa annak látszatát.⁸⁰

25. *Mert Isten bolondsága.* Miközben az Úr úgy cselekszik velünk, hogy az oktalanságnak látszik, mivel bölcsességét nem tárja fel, aközben az, ami bolondságnak tűnik, bölcsesség tekintetében mégis felülmúlja az emberek minden okosságát. És miközben úgy tűnik, hogy Isten erőtllenül cselekszik, mivel erejét elrejt, aközben az, amiről úgy vélik, hogy gyengesége, erősebb bármiféle emberi erőnél. Mindazáltal tartsuk mindig szem előtt, hogy ezekben az igékben megengedés van, amelyről fentebb szóltam már.⁸¹ Hiszen mindenki számára világos, hogy alaptalanul tulajdonítanánk Istennek akár ostobaságot, akár erőtlenséget; ám Pálnak szüksége volt erre az iróniára, hogy letörhesse vele a test örült elbizakodottságát, amely viszont habozás nélkül megfosztaná Istent minden dicsőségétől.

⁷⁹ A Kálvin által megjelölt lókus valójában Mt 12,39 vagy Lk 11,29.

⁸⁰ *Illam larvam* – vö. ad 17. vers.

⁸¹ *Concessio* – vö. ad 17. vers.

26. *Nézzétek csak elhívásokat, testvérek: nem sokan vagytok bölcsei: test szerint, nem sokan hatalmasok, nem sokan nemesek, 27. hanem Isten avilág bolondjait választotta ki, hogy a bölcseket megszégyenítse, és Isten a világot erőtleneit választotta ki, hogy az erőseket megszégyenítse, 28. és Isten a világot nemteleneit és megvetettjeit választotta ki, és senkiket,⁸² hogy a valakiket megsemmisítse, 29. hogy egy test se dicsekedhessen Isten előtt. 30. Általa vagytok ti Jézus Krisztusban, aki Istentől lett számunkra bölcseségül is, igazságul is, megszentelésül is,⁸³ váltságul is, 31. hogy – amint meg van írva – aki dicsekszik, az Úrban dicsekedjék.*

26. *Nézzétek az elhívást.* Mivel a görög szó⁸⁴ igemódja bizonytalan, és a szövegösszefüggéshez legalább annyira talál a kijelentő, mint a parancsoló mód, az olvasó döntésére bízom, hogy melyiket akarja inkább választani. A jelentés mindazáltal mindkét módban ugyanaz; mert ha így mondja: *látjátok*, akkor tanúknak idézi meg őket egy nyilvánvaló dologhoz, amely mintegy a szemük előtt áll; a parancsoló móddal pedig mintegy tompultságukból rázza fel őket, hogy gondolják meg magát a dolgot. Az *elhívást* kollektív értelemben is lehet venni, így az elhívottak sokaságát jelenti, ebben az értelemben: *látjátok*, hányfélék vagytok, akiket elhívott az Úr? Én mégis inkább arra hajlok, hogy Pál az elhívás módjára mutat rá; ez ugyanis a legerősebb érv, mert abból következik, hogy ha a kereszt alázatát megvetik, elhívásukat valamiképpen ők maguk teszik hiábavalóvá, hiszen Isten ezt oly módon juttatta érvényre, hogy minden emberi bölcsességet, erőt és dicsőséget megsemmisített. Tehát hallgatólagosan hátlansággal vádolja őket, amiért megvetetvén Isten kegyelmét is, és önmagukat is, és elfeledik Krisztus evangéliumát. Mindazáltal, két dolgot figyelembe kell venni: Pál a korinthusiak példájával akarja bizonyítani mondandója igazát; illetve figyelmeztetni akarja őket, hogy teljességgel le kell vetniük mindenféle kevélységet, ha pontosan meg akarják tartani azt a sorrendet, amelyet az Úr követett elhívásuk során. Azt mondja, hogy megszégyenítette a bölcseket és a nemeseket, a valakiket pedig semmivé tette; és mindkettőt helyesen mondja. Mert odalesz az erő és a bölcsesség, amikor megszégyenülnek; ami pedig van, annak meg kell szűnnie. A szegények, a bolondok és a nemtelenek kiválasztásán azt érti, hogy Isten előnyben részesítette őket a hatalmasokkal, a bölcsesekkel és a nemesekkel szemben. Ugyanis a test fennhíjazását még az sem tudta volna visz-

⁸² *οὐκ ἦν τις* – *en quae non erant* – tkp. amik nem voltak. Lásd magyarázatánál.

⁸³ *ἁγιασμοῦ* – *sanctificatio*; lásd magyarázatánál.

⁸⁴ *ἰσχυρισμῶν*.

szaverni, ha Isten mindenkit egy szintre tett volna; akik tehát kiválóságukkal tűntek ki, azokat hátra tette, hogy annak rendje s módja szerint visszaszorítsa őket. De ostobaság lenne, ha valaki ebből arra következtetne, hogy Isten azért alázza meg ennyire a test dicsőségét, hogy teljességgel kizárja a hatalmasokat és a nemeseket az üdvösség reményéből. Vannak ugyan ostoba emberek, akik ennek ürügyén nemcsak kigúnyolják a hatalmasokat, mintha Isten elvetette volna őket, hanem le is nézik őket, mint akik alábbvalók náluknál. De ne feledjük, hogy Pál ezt a korinthusiaknak mondta, akik ugyan egyáltalán nem tűntek ki a világban, akkor is kevélykedtek, ha semmi okuk nem volt rá. Isten tehát azzal, hogy az erőseket, a bölcseket és a hatalmasokat megszegényíti, nem bátorítja dölyfösségre a gyengéket, az avatatlanokat és az alacsony rendűeket, hanem mindnyájukat együttesen, egytől egyig megalázza. Ezért aztán akik a világ szemében megvetettek, gondolják csak meg magukban, hogy ha Isten azoknak sem engedi meg, hogy elbizakodjanak,⁸⁵ akik a világ szemében dicsőségesek, akkor tőlük mekkora szerénységet követel? Ha a nap ragyogása megszűnik, mi lesz a csillagokkal? Ha a csillagok fénye kialszik, mi lesz a homályos dolgokkal? Ezek a megállapítások arra intenek, hogy akiket az Úr elhívott, ámbár a világ szemében semmi értékük nincs, azok ne éljenek vissza Pál szavaival, és ne düllesszék a mellüket, hanem inkább jusson eszükbe a buzdítás: *te, aki hit által állasz, fel ne fuvalkodjál, hanem félj* (Róm 11,20); hogy félelemre és alázatra buzdulva járjanak Isten színe előtt. Továbbá Pál itt nem azt mondja, hogy Isten egyetlen nemes vagy hatalmas embert sem hívott el, hanem azt, hogy csak keveset. A célt mutatja meg, hogy tudniillik az Úr, a megvetetteket a hatalmasok elé helyezve, a test dicsőségét alázza meg. De ugyanaz az Isten Dávid szájával arra buzdítja a királyokat, hogy Krisztust csókolgassák (Zsolt 2,12); Pál szájával pedig kijelenti, hogy mindenkit üdvözíteni akar (1Tim 2,4), és Krisztusát mindenkinek felajánlotta, kicsiknek és nagyoknak is, királyoknak és egyszerű embereknek is. Ennek a bizonyítékát ő maga mutatta fel: először a pásztorokat hívja Krisztushoz, majd csak utánuk következnek a filozófusok; tanulatlan és megvetett halászok foglalják el a megbecsülés legmagasabb fokát, ám iskolájukhoz idővel csatlakoztak királyok és tanácsosaik, szenátorok, rétorok.

28. *Senkik*. Hasonló szavakat használ a Róm 4,17-ben is, de ezeknek ott más az értelme. Ott ugyanis a kegyesek általános elhívását írja le, s voltaképpen ezt mondja: semmik vagyunk, amíg meg nem

kapjuk az elhívást – amit úgy kell érteni, hogy Isten előtt a magunk valóságában jelenünk meg, hiába látszunk valakiknek az emberek szemében; itt viszont úgy kell érteni a kifejezést,⁸⁶ hogy az emberek véleménye szerint vagyunk senkik (οὐδεὶς). Ez nyilvánvaló a mondatrész ellenpárjából, ahol ezt mondja: ez azért történik, *hogy a valakiket megsemmisítse*. Mert senkik vagyunk, legfeljebb csak tűnünk valaminek, hiszen valójában mindnyájan semmik vagyunk. Tehát azt, hogy a *valakiket*,⁸⁷ így kell érteni: akik olybá tűnnek, s ekként a lókus az alábbi a kijelentéseknek felel meg: *a szegényt felemeli a porból*,⁸⁸ *az alázatosokat felmagasztalja*,⁸⁹ és hasonlók. Ebből is látható, mennyire esztelenek azok, akik úgy gondolják, hogy az emberben van valami érdem vagy méltóság, amely megalapozná Isten kiválasztását.

29. *Hogy egy test se dicsekedjék*. Noha a *test* szót itt is és sok más szentírási helyen is általában a halandó emberre értik, ebben a lókusban szorosabban vett jelentése is van; mert amikor a Szentlélek megvetéssel szól az emberekről, a kevélységüket akarja elfojtani, ahogy az Ézs 31,1-ben mondja: *Egyiptom csak test, és nem lélek*.⁹⁰ Érdemes hát megjegyezni ezt a mondatot, hogy tudniillik semmit sem hagy meg nekünk, amivel méltán dicsekedhetnénk. Ezért teszi hozzá ezt a mondatrészt: *Isten előtt*. Hiszen a világ előtt sokan kellek magukat hamis dicsőségükkel, ám csak röpké pillanatig, hiszen ez éppoly hamar elillan, mint a füst. Ugyanakkor a kifejezéssel⁹¹ minden halandónak csendet parancsol, amikor megjelenik Isten színe előtt, ahogyan Habakuk mondja: *hallgasson el Isten színe előtt minden test* (2,20).⁹² Ha tehát bármi érdemel egyáltalán valamiféle tiszteletet, azt úgy kell tekinteni, mint ami Istentől származik.

30. *Általa vagytok ti*. Pál most a korinthusiakra alkalmazza, amit eddig elmondott, nehogy azt gondolják, hogy abból semmi sem illik rájuk. Hiszen semmik volnának, ha nem Istentől lennének. A hangsúly a *vagytok* igén van, mintha ezt mondaná: kezdetetek Istentől van, *aki előszólítja azokat, amik nincsenek*,⁹³ mellőzve azokat, amik úgy tűnnek, mintha lennének; létetek Krisztuson alapul, így nincs mivel dicse-

⁸⁶αὐτὸ οὐκ ἔστιν.

⁸⁷οὐ, οὐκ - *ei quae sunt*.

⁸⁸Vö. 1Sám 2,8; Zsolt 113,7.

⁸⁹Vö. Jób 5,11.

⁹⁰Kálvin összevonva idéz. A teljes lókus: Hiszen Egyiptom csak ember, és nem Isten, és Iova is csak test, és nem lélek. Ézs 31,3.

⁹¹Tl. Isten előtt.

⁹²Kálvin nem szó szerint idéz; Hab 2,20: hallgasson előtte az egész föld.

⁹³Vö. Róm 4,17.

⁸⁵A francia változattal kiegészítve.

kednetek. Nemcsak a teremtésről beszél, hanem a lelki lényegről is, amelyre Isten kegyelme által születünk újjá.

Aki Isten által lett számunkra. Mivel sokan akadnak, akik Istentől ugyan nem akarnak nyíltan eltávolodni, de Krisztuson kívül keresnek valamit, mintha nem egyedül őbenne lehetne megtalálni mindent, futólag felsorolja, miféle és mennyi kincssel van Krisztus felruházva, és ugyanakkor felvázolja a Krisztusban való élet módját is. Mert amikor Krisztust a mi igazságunknak nevezi, bele kell értenünk azt az ellentételt is, hogy mibennünk nincs semmi, csak bűn. A többi kifejezést is így kell érteni. Négy magasztos kifejezéssel írja le Krisztust, ezek magukban foglalják egész tökéletességét és mindazt a jót, amit tőle kapunk. Először azt mondja, hogy *bölcsességgül lett számunkra.* Ezen azt érti, hogy nála találjuk meg a feltétlenül tökéletes bölcsességet, mert az Atya őbenne nyilatkoztatta ki magát teljesen, hogy rajta kívül ne akarjunk tudni semmi mást. A lókus hasonlít a Kol 2,3-hoz: *őbenne van elrejtve a bölcsességnek és ismeretnek minden kincse;* erről majd a következő részben többet szólnunk. Másodszer ezt mondja: *igazságul lett számunkra,* amin azt érti, hogy Isten Krisztus nevéért fogad el minket, mert halálával engesztelést adott bűneinkért, és engedelmisségét Isten igazságul számítja be nekünk. Mert miután a hitből való megigazulás bűnbocsánatból és kegyelmi elfogadásból áll, mindkettőt Krisztus által kapjuk meg. Harmadszor azt mondja, hogy *megszentelésül lett,* amelyen azt érti, hogy minket, akik természetünk szerint amúgy istentelenek vagyunk, Lelkével újjászül a szent életre, hogy Istennek szolgáljunk. Ebből arra is következtethetünk, hogy nem igazulhatunk meg kegyelemből, egyedül hit által, csak úgy, hogy egyúttal szentül is élünk. Mert ezek a kegyelmek, mintegy feloldhatatlan köteléssel, annyira egymásba fonódnak, hogy aki azokat külön akarja választani, bizonyos értelemben Krisztust szakítja szét. Aki tehát Isten kegyelmes jóságából Krisztus által akar megigazulni, gondolja meg, hogy ez nem lehetséges másképpen, csak ha egyúttal megszentelődésébe is belefoglalja őt, vagyis Krisztus Lelke által születik újjá ártatlan és tiszta életre. Akik pedig azzal vádolnak minket, hogy mi a hit kegyelmi igazságát hirdelve eltérítjük az embereket a jó cselekedetektől, azokat ezzel a lókussal bőségesen meg lehet cáfolni, mert a hit éppúgy megragadja Krisztusban az újjászületést, mint a bűnbocsánatot. Viszont figyeljük meg, hogy Krisztusnak ez a két tiszte úgy kapcsolódik egymáshoz, hogy az egyik különbözik a másiktól; ha tehát Pál név szerint megkülönbözteti őket, az ne zavarjon meg senkit.

Negyedszer azt tanítja, hogy *váltáságul⁹⁴ lett,* amin azt érti, hogy jótéteményéből nemcsak a bűn szolgátságától szabadulunk meg teljességgel, hanem minden olyan nyomorúságtól is, amely ebből ered. Így a megváltás Krisztus első ajándéka, amely elkezdődik bennünk, és utolsónak teljeseedik ki. Az üdvösségnek ugyanis az a kezdete, hogy a bűn és a halál útvesztőjéből kiszabadulunk, de mindaközben a feltámadás végső napjáig sóhajtozunk, óhajtván a megváltást, ahogyan a Róm 8,26-ban mondja. Ha valaki azt kérdi, hogy mi módon adott Krisztus a mi megváltásunkra, ezt válaszolom: váltáságdíj adta magát. Végére is, mindazt a jót, amit itt felsorol, nemcsak fele részt vagy bizonyos mértékben, hanem teljes egészében Krisztusban kell keresnünk.⁹⁵ Pál ugyanis nem azt mondja, hogy azért kapjuk őt, hogy segédeszköze vagy gyámolója legyen az igazságnak, az életszentségnek, a bölcsességnek, a megváltásnak, hanem mindezek teljes eredményét neki tulajdonítja. S minthogy a Szentírásban alig találni más igét, amely részletesebben írná le Krisztus minden tisztét, ebből igen alaposan megértheted a hit erejét és természetét is. Mert miután a hit tulajdon tárgya Krisztus, ha valaki megismeri, hogy melyek Krisztus jótéteményei irántunk, az azt is megtanulja, hogy mi a hit.

31. *Aki dicsekszik, az Úrban dicsekedjék.* Íme, a cél, amiért Isten Krisztusban ad nekünk mindent; azért tudniillik, hogy ne követeljünk magunknak semmit, hanem mindent neki tulajdonítsunk. Isten tehát nem azért foszt meg minket, hogy meztelenül hagyjon; utána felöltöztet a maga dicsőségébe, ám azzal a feltétellel, hogy valahányszor dicsekedni akarunk, mindig el kell fordulnunk magunktól. Summa: miután az ember önmagára nézve semmivé lett Isten előtt, és felismerte, hogy sehol sincs semmi jó, egyedül csak Istenben, hagyjon fel a saját dicsősége hajszolásával, és teljes erejéből csakis Isten dicsőségének előmozdítására áhítozzék és igyekezzék. Ez még jobban kitűnik a prófétai könyv kontextusából,⁹⁶ ahonnan Pál is kölcsönözte ezt a tanúságtételt; mert miután az Úr ott minden halandótól megtagadja az erő, a bölcsesség és a gazdagság dicsőségét, azt parancsolja, hogy egyedül csak az ő ismeretével dicsekedjenek. Úgy akarja magát megismertetni, hogy megtudjuk: ő az, aki itéletet, igazságot és irgalmat gyakorol. Ez az ismerete ugyanis bizodalmat is és félelmet is szül iránta bennünk. Aki tehát lelkében

⁹⁴ ἰσχυρίσθητε.

⁹⁵ Lásd Iml. 3,16.1.

⁹⁶ Vö. Jer 9,23–24.

annyira rendezett, hogy magának semmit sem tulajdonít, hanem azt kívánja, hogy egyedül csak Isten ragyogjon elő; aki megnyugszik az ő kegyelmében, aki atyai szeretetétől várja minden boldogságát, egyszóval, aki megelégszik az egy Istennel, az dicsekszik valóban Istenben. Igazán mondom ezt, mert a képmutatók is az ő nevében szoktak dicsekedni, persze hamisan – amint azt Pál tanúsítja a Róm 2,17-ben –; mert akár felfuvalkodnak ajándékaitól, akár a test hitetlen önbizalmával kevélykednek, akár visszaélnék igéjével, mind egyre megtagadják az ő nevét.

MÁSODIK RÉSZ

1. Én is, amikor hozzátok jöttem, testvérek, nem úgy jöttem, hogy nagy ékesszólással és bölcsességgel hirdessem nektek Isten bizonyágtételét. 2. Mert elhatároztam, hogy semmiféle nagyszerű dologról nem akarok tudni köztetek, csak Jézus Krisztusról, mégpedig a megfeszítetről.

1. *Én is.* Miután Pál szólt beszéde módszeréről, majd rátért az evangéliumi prédikálás általános természetére, most újra önmagához kanyarodik vissza, hogy rámutasson: amit megvetnének benne, az mind az evangélium tulajdon természetéből származik, és ezzel valamiképpen ahhoz kapcsolódik. Meghagyja tehát, hogy nem állt rendelkezésére segítség gyanánt sem emberi ékesszólás, sem emberi bölcsesség, hogy ezekkel felszerelve vigyen véghez valamit, ám miközben megvallja, hogy nem volt ilyen eszköze, jelzi, hogy ebből még jobban kiválglík: szolgálatához Isten ereje járult hozzá, amelynek nincs szüksége efféle támogatásra. Ez utóbbi gondolatot valamivel később teszi hozzá; itt csak annyit hagy meg, hogy híjával van az emberi bölcsességnek, és csak azt tekinti feladatának, hogy hirdesse Isten bizonyágtételét. Bár az *Isten bizonyágtétele* kifejezést egyes fordítók passzív értelemben ültetik át,¹ én mégis biztosra veszem, hogy a másik értelmezése egyezik az apostol szándékával: Isten bizonyágtétele az, ami Istentől származik, az evangélium tanítása tehát az, amelynek ő maga a szerzője és a tanúja. Itt különbséget tesz a beszéd és a bölcsesség között (λόγον ἀπό τῆς σοφίας), és ez megerősíti azt, amire korábban már felhívtam a figyelmet, hogy tudniillik eddig sem holmi szószátyárkodásról beszélt, hanem az egész emberi művelődést ideértette.

2. *Mert elhatároztam, hogy semmiféle nagyszerű dologról.* Mivel a κρινεῖν szó görögül olykor azt jelenti, amit az ἐκλέγειν, vagyis „kiválasztani azt, ami értékes”, nincs ép értelmű ember – úgy vélem –, aki tagadná, hogy az én fordítási változatom elfogadható, ráadásul a mondattani szabályokkal sem ellenkezik. Tehát a fordítás akkor sem lesz darabos, ha így fordítjuk: a tudománynak egyetlen részecskéjét sem tartottam értékesnek. És még ennél pontosabb lesz, ha gondolat-

¹Tkp. genitivus objectivus: Istenről szóló bizonyágtétel.

ban hozzáteszed: elhatároztam, hogy semmi nagyszerűről nem akarok tudni a magam dolgai között, vagy a tudomány kedvéért. De nem utasítok vissza teljesen más fordítást sem, hogy például Pál ezt jelentené ki: elhatározta, hogy Krisztuson kívül nem fogad el semmit tudományként, vagy tudomány helyett. Így viszont bele kellene érteni a görög ἀντί² prepozíciót is, ahogyan meg is teszik.³ Mindazáltal, akár az első értelmezést fogadjuk el valaki, akár ez a második tetszik jobban, a lényeg ugyanaz marad: azért hiányoztak beszédemből a díszítések, és azért mellőztem az ékesszóló értekezés kifinomultságait, mert nem akartam velük tetszelegni, sőt, inkább elutasítottam ezeket, mert számomra egyedül csak az volt a fontos, hogy egyszerűen hirdessem Krisztust. Hozzáteszi: *a megfeszítettről*, ám az alatt nem azt érti, hogy semmi egyebet nem hirdetett Krisztusról, csak a keresztet, hanem azt, hogy a kereszttel alázatával, de mindazáltal Krisztust prédikálja, mintha ezt mondaná: a kereszttel gyalázata sem készítet arra, hogy ne úgy tekintsem őt, mint akitől van a szabadítás; vagy nem szégyellem, hogy minden bölcsességemet őbenne lássam; benne, mondom, akitől a kereszttel gyalázata miatt undorodnak a gögös emberek, és megvetik miatta. Ezért ezt a mondatot így kell érteni: én a tudományt soha sem értékeltem annyira, hogy valami egyebet is kívánjak megismerni, mint Krisztust, jóllehet megfeszítették. Tehát a kiegészítés fokozásra⁴ szolgál, hogy torkára forrassa a szót azoknak a gögös tanítóknak, akik szinte semmibe vették Krisztust, mert elismerés után sóvárogtak a maguk – úgymond – magasabb tudománya okán.⁵ Csodálatos az ez, amelyből azt is megértjük, hogy mit kell tanítaniuk a hűséges szolgálóknak, és mit kell mindnyájunknak tanulnunk egész életünk során, és hogy mi az, amin kívül mindent szemétnek kell tekintenünk.⁶

3. És engem erőtlenség is, félelem is, nagy rettegés is gyötört, amikor nálatok voltam; 4. beszédem és prédikációm pedig nem emberi bölcsesség meggyőző beszéde volt, hanem lélek és erő felmutatása,⁷ 5. hogy hitetek ne emberi bölcsességen, hanem Isten erején álljon.

3. És erőtlenség is. Itt részletesebben kifejti, amit korábban már érintett, hogy neki nincs mivel tündökölnie vagy feltűnnie az em-

²ἀντί – szemben, ellenére.

³Chrysostomus (ad loc.) ebben az értelemben magyarázza.

⁴αὐξησις.

⁵Vö. Inst. 2.15.2.

⁶Vö. Fil 3,8.

⁷ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως – Vulgata: *in ostensione spiritus et virtutis*; Kálvin: *in demonstratione spiritus et potentiae*. Lásd magyarázatánál.

berek szemében, hogy attól aztán naggyá lehetne. Ezzel pedig elismeri, amit ellenfelei számon kértek rajta, ám úgy, hogy ezt a hiányosságot, amiről azt gondolták, hogy szolgálatának megbecsülését rontja, visszafordítja annak legnagyobb dicséretére. Ő, akit látszólag nem lehetett sokra becsülni, mert test szerint annyira értéktelen és jelentéktelen volt, most megmutatja: Isten ereje sokkal jobban kitért abból, hogy mindenféle emberi segítség nélkül volt képes ilyen sokra. És nemcsak azokra a Thraszónokra utal,⁸ akik pusztán magamutogatással akartak hírnevet szerezni, hanem azokra a korinthusiakra is, akiket elkábított amazok üres pompája. Ezzel az emlékeztetéssel kívánt több eredményt elérni náluk. Tudták, hogy Pálra testi értelemben nem volt olyan adottsága, mely sikeressé tehetné volna, vagy amellyel belophatta volna magát az emberek szívébe, és mégis láthatták, hogy az Úr milyen csodálatosan sikeressé tette prédikálását, sőt, voltaképpen a saját szemükkal láthatták, hogy a Szentlélek volt jelen a tanításában is. Amikor tehát semmibe vették Iál egyszerűségét, és nem tudom miféle, de mindenképpen hangzatosabb és mutatósabb bölcsesség után vágyódtak sóvárogva, és inkább a külszín vagy festett máz, mintsem élő lélek után kapkodtak, már kellőképpen le is leplezték a saját nagyravágásukat. Méltánjuttatta hát eszükbe Pál első hozzájuk menetelét, nehogy elszakadjanak Isten erejétől, melyet egyszer már megtapasztaltak. Az *erőtlenség* szóba – itt és néhányszor utána is⁹ – általában beletartozik, hogy mások véleményére meg lehet vonni valakitől a kedvezést és a méltóságot. A *félelem* és a *rettegés* ennek az erőtlenségnek a következménye; ám bár a két kifejezést kétféleképpen is lehet értelmezni; vagy úgy, hogy felmérve a feladata nagyságát, amelyre vállalkozott, renegve, nagy aggodalommal jár el abban; vagy úgy, hogy számos veszélytől körülveve, szüntelen félelem és folytonos aggodás közepete volt. Mindkettő jól illeszkedik a szövegösszefüggésbe, ám – megítélésem szerint – a második mégis egyszerűbb. Az a szerénység illik az Úr szolgálóihoz, hogy erőtlenségük tudatában – látva feladatuk nehézségét, ám egyúttal nagyszerűségét is – becsülik meg és félelemmel vigyáznak végbe azt. Mert akik vakmerően és dölyfösen tolatódnak, vagy akik önhíttelen végzik az ige szolgálatát, mintha csak rájuk szabták volna, azok nem ismerik sem magukat, sem magát a teendőt.

⁸Tkp. henegeő. Thraszón Kr. e. 155-130-ban között élt, I. Menandrosz görög költő fia. Terentius (Kr. e. 195/185-159) Eunuchus című drámájában szerepel mint szaffhorkatona. Kálvin azonban inkább a középkori iskoladramák henegeő alakjaira gondol, akik ezen a néven vonultak be a 16. század emberének köztudatába.

⁹Vö. 2Kor 11,30; 12,5,9,10.

Minthogy azonban Pál itt a *félelmet* alárendeli az *erőtlenységnek*, és az *erőtleniséggel* jelzi mindazt, ami miatt megvethették őt, következik, hogy ez a *félelem* a veszélyekre és a nehézségekre vonatkozik. De bizonyos, hogy ez a félelem sem akadályozta meg Pált abban, hogy elvégezze az Úr munkáját, amint azt a tények is tanúsítják. Az Úr szolgálói nem olyan ostobák, hogy ne látnák meg a leselkedő veszélyt, és nem annyira érzéketlenek, hogy ne törődnének velük; sőt, különösképpen két okból elkerülhetetlen is, hogy komoly félelem gerjedjen bennük: egyrészt, hogy magukban megrendülve tanuljanak meg egyedül csak Isten felé fordulni és ráhagyatkozni, másrészt, hogy neveljék magukat igaz önmegtágadásra. Tehát Pálból sem hiányzott a félelem, de uralkodott a félelem fölött, hogy rettegés nélkül tudjon továbbhaladni a veszélyek között; hogy töretlen állhatatossággal és bátorsággal fogadja a Sátán és a világ minden gúnyolódását; s hogy végül minden akadályon áttörjön.

4. *Prédikációm nem meggyőző beszéd.* Az *emberi bölcsesség meggyőző beszédének* nevezi az olyan, gondosan kidolgozott szónoklatot, amely inkább mesterfogásokra, mintsem az igazságra épül, és inkább azokkal küzd, mint ezzel; s egyúttal annak tekinti azt a kifinomult érvelést is, amely elbűvöli az emberi elmét. És méltán tulajdonít az emberi bölcsességnek rábeszélő erőt is (τὸ πιθανόν).¹⁰ Az Úr igéje ugyanis fenségével, mintegy erőteljes ráhatással kényszerít arra, hogy engedelmeskedjünk neki, az emberi bölcsesség viszont szinte észrevétlenül, csábítással férkőzik be, és hízelegéssel nyeri meg magának a hallgatók szívét. Ezzel állítja szembe a *lélek és erő felmutatását*, amit többen a csodákra szűkítenek,¹¹ de én tágabban értelmezem; ez Isten karja, amely mindenféle módon hathatósan mutatkozik az apostol által.¹² Úgy tűnik, hogy a *lélek és erő* kifejezés vagy a „*lelki erőt*” adja vissza szócsereivel (καθ' ὑπαλλαγήν),¹³ vagy még inkább azt mutatja meg, hogyan mutatkozott meg a Lélek jelek és cselekedetek által az ő szolgálatában. És itt találóan használja az ἀπόδειξις, *felmutatás* kifejezést. Mi ugyan-

¹⁰A görög szövegben ez áll: ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις (beszédem nem emberi bölcsesség meggyőző erejében állt). Miután a πειθοῖς szóalak nem fordul elő a klasszikus görögben, feltevések szerint itt szövegromlás van, s Kálvin feltehetően Chrysostomus megoldására támaszkodva magyarázza a helyet.

¹¹Theophylactus, ad loc.

¹²Vö. Inst. 1.8.1.

¹³Hüppallagé a retorikában felcserélés vagy jelzőáttolás (*hypallagé* *adjectivi*). A költészetben gyakran használják: „*annyi rebbenő márvány*”. Tágabb értelemben a mondatrészek olyan összekapcsolása, amely ellentmond az általuk jelzett valóságelemek reális kapcsolatának (pl. „*fejébe nyomta kalapját*”); szűkebb értelemben a jelző eredeti logikai kapcsolatából való kiszakítása és más szóhoz való rendelése (pl. „*magas Róma falai*”).

is annyira tompák vagyunk Isten dolgainak meggondolására, hogy amikor alacsonyrendű eszközöket alkalmaz, azok mint valami fátyol takarják el Isten dolgait, és így azok ereje sem mutatkozik meg tisztán, viszont Pál szolgálatának elősegítésekor sokkal láthatóbb volt az erő, mert nem a testnek vagy a világnak a segítőeszközei működtek, hanem Isten pusztá keze¹⁴ avatkozott be.

5. *Hogy hitetek ne emberi bölcsességen.* A „*legyen*”¹⁵ helyett itt ezt kell venni: *álljon*. Ez pedig azt jelenti: abból, hogy Pál nem emberi bölcsességre támaszkodva, hanem egyedül a Lélek erejével hirdette Krisztust, az a jó háramlott a korinthusiakra, hogy hitük nem emberekben vett alapot, hanem Istenben. Ha az apostol prédikálása csupán az ékesszólás erejére támaszkodott volna, akkor egy ékesebb beszéd romba dönthette volna; továbbá senki nem nevezi szilárd igazságnak azt, ami csillogó beszédre támaszkodik; ez ugyan segíthet, de nem szabad ráhagyatkozni. Ugyanakkor, ami valóban igaz, annak minden segítség nélkül, a maga lábán is meg kell állnia; ezért érdemel páratlan elismerést Pál prédikálása, hiszen annyi mennyei erő árad belőle, hogy minden akadályon áttör, ámbar a világtól semmiféle segítséget nem kap. Csak annyit kell tenniük tehát, hogy ne engedjék magukat eltéríteni tanításától, tudván, hogy Isten tekintélye támasztja alá. Mindazáltal Pál itt úgy beszél a korinthusiak hitéről, hogy szavai egyetemes érvényűek legyenek. Tudjuk meg hát: a hit tulajdonsága az, hogy egyedül Istenben nyugszik meg, és nem függ az emberektől. Mert a hit bizonyosságának olyan erősnek kell lennie, hogy még akkor se omoljon össze, ha a pokol ront rá mindenféle mesterkedésével, hanem állhatatosan tűrjön és szenvedjen el minden gúnyolódást. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha tökéletesen meg vagyunk győződve, hogy Isten szólt hozzánk, és nem emberi koholmány az, amit hiszünk. Bár a hitet egyedül Isten igéjére kell alapozni, ezt a másodlagos támasztékot sem fölösleges hozzátenni, hogy a hívők az erő hatásából tudják meg: a szó, amit hallanak, Istentől származik.

6. *Bölcsességet pedig a tökéletesek között szólunk; de nem e világ, sem e világ veszendő¹⁶ fejedelmeinek a bölcsességét, 7. hanem Isten titokzatos bölcsességét szóljuk, amely el van rejtve, amelyet Isten a világ [teremtése] előtt előre meghatározott¹⁷ a mi dicsőségünkre, 8. amelyet e világ fejedelmei közül senki sem ismert, mert ha ismerték volna, nem feszítették volna meg*

¹⁴Vö. Ezs 52,10.

¹⁵ἔστω.

¹⁶ὅτι καταστροφή των / Vulgata: qui destruantur; Kálvin: qui aboleantur.

¹⁷ἠγορευτοῖς / Vulgata: praedestinati; Kálvin: praefinitio; akárcsak Erasmus.

a dicsőség Urát, 9. hanem amint meg van írva: amit szem nem látott, fül nem hallott, sem emberi szív föl nem fogott,¹⁸ azt készítette elő Isten azoknak, akik szeretik őt.

6. *Bölcsességet* szólunk. Hogy látszatra se tűnjék úgy, mintha lenézne a bölcsességet, ahogy tudatlanok és tanulatlanok szokták vad barbársággal megvetni a tudományokat, hozzáteszi: nem hiányzik belőle az igazi bölcsesség, de erről csak az alkalmas bírák mondhatnak értéktételet. *Tökéleteseknek*¹⁹ nem azokat nevezi, akik megszerezték a teljes és tökéletes bölcsességet, hanem akiknek ítélete egészséges és helyes. Mert a héber טו (tám), amit a görögök a τέλειος szóval fordítottak le, egészet, épét, sértetlent jelent. Közvetve azokat feddi, akiknek nem tetszett prédikálása, és jelzi, hogy ez az ő hibájukból történt. Mintha ezt mondaná: akiknek nem tetszik az én tanításom, ezzel már jelét adják annak, hogy felfogásuk eltorzult és megromlott, mert akiknek elméje tiszta és ítélete helyes, azok mindig a legnagyobb bölcsességnek ismerték el ezt. Noha Pál prédikálása mindenki számára hozzáférhető volt, mégsem becsülték mindig a maga értéke szerint. Ezért fellebbez becsületes és tárgyilagos bírókhoz, hogy mondják ki: a tanítása, amely a világ szemében bolondság, igaz bölcsesség. Közben a *szólunk* kifejezéssel arra emlékeztet, hogy fényes bizonyágát adta ennek a csodálatos bölcsességnek, nehogy valaki is azzal vádolja, hogy ismeretlen dologgal dicsekedik.

De nem e világ bölcsességét. Megelőlegezésképpen²⁰ még egyszer megismétli azt, amit már korábban meghagyott: az evangélium nem emberi bölcsesség, nehogy valaki azt hozza fel ellene, hogy ennek a tanításnak kevés a támogatója, sőt, a legkiválóbb elmék némelyike meg is veti azt. Tehát önként ismeri el azt, amivel megvádolhatnák, de úgy, hogy ügyének ebből semmi kára ne származzék.

E világ fejedelmei. Azokat nevezi *fejedelmeknek*, akik valamiféle adottsággal kitűnnek ebben a világban. Mert mindig vannak olyanok, akiknek értelmi képessége gyenge, mégis csodálják őket az általuk betöltött szerep méltósága miatt. De hogy ne rettsenek meg minket ezek az álarcok, az apostol hozzáteszi, hogy *veszendők*, vagyis megfognak semmisülni. Helytelen volna ugyanis, hogy az örök dolgok azoknak a tekintélyétől függjenek, akik elenyésznek és elmúlnak, és sem képesek maguknak maradandóságot biztosítani, mintha ezt

¹⁸ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη – Vulgata: nec in cor hominis ascendit; Kálvin: nec in cor hominis adscenderunt.

¹⁹ ἐν τοῖς τελείοις.

²⁰ Anticipatio – szónoki eljárás: a lehetséges ellenvetések előzetes elhárítása.

mondaná: mihelyt feltűnik Isten országa, eltűnik a világ bölcsessége, és a mulandó dolgok átadják helyüket annak, ami örökkévaló. Bár a világ fejedelmeinek megvan a maguk kiválósága, de ez egyetlen pillanat alatt elenyészik. Ugyan mi ez Isten mennyei és romolhatatlan országához képest?

7. *Isten titkos bölcsessége*. Jelzi, hogy a világ fejedelmei miért nem értékelik nagyra az evangélium tanítását; azért, mert titkokba van burkolva, és ezért el van rejtve. Az evangélium ugyanis annyira felülmúlja az ember éleslátását, hogy akik magukat okosoknak képzelik, bármilyen magasra emeljék is tekintetüket, ebbe a magasságba soha sem látnak be; közben viszont mégis megvetik egyszerűségét, mintha csak a lábuk elé lenne dobva. Ezért van az, hogy minél gőgösebben megvetik, annál kevésbé értik meg, sőt, annyira eltávolodnak tőle, hogy meg sem pillantják.

Amelyet Isten előre meghatározott. Mivel Pál azt mondja, hogy az evangélium rejtett dolog, fennáll annak a veszélye, hogy a hívők, ezt hallván, megrettennek a nehézségektől, visszakoznak és elbátortalanodnak. Tehát elébe vág ennek a veszélynek, és kijelenti: ezt éppenséggel nekünk rendelte Isten, hogy élvezhessük. És hogy senki se gondolja, mondom, hogy ez a rejtett bölcsesség nem tartozik rá, vagyis senki ne gondolja, hogy tilos rátekintenie, mert el volna zárva az emberi értelem elől, kijelenti, hogy örök tanácsából Isten közölte velünk azt. Mi több, még ennél is magasabbra néz, mert hallgatolagos összehasonlítással élve még jobban kiemeli azt a kegyelmet, amely Krisztus eljövételével megnyilatkozván kiválóbbá tett minket az atyáknál, akik a törvény alatt éltek.²¹ Erről bővebben szólunk a Római levél utolsó részéhez fűzött kommentárban.²² Először tehát Isten rendelkezésével érvel: mivel Isten semmit sem határoz meg hiába, ebből következik, hogy nem elvesztegetett idő az evangélium hallgatása sem, hiszen azt nekünk szánta; Isten ugyanis alkalmazkodik a mi mértékünkhöz, amikor hozzánk beszél. Erre vonatkozik Ézsaiás mondása: *nem titkos helyen szóltam, a sötétség földjén. Nem hiába mondtam Jákób magvának, hogy keressetek engem* (Ézs 45,19).²³ Másodszor, Isten rendelkezésének céljával is érvel, hogy az evangéliumot annál jobban megkedveltesse, és tanulásának a vágyára edesgessen: Isten a *mi dicsőségünkre* adta azt. Úgy tűnik, ezzel a kifejezéssel is összehasonlít minket az atyákkal, akiket a mennyei Atya nem mellátott erre a tiszteletre, mert azt Fia eljövételére halasztotta.

²¹Vö. Zsid 6,17.

²²Vö. ad Róm 16,25–26.

²³Kálvin III a Vulgata szerint idézi: *non in abscondito locutus sum in loco terrae tenebrosa non dixi semini lucis frustra quaerite me.*

8. *A fejedelmek közül senki sem ismerte.* Ha beleérted azt is, hogy a saját éleslátásukkal, akkor beláthatod, hogy Pál itt semmi mást nem mond róluk, mint amit általában az emberekről, akár a legalábbvalókról is el lehet mondani; mert isteni bölcsesség dolgában ugyan mire vagyunk mi képesek, a leghatalmasabbtól a legkisebbig? Hacsak nem azt mondjuk, hogy a fejedelmeket éppen vakságuk és tudatlanságuk miatt ítéli el inkább, mint másokat, hiszen a világ szemében egyedül csak ők tűnnek előrelátóknak és megfontoltaknak. Mindazáltal ezt én szívesebben veszem egyszerűbben, a Szentírás gyakori szóhasználata szerint, amely azokra a dolgokra mondja, hogy általánosak, amelyek ἐπὶ τὸ πολὺ, vagyis gyakran megtörténnek; és azokra mondja, hogy nem általánosak, amelyek csak ἐπὶ ἑλαττων, vagyis nagyon ritkán történnek meg. Ebben az értelemben nem lett volna képtelenség, ha lehetett volna találni legalább néhány kiváló és méltóság tekintetében mások közül kiemelkedő embert, akikben ugyanakkor megvan Isten tiszta ismerete is.²⁴

Mert ha ismerték volna. Isten bölcsessége tisztán ragyogott Krisztusban, de a fejedelmek mégsem fogták fel, hiszen Krisztus megfeszítésében egyrészt a jelesebb zsidók, a szent és bölcs dolgokban a legkiválóbbak jártak elől, másrészt Pilátus és a Római Birodalom. Ez pedig világos bizonyíték arra, hogy mennyire vakok mindazok, akik csak test szerint bölcssek. Mégis úgy tűnhet, hogy gyenge az apostolnak ez az érve. Ugyan miért is? Hát nem azt látjuk nap mint nap, hogy vannak olyanok, akik számára nem ismeretlen az Isten igazsága, és mégis eltökélt rosszindulattal harcolnak ellene? S ha ez az oly nyilvánvaló lázadás szemmel nem is látható, ugyan mi más a Szentlélek ellen elkövetett bűn, mint szándékos szembeszegülés Istennel, amikor az ember tudva és akarva nemcsak üldözi az ő igéjét, hanem harcol is ellene!? S nem ugyanezért tanúsítja Krisztus is, hogy a farizeusok és mások *ismerték* őt, amikor elutasítja, hogy tudatlanságukkal menthetnék magukat? Vagy amikor istentelen vadságukért vádolja őket, ugyan mi másért üldözik – ok nélkül – őt, az Atya hűségese szolgáját, ha nem azért, mert gyűlölik az igazságot?²⁵ Azt válaszolom erre, hogy kétféle tudatlanság van: az egyik meggondolatlan rajongásból származik, és a jót csupán csak azért utasítja el, mert rossznak véli. Mindazáltal még tudatlanságból sem követhet el bűnt úgy senki, hogy közben ne vádolná őt rossz lelkiismeret Isten előtt, mert a képmutatás, vagy a gőg, vagy a megvetés mindig összekeveredik, mindeközben azonban

²⁴Vö. Inst. 1.15.13.

²⁵Vö. Jn 7,28; Jn 15,18kk.

az ember elméjében úgy elfojtódik az ítélet és minden értelem, hogy a pusztá tudatlanságnál egyebet nemhogy mások nem látnak, de még ő maga sem. Ilyen volt Pál is, mielőtt megvilágosodott; azért gyűlölte Krisztust, azért támadta tanítását, mert tudatlan lévén elragadta a lörvény iránti fonák rajongás; mégsem volt híján a képmutatásnak, nem volt szabad a gőgtől, tehát Isten előtt nem volt mentsége, hanem a vétkek miatt borította el teljesen a tudatlanság és a vakság, még hozzá úgy, hogy ezt még ő maga sem vette észre, vagy nem érezte. A tudatlanság másik formája inkább az örültséghez és a szédülethez hasonlít, mintsem a pusztá tudatlansághoz, mert akik szándékosan lázadnak fel Isten ellen, azok olyanok, mint az eszelősök, akik látván nem látnak.²⁶ És igenis, ki kell jelentenünk: a hitetlenség mindig vak; csak annyi a különbség, hogy míg olykor a vakság nyomja el úgy a gonosztságot, hogy az ostoba ember egyáltalán nem érzékeli a rosszat, és helyett – mint mondani szokták – jó szándékkal, vagyis ostoba képzelgéssel csapja be önmagát; addig máskor a gonosztság kerekedik felül úgy, hogy az ember a lelkiismeret figyelmeztetése ellenére is dühöngve rohan bele ebbe a nagy vétkekbe. Így aztán nem csoda, ha Pál azt mondja, hogy a fejedelmek nem feszítették volna meg Krisztust, ha ismerték volna valamennyire Isten bölcsességét. Mert a farizeusok és az írástudók sem így ismerték Krisztus tanítását, tudniillik mint ami igaz, hanem szédelegve tévelyegtek a saját sötétségükben.

Amint meg van írva: amit szem nem látott stb. Mindenki megegyezik abban, hogy ezt az igét az Ézs 64,4-ből vette át, és mivel értelme az első látásra tiszta és világos, a fordítók nem sokat törődnek a pontos megoldással. Ám ha közelebbről megnézzük, két igen nagy nehézséggel kerülünk szembe: először is a Pál által idézett szavak nem egyeznek a próféta szavaival; másodsor, úgy tűnik, mintha Pál itt épp az ellenkezőjére csavarná ki a próféta tanúságtételét. Először tehát lássuk a szavakat. Mivel ezek jelentése többértelmű, a fordítók különbözőképpen is fordítják. Némelyek így oldják meg: „öröktől fogva nem hallottuk, füleikbe sem jutott, szem sem látott más Istent tekívéled, aki így cselekszik azokkal, akik várják őt”.²⁷ Mások úgy fordítják, mint Istenhez intézett beszédet: „szem nem látja, fül nem hallotta, ó, Isten, tekívéled, hogy miket cselekszel azokkal, akik téged vannak”.²⁸ A prófétánál pedig szó szerint ez olvasható: „öröktől fogva nem láttak, füleikbe sem jutott, szem sem látott Istent (vagy: Isten) ottad kívül, aki így cselekszik (vagy: készül cselekedni) azzal, aki

²⁶Vö. Mt 13,13.

²⁷Kisebbségi változattal a Vulgata szövegét hozza.

²⁸Tkp. a Septuaginta szövegét hozza latinul.

várja őt”.²⁹ Ha az ελοήμ (Elohim) szót tárgyesetben vesszük, akkor hozzá kell tennünk az „aki” vonatkozó névmást. És első ránézésre úgy is tűnik, hogy ez a fordítás jobban beleillik a próféta szavának kontextusába, mert az ezután következő ige harmadik személyben áll; ám ez távolabb esik Pál szándékától, akinek inkább kell hinnünk, mint bármiféle okoskodásnak. Mert kicsoda lehet biztosabb és hűségesebb fordítója ennek a jövődőlésnek, mint Isten Lelke, aki maga diktálta ezt Ézsaiásnak, s Pálon keresztül így fordítja azt?! De hogy elejét vegyük az istentelenek rágalmainak, azt mondom, hogy éppenséggel a héber nyelv sajátosságából derül ki, hogy ez volt a próféta eredeti gondolata: „Ó, Isten, a szemek sem látták, a fülek sem hallották, hanem egyedül te tudod, hogy mit szoktál tenni azokkal, akik téged várnak.” Ennek nem mond ellent az alany hirtelen megváltozása, mert tudjuk, hogy ez a váltás annyira megszokott a prófétáknál, hogy emellett nem kell elidőznünk. Ha valakinek jobban tetszik az első értelmezés, nincs oka vádolni sem engem, sem az apostolt, hogy eltávolodtunk volna a szavak egyszerű jelentésétől. Mi kevesebbet toldunk hozzá a próféta szavához, mint azok, akik arra kényszerülnek, hogy a *tesz* igéhez azonosító jegyet csatoljanak.³⁰ Ami ez után következik az apostolnál, tudniillik *emberi szív föl sem fogott*, a prófétánál ugyan nincs meg, mégsem üt el a prófétai meghatározástól: *tekívüled*. Mert azzal, hogy ezt az ismeretet kizárólag Istennek tulajdonítja, nemcsak az ember testi érzékét zárja ki ebből, hanem az elme minden képességét is; tehát a próféta, bár pusztán csak látást és hallást említ, ebbe hallgatólagosan beleérti a lélek összes képességét is. De kétségtelen, hogy ez az a két eszköz, amelyekkel tudomást szerzünk azokról a dolgokról, amelyek végül eljutnak értelmünkhöz. Az *őt szeretőknek*³¹ participiummal a görögöket követte, akik azért fordították így, mert egy betű megtévesztette őket; de mivel ez nem érinti szorosán e szóban forgó kérdést, Pál nem akart eltávolodni a megszokástól, ahogyan több helyen is látjuk, hogy inkább a bevett olvasatot részesíti előnyben.³² Bár a szavak nem ugyanazok, nincs közöttük ütközés. Most magára a dologra térek át: a próféta arra emlékezik, hogy szükség esetén Isten milyen

²⁹ *A saeculo non audierunt, nec perceiverunt auribus, oculus non vidit Deum (vel, Deus) praeter te, faciet (vel, praepraeparabit) expectanti se.*

³⁰ Ti. aki így tesz.

³¹ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

³² Kálvin az ószövetségi szakaszok esetén a „görögök” kifejezéssel általában a Septuaginta-fordítást jelöli. Ez esetben viszont nem tudni, kire utal, mert a Septuaginta az ézsaiási kifejezést pontosan fordítja (τοῖς ὑπομένουσιν). Az Ézs 64,4-hez fűzött magyarázatában, ahol kitér az 1Kor 2,9-re is, Kálvin már mellőzi ezt a megjegyzést.

kiválóan segíti meg mindig az ő népét, és felkiált, hogy jótéteményeit a kegyesek iránt emberi értelem fel nem foghatja. Ám valaki kérdezhetné: mi köze van ennek a lelki tanításhoz és az örök élet ígéreteihez, amelyekről Pál beszél? A kérdésre három válasz adható. Nincs abban semmi képtelenség, ha azt mondjuk, hogy a próféta földi javakat említvén egyetemes megállapításokra használja fel az alkalmat, főleg a lelki boldogság hirdetésére, amely el van téve a hívők számára a mennyben. Én azonban szívesebben értem ezt egyszerűen Isten kegyelmi ajándékaira, amelyeket naponként ad a hívőknek. Másodszor, ezekben az ajándékokban mindig az okot kell meglátnunk, és nem pillanatnyi megjelenésükre kell tekintetünket függeszteni. Márpedig az ok Isten kegyelmes jósága, amellyel felvett minket gyermekei sorába. Aki tehát helyesen akarja ezeket megbecsülni, ne pusztán önmagukban vizsgálja őket, hanem mintegy öltse fel Isten atyai szeretetét, mert figyelme így az ideig való ajándékoktól az örök életre fordul. S végül, azt is lehetne válaszolni, hogy Pál az egyediből következtet az általánosra,³³ mert ha az emberi értelem nem képes felbecsülni Isten földi ajándékait, mennyivel kevésbé képes a menny magasságába elhatolni.³⁴ Mindazáltal én már jeleztem, hogy nekem melyik megoldás tetszik.

10. Nekünk pedig Isten kijelentette a Lélek által, mert a Lélek mindent megismer, még Isten mélységeit is. 11. Mert az emberek közül kicsoda ismeri a rá tartozó dolgokat,³⁵ ha nem az ember lelke, amely benne van? Így Isten dolgait sem ismeri senki, csak Isten Lelke. 12. Mi pedig nem a világ lelkét kaptuk, hanem az Istentől való Lelket, hogy megtudjuk, milyen ajándékokat adott nekünk Krisztus.³⁶ 13. Ezeket hirdetjük is, de nem az emberi bölcsességéből tanult beszédekkel, hanem a Szentlélek szavaival, a lelkieket a lelkiekhez szabván.³⁷

10. Isten kijelentette nekünk. Miután kijelentette, hogy az összes ember vakság alá van rekesztve, és hogy az emberi elme nem képes a maga erejéből feljutni Istenhez, most arra mutat rá, hogyan szabadultak meg a hívők ettől a vakságtól; úgy tudniillik, hogy az Úr Lelkének különleges megvilágosítására méltatta őket. Ezért minél erőtelenebb

³³ Dialektika (szillogizmus): *Argumentum a minori ad maius.*

³⁴ *Vö. Jn 3,12.*

³⁵ *Vulgata: Quis enim scit hominum quae sunt hominis; Kálvin: Quis enim hominum mores quae ad eum pertinent.*

³⁶ *Vulgata: quae a Deo donata sunt nobis; Kálvin: quae a Christo donata sunt nobis.*

³⁷ *Lelki magyarázatát.*

az emberi elme Isten titkainak megértésében, és minél nagyobb a bizonytalansága, annál biztosabb a hitünk, amely Isten Lelkének kijelentésére támaszkodik. Ebben is Isten végtelen jóságát ismerjük meg, aki hibáinkat a javunkra fordítja.

Mert a Lélek mindent megvizsgál. Ezt a hívők vigasztalására tette hozzá, hogy biztosabban megnyugodjanak abban a kijelentésben, amelyet Isten Lelkétől kapnak. Mintha ezt mondaná: elég nekünk, ha Isten Lelke a mi tanúnk, mert Istenben nincs olyan mélység, amelybe a Lélek ne tudna behatolni. Mert itt ezt jelenti az, hogy *megvizsgál*. A *mélységeken* ne azokat a rejtett ítéleteket értsd, amelyek vizsgálata meg van tiltva nekünk, hanem az üdvösség egész tudományát, amelyet hiába közölnének velünk az Írások, ha Isten Lelkével nem emelte volna fel erre elménket.

11. *Mert ki ismeri az emberek dolgait.* Itt egyszerre két dolgot akar megmutatni: az evangélium tanítását nem lehet másképp felfogni, csak a Szentlélek tanúságtétele révén; illetve azok, akik a Szentlélektől ilyen tanúságtételt kapnak, azoknak annyira erős és szilárd lesz a bizonyosságuk, mintha a saját kezeikkel tapintának, amiben hisznek, mert a Lélek hűséges és kétségbevonhatatlan tanú. Ehhez bizonyításul a magunk lelkét veszi hasonlatként, ugyanis a saját gondolatait ki-ki önmaga ismeri. Azt viszont, hogy kinek-kinek mi van a szívében, a másik ember nem tudja. Épp így minden ember előtt rejtve van, hogy milyen az Isten tanácsa és akarata. *Mert kicsoda volt az ő tanácsosa?*³⁸ A bejárat tehát le van zárva az emberek előtt, ám ha maga Isten Lelke bevezet minket oda, vagyis ha bizonyosakká tesz azon dolgok felől, amelyek amúgy el vannak zárva értelmünk előtt, semmi helye nem marad további kétségkedésnek. Mert Isten Lelke előtt semmi sem maradhat észrevétlen, ami Istenben van. Mindazáltal úgy tűnik, hogy ez a hasonlat nem éppen a legtalálóbb, hiszen a nyelv a szív képe,³⁹ az emberek pedig megosztják egymással érzéseiket; így az egyik megismerheti a másik indulatát. Akkor hát miért nem tudjuk megragadni Isten igéjéből, hogy mi az ő akarata? Sőt, miközben az emberek gyakran színlelve és hazudozva inkább elrejtik, mint feltárják gondolataikat, addig Istennél nem így van, mert beszéde biztos igazság, és az ő hamisítatlan és élő képe. De vizsgáljuk csak meg, hogy meddig akarja kiterjeszteni Pál ezt a hasonlatot. Az ember belső gondolatát, amely mások számára ismeretlen, egyedül csak ő maga láthatja. Ha ezt később valakik előtt feltárja, ez nem változtat azon, hogy egye-

³⁸Vö. Ézs 40,13; Róm 11,34.

³⁹A francia változat szerint: *le portrait du coeur*.

dül a lelke tudja igazán, mi van benne. Mert megeshet ugyan, hogy nem tudja meggyőzni a másikat, megtörténhet, hogy nem pontosan fejezi ki gondolatát, de ha ez is meg az is sikerül, ez nem ütközik az-za, hogy egyedül a lelke ismeri igazán a saját gondolatát. Isten és az ember gondolatai között azonban az a különbség, hogy míg az emberek kölcsönösen megértik egymást, addig Isten beszéde olyan rejtett bölcsesség, amelynek magasztosságát nem éri fel az erőtlen emberi elme. Így aztán a világosság csak a sötétségben ragyog,⁴⁰ míg nem a Lélek felnyitja a vakok szemeit.

Az ember lelke. Jegyezzük meg, hogy itt az ember lelkét a szellemére kell érteni, amelyben az értelmi erő lakozik, mint mondják. Pál helytelenül beszélt volna, ha azt mondja, hogy az emberi értelem, vagyis maga a megismerő képesség ismeri [azt, ami az emberben van], nem pedig a lélek, amely fel van ruházva a megértés erejével.⁴¹

12. *Mi pedig nem a világ lelkét kaptuk.* Ellentétet állít fel, hogy ezzel erősítse meg az imént említett bizonyosságot. A kijelentés Lelke – mondja –, akit kapunk, nem a világból van, hogy csak a porban csúszszék-másszék, folyton alávetve a hiábavalóságnak, bizonytalankodva, változva és kétségkedve, eldöntetlenségben és zavarban tartván minket, hanem Isten Lelke, és ezért minden egeknél nagyobb, igazsága szilárd és állandó, és fölötte áll minden kétes bizonytalanságnak. *Iz a lókus több mint világos cáfolata a szofisták azon ördögi dogmájának, amely a hívők folytonos bizonytalankodásáról szól.* A szofisták ugyanis azt helyeselnék, ha minden hívő kételkedne, hogy vajon Isten kegyelmében van-e, vagy sem, és csak abban az esetben hagynak helyet az üdvbizonyosságnak, ha az erkölcsi vagy valószínűségi következtetéstől függ.⁴² Így viszont kétszeresen is kiforgatják a hitet. Mert azt is akarják, hogy kétségkedjünk, vajon a kegyelem állapotában vagyunk-e, majd beiktatnak egy másik kétséget is, a mindvégig való állhatatosság felől. Az apostol viszont egyetemes értelemben jelenti ki: a választottak a Lelket kapják ajándékba, hogy ennek bizonyágtételéből bizonyossággal megtudják: örököséivé lettek az örök üdvösség, reménységének. Ha pedig azt akarják, hogy tanításuk tényleg megálljon, akkor vagy meg kell fosztaniuk a választottakat Isten Lelkétől, vagy magát a Lelket is alá kell vetniük a bizonytalanságnak. Mindkettő nyilvánvalóan ellenkezik Pál tanításával. Tehát tanuljuk meg, hogy a hit természete ez: a lelkiismeret a Szentlélektől határozott bizonyítékot nyer, hogy Isten jóakarátú iránta, és erre támaszkodva

⁴⁰Vö. Jn 1,5.

⁴¹Vö. Imd. 3,2,34–35.

⁴²*Conjectura moralis vel probabilis*.

nem habozik Istent Atyának nevezni. Így emeli Pál a világ fölé hitűket, hogy ezzel az emelkedettséggel vessen meg minden testi kevélységet; mert máskülönben hitünk mindig nyugtalan lesz és ingadozó, hiszen látjuk, hogy milyen vakmerően féktelenkedik az emberi okosság, melynek dicsekvését Isten gyermekeinek a hősies nemeslelkűség dicsekvésével kell letaposniuk.

*Megtudjuk, milyen ajándékokat adott nekünk Krisztus. A tudás szót azért illeszti ide, hogy jobban kifejezze a hit bizonyosságát. Jegyezzük meg azonban, hogy ezt a tudást nem lehet természeti módon fel fogni, sem elmével megragadni, mert teljesen a Lélek kijelentésétől függ. Krisztus ajándékain voltaképpen azokat a jótéteményeit érti, amelyeket halálából és feltámadásából nyerünk, vagyis: miután Isten megengesztelődött irántunk, és bűnbocsánatot kaptunk, tudunkra adja, hogy gyermekeivé fogad az örök élet reménységére; s miután az újjászületés Lelke megszentel, új teremtményekké leszünk, hogy Istennek éljünk. Ugyanazért mondja az Ef 1,18-ban: *hogy megtudjátok, mi elhívásotok reménysége.**

13. Ezeket hirdetjük is, de nem a bölcsesség stb. Önmagáról beszél, mert még mindig szolgálatát ajánlja. Prédikálásának ékes dicsérete ez, mert azt mondja, hogy magában foglalja a legnagyobb titkok kijelentését, a Szentlélek tanítását, üdvösségünk lényegét, Krisztus felbecsülhetetlen kincseit, hogy tudtára adja a korinthusiaknak, mennyire meg kell azt becsülniük. Közben visszatér ahhoz a korábbi meghagyásához, hogy prédikációját nem díszíti szóvirágokkal, nem támaszkodik semmiféle külsőre, hanem beéri egyedül a Szentlélek tanításával. *Emberi bölcsességből tanult beszédnek* azt nevezi, amin érződik a tudományos pallérozottság, vagy ami a szónoki szabályokhoz van igazítva, vagy ami tele van zsúfolva bölcselmi dagályossággal, hogy a hallgatóságot elragadja a csodálat. Viszont azok a beszédek, amelyekre a Lélek tanít meg, sokkal inkább tiszta és egyszerű stílusban, a Lélek fenségéhez méltóan vannak megalkotva, mintsem üres kérkedés végett. Ha pedig az ékesszólást hívjuk segítségül, mindig óvakodnunk kell, nehogy idegen és profán csillogással szennyezzük be Isten bölcsességét. Pál tanítási módja olyan volt, amelyből bármiféle külső segítség nélkül áradt a Lélek pusztá ereje.

Lelkieket lelkiekhez. Egészen biztos vagyok benne, hogy itt a συγκρίνεισθαι jelentése: alkalmazni.⁴³ Miután pedig az ige jelentése sokszor éppen ez, s ezt Budaeus is idézi Arisztotelésztől, s továbbá a σύγκριμα összefűzést vagy összeragasztást jelent, ez kétségtelenül

⁴³A főszövegben hozott fordítását: *coaptare*, Kálvin itt oldja: *aptare*.

sokkal jobban talál Pál szövegéhez, mint az, hogy *összehasonlítani*⁴⁴ vagy *egybevetni*,⁴⁵ ahogyan mások fordítják. Azt mondja tehát, hogy hozzászabta a lelkieket a lelkiekhez, mert a szavakat alkalmazta a dolgokhoz, vagyis a Lélek mennyei bölcsességét pontosan hozzáigazította az egyszerű beszédhez, és ez a Lélek tiszta erejét engedi előre. Közben megfeddi azokat, akik mesterkéltan ellihegett szavakkal és a finomságot fitogtatva kapdosnak az emberek elismerése után, mert az ilyenekben vagy nincs szilárd igazság, vagy éktelen mázzal rontják meg Isten lelki tanítását.

14. *Az érzéki ember pedig nem fogja fel*⁴⁶ *Isten Lelke dolgait. Számára ezek ostobaságok, nem képes megérteni, mert azokat lelki módon kell megítélni.*⁴⁷ 15. *A lelki ember viszont mindent megítél, de őt senki sem ítélni meg.* 16. *Mert ki ismerte [meg]*⁴⁸ *Isten értelmét, hogy segíthetne*⁴⁹ *neki? Bennünk pedig Krisztus értelme van.*

14. *Az érzéki ember pedig.* Az embert *érzékinek* nevezi, de nem úgy, ahogyan azt általában veszik, vagyis mint aki alantas kívánságok rabja, vagy – mint mondják – rabja az érzékiségének, hanem úgy, ahogy bármelyik ember csak természeti képességekkel van felruházva. Az ellentétből ez világosan kitűnik, mert az *érzékít a lelki*vel veti össze. Mivel a *lelki ember* alatt azt kell érteni, akinek elméjét Isten Lelkének megvilágosítása kormányozza, nem kétséges, hogy az érzéki ember az, aki – mint mondják – csak pusztá természet. Az élet ugyanis a természet sajátja, a lélek viszont természetfölötti ajándék. Itt arra tér vissza, amit korábban már érintett, ugyanis el akarta távolítani azt az akadályt, amely a gyengéket meggátolhatta, tudniillik hogy sokan vannak, akik megvetik az evangéliumot. Rámutat, hogy a legkevésbé sem kell törődni a tudatlanságból származó megvetéssel, mert az nem lehet olyan akadály, amely feltartóztathatna minket a hit pályáján futva, ha ugyan nem akarjuk inkább becsukni szemünket a tapogató napfénynél, csak azért, mert a vakok nem látják azt. Bizony, nagy hálálanság lenne visszautasítani azt, amire Isten különleges jótéteményéből méltat, csak azért, mert ez nem mindenkié egyetemben; mit épp a ritkasága az, amely értékét növeli.

⁴⁴Comparantes – Vulgata.

⁴⁵Confero.

⁴⁶Εργαται – Vulgata: *percipit*; Kálvin: *comprehendit*.

⁴⁷Εξετάσει τας – Vulgata: *examinatur*; Kálvin: *diiudicantur*.

⁴⁸Οτι γινώσκω.

⁴⁹Ουκ ἐπιβοηθῶν – Vulgata: *instruat*; Kálvin: *adiucet*.

Számára ezek ostobaságok, nem képes megérteni. Az evangélium tanítása – mondja – bolondság mindazok számára, akik emberi módon bölcselkednek. És miért? Vakságuk miatt. Ugyan mit von ez le az evangélium fenségéből? Egyszóval, a tudatlanok azért becsülik alá az evangéliumot, mert értékét emberi becslés alapján mérik, Pál pedig éppen ebből veszi az érvet, hogy méltóságát még jobban kiemelje, ugyanis ezt tanítja: azért vetik meg, mert nem ismerik; azért nem ismerik, mert sokkal rejtettebb és magasabb, hogyses emberi elmével fel lehetne fogni. Az ilyen bölcsesség annyira felülmúlja az ember egész értelmét, hogy még megízlelni sem képes. Bár Pál hallgatólagosan a test kevélységét vádolja, amiért az emberek bolondságnak tartják azt, amit nem értenek, ugyanakkor rámutat arra is, hogy milyen nagy az emberi elme gyengesége vagy inkább tompasága, s állítja, hogy nem alkalmas a lelki dolgok megértésére. Azt tanítja ugyanis, hogy az ember nemcsak akaratlagos ellenszegülése, hanem szellemi erőtlensége miatt sem képes megközelíteni a lelki dolgokat. Ha azt mondta volna, hogy az emberek nem akarják megízlelni, ez is igaz lett volna, de hozzáteszi, hogy nem is képesek rá, amiből arra következtethetünk, hogy a hit senkinek sem áll a hatalmában, hanem Isten ajándéka.

Mert lelki módon kell megítélni. Vagyis az evangélium tanításának egyedüli magyarázója az, akitől ez származik, Isten Lelke, ő tárja fel előttünk azt. Ezért a tanítás megítélésében az emberi elme mindaddig teljesen vak, amíg Isten Lelke meg nem világosítja. Ebből arra kell következtetnünk, hogy egyetlen emberben sincs meg természetileg Isten Lelke, másképpen az érv értelmetlen lenne. Az észnek van ugyan Isten Lelkétől valamicske világossága, amellyel mindnyájan élünk, de most sajátosan a mennyei bölcsességnek arról a kinyilatkoztatásáról beszélünk, amelyre Isten csak gyermekeit méltatta. Annál kevésbé tűrhető el azok tudatlansága, akik azt koholják, hogy Isten az evangéliumot annyira általánosan felkínálja, hogy a maga hitével ki-ki szabadon elfogadhatja az üdvösséget.

15. *A lelki ember viszont mindent megítél.* Miután az érzéki ember ítéletét megfosztotta a erejétől, most azt tanítja, hogy ennek a dolognak a megítélésére csak a lelki bírák alkalmasak, mert egyedül Isten Lelke ismeri önmagát, és különleges feladata éppen az, hogy megkülönböztesse a maga gondolatait a másokétól: igazolja, ami az övé, minden másról megfosztja hitelét. Az értelme tehát ez: távozzék innen minden testi okosság, mert egyedül csak a lelki embernek van biztos és szilárd ismerete Isten titkairól, hogy biztosan meg tudja különböztetni az igazságot a hazugságtól, Isten tanítását az emberl

koholmányoktól, hogy egyáltalán ne képzelegjen. Őt pedig senk sem ítéli meg, mert a biztos hit nincs alávetve az embereknek, hogy aaratuk szerint változzék, mert még maguknál az angyaloknál is fejbb való. Jegyezzük meg, hogy ezt a kiváltságot nem emberi személnek, hanem Isten ígénének tulajdonítja, mert a lelki emberek ezt köetik ítéletük során, méghozzá úgy, ahogyan Isten diktálja nekik, iga belátása szerint. Ahol ez megvan, ott az ember meggyőződése flötte áll a bizonytalan emberi ítéletnek. Aztán jegyezzük meg ezt azigét is: *megítél*,⁵⁰ ezzel az apostol azt jelzi, hogy az Úr nemcsak megvígosit az igazság megértésére, hanem felruház a megkülönböztetésLelkével is, hogy ne ingadozzunk kétségeskedve igaz és hamis között, hanem meg tudjuk állapítani, hogy mit kell elkerülnünk, és mikell követnünk. Csakhogy felvethető a kérdés: kicsoda ez a lelki ember, és hol van az, aki olyan nagy világossággal van megáldva, hogy ezlég neki mindenki megítélésére? Hiszen érezzük, hogy sok tudatláság vesz körül, és a tévedés veszélye fenyeget, mert még a legtökéletesebbek is gyakran elesnek és megütköznek.⁵¹ A megoldás egyszerűPál ezt a képességet nem terjeszti ki mindenre, mintha minden tévedéstől mentesek lennének azok, akiket Isten Lelke újjászült. Az apostol gyzerűen azt akarja mondani, hogy semmit sem ér a test bölcsesége, amikor a kegyesség tanításáról kell ítéletet mondani, mert ez az ílet és ez a jog egyedül csak Isten Lelkének van fenntartva. Ha tehátvalaki újjászületett, csak a neki adott kegyelem mértéke szerint ítéhet helyesen és biztosan, afölött nem.

De őt senki sem ítélheti meg. Már kifejtettem, hogy miért mondja:zt: a lelki ember senki ítéletének sincs alávetve; azért ugyanis, mert ahit igazsága, amely egyedül Istentől függ, és ígéné alapul, nem emberi ítéleten áll vagy bukik. Egyáltalán nem ellenkezik ezzel a mondással az, amit majd később mond, hogy *a próféta lelkek engednek egymásnak*.⁵² Mert mi más volna a célja ennek a közös engedelmességnek, ha rman az, hogy amikor egy-egy próféta hallgat a többire, nem veti megés nem utasítja el kijelentéseiket, hogy Isten biztosan megismert igazága szilárd maradjon, és mindenki befogadja azt? Itt viszont a hitelbentől kapott ismeretét a menny és a föld fölé emeli, hogy ne az emberek mondjanak ítéletet róla. Bár a *ὄν* οὐδενός semleges nemberis vehető, ekként: *semmitől*, tehát dolgokat, nem csupán embereket jelz. Így teljesebb is az ellentét: a lelki ember, miután Isten felruházta Lelkével, mindent megítélhet, és semmi sem ítélheti meg, mert semmi

⁵⁰ *ἀποκρίνεται*.

⁵¹ *Vö. Ézs 40, 30.*

⁵² *1Kor 14, 32.*

le emberi bölcsességnek vagy okoskodásnak nincs alávetve. Pál így is megszabadítja a kegyes lelkiismeretet az összes emberi rendelkezéstől, törvénytől és kikötéstől.

16. *Mert ki ismerte [meg].* Valószínű, hogy Pál arra tekint vissza, ami Ézsaiás könyve 40. részében áll; ott ugyanis a próféta ezt kérdezi: kicsoda volt Isten tanácsosa, kicsoda igazgatta az Úr lelkét, vagy segítette volna őt a világ megteremtésében, illetve más munkáiban, egyszóval: ki láthatná át cselekedeteinek okát?⁵³ Pál tehát azt akarja ezzel a kérdéssel mondani, hogy az emberi elmétől nagyon távol áll az ő titkos tanácsa, amely az evangéliumban van. Ez tehát az előző mondat megerősítése.

Bennünk pedig Krisztus értelme van. Nem világos, hogy egyetemben minden hívőről mondja-e, vagy csak a szolgákról, bár mind a két értelem jól talál a kontextushoz. Mindazáltal én inkább úgy gondolom, hogy önmagára és a többi hűségese szolgára érti. Tehát azt mondja, hogy az Úr szolgálait a Lélek vezetése tanítja, ami a legtávolabb esik a testi érzékektől, hogy aztán félelem nélkül, mintegy az Úr szájával szóljanak; aztán ez az ajándék fokozatosan kiárad az egész egyházra.

HARMADIK RÉSZ

1. *Én sem beszélhettem úgy veletek, testvérek, mint lelkiekkel, hanem mint testiekkkel, mint akik kisedetek Krisztusban.*¹ 2. *Tejnek italával tápláltalak titeket, nem szilárd eledellel.*² 3. *Mert nem bírtátok volna el, és még most sem bírjátok el, hiszen még testiek vagytok. Miután versengés, harc és pártok³ vannak köztetek, nem testiek vagytok-e, és nem emberi módon jártok-e?* 4. *Mert amikor az egyik ezt mondja: én Pálé vagyok, a másik pedig ezt: én Apollósé, nem testiek vagytok-e?*⁴

1. *Én sem, testvérek.* Azzal kezdi, hogy amit a testiekről mondott, a korinthusiakra alkalmazza, hogy megértsék: a saját hibájukból van az, hogy a keresztről szóló tanítást nem kedvelik. Valószínű, hogy kereskedő lelkületük miatt a kelletténél nagyobb volt még bennük az elbizakodottság és az önhietség, és az evangéliumi egyszerűséget csak kínnal és nem kevés nehézség árán fogadták be. Ezért az apostolt és prédikálásának isteni erejét lenézve inkább az elméskedő és magamutogató tanítókat hallgatták, noha nem volt még bennük a Lélek ereje.⁵ Tehát hogy ráartóságukat még inkább visszafogja, kijelenti, hogy azok pártján álltak, akiket elborítván a testi érzékiség, nem képesek felfogni Isten lelki bölcsességét. S bár szemrehányását lágyítja, mert testvéreknek szólítja őket, azért mégis egyenest a szemükre veti, hogy a test sötétsége annyira elhomályosította elméjüket, hogy ez akadályozta köztük való prédikálását. Milyen egészséges lehetett hát ítélőkészségük, ha még a meghallásra sem voltak alkalmasok vagy készek? Mindazáltal, nem úgy érti ezt, hogy teljességgel testiek volnának, akikben Isten Lelkének egyetlen apró szikrája sincs meg; hanem úgy, hogy még túlságosan is a test érzéke hatotta át őket; hogy a test megelőzte a lelket, és elfojtotta annak fényét. Tehát nem voltak

¹ὡς, ὡς παιδίοις - Vulgata: *tanquam parvulis*; Kálvin: *tanquam pueris*.

²Vulgata: *lac vobis potum dedi, non escam*; Kálvin: *lactis potu vos alui, non solido cibo*.

³ἔριδος, καὶ ἐρις - Vulgata: *zelus, et contentio*; Kálvin más kézirat alapján: *ζηλος καὶ ἐρις, καὶ διχοστασίαι* - *emulatio et contentio et factiones*.

⁴ὄντες ἀνθρώποι ἐστέ - Vulgata: *nomine homines estis*; Kálvin más kézirat alapján: *ὄντες σαρκικοί ἐστέ* - *nomine carnales estis*.

⁵A francia változat szerint: *Combien qu'il n'y eust en eux aucune efficace de l'Esprit*.

⁵³Kálvin tartalmilag idézi Ézsaiás könyvét.

teljesen megfosztva a kegyelemtől, de mivel mégis több volt bennük a testi, mint a lelki, azért *testieknek* nevezi őket. Ez eléggé egyértelmű abból, amit hozzátész: *kisdedek Krisztusban*; mert nem lehetnének gyermekek, ha meg sem születtek volna. Ez a születés pedig Isten Lelkének a munkája.

Kisdedek Krisztusban. Ezt a kifejezést olykor helyeslő értelemben veszik, ahogyan Péter is, aki megparancsolja, hogy legyünk hasonlósággá az újszülött csecsemőkhöz (1Pt 2,2); és Krisztus is ebben a mondasában: *ha nem lesztek hasonlók ezekhez a kisgyermekhez, nem mentek be Isten országába* (Lk 18,17). Itt azonban helytelenítő értelmű, mert az értelemre utal. A rosszban kell gyermekekké lennünk, nem pedig az értelemben, ahogyan azt a 14,20-ban mondja, és ez a megkülönböztetés megoldja a kétértelműség csomóját; erre válaszol az Ef 4,14: *többé ne legyünk gyermekek, akiket ide-oda dobál bármiféle tanítás szele és megtéveszt az emberek hamissága, hanem növekedjünk nap mint nap* stb.

2. *Tejnek italával tápláltak.* Itt az a kérdés vetődik fel, hogy átfőrmálta-e Pál Krisztust a változatos hallgatóság kedvéért? Válaszolok: ez inkább a tanítás módjára vagy formájára vonatkozik, nem pedig annak lényegére. Mert Krisztus ugyanaz marad: tej a gyermekeknek, szilárd eledel a felnőtteknek; mindkettőben ugyanaz az evangéliumi igazság van, csak kinek-kinek képessége szerint előadva.⁶ A bölcs tanító tehát tanuló felfogóképességéhez igazodik, hogy a tanulnivalót felfoghassák, vagyis a gyengék és tapasztalatlanok tanítását az elemi ismeretekkel kezdi; nem emelkedik magasabbra, csak ameddig követni tudják, egyszóval apránként csepegteti a tanítást, nehogy többet adagolva túl sok legyen. De tudnivalók tekintetében az elemi tanítás semmivel sem tartalmaz kevesebb ismeretanyagot, mint a teljesebb tanítás, amelyet az erősebbeknek ad át. Erről olvasd el Augustinus 98. homíliáját a János evangéliumához írt kommentárjában. Ezzel cáfolni lehet némelyek álságos mentegetőzését, akik Pálnak erre a példájára hivatkoznak, amikor – attól tartva, hogy veszedelembbe kerülnek⁷ – épphogy csak dadognak valamit az evangéliumról. Mindeközben folyton távolinak mutatják Krisztust, sőt, szinte leplezik is, hogy tanítványait végzetes tudatlanságban tartásák. Nem beszélve arról, hogy számos tévelygést kevernek hozzá, és így nemhogy csak a felét mutatják meg Krisztusnak, hanem még azt is darabokra szaggatják; nemhogy elhallgatnák a vaskos bálványimádást, hanem példájukkal meg is erősítik azt; s ha valami

⁶Vö. Zsid 5,13-14.

⁷A francia változat szerint: *en quelque danger de leurs personnes.*

jót mondanak is, számtalan hazugságukkal rögtön beszennyezik. Eléggé nyilvánvaló, hogy semmi közük Pálhoz: a tej ugyanis táplálék, nem méreg; a táplálék pedig alkalmas és hasznos a gyermekek felnevelésére, míg nem felnőttkorba jutnak.⁸

Mert nem bírtátok volna el. Hogy ne hízelegjenek maguknak éleslátásukkal, először rámutat, mit talált köztük kezdetben, utána hozzáteszi, hogy még annál is súlyosabb, hogy ez a vétek mindmáig megmaradt bennük. Mert legalább akkor le kellett volna vetniük a testet, amikor Krisztust magukra öltötték; és ezért nyilvánvaló, hogy Pál a tanítása érvényre jutásának akadályoztatása miatt panaszkodik. Ha ugyanis a hallgató nem a lustasága miatt marad le, a jó tanítónak az a feladata, hogy mindig többre vezesse, amíg el nem jut a teljességig.

3. *Hiszen még testiek vagytok.* Amíg a test, vagyis a természeti romlottság uralkodik az emberben, addig szellemét olyannyira fogva tartja, hogy oda nem hatolhat be Isten bölcsessége. Ezért ha előbbre akarunk haladni az Úr iskolájában, előbb meg kell tagadnunk a saját érzékünket és akaratunkat. Lám, a korinthusiakban pislákoltt ugyan a kegyességnek valamiféle apró szikrája, mégis inkább elfojtották azt.

Miután versengés van köztetek. A következményből veszi a bizonyítékot, mert miután a *versengés, a harc, a pártoskodás* a test gyűmölcssei, ahol ezeket látjuk, ott biztosan megtaláljuk ezt az erős gyökert. S mivel ezek a rossz dolgok uralkodtak a korinthusiak között, ezekből győződött meg, hogy még *testiek*. Ugyanezt az érvet alkalmazza a Galata levélben is: *ha Lélek által éltek, Lélek szerint is járjatok* (Gal 5,25). Miután ugyanis azt akarták, hogy lelkieknek tekintsék őket, a cselekedetekre irányítja figyelmüket, amelyek cáfolták, amit szájjal hirdettek. Figyeljük meg azt a finom sorrendet, amelyet itt Pál felállít: a versengésből lesznek a harcok, ha pedig ezek egyszer fellobbantak, veszedelmes szekták jönnek létre; ám mindennek a rossznak a nagyraagyás a szülőanyja.

Emberi módon jártok. Ebből kiderül, hogy a test szó jelentését nem lehet pusztán alantas kívánságokra szűkíteni, ahogyan a szcofisták költik, akik a test székhelyének az érzékiséget teszik meg. Pál itt a teljes emberi természetről prédikál. Akik ugyanis a természet vezetését követik, azokat nem Isten Lelke kormányozza. Az apostol meghatározása szerint ők a *testiek*, mert a test és az emberi tehetség szinonimák, ezért nemhiába követeli meg másutt, hogy legyünk Krisztusban új teremtményekké.⁹

⁸Vö. 1Imd 3,19,13.

⁹Vö. 2Kor 5,17.

4. *Mert amikor az egyik ezt mondja.* Most a versengés sajátos formáját mutatja be, méghozzá mintegy megszólaltatva a korinthusiakat, hogy annál erőteljesebb legyen a leírás; mert ki-ki a saját tanítójával dicsekedett, mintha nem Krisztus lenne mindannyiunk egyetlen tanítómestere.¹⁰ Mert ahol helye van az efféle nagyravágyásnak, ott az evangélium vagy egyáltalán nem jut érvényre, vagy csak nagyon kevéssé. Nem úgy kell hát érteni, hogy a korinthusiak nyíltan, fennhangon hirdették volna mindezt, hanem úgy, hogy az apostol azokat a gonosz hajlamokat rója fel nekik, amelyeknek engedtek. Valószínű ugyanis, hogy miután a nagyravágyó öntetszelgés üres szószátyársággal szokott együtt járni, beszédükkel mégiscsak nyilvánvalóvá tették fonák indulatukat, mert úgy magasztalták fel a maguk tanítóit, hogy közben Pált és a hozzá hasonlókat megvetették.

5. *Kicsoda ugyanis Pál, vagy kicsoda Apollós, ha nem szolgálk, akik által hisztek, ahogyan az Úr adta kinek-kinek?* 6. *Én ültettem, Apollós öntözött, de Isten adta a növekedést.* 7. *Tehát az sem számít, aki ültet, és az sem, aki öntöz, hanem csak Isten, aki a növekedést adja.* 8. *Aki pedig ültet és aki öntöz, egyek.* *Mert ki-ki munkája szerint kapja jutalmát.* 9. *Mert Isten munkatársai vagyunk; ti pedig Isten szántóföldje, Isten épülete vagytok.*

5. *Kicsoda ugyanis Pál.* Itt kezdi kifejteni, hogy mit kell gondolni a szolgálkáról, és mi végre rendelte őket az Úr. Csak önmagát és Apollóst említi név szerint, hogy ne vádolhassa senki azzal, hogy másokat irigyel.¹¹ Mi más a szolgálk dolga – kérdezi –, ha nem az, hogy prédikálásukkal hitre juttassanak titeket? Pál ebből vezeti le, hogy egyetlen emberrel sem szabad dicsekednünk, mert a hit egyedül Krisztusban enged dicsekedni; ezért ha mérték felett magasztaljuk az embereket, éppen a valódi méltóságuktól fosztjuk meg őket. Mindenkire nézve az a legfontosabb, hogy a hit szolgálái legyenek, vagyis hogy Krisztusnak és ne maguknak gyűjtsenek tanítványokat. Bár úgy tűnik, hogy ezzel kisebbiti a szolgálk méltóságát, mégsem süllyeszti a kellő mérték alá. Sőt, igen dicséri a külső tamítás hatékonyságát, mikor a Szentlélek eszközének nevezi azt; a pásztrokat pedig nem mindennapi dicsérettel ékesíti fel, amikor azt mondja, hogy Isten a szolgálkiként használja őket a hit páratlan kincsének szétosztására.

Ahogyan kinek-kinek. Pálnál a görög szövegben a hasonló szó hátrakerül,¹² de a sorrend éppen a fordítottja; tehát – hogy az értelmé

¹⁰Vö. Mt 23,8.

¹¹A francia változat szerint: *qu'on me dise qu'il porte envie aux autres.*

¹²καὶ ἐκάστα ὡς ὁ ἑκάστος ἔδοκεν. Vö. ad Róm 12,3.

világosabb legyen – inkább így fordítom: *ahogyan kinek-kinek, mintsem így: kinek-kinek ahogyan.*¹³ Mellesleg néhány kéziratban hiányzik a καὶ szócska, és ekképpen egyetlen mondatfolyammá válik az egész: *a szolgálk, akik által hisztek, ahogyan kinek-kinek stb.* Ha így olvassuk, a mondat utolsó tagja az első magyarázatául szolgál; vagyis Pál meghatározza, mit ért a szolgálat alatt. Mintha ezt mondaná: azok a szolgálk, akiknek a munkáját Isten felhasználja – tehát nem azok, akik a maguk ereje miatt érnek valamit, hanem akik révén, mintegy eszközökkel cselekszik Isten. Mindazáltal – úgy vélem – az általam ajánlott olvasat a helyesebb; ha ezt fogadjuk el, kikerekedik a két részből álló mondat: először is, azok a szolgálk, akik munkájukat Krisztusért végzik, hogy higgyetek benne; másodsor, semmijük sincs, amivel előállhatnak, mert önmaguktól semmire sem képesek; minden képességüket-stentől kapták, és azt ki-ki a maga mértéke szerint kapta; ezzel pedig azt jelzi az apostol, hogy kinek-kinek amiye van, az mind máshonnan származik; s mindezt mintegy kölcsönösségben össze is kapcsol, mivel ki-ki rászorul a másik segítségére.

6. *Én plántáltam, Apollós öntözött.* Ez a hasonlat világosan megmutatja, hogy milyen volt az a szolgálat, és igen találóan kifejezi az e természetét és a prédikálás alkalmazását is. Hogy a föld gyümölcsöt teremjen, szántásra, vetésre és egyéb munkákra van szükség; de a földműves mindezeket el is végzi, munkájának semmi eredménye nem lesz, hacsak az Úr a nap sugarával, és ezzel együtt még inkább csodálatos és titkos erejével nem ad növekedést a mennyből. Tehát bár egyáltalán nem fölösleges a földműves munkája, s bár egyáltalán nem mellőzhető a mag elvetése, azt mégis egyedül Isten áldá teszi termővé.¹⁴ Van-e csodálatosabb annál, hogy a megrohadt mag kisarjad? Az Úr igéje is mag, termékenysége önmagától van; a szolgálk olyanok, mint a földművesek, akik szántanak és vetnek, aztán a magokat is igénybe vesznek, például öntözőcsatornákat ásnak. A szolgálk is elvégzik ezeket a feladatokat: a magot a földbe vetik, magát a földet is gondozzák, amennyire tőlük telik, mígnem terméke fordul az, ami megfogant; de hogy fáradozásuk gyümölcsöt hoz, az valójában az isteni kegyelem csodája, s nem az emberi igyekezet műve. Figyeljük meg ezt a lókust: mennyire szükségesnek tartja Pál az igyekezetét, és hogy azt folytonosan végezni kell. Bizony, Isten emberi buzgólkodás nélkül is éppúgy megáldhatja a földet, hogy önmagától hozza meg termését, mint ahogy most az emberek szorga

¹³Vö. Ambrosiaster, ad loc.: *et unicuique sicut...*

¹⁴Vö. Imd. 4.14.11.

munkája, sok verítéke és küszködése árán csalogatja elő vagy inkább sajtolja ki a föld termését; minthogy azonban az Úr úgy rendelte, hogy az ember dolgozzék,¹⁵ a föld pedig megművelvén teremjen, ekként kell cselekednünk. Vagyis Istent semmi sem akadályozhatja meg abban, hogy az emberek munkáját mellőzve, akár az alvókba is hitet lehessen, ha úgy akarja, de másképpen rendelkezett, és pedig úgy, hogy a hit hallásból szülessen meg. Aki tehát azon van, hogy úgy is hitre jut, ha ezt a közbenső részt kihagyja, épp úgy tesz, mint az a földműves, aki elhagyja a szántást, elhanyagolja az öntözést, elmulasztja a föld megművelését, és száját kitátva várja a sült galambot az égből. S látjuk, miért beszél Pál a folytatásról is: nem elég a magot elvetni, hanem nyomban újabb segítséget kell adnunk. Vagyis aki megkapta a magot, annak szüksége van az öntözésre is; és ennek mindaddig nem szabad abbamaradnia, míg érett állapotig, azaz élete végéig nem jut. Apollós tehát, aki Pált követte az ige szolgálatában Korinthusban, úgymond az öntözte, amit Pál elvetett.

7. *Tehát az sem számít, aki ültet.* Az elmondottakból kitűnik, hogy munkájuk nem volt hiábavaló. Akkor hát az a kérdés, hogy azt miért kisebbíti Pál? Mindenekelőtt azt kell megjegyezni, hogy Pál kétféleképpen szokott beszélni a szolgákról és a szentségekről.¹⁶ Mert olykor azt tartja, hogy a szolgát az Úr előbb az újjászületés munkálására rendelte, s ez után arra, hogy legeltesse a lelkeket az örök életre, a bűnök bocsánatára, az emberi elme megújítására, Krisztus országának építésére és a Sátán uralmának a lerombolására; így tehát az Úr nemcsak kijelölte a szolgát a plántálás és az öntözés szolgálatára, hanem a Szentlélek erejével is felruházta, hogy fáradozása ne legyen eredménytelen. Ennek megfelelően, egy másik helyen, a Lélek és nem a betű szolgájának nevezi önmagát, mint aki az Úr ígését írja a szívekbe (2Kor 3,6). Máskor a szolgát rabszolgának tekinti, nem pedig gazdának; a szolga eszköz, és nem kéz, egyszóval: ember, és nem Isten. Ekként pedig nem hagy meg neki semmit, csak a munkát, ami viszont meddő és üres fáradozás, ha az Úr nem teszi eredményessé Lelkével. Ennek a különbségnek pedig az az oka, hogy amikor magáról a szolgálatról beszél, akkor nem elég csupán az emberre tekintenünk, hanem meg kell látnunk abban Istent is, aki a Lélek kegyelme által működik, de nem azért, mintha a Lélek kegyelme eloldhatatlanul hozzá volna kötve az emberi beszédhez, hanem mert Krisztus így árasztja szét erejét az általa rendelt szolgálatba, hogy nyilvánvalóvá

¹⁵Vö. 1Kor 9,14.

¹⁶Vö. ad 1Kor 9,1.

legyen: nem hiába rendelte azt. Ily módon Krisztus nem törli el és nem mond le arról, amit az emberre ruház, mert ő maga sem különül el a szolgától, hanem erejét éppen inkább abban nyilvánítja ki, hogy hatékonyra teszi a szolgában. Minthogy azonban ítéletünk fonák, és visszaélünk ezzel a helyzettel, hogy az embert felmagasztaljuk, különböztetéssel kell orvosolnunk ezt a hibát, és az egyik oldalra kell tennünk az Urat, a másikra a szolgát, mert így derül ki, hogy az ember mennyire szegény önmagában, és mennyire híján van bármiféle hatékonyságnak.¹⁷ Jegyezzük hát meg, hogy ezen a helyen a szolgát és az Urat hasonlítja össze, az egybevetésnek pedig az az oka, hogy az emberek, akik amúgy semmire sem becsülik Isten kegyelmét, nagyon is bőkezűek, amikor a szolgákat akarják felmagasztalni, s így voltaképpen Istentől ragadják el azt, amit saját magukra visznek át. Mindazáltal Pál mindig megtartja a középutat, mert amikor azt mondja, hogy *Isten adja a növekedést*, ezzel jelzi, hogy az emberek munkája nem lett sikertelen. S így van ez a sákramentumok esetében is, amint azt másutt látni fogjuk.¹⁸ Tehát a mennyei Atya nem utasítja el, hogy az ő szántóföldjén munkálkodjunk, és azt sem hagyja, hogy munkánk gyümölcstelen maradjon, mindazáltal azt akarta, hogy az ő áldásától függjön annak sikere, hogy minden dicséret nála maradjon. Ha azt akarjuk, hogy munkánk, igyekezetünk, nekifeszülésünk valami előhaladást mutasson, tanuljuk meg, hogy semmire sem jutunk, ha munkánkat, igyekezetünket, szorgalmunkat nem ő maga viszi sikerre. Ezért kell önmagunkat és minden munkánkat kegyelmébe ajánlanunk.

8. *Aki pedig ültet és aki öntöz, egyek.* Más érvet is felhoz annak bemutatására, hogy a korinthusiak milyen fonákul visszaélnék a tanítók nevével a szektáik és pártjaik érdekében. Pedig tanítóik egyesített erővel ugyanarra törekednek, és csak úgy lehetne elválasztani és elszakasztani őket egymástól, ha egyúttal a szolgálatukkal is felhagynának. *Egyek* – mondja –, vagyis annyira össze vannak kapcsolódva egymással, hogy kötelékük nem tesz lehetővé semmiféle elkülönülést, mert mindannyiuknak egyetlen kitűzött célra kell tekinteniük, egyetlen Urat kell szolgálniuk, és ugyanabban a munkában kell eljárniuk. Ha tehát hűségesen, az Úr szántóföldjének művelésére fordítják erejüket, akkor az egységet is ápolni fogják, és közösséggyakorlással fogják egymást segíteni, s ekként teljesen kizárt, hogy a nevük vizualizációs harcok lobogója legyen. Gyönyörű ige ez, nagy buzdítás,

¹⁷Vö. 1Imd. 2,54.

¹⁸Vö. ad Gal 2,3.

hogy a szolgálak egyetértésben legyenek. Ugyanakkor az apostol közvetve mégiscsak megrója azokat a nagyravágyó tanítókat, akik okot adtak a széthúzásra, és épp ezzel bizonyították, hogy nem Krisztus szolgálói, hanem az üres dicsőség béresei, akik nem arra törekednek, hogy ültessenek vagy öntözzenek, hanem inkább arra, hogy irtsanak és pusztítsanak.

Ki-ki munkája szerint kapja jutalmát. Itt mutatja meg, hogy milyen célt kell szem előtt tartania az összes szolgálának: ne a nép elismerését hajhásszák, hanem igyekezzenek az Úrnak tetszeni. Ezt azért mondja, hogy Isten ítélőszéke elé szólítsa azokat a nagyravágyó tanítókat, akik megittasodtak a világi dicsőségtől, és semmi egyébire nem gondoltak; a korinthusiakat pedig figyelmezteti, hogy semmit sem ér az a hiábavaló tetszésnyilvánítás, amit finomkodó szavakkal és üres magamutogatással csinálnak ki belőlük; ugyanakkor ezekkel a szavakkal azt is kinyilvánítja, hogy a lelkiismerete nyugodt, és félelem nélkül, bátran várja Isten ítéletét. A nagyravágyó emberek ugyanis azért kínálgatják magukat a világnak, mert nem tanulták meg magukat Istennek szentelni, és mit sem törődnek Krisztus mennyei országával. S viszont, tehát ha Isten kerül a középpontba, rögtön szertefoszlik az emberek tetszését hajszoló ostoba kívánság.

9. *Mert Isten munkatársai vagyunk.* A legjobb érv: az Úr dolgában járunk el, és neki ajánljuk fel munkánkat; s miután ő becsületes és igazságos, nem csap be a fizetéssel; aki tehát emberekre bízta magát, és azok viszontszolgálatától függ, az csalódní fog. A szolgálat nagy dicsérete ez, mert amit Isten egymaga is megtehetne, ahhoz minket, emberkéket, mintegy segítőként fogad fel, és eszközül használ. Az pedig felette nagy sületlenség, hogy a pápisták ezt a kijelentést elcsavarva akarják alátámasztani tanításukat a szabad akaratról, hiszen Pál itt nem azt tanítja, hogy mit ér az ember a maga természetes erőire nézve, hanem azt, hogy Isten mit cselekszik velük kegyelméből.¹⁹ Egyesek úgy magyarázzák, hogy Pál, aki Isten munkása volt, voltaképpen társainak, vagyis a többi tanítónak volt munkatársa,²⁰ de ez nekem elnagyoltnak és erőltetettnek tűnik, és amúgy sem forog itt fenn olyan körülmény, amely arra készítené, hogy efféle okoskodáshoz folyamodjunk. Az apostol szándékát ugyanis ez fejezi ki a legjobban: bár első rendben Isten saját munkája, hogy temploma megépüljön, vagy szántóföldje megművelt legyen, mégis szolgálakat alkalmaz, hogy munkatársakká legyenek, akiken keresztül ő maga cselekszik,

¹⁹Vö. Inst. 2.5.17; 4.1.6.

²⁰Vö. *Theodoretus* (Cyrrhensis), In 14 S[ancti] Pauli epistolas Commentarius, ad loc.; *Erasmus*, Annot. ad loc.

de úgy, hogy viszont a szolgálak vele együtt dolgozzanak. A munka béréről olvasd el *Institutió*nkat.²¹

Isten szántóföldje, Isten épülete. Ezt kétféleképpen lehet magyarázni. Aktív értelemben így: bár az emberek munkája plántált el titeket az Úr szántóföldjébe, valójában maga a mennyei Atya az igazi földműves, ő az ültetvény tulajdonosa; emberek építenek ugyan fel titeket, de ő az igazi építőmester. Passzív értelemben pedig így: az, hogy műveltünk titeket, és hogy Isten igéjét elplántáltuk bennetek, és öntözésével fáradoztunk, azt nem magunkért tesszük, hogy nekünk teremjetekek gyümölcsöt, hanem munkánkkal az Úrnak engedelmeskedünk; nem a magunk érdeke hajtott, hogy igyekezzünk felépíteni titeket; azért tettük, hogy Isten ültetvénye és épülete legyenek. Nekem inkább az utóbbi magyarázat tűnik helyesnek. Úgy vélem ugyanis, hogy Pál itt ezt akarta mondani: az igazi szolgálak nem magukért, hanem az Úrért fáradoznak. Ebből következik, hogy fonákul cselekedtek a korinthusiak, amikor emberekhez ragaszkodtak, és nekik vetették alá magukat,²² hiszen jog szerint kizárólag az Istenéi. Első helyen azért nevezi őket szántóföldnek, hogy a már megkezdett metaforát érvényre juttassa, majd ezután alkalmazza az építészetből vett metaforát, hogy további mondandójához átmenetet biztosítson.

10. *Mint bölcs építőmester, Isten nekem adott kegyelme szerint vetettem alapot, de más épít rá; de ki-ki meglássa, hogyan épít rá.* 11. *Mert más alapot senki nem vethet azon kívül, amely már vettett, és amely Jézus Krisztus.* 12. *Ha valaki pedig erre az alapra aranyból, ezüstből, drágakövekből, fából, szalmából, pelyvából épít.* 13. *kinek-kinek a munkája nyilvánvalóvá lesz, mert a nap megmutatja,*²³ *hiszen tűzzel jelenik meg, és a tűz próbára teszi majd, hogy kinek-kinek milyen a munkája.* 14. *Ha valakinek a munkája, amit épített, megmarad, jutalmát veszi,* 15. *ha valakinek a munkája megég, kárt vall; ő maga azonban megmenekül, de mintegy tűz által.*

10. *Mint bölcs építőmester.* A hasonlat nagyon találó, ezért gyakran előtordul a Szentírásban, amint azt nemsokára látni fogjuk. Itt az apostol nagy bizalommal és biztonsággal beszél a maga hűségéről; mert ezt nemcsak a gonosz emberek ellenségeskedései miatt kellett lezögeznie, hanem a korinthusiak kevélysége miatt is, akik már kezdtek semmibe venni tanítását. Tehát minél mélyebbre nyomták le, ő

²¹Inst. 3.18.1-5.

²²A francia változattal kiegészítve: *de se rendre suiets aux homes.*

²³Miután Kálvin utalószó nélkül fordította, bár magyarul nehézkes, meghagyjuk. Lásd magyarázatánál.

annál magasabbra emelkedett, és mintegy a szószerkesztés magasából jelenti ki, hogy körükben ő volt Isten első építőmestere, aki az alapozást végezte, és ez irányú feladatait bölcsen teljesítette; hátravan még, hogy mások is ugyanígy haladjanak tovább, és az épületet az alaphoz igazítva fejezzék be. Figyeljük meg, hogy Pál ezt először is azért mondja, hogy a saját tanítását ajánlja, mert látta, hogy a korinthusiak ezt megvetik; azután azért, hogy elfojtsa azok rátartiságát, akik feltűnési viselkedésből új tanítási forma után epekedtek. Ezeket tehát arra figyelmezteti, hogy meggondolatlanul semmit se kíséreljenek meg Isten házána építéskor. Két dolgot tilt meg nekik: ne merjenek más fundamentumot vetni, és ne építsenek olyan épületet, amely nem támaszkodik a fundamentumra.

Kegyelme szerint. Mindig gondosan ügyel, nehogy bármit is magához vonjon az isteni dicsőségből. Mert itt is mindent Istennek tulajdonít, magának pedig semmit sem tart meg, csak azt, hogy eszköz volt. S azzal, hogy ennyire szerényen alárendeli magát Istennek, közvetve megfeddi azokat a nagyravágyókat, akik még azzal sem törődtek, hogy Isten kegyelmét elhomályosítják, csak ők maguk maradjanak becsben. Arra is utal ezzel, hogy abban az üres pompában, amelyért annyira csodálták őket, nem volt jelen a Lélek kegyelme, viszont önmagát, aki isteni segítséggel cselekedett, megvédi a megvetéstől.

11. *Mert más alapot senki nem vethet.* A mondatnak két része van: az egyház egyetlen alapja Krisztus; és Pál ígéhirdetése megfelelő alapot vetett Krisztusban a korinthusiaknak. Mert vissza kellett térítenie egyedül Krisztushoz azokat, akiknek a füle az új dolgokra viszkedett. Nem volt hát mindegy, hogy Pált ismerjék el első és – hogy úgy mondjam – alapvető építésznek, akinek a tanításától csak úgy tudnak eltérni, ha ugyanakkor magát Krisztust is elhagyják. Summa: az egyháznak semmi másra, hanem egyedül Krisztusra kell ráépülnie; Pál ez irányú kötelességeit annyira hűségesen teljesítette a korinthusiak között, hogy szolgálata semmi kívánnivalót nem hagyott maga után; ezért bárkik is legyenek az utódai, csak úgy szolgálhatják hűséggel az Urat, és csak akkor tarthatnak igényt arra, hogy Krisztus szolgálóiként hallgassák őket, ha a maguk tanítását igyekeznek összhangba hozni Páléval, és megőrzik azt a fundamentumot, amelyet ő vetett.²⁴ Ebből arra következtethetünk, hogy azok, akik az igazi szolgáló utódaiként nem igyekeznek a maguk tanítását az övékhez szabni, és nem akarják folytatni azt, amit ők olyan jól elkezdtek, hogy ekként teljesen nyilvánvaló legyen: semmi új munkát nem indítottak el, nos, az ilyenek

²⁴Vö. Inst. 4.6.6.

nem az egyház építésének hűséges munkásai, hanem inkább annak rombolói. Mert van-e veszedelmesebb annál, mint a tiszta tanítással helyesen felkészített hívőket újfajta tanítással megzavarni, hogy aztán az alapok felől kétségeskedve ingadozzanak? Márpedig az az alapvető tanítás, amelyet nem szabad lerontani, hogy megismerjük Krisztust. Krisztus ugyanis az egyház egyetlen alapja, ám sokan vannak, akik ugyan Krisztus nevével kérkednek, de gyökerestől kitépik Isten egész igazságát. Lássuk tehát, hogyan kell az egyháznak helyesen felépülnie Krisztusra! Nyilván úgy, hogy egyedül ő maga állítatja fel igazságul, megváltásul, megszentelődésül, bölcsességül, elégtételül, megtisztításul, egyszóval: élet és dicsőség gyanánt; vagy ha rövidebben tetszik: ha ilyennek hirdetjük őt, hogy megértsük szolgálatát és erejét, ahogyan az első rész végén olvashatjuk.²⁵ Mert ha Krisztust csak részben ismered el, és csak névleg nevezed megváltónak, s közben másnál keresed az igazságot, a szentséget és az üdvösséget, akkor letaszítod őt a talpazatról, és idegen és alkalmatlan köveket²⁶ viszel a helyébe, ahogyan a pápisták teszik, akik csaknem minden címétől megfosztják őt, és szinte csak a puszta nevét hagyják meg neki. Az ilyenek nagyon távol vannak attól, hogy Krisztusra mint alapra épüljenek. Mert miután Krisztus azért az egyház fundamentuma, mert ő az üdvösség és az örök élet egyetlen oka, mert benne ismerjük meg az Atya Istent, és számunkra ő minden jónak a forrása, ha nem így ismerjük őt, többé már nem alap. Ám felvetődik a kérdés, hogy vajon Krisztus csak része vagy kezdete az üdvözítő tannak, ahogyan az alap is csak része az épületnek? Mert ha ez így lenne, a hívők csak elkezdhenék életüket Krisztusban, de rajta kívül teljesítenék be, s úgy tűnik, Pál erre utal. Válaszolok: a szavak értelme nem ez, mert különben önmagával kerülne szembe, hiszen másutt (Kol 2,3) ezt mondja: *öbennie van elrejtve a bölcsesség és az ismeret minden kincse.* Aki tehát megglanulta Krisztust,²⁷ az már a teljes mennyei tanban tökéletességre jutott. Minthogy azonban Pál szolgálata inkább arra irányult, hogy alapot vessen a korinthusiaknak, mintsem hogy egészen felépítse és befejezze közöttük az épületet, itt csak arra mutat rá, hogy mit tett: tisztán prédikálta Krisztust. Erre tekintettel nevezi Krisztust fundamentumnak, s egyáltalán nem zárja ki őt az épület továbbépítéséből. Egyszóval, Pál nem állítja szembe Krisztus megismertetését a tanításnak semmiféle más alakjával, hanem inkább azt határozza meg, hogy mi az összefüggés közte és a többi szolgáló között.

²⁵Vö. 1Kor 1,30.

²⁶A francia változat alapján: *pierres bastardes et non convenantes.*

²⁷Vö. Fil 4,20.

12. *Ha valaki pedig erre az alapra... épít.* Továbbra is a metaforánál marad. Nem elég alapot vetni, az egész épületnek is az alaphoz kell igazodnia. Mert ahogy képtelenség lenne arany fundamentumra silány anyagból építkezni, úgy gyalázatos dolog lenne Krisztust is eltemetni, mindenféle idegen tanításokat ráépítve. Tehát aranynak, ezüstnek, drágakőnek nevezi a Krisztushoz méltó tanítást, amely összhangban áll az ilyen fundamentumra épült építménnyel. Mindazáltal, ne ábrándozzunk, hogy ezt a tanítást Krisztuson kívül kellene keresni, hanem inkább értsük meg, hogy amíg az épület be nem fejeződik, Krisztusban kell folytatnunk a tanítást. Csak azt a rendet kell megtartanunk, hogy az általános tanítással és a leginkább szükséges fejezetekkel, tehát mintegy az alappal kezdjük, és utána következzenek a figyelmeztetések, a buzdítások és bármi, ami az állhatatossághoz, a megerősítéshez és az előrehaladáshoz szükséges. Miután vitán felül áll, hogy eddig ez megegyezik Pál szándékával, következik, hogy ellenkező értelemben a fával, a szalmával és a pozdorjával jelöli meg azt a tanítást, ami elüt az alaptól; ilyen az, ami az emberek agyában születik meg, és isteni orákulumként erőszakolják ránk. Csakhogy Isten az ő igéjének tiszta hirdetésével akarta felépíteni egyházát, nem pedig az emberek agyszüleményeivel, mert az ilyen semmit sem használ az építésben; ilyenek például a kíváncsiskodó kérdések is, amelyek sokkal inkább a magamutogatást vagy az ostoba kívánságot szolgálják, mintsem az emberek üdvösségét.²⁸ Kijelenti, hogy egykor majd kiderül, *kinek-kinek milyen a munkája*, még akkor is, ha ez egy ideig rejtve marad; mintha ezt mondaná: meglehet, hogy ideig-óráig becsapnak a gonosz munkások, megtörténhet, hogy a világ egyáltalán nem ismeri fel, hogy ki dolgozott hűségesen, és ki csalárd módon, de végül majd nyilvánvalóvá kell válnia annak, amire most mintegy a sötétség borul, s ami most az emberek előtt dicsőséges, az Isten színe előtt romba dől és értéktelenné lesz.

13. *Mert a nap megmutatja.* A régi fordításban az „*Úr napja*” szerepel,²⁹ de elképzelhető, hogy ezt a birtokos esetet valaki magyarozatképpen toldotta hozzá.³⁰ Am e toldalék nélkül is teljes az értelme. Mert találóan nevezik napnak azt az időpontot, amikor a sötétség és a köd széteszlik, az igazság pedig napfényre jön. Az apostol tehát kijelenti, hogy nem maradhat rejtve mindig, hogyan járt el hűtlenül az Úr dolgában, és ki dolgozott hűségesen; mintha ezt mondaná: nem

²⁸Vö. 1Tim 1,4.

²⁹*Dies Domini* – Kálvin Robertus Stephanus (Estienne) 1532-es Vulgatakiadására hivatkozik.

³⁰*Erasmus* (ad loc.) fellelését veszi át: „*Domini*” additus est a scriptore.

mindig lesz sötétség, egyszer majd fény derül, amely mindent feltár. Tudom, ez a nap az Úr napja, s nem az embereké. De a metafora sokkal szebb, ha egyszerűen így olvassuk: *a nap*; mert Pál így nemcsak azt sugallja, hogy nem mindig lehet kellőképpen megkülönböztetni az Úr igaz szolgálait a hamis munkásoktól, mert az éjszaka sötétség eltakarja a vétkeket és az erényeket, hanem azt is, hogy az éjszaka nem lesz örök. Tehát vak a nagyravágás, vak az emberek elismerése, vak a világ tapsa; de ezt a sötétséget azután a maga idejében Isten eloszlatja. Figyeljük meg, hogy Pál mindegyre rámutat a jó lelkiismeretből fakadó bizakodásra, és győzhetetlen lelki magaslatról veti vissza a hamis ítéleteket; első renden azért, hogy a korinthusiakat visszatérítse a nagyravágó kegyhahászástól a tiszta ítélet szabályához, aztán pedig azért, hogy megerősítse saját szolgálatának a hitelét.

Hiszen tűzzel. Mivel Pál metaforában beszélt magáról a tanításról, most metaforikusan a tanítás próbáját is tűznek nevezi, hogy a hasonlat párban álló részei összhangban legyenek egymással. Tehát ez a tűz az Úr Lelke, aki maga teszi próbára vizsgálatával a tanítást, hogy melyik arany és melyik szalma. Minél közelebb került ehhez a tűzhöz³¹ Isten tanítása, annál jobban tündököl; és viszont: ami az emberek fejében született, rögtön semmivé lesz, ahogyan a szalmát feleemésztí a tűz. Úgy tűnik, hogy az említett napra utal; mintha ezt mondaná: akkor a nap ragyogásától nemcsak nyilvánvalóvá válnak azok a dolgok, amelyeket az üres nagyravágás, mint a sötét éjszaka, eltakart a korinthusiak között, hanem jelen lesz a tűz perzselő ereje is, részben azért, hogy kiégesse és eltisztítsa a szennyet, részben pedig azért, hogy minden vétket felperzseljen. Mert bár az emberek azt gondolják magukról, hogy képesek dolgokat világosan megkülönböztetni, élelítésük nem hatol át a felszínen, abban pedig rendszerint nincsen maradandó. Az apostol tehát azt jelzi, hogy egyedül az a nap tesz majd valóban próbára mindent tisztaságával is és perzselő lángjával is.

14. *Ha valakinek a munkája megmarad, jutalmát veszi.* Jelzi: léhakk azok, akik az emberek értékítéletétől függnek, mert megelégednek azzal, hogy az emberek méltányolják őket, holott a munka dicsérete és jutalma csak akkor biztos, ha az Úr napjának próbáját kiállta. Tehát megparancsolja az igazi szolgálóknak, hogy tartsák szem előtt ezt a naapot.³² *A megmarad* igével arra figyelmeztet, hogy a tanok mintegy ide-oda magadoznak, sőt, mint buborékok csak egy-egy pillanatra csillannak fel, míg a komoly vizsgálat el nem jön. Ebből következik, hogy a világ

³¹Inst. 3,5,9.

³²Eredeti jegyzet: A jutalomra nézve lásd Institutiókat (Inst. 3,18).

összes tapsa sem ér semmit, mert a mennyei ítélet csakhamar bizonyítja, hogy üresek.

15. *Ha valakinek a munkája megég.* Mintha ezt mondaná: senki se hitegesse magát azzal, hogy az emberek a kiváló építészek közé sorolják őt. Mert amikor felvirrad ama nap, minden munkája megsemmisül, ha az Úr nem fogadta el. Ez tehát az a szabály, amelyhez kinek-kinek hozzá kell igazítania a szolgálatát. Egyesek ezt a tanításra értik, mert szerintük a *ζημιουῖσθαι* ige semmi egyebet nem jelent, mint *elpusztulni*; ami pedig utána következik, azt a fundamentumra értik, mert a görög *θεμέλιος* (fundamentum) hímnemű szó. De nem figyelnek eléggé a teljes szövegösszefüggésre. Ehelyett ugyanis Pál nem a maga, hanem a mások tanításáról mondja, hogy vizsgálat alá vettetnek. Most tehát nem helyénvaló fundamentumról beszélni. Azt az imént már kijelentette, hogy kinek-kinek a munkáját tűz fogja megpróbálni; s ezután tér rá a részletezésre, amit nem kell a fő tételén túlra terjeszteni. Márpedig bizonyos, hogy Pál itt csak a felépítményről beszél, amelyet a fundamentumra emeltek. Már a mondat első felében jutalmat ígér a jó építészeknek, akiknek a munkája kiállta a próbát. Tehát nagyon is egybevág ezzel a mondat második felében az ellentét: hiába remélnék dicséretet azok, akik szalmát, fát vagy pelyvát tákoltak rá.

Ő maga azonban megmenekül. Pál nyilván azokról beszél, akik megőrzik ugyan az alapot, de az aranyat szénával, az ezüstöt szalmával, a drágaköveket pedig fával keverik, vagyis Krisztusra építenek, de a test gyengesége miatt megtűrnek mindenféle emberit is, vagy tudatlanság miatt elszakadnak Isten ígéjének teljes tisztaságától. Ilyenek voltak a szentek közül sokan: Cyprianus, Ambrosius, Augustinus és a hasonlók; az újabbak közül sorold közéjük, ha akarod, Gergelyt és Bernárdot, és a hozzájuk hasonlókat, akik gyakran eltértek a helyes építési rendtől, noha számukra is világos volt az alaptétel, hogy Krisztusra építkezzenek. Az ilyenekről mondja Pál, hogy *megmenekülhetnek*, de csak azzal a feltétellel, hogy az Úr elnézi tudatlanságukat, őket pedig minden szennytől megtisztítja. Ez hát az értelme a mondatrésznek: *mintegy tűz által*. Vagyis Pál azt akarja jelezni, hogy nem fosztja meg őket az üdvösség reménységétől, feltéve, ha önként lemondanak a saját munkájukról, és megtisztulnak Isten irgalmából, ahogyan az aranyat tisztítják a kemencében. S bár Isten valóban gyakran nyomorúságokkal tisztítja meg az övéit, a *tűz* szó alatt én itt mégis inkább a Lélek vizsgálatát értem, amellyel az Úr kiigazítja és megszünteti övéinek tudatlanságát, amelynek egy ideig hatalmában voltak. Tudom, sokan a kereszt hordozására és a pró-

batételekre³³ értik ezt a lókust,³⁴ de meg vagyok győződve, hogy az én magyarázatom minden józan ítéletű embernek tetszeni fog. Már csak az van hátra, hogy mellékesen a pópistáknak is válaszoljunk, akik erre a lókusra támaszkodva építik fel a purgatóriumot,³⁵ s azt mondják, hogy a bűnösök, akiknek Isten megbocsát, tűzön mennek át, hogy megmenekülhessenek. Tehát Isten ily módon teljesíti rajtuk a büntetést, hogy ítéletének elégtétel adassék. Mellőzöm, hogy mennyi mindent koholtak már a büntetések módjáról és a megváltásról. De – kérdezem – kiknek kell átmenniük a tűzön? Pál itt csak a szolgákról beszél, ez egészen biztos. Ők azt mondják, hogy ugyanez örvényes mindenkire. Én azt felelem, hogy ennek eldöntése nem a mi dolgunk, hanem Isten ítéletére tartozik. De még ha meg is hagyánánk ezt nekik, akkor is milyen gyermekesen úzik-kergetik a *tűz* szót! Mert ugyan mi más a dolga a tűznek, mint az, hogy elégesse a szalmát és a pelyvát, az aranyat és az ezüstöt pedig megpróbálja? Csak nem azt akarják rajta érteni, hogy purgatóriumuk tüze a tanításokat is különválasztja? Ebből aztán ugyan kicsoda tanulhatja meg valaha is, hogy miben különbözik az igaz a hamistól? És aztán mikor jön el egyáltalán az a nap, hogy ragyogásával nyilvánvalóvá tegye kinek-kinek a munkáját? Csak nem tán, hogy már a világ kezdetekor elkezdődött, és megszakítás nélkül tart a világ végéig? Ha a *pelyva*, *szalma*, *arany* és *ezüst* szavak esetében elfogadják, hogy képes beszéd részei, akkor ugyan miképpen kerülnek egymással összhangba a mondatrészek, ha a *tűz* szónak semmi köze a képes beszédhez? Félre hát a sületlen ostobaságokkal, melyek már ránézésre is merő képtelenségek. Ami pedig az apostol valódi gondolatát illeti, úgy vélem, eléggé nyilvánvalóvá tettem.

16. *Avagy nem tudjátok-e, hogy Isten temploma vagytok, és Isten Lelke lakozik bennetek?* 17. *Ha pedig valaki megrontja Isten templomát, elveszti azt az Isten. Isten temploma ugyanis szent, és ti is szentek vagytok.* 18. *Senki ne csapja be magát; ha valaki bölcsnek gondolja magát közöttek, legyen bolond ezen a világon, hogy bölccsé lehessen.*³⁶ 19. *Mert e világon bölcsessége bolondság Isten előtt. Ugyanis meg van írva: megfogja a bölcséket csalárdságukban.* 20. *És ismét: az Úr tudja, hogy hiábavalók a*

³³A francia változat szerint: *a la croix et affliction*.

³⁴*Cyprianus*, *Homiliae de poenitentia*. Hom. 6.3. MPG 49. 317. *Augustinus*, *Enchiridion*. 8.68. PCC 40. 864. *Augustinus*, *De civitate Dei*. 21.26. 1,2. PCC 42. 743. *Lombardus*, *Sententiarum*. 4.21.1. 3.

³⁵Vö. *Iud.* 3,5,6. 9.

³⁶A mondat fogolásáról lásd a magyarázatot.

bölcsek gondolatai. 21. Ezért senki se dicsekedjék emberekkel; mert minden a tiétek, 22. akár Pál, akár Apollós, akár Kéfás, akár a világ, akár az élet, akár a jelenvalók, akár az eljövendők, mind a tiétek, 23. ti pedig Krisztuséi, Krisztus pedig Istené.

16. *Avagy nem tudjátok-e?* Miután a tanítókat emlékeztette kötelességükre, most a tanítványokhoz fordul, hogy ők is vigyázzanak magukra. A tanítóknak ezt mondta: ti Isten házának építői vagytok. A népnek pedig ezt: ti Isten temploma vagytok, nektek kell gondoskodnotok arról, hogy semmiképpen ne szennyeződjetek be; az intés célja pedig az, hogy ne adják el magukat az embereknek. Kitüntető tiszteletben részesíti őket, amikor így beszél, de csak azért, hogy annál inkább meggyőzhesse őket. Mert amikor Isten a maga templomává szentelte őket, egyúttal templomának felvigyázóivá is tette. Szentségtörés tehát, ha emberek rabjai lesznek. Azért nevezi mindannyiukat együttesen Isten egy templomának, mert a hívők közül ki-ki élő kő, hogy belőlük épüljön fel Isten háza. Mindazáltal, olykor külön-külön is templomnak nevezik őket. Később ugyanezt a mondást megismétli majd, de más céllal.³⁷ Ott ugyanis az erkölcsi tisztaságról beszél, itt pedig arra buzdítja őket, hogy hitük egyedül a Krisztus iránti engedelmisségben maradjon meg.³⁸ A kérdésben erős nyomaték van, mert arra utal, hogy most, amikor tanúul szólítja őket, olyan dologról beszél, amit jól ismernek.

És Isten Lelke. Ez az oka, amiért Istennek temploma ők; ezért az [és]³⁹ köztöszót okhatározóként kell érteni. Ahogyan a költő is alkalmazza ezt: „hallhattad, és [mert] híre járt”.⁴⁰ Azért vagytok Isten temploma – mondja –, mert Lelke által bennetek lakozik;⁴¹ és ahol Isten lakozik, egyetlen szöglet sem lehet tisztátalan. Ez a lókus világos bizonyítékunk arra, hogy kijelentsük a Szentlélek istenségét. Ha ugyanis teremtmény vagy afféle ajándék lenne, nem tehetné meg, hogy bennünk lakozva Isten templomává tegyen. Egyúttal azt is megértjük, hogyan közli magát velünk Isten, és miféle kötelékkel kapcsolódunk mi őhozá; úgy tudniillik, hogy Lelkének erejét belénk árasztja.

³⁷1Kor 6,19.

³⁸Vö. Inst. 3.6.3.

³⁹καί.

⁴⁰*Audieras, et fama fitit. Vergilius*, 9. ekloga. P. Virgilius Maro Varietate lectionis et perpetua adnotationes illustratus a Chr. Gottl. Heyne. Accedunt indices aditio novis curis emendata et aucta. Volumen primum. Bucolica et Georgica. Lipsiae 1800. 200.

⁴¹Vö. Inst. 1.13.15.

17. *Ha pedig valaki megrontja Isten templomát.* Súlyos fenyegetés tesz hozzá, mert Isten templomának szentségesnek kell lennie, ezért nem marad büntetlenül, aki beszennyezi. A profanizálásnak arról a ajtájáról beszél itt, amikor Isten helyébe az emberek furakodnak le az egyházba, hogy uralkodjanak rajta. Mert amint másutt lelki zep-lőtelenségnek nevezi a hitet,⁴² amely Krisztus tiszta tanításához ragaszkodik, úgy ez itt megszenteli lelkünket is Isten helyes és tiszta tiszteletére. Mihelyt ugyanis megfertőznek az emberek koholmányai, mintegy mocsokkal szennyezzük be Isten templomát, mert ez esetben a teremtményeknek kínáljuk fel a hit áldozatát, amelyet kizárólag magának tart fenn.

18. *Senki se csapja be magát.* Itt tapint rá igazán a sebre, mert aból támadt minden baj, hogy felette bölcsnek tartották magukat. Arra buzdítja őket, hogy ne csapják be magukat azzal a hamis meggyőződéssel, hogy bölcsességet tulajdoníthatnak maguknak, s ezze jelzi, hogy mindenki téved, aki a saját ítéletére támaszkodik. Mejté-lésem szerint mind a hallgatókhoz, mind a tanítókhoz beszél; mert a hallgatók inkább a becsvágyó emberekre hallgattak, és túlságosan finnyások voltak, úgyhogy az evangélium egyszerűsége már nem is ízlett nekik; a tanítók pedig teljesen a magakelletés rabjai voltak, csak hogy tartsák őket valamire. Tehát mindegyiküket emlékezteti, hogy ne nagyon tetszelegjenek maguk előtt okosságukkal, hanem: *aki magát bölcsnek gondolja, legyen bolond ezen a világon*; vagy: aki kiemelkedik a világban, mert bölcsnek tartják, az inkább tartsa magát bolondnak, megüresítve magát. Továbbá, ezekkel a szavakkal az apostol nem azt követeli, hogy hagyjunk fel teljesen azzal a bölcsességgel, amelyet vagy a természet oltott belénk, vagy hosszú tapasztalat során gyűjtöttünk össze, hanem azt akarja, hogy állítsuk ezt Isten szolgálatába, és csak igéje szerint bölcselkedjünk. Mert azon, hogy *legyen bolond ezen a világon* vagy önmaga szemében, azt érti, hogy inkább akarjunk s-tennek engedni, és félelemmel és tisztelettel magunkhoz ölelni mind-azt, amit ő tanít, mintsem azt követni, ami számunkra helyesnek és értelmesnek tűnt.⁴³ Az *ezen a világon* kifejezés ugyanaz, mintha azt mondta volna, hogy e világ gondolkodása és vélekedése szerint; a vilá-g bölcsessége ugyanis ez: elégnék tartjuk magunkat egyedül is arra, hogy minden dologban döntsünk, magunkat irányítsuk, igazgassuk minden cselekedetünket, mintha senkitől sem függenénk, és mint a nem volna szükségünk senki más irányítására, hanem alkalmas ké-

⁴²Vö. 2Kor 11,2.

⁴³A francia változat szerint: *bon et raisonnable*.

mányzói volnánk önmagunknak. És megfordítva, a világban tehát az a bolond, aki a saját gondolkodását megtagadva, mintegy behunyta szemmel hagyja, hogy az Úr vezesse; aki magában nem bízva teljesen az Úrra támaszkodik; aki a maga bölcsességét teljesen őreá alapozza; aki tanulékonyan és engedelmesen átadja magát Istennek. Így a mi okosságunknak el kell tűnnie, hogy Isten akarata uralkodjon fölöttünk; ki kell üresíteniünk a magunk gondolkodását, hogy Isten bölcsessége töltse fel. S miután pedig a kitétel⁴⁴ a mondat első felével is össze lehet kapcsolni, és a második felére is lehet vonatkoztatni, mert a jelentése nem fog sokban változni, szabad a választás.

19. *Mert e világ bölcsessége.* Ellentétekkel érvel.⁴⁵ Az egyik állítás megszünteti a vele ellenkező állítást. Mivel tehát a világ bölcsessége bolondság Isten előtt, következik, hogy csak akkor tudunk bölcsék lenni Isten színe előtt, ha a világ szerint bolondok vagyunk. Azt már kifejtettük, hogy mit akar mondani ezzel: *a világ bölcsessége által*;⁴⁶ a természetes okosság ugyanis Isten ajándéka. A szabad művészetek és a tudományok, amelyekből bölcsességet gyűjtögetünk össze, mind Isten ajándékai. De megvannak a maguk határai, hiszen nem hatolnak el Isten mennyei országáig; ezért csak szobalányok lehetnek, nem pedig úrnők; sőt, üreseknek és értékteleneknek tekintendők, amíg nincsenek teljesen alávetve Isten igéjének és Lelkének. Ha ellenkeznek Krisztussal, akkor veszedelmes ragályok; ha arra törekednek, hogy önmagukban érjenek valamit, akkor pedig a legnagyobb akadályként kell rájuk tekinteniünk. Pál számára tehát *e világ bölcsessége* az, amely önmagának tulajdonítja az irányítást, és nem fogadja el Isten igéjének a vezetését, nem tűri el uralmát, hogy annak teljesen alárendelődjék. Amíg tehát úgy állnak a dolgok, hogy az ember nem ismeri be: semmit sem tud; ha nem Istentől tanult, és nem mond le a saját gondolkodásáról, hogy teljesen Krisztus irányítsa, addig ugyan bölcsködhet a világ számára, de Isten előtt bolond.

Ugyanis meg van írva: megfogja a bölcséket. A Szentírás két bizonyágával igazolja ezt. Az elsőt a Jób 5,13-ból veszi, ahol az Írás annyira nagyra mondja Isten bölcsességét, hogy a világ semmiféle bölcsessége sem állhat meg előtte. Igaz, a próféta ott családságokról és fortélyokról beszél, de miután Isten nélkül mindig ilyen az ember bölcsessége, Pál méltán igazítja ezt a maga mondanivalójához: Isten előtt semmit sem ér az, amit az emberek önmaguktól kiokoskodtak. A második bizonyág a Zsolt 94,11-ből való, ahol Dávid, miután egyedül

⁴⁴Ti. ezen a világon.

⁴⁵A *contrarius* – retorikai alakzat.

⁴⁶Vö. ad 1Kor 1,20.

Istennek tulajdonította a tanítás minden tisztét és hatalmát, hozzáteszi: Isten megismerésére nézve minden emberi gondolat üres, tehát bármennyire is nagyra értékelhetjük azokat, Isten ítélete szerint hiábavalók. Fontos lókus ez, megtörhetjük vele a test elbizakodottságát, hiszen Isten a magasból jelenti ki, hogy merő hiábavalóság mindaz, amit az emberi szellem kigondol és forgat.

21. *Ezért senki se dicsekedjék az emberekkel.* Mivel nincs hiábavalóbb az embernél, mire bízunk mi magunkat azzal, hogy tűnő árnyéokra hagyatkozunk?! Jól vezet hát le az előző mondatból, hogy nem szabad *emberekkel* dicsekedni, miután az Úr egyetemben mindenkit megfoszt a dicsekvés okától. Ámbar ez a következtetés voltaképpen a fenti tanítás egészétől függ, amint rögtön kiderül. Mert miután egyedül Krisztuséi vagyunk, jó okkal tanítja, hogy szentségtörés az embert az első helyre tenni, s ezáltal Krisztus dicsőségét megkisebbiteni.

22. *Minden a tiétek.* Hozzáteszi, hogy a tanítókat milyen rang és rend illeti meg, hogy ne vonjanak el semmit az egy Krisztus tanítói tisztétől. Mivel tehát az egyház egyetlen tanítómestere Krisztus, és kivétel nélkül mindenkinek egyedül őt kell hallgatni, a többieket meg kell különböztetni tőle, ahogyan a Mt 23,8-ban Krisztus maga mondja önmagáról, és ahogyan az Atya ilyen nagy dicsérettel senki mást sem ajánlott: *őt hallgassátok*.⁴⁷ Miután tehát egyedül ő kapott hatalmat arra, hogy igéjével kormányozzon minket, Pál azt mondja, hogy a többiek mind a miéink, vagyis őket Isten azért rendelte nekünk, hogy hasznunkra legyenek, és nem azért, hogy lelkiismeretünkön uralkodjanak. Így miközben rámutat, hogy nem hasztalanok, aközben kijelöli a helyüket is, nehogy Krisztus ellenében lépjenek fel. Amit ebben az igében halálról, életről és a többiről mond, azok hiperbolák. Mindazáltal a nagyobból akar a kisebbre következtetni, ekként az általánosból akar az egyedire következtetni: mivel Krisztus alánk vetette az életet és a halált, és minden mást, kétséges-e, hogy alánk rendelte az embereket is, és pedig azért, hogy szolgálatukkal segítsenek minket, nem pedig azért, hogy uralmukkal elnyomjanak? Ha pedig valaki ez alapján azt vetné ez ellen, hogy mind Pál, mind Péter írásai alá vannak rendelve a mi megítélésünknek, hiszen ők is emberek voltak és ők sem mentesek a többi ember állapota alól, annak ezt válaszolom: Pál sem magát, sem Pétert nem kímélte, amikor arra figyelmeztette a korinthusiakat, hogy tegyenek különbséget az emberek személye és a tiszttség méltósága és rangja között. Mintha ezt mondaná: mivel ember vagyok, nem akarom, hogy másképpen ítéljenek rólam, mint em-

berről, hogy szolgálatunkban egyedül Krisztus ragyogjon elő. Ám ezt általános szabályként⁴⁸ kell venni: bárkik viselik is ezt a szolgálatot, a legnagyobbtól a legkisebbig mind *a miénk*, tehát szabadságunkban áll tanításukat visszautasítani, ha nem Krisztustól származik. Mert mindannyiukat meg kell vizsgálni,⁴⁹ és csak az után kell nekik engedelmeskedni, miután bebizonyították, hogy Krisztus hűséges szolgálói. Ami Pétert és Pált illeti, miután ez vitán felül áll – és az Úr is bőségesen bebizonyította, hogy tanításuk tőle származik, amikor mennyei kijelentésként öleljük magunkhoz és tiszteljük mindazt, amit továbbadtak nekünk –, nem is igazán őket hallgatjuk, hanem Krisztust, aki általuk szól.

23. *Krisztus pedig Istené.* Ez az alárendelés Krisztus emberségére vonatkozik, mert testünket felöltve szolgálai formát és állapotot vett magára, hogy az Atyának mindenben engedelmeskedjen.⁵⁰ És mivel általa kapcsolódunk Istenhez, bizony szükséges, hogy neki is Isten legyen a feje.⁵¹ De meg kell jegyeznünk azt is, hogy milyen megfontolásból kapcsolja ezt ide Pál. Azért tudniillik, mert emlékeztetni akar minket arra, hogy legfőbb boldogságunk abban van, ha Istennel egyesülünk, aki a legfőbb jó; ez pedig akkor történik meg, amikor összegyűlünk ama fő alá, akit Isten állított élünkre. Ebben az értelemben mondta Krisztus a tanítványoknak: *örülnötök kell, hogy az Atyához megyek, mert az Atya nagyobb nálam* (Jn 14,28). Itt közvetítőként tünteti fel magát, aki révén a hívők eljutnak minden jó egyetlen forrásához. Az pedig biztos, hogy a legfőbb jótól fosztják meg magukat azok, akik kiszakadnak a fő egységétől. Ezért a lókus megértéséhez tartozik az a szabály is, hogy csak azok vetik alá magukat kizárólag Krisztusnak, akik Isten uralma alatt kívánnak maradni.

⁴⁸ A francia változat szerint: *pour une maxime*.

⁴⁹ Vö. 1Jn 4,1.

⁵⁰ Vö. Fil 2,7–8.

⁵¹ 1Kor 11,3.

NEGYEDIK RÉSZ

1. *Úgy becsüljön¹ minket az ember, mint Krisztus szolgálait és Isten tükainak sáfárait.* 2. *Márpedig a szolgálóktól² elvárják, hogy mindegyik hűségese nek találtassék;* 3. *számomra pedig csekélység, hogy ti ítéljétek meg, vagy valamely emberi ítéletnap,³ sőt, még én magam sem ítélem meg magamat.* 4. *Ugyanis semmi terhelőt nem tudok magam ellen, ám ez még nem tesz igazzá. Aki engem megítél, az Úr az.* 5. *Ezért idő előtt semmit ne ítéljétek, amíg az Úr el nem jön; ő világítja majd meg a sötétség rejtett dolgait, és ő hozza majd nyilvánosságra a szívek szándékait, és akkor kap majd ti-ki dicséretet az Úrtól.*

1. *Úgy becsüljön minket.* Mivel szomorú volt látni, hogy az egyház önös pártokra szakadt szét, részben az emberek szenvedélyes pároskodása,⁴ részben gyűlölködései miatt, most hosszabb fejtegetésbe kezd az ige szolgálatáról. Három dolgot kell itt megfigyelni. Először is, Pál meghatározza az egyházi pásztorok szolgálatát; másodsor, rámutat arra, hogy nem elég, ha valaki igényt tart a titulusra, és az sem, hogy vállalja a tisztet, szükség van a szolgálat hűséges végzésére is; harmadszor, mivel a korinthusiak fonákul ítékeztek róla, magá is és őket is Krisztus ítélőszéke elé idézi. Először tehát arról tanít, hogy milyen nagyra kell becsülnünk az egyház tanítóit.⁵ Ennek kapcsán úgy egyensúlyozza ki mondandóját, hogy egyrészt sem a szolgálat tisztességét nem csökkenti, de másrészt az embereknek sem tulajdonít többet, mint ami megilleti őket. Ugyanis mindkettő nagyon veszélyes; mert ha alábecsüljük a szolgálókat, akkor az emberek megvetik az igit; ha pedig módfelett felmagasztaljuk őket, visszaélnak a szabadságukkal, és gerjedezni kezdenek az Úrral szemben.⁶ Pál középútja

¹ ἡγορεύω – Vulgata: *existimet*, Kálvin: *aestimēt*. Erasmust követi: *nec hic his helyett agitur de existimatione sed aestimatione*. Annot. ad loc.

² Kálvin itt eltér a bevett fordítástól: οἰκονομοίς – Vulgata: *dispensatores*; Kálvin: *ministres*. A francia változatban viszont megtartja a sáfár kifejezést: *dispensateur*.

³ ἡμέρα ἀπολογιστικῆ, ἡμέρα – *ab humano die*, lásd magyarázatánál.

⁴ A francia változat szerint: *cause de l'affection*.

⁵ A francia változat szerint: *Il enseigne donc premièrement en quelle estime nous devons avoir chacun de ceux qui ont charge d'enseigner en l'Eglise*.

⁶ Vö. 1Tim 5,11.

az, hogy Krisztus szolgálóinak nevezi őket; jelezvén, hogy nem a saját dolgukkal kell foglalatostkodniuk, hanem az Úréval, aki munkájukat irányítja; de nem uralkodni tette őket az egyházkormányzat élére, hanem alá vannak vetve Krisztus uralmának; egyszerűen szolgálók, és nem urak. S azért teszi hozzá, hogy *Isten titkainak sáfárai* ők, hogy kifejezze szolgálatuk jellegét. Ezzel azt jelzi, hogy szolgálatuk nem terjed tovább annál, hogy Isten titkaival sáfárkodjanak, vagyis hogy azt adják tovább – mint mondják – kézzől kézre, amit az Úr rájuk bízott, és nem azt, amit ők látnak jónak. Mintha ezt mondaná: Isten azért választotta ki őket Fia szolgálóinak, hogy általuk közölje mennyei bölcsességét az emberekkel, ezen tehát nem terjeszkedhetnek túl. S ezzel láthatóan közvetve odaszúr a korinthusiaknak is, akik félredobva a mennyei titkokat, idegen koholmányokat kezdtek nagy szenvedéllyel követni, s emiatt csakis világi műveltségükért becsülték tanítóikat. Az evangélium tiszteletteljes dicsérete az, hogy tartalmát Isten titkainak nevezi. Miután pedig ezekhez a titkokhoz, mintegy függelékként, hozzá vannak kapcsolva a sákramentumok, ezeknek is törvényes sáfárai azok, akik az igével szolgálva elől járnak.

2. *Márpedig a szolgálóktól elvárják.* Mintha ezt mondaná: nem elég sáfárnak lenni, a sáfárkodásnak is rendben kell folynia; a helyes sáfárkodás szabálya pedig az, hogy hűségesen kell benne eljárni. A lókust jól meg kell jegyezni. Látjuk ugyanis, hogy a pápisták milyen elbizakodva akarják érvényesnek tekinteni mindazt, amit tesznek és tanítanak, arra hivatkozva, hogy pásztoroknak nevezik őket. Csakhogy Pál korántsem éri be a titulussal; aki elhívatott, annak nem elég a törvényes elhívás, hanem végzi hűségesen a szolgálatot, amelyre elhívást kapott. Ahányszor tehát a pápisták szembeállítják velünk az üres címet, hogy bálványuk zsarnokságát fenntartsák, mi minden esetben azt válaszoljuk, hogy Pál ennél sokkal többet vár el Krisztus szolgálóitól. Sőt, ha mindent alaposan megvizsgálunk, a pápa és csatlósai szolgálatából nemcsak a hit hiányzik, hanem maga a szolgálat is. Mindamellett a lókus nemcsak a hitetlen tanítók ellen küzd, hanem mindenki ellen, akiknek nem Krisztus dicsősége és az egyház építése a szándéka. Mert aki az igazat tanítja, az még nem feltétlenül hívó; csak az hívó, aki teljes szívvel akarja az Urat szolgálni és Krisztus országát terjeszteni. Augustinus nem ok nélkül helyezte a béreseket a farkasok és a derék tanítók közé.⁷ Az ugyan igaz, hogy amikor Krisztus a jó sáfártól bölcsességet is kíván, ezt sokkal világosabban mondja,⁸ mint Pál, de az értelme ugyanaz. Krisztusnál

⁷Augustinus, In Evang. Ioannis Tractatus, ad Jn 10,12.

⁸Vö. Lk 12,42.

ugyanis a hit tiszta lelkiismeret, amelyhez egészséges és előrelátó megtontolásnak is kell társulnia; míg Pál azt nevezi hűséges szolgálóinak, aki belátással és becsülettel teljesíti a jó és igazi szolga feladatait.

3. *Számomra pedig csekélység.* Már csak az van hátra, hogy feltárja a maga hűségét, hogy a korinthusiak ez alapján ítéljenek fölé; de mivel ítélőkéességük romlott volt, ezt elutasítva Krisztus ítélőszékéhez fellebbez. A korinthusiak hibáztak, mert elragadtatta őket a külső látszat, és nem vették észre sem az igazi, sem a sajátosság megkülönböztető jegyeket; Pál ezért teljes meggyőződéssel kijelenti, hogy megveti az ilyen fonák és vak ítélkezést. Ezzel határozottan visszautasítja a hamis apostolok hiúságát is, akik csak az emberek tetszését hajhászták, és csak akkor voltak boldogok, ha csodálták őket; és a korinthusiak dölyfösségét is megfeddi, mert ez volt az oka annak, hogy ilyen elvakultan ítélkeztek. De felvetődik a kérdés, hogy milyen jogon utasíthatta vissza Pál bármely gyülekezet ítéletét, sőt, vonhatta ki magát az emberek ítélete alól, holott minden egyes pásztorra egyformán megáll, hogy az egyház ítéljen felettük. Ezt válaszolom: a jó pásztorok kötelessége, hogy mind tanítását, mind életét átengedje vizsgálatra az egyház ítéletének, és jó lelkiismeretének a jele, hogy nem bújjik ki a tisztázó vizsgálat alól. E tekintetben kétség felett áll, hogy Pál kész volt a korinthusi egyház ítéletének alávetni magát, és számot adni életéről is, tanításáról is, feltéve, hogy vizsgálatuk törvényes és igazságos lesz;⁹ mint ahogy gyakran át is adja nekik ezt a hatalmat, és nyomatékkal sürgeti, hogy helyesen ítélkezzenek. De amikor a hűséges pásztor azt látja, hogy gonosz és fonák igyekezettel elnyomják őt, s nincs helye a méltányos bánásmódnak és az igazságnak, az emberek ítéletével nem törődve, Istenhez kell fellebbeznie, és az ő ítélőszékéhez kell folyamodnia; különösen akkor, amikor nem képes elerni, hogy igaz és törvényes vizsgálatot végezzenek. Az Úr szolgálói tehát jegyezzék meg, hogy így kell eljárniuk: túrják el, ha tanításukat és életüket számonkérés végett megvizsgálják, sőt, önként álljanak elébe ennek; s ha valamit felhoznak ellenük, arra ne vonakodjanak megfélemleni. Ám ha azt látják, hogy meghallgatás nélkül ítélik el őket, és anélkül hirdetnek ítéletet, hogy szólhattak volna, akkor vegyék a hatalmagot, és az emberek ítéletét megvetve forduljanak Istenhez mint bírósághoz. Amikor a régi prófétáknak meggyűlt a bajuk makacs emberekkel, akik arra vetemedtek, hogy a próféta személyében Isten igéjét vonják meg, fel kellett emelkedniük, hogy eltapossák ezt az ördögi

⁹A francia változat szerint: *Si entre eux il y eust eu une legitime et droite façon de juger*

megátalkodottságot, amely oly nyilvánvalóan Isten hatalmát is meg akarta dönteni, és az igazság fényét is ki akarta oltani. Viszont ha valakinek alkalma adódik a védekezésre, vagy legalábbis tisztázhatná magát, ám kibúvót keresve viszi ügyét Isten elé, ezzel nem ártatlanságát bizonyítja, hanem inkább a legnagyobb szemtelenséget követi el.

Vagy valamely emberi ítéletnap. Bár ezt mások másképpen magyarázzák, az én egyszerű véleményem az, hogy a *nap* szót metaforikus értelemben ítéletnek kell venni;¹⁰ mert az ítélethirdetésre meghatározott napokat szoktak kijelölni, és adott napra idézik be a vádlottakat is. *Emberinek* nevezi, mert ekkor nem az igazság és nem is Isten ígéje szerint hoznak döntést, hanem emberi tetszés szerint és elhamarkodottan; ezen tehát nem Isten elnököl. Üljenek csak össze ítéletre az emberek, amikor csak akarnak – mondja Pál –, nekem elég, hogy Isten érvényteleníteni fogja, bármilyen ítéletet is hoznak.

Sőt, még én magam sem ítélem meg magamat. Az értelme ez: magam fölött sem merek ítéletet mondani, noha magamat ismerem a legjobban; tehát ti, akik kevésbé tudjátok, hogy ki vagyok, hogyan ítéltetek meg engem? Azért állítja, hogy nem meri önmagát megítélni, mert ámbár semmi rosszat nem tud maga ellen felhozni, ez még korántsem menti fel Isten színe előtt. Ebből következtet: a korinthusiak olyasmit tulajdonítanak maguknak, amiben kizárólag csak Isten tud eljárni. Ami engem illet – mondja –, ha alapos önvizsgálatot tartok, nyomban el kell ismernem: nincs olyan éles szemem, hogy minden mélységében átlássam, milyen is vagyok; ezért ezt az ítéletet Istenre hagyom, egyedül ő képes erre, és egyedül neki van joga ehhez. Ti ugyan milyen alapon tulajdonítotok magatoknak többet? Minthogy azonban igen nagy képtelenség lenne teljességgel kizárni mindenféle ítélezést, így azt is, amit egyesek mondanak önmagukról, és azt is, amit egyvalaki mond a testvéréről, továbbá azt is, amit mindenki mond a pásztorról, ez itt úgy kell értenünk, hogy Pál nem az emberek tetteiről beszél, amelyeket Isten ígéje alapján vagy jónak, vagy rossznak lehet ítélni, hanem kinek-kinek az emberi méltóságáról, amit nem lehet alávetni az emberi elfogultságnak. Egyedül csak Isten állapíthatja meg, hogy ki-ki mennyit ér, és miféle tiszteletre méltó; a korinthusiak viszont, miközben Pált megvetették, másokat minden ok nélkül az égig emeltek, mintha törvényszéküknek rendelkezésére állt volna mindazon ismeret, ami egyedül csak Istent illeti meg. Ez az a bizonyos *emberi ítéletnap*, amelyet az imént már említett; vagyis: az emberek törvényt ülnek, s – mintha csak istenek lennének – megelőzik Krisztus napját,

¹⁰Vö. Bullinger, ad loc.

holott az Atya egyedül tett őt tette meg bírónak, aztán megszabják, hogy kit milyen mértékű tisztelet illet, egyeseket magas polcra tesznek, másokat alacsony padra ültetnek. De miféle szabály alapján tesznek különbséget, ha csak azt láthatják, ami a szemük előtt van? Így aztán, ami számukra magas és tiszteletteljes, az Isten előtt gyakran utálatos. Ha valaki netán azt veti fel ez ellen, hogy az ige szolgálta ebben a világban is meg lehet különböztetni, éspedig a munkájuk szerint, ahogy a fákat gyümölcsükről,¹¹ ezt elismerem, valóban így van; mindazáltal meg kell gondolnunk, hogy milyen emberekkel volt itt dolga Pálnak. Őket csak a kérdés és a látszat érdekelte ítéletalkotásukban; aztán olyan hatalmat tulajdonítottak maguknak, amelyet Krisztus nem adott meg nekik ebben a világban, hogy tudniillik kinek-kinek kijelöljék a helyét Isten országában.¹² Nem tiltja tehát, hogy akiket hűségesnek találunk, azokat annak is tartsuk és nevezzük, és azt sem, hogy Isten ígéje alapján ítéletet mondjunk a rossz munkásokról; de azt a vakmerőséget elítéli, ahogyan egyesek érdemtelenül, valami ismeretlen okból, mások fölé helyezik magukat.

4. *Semmi terhelőt nem tudok magam ellen.* Figyeljük meg, hogy Pál itt nem az egész életéről, hanem apostoli ténykedéséről beszél. Ha ugyanis semmivel sem vádolhatná magát, akkor hamis lenne a bánata, amelyet oly szomorkodva ad elő, hogy tudniillik a rosszat teszi, amit nem akar (Róm 7,15), vagyis hogy a bűn megakadályozza, hogy teljesen Istennek szentelje magát. Pál tudta, hogy van benne bűn, és ezt meg is vallja, viszont apostolságában, amelyről itt értekezik, olyan becsületesen és hűségesen járt el, hogy lelkiismerete semmiben sem vádolta. Nem szokványos tanúságtétel ez: nyíltan megmutatja, hogy mennyire kegyes és szent volt a szíve; de azt egyáltalán nem mondja, hogy ezért igazulna meg, vagyis hogy Isten színe előtt tiszta és minden vétectől mentes lenne. Miért? Mert Isten sokkal tisztábban lát, mint mi; és ezért az, ami szerintünk ragyogó, az az ő szemében szenny. Gyönyörű és nagyon hasznos figyelmeztetés: az isteni ítélet szigorúságát ne a mi vélekedésünkkel mérjük. Mi tompák vagyunk, Isten viszont több mint élesen látó; mi felette elnézően vélekedünk magunkról, Isten viszont szigorú bíró. Ezért igaz, amit Salamon mond: *a maga útját mindenki helyesnek tartja, de a szíveket az Úr vizsgálja meg* (Péld 21,2).¹³ A pápisták visszaélnek ezzel a lókussal, hogy megingassák a hit bizonyosságát; és bizony, mondom, ha elfogadjuk tanításukat, egész életünkben csak rettegni fogunk. Miféle nyugalma lehetne ugyanis a

¹¹Vö. Mt 2,16.

¹²Vö. Mt 20,23.

¹³Nem az ő szerlnt idéz.

léleknek, ha a cselekedetekből kellene megállapítani, hogy tetszünk-e Istennek? Vallom hát, hogy a pápisták legfontosabb alaptételéből semmi más nem következik, mint a lelkiismeret szakadatlan nyugtalansága; ezért tanítjuk, hogy ahhoz a megígért kegyelmes könyörülethez kell menekülnünk, amely Krisztusban adatik nekünk, hogy bizonyosan tudhassuk: Isten igaznak tekint bennünket.

5. Ezért idő előtt semmit *ne* ítéljetek. Ebből a végkövetkeztetésből kiderül, hogy Pál egyáltalán nem tilt meg mindenféle ítéletet, hanem csak azt, amelyet sebtéren és meggondolatlanul hoznak ismeretlen dolgokról. A korinthusiak ugyanis nem tiszta szemmel vizsgálták, hogy ki-ki milyen volt, hanem nagyravágyástól eltelve helytelenül emelték fel az egyiket, és nyomták le a másikat, és túlméltak azon, amire az embernek joga van, és ők akarták meghatározni kinek-kinek a méltóságát. Tanuljuk meg hát, hogy meddig mehetünk el, mi az, amit alávethetünk vizsgálatunknak, és mi tartozik Krisztus napjára, s ne akarjunk túllépni a hatáskörünkön. Egyes dolgokat ugyanis tisztán láthatunk, más dolgok viszont Krisztus napjáig rejtve maradnak.

Aki nyilvánosságra hozza. Ha ezt valóban és sajátosan Krisztus napjáról mondja, akkor ebből az következik, hogy e világban a dolgok soha nem kerülnek a helyükre, hanem sok mindenre folyton sötétség borul, és soha nem lesz annyi világosság, hogy ne maradjon sok dolog homályban. Az emberek életéről és tetteiről beszélek. A mondat második felében fejti ki a homály és a zűrzavar okát, és hogy miért nem tárul fel már most minden; azért tudniillik, mert az emberek szívében csodás zugok és mély rejtevények vannak. Mindaddig tehát sötétség borul rájuk, amíg a szívek gondolatai napvilágra nem jönnek.

És akkor dicséretet kap. Mintha ezt mondaná: ó, korinthusiak, ti most, mint valami versenybírók, egyeseket megkoronáztok, másokat szégyenszemre letaszítottok, de hát ez Krisztus joga és tiszte. Ezt időnap előtt teszitek, mielőtt még kiderülne, hogy kicsoda méltó a győzelmi koronára; az Úr viszont előre megszabta a napot, hogy azon tárja majd fel. Ez a hang a jó lelkiismeret bizodalomból származik, amely azzal a haszonnal is jár, hogy a magunk dicséretét Istenre bízva, mit sem törődünk az emberi elismerés talmi dicsőségével.

6. Ezeket pedig, testvérek, magamra és Apollósra alkalmaztam értelek, hogy rajtunk tanuljátok meg, hogy egyikőtök se gondoljon többet magáról,

¹⁴Tanquam agonotheae – Kálvin latin formában átírja a görög ἀγωνοθέτης, „versenybíró” szót.

amint meg van írva, és ezért vagy azért a személyért senki se fuvalkodjék fel a másik ellen. 7. Kicsoda tesz téged különbbé? Mert ugyan mid van, amit ne kaptál volna? Ha pedig kaptad, miért dicsekszel vele, mintha nem kaptad volna? 8. Immár beteltetek, immár meggazdagodtatok, nélkülünk hatalomra jutottatok; bárcsak tényleg uralomra jutottatok volna, hogy veletek együtt mi is uralkodjunk.

6. Alkalmaztam. Innen meg lehet állapítani, hogy a pártokat nem Pál tanítványai szervezték, akiket ő biztosan nem erre tanított, hanem azok, akik nagyravágyásból verődtek a hiú tanítókhoz. Mivel pedig könnyebben és kisebb gyűlölséget keltve említhette a maga és társai nevét, inkább magán akarta példázni a mások vétkét; ugyanakkor keményen ostromozza a szekták szerzőit, és ujjal mutat a forrásra, ahonnan ez a végzetes elkülönülés származott. Arra emlékezteti ugyanis őket, hogy ha megelégedtek volna az igaz tanítókkal, nem gyötörné őket ez a rossz.

Hogy rajtunk. Más kéziratokban az áll: „hogy rajtatok”. Mindkét olvasat találó, az értelem sem változik, ugyanis Pál ezt akarja mondani: ezeket példaképpen alkalmaztam magamra és Apollósra, de a példát vigyétek át magatokra. Tehát rajtunk, vagyis ebből a példából tanuljátok meg azt, amit a mi személyünkben, mintegy tükörben, láttam elétek; vagy tanuljátok meg magatokon, azaz alkalmazzátok magatokra ezt a példát. Mit akart, hogy megtanuljanak? Azt, hogy senki se fuvalkodjék fel a másik ellen, tanítójával dicsekedve; vagyis azt, hogy a tanítók okán ne kevélykedjenek, és ne éljenek vissza tanítóik nevével, hogy pártokat alakítsanak, és ne szakítsák szét az egyházat meghasonlásokkal. Figyeljük csak meg, hogy a felfuvalkodottság, vagy a fennhéjázás az oka és kezdete minden versengésnek, amely során mindenki többet tulajdonít magának a kelletténél, és arra vágyik, hogy másokat maga alá gyűrjön. Azt a mondatrészt, hogy többet, amint meg van írva, kétféleképpen lehet érteni: vagy arra vonatkozik, amit Pál írt, vagy a Szentírás tanúságtételére, amelyre korábban hivatkozott. De mivel ennek csekély a jelentősége a szóban forgó ügyre nézve, az olvasó szabadon választhatja a kettő közül azt, amelyiket akarja.

7. Kicsoda tesz téged különbbé? Az értelme ez: álljon elő az, aki kitűnni vágyik, és nagyravágyásával felforgatja az egyházat, hogy megkérdézzem tőle, kicsoda emelte őt mások fölé, vagyis kicsoda adott neki jogot arra, hogy fölbolygassa a rendet, és fölébe kerekedjen a többieknek? Ez az egész kérdés attól a rendtől függ, amelyet az Úr állított be a maga egyházában: Krisztus testének tagjai tartsanak össze egymás-

sal, és ki-ki elégedjen meg a maga helyével, rendjével, szolgálatával és tisztességével. Mert ha valamelyik tag el akarná hagyni a maga helyét, hogy a másik helyére álljon és annak hivatalát erőszakkal elfoglalja, mi lesz az egész testtel? Tanuljuk meg tehát: az Úr minket is azért állított a helyünkre az egyházban, és azért jelölte ki mindannyiunknak a maga posztját, hogy az egy fő alatt kölcsönösen segítsük egymást; s tanuljuk meg azt is, hogy azért adott nekünk különféle kegyelmi ajándékokat, hogy szerényen és alázattal szolgáljunk az Úrnak, és dicsőségére igyekezzünk, mert amink van, azt mind tőle kaptuk. Ez volt tehát a legjobb orvosság azoknak a nagyravágyását gyógyítandó, akik ki akartak túnni. Így lehetett őket visszavezetni Istenhez, hogy felismerjék: nem a mi kényünkre-kedvünkre van bízva, hogy valakit nagygyá vagy kicsivé tegyünk, hanem ez egyedül Isten dolga. Istent pedig senki sem fokozhatja le, hogy a fő helyébe emelje magát; hanem úgy kell élnünk ajándékaival, hogy egyedül ő dicsőítessék mindenben. A *megkülönböztetni* ige itt azt jelenti: kiemelni.¹⁵ Egyébként Augustinus többször is, és egyáltalán nem ügyetlenül támadja ezzel a tanúságtétellel a pelagiánusokat: bármi kiválóság van az emberben, az nem veleszületett, természetes adottsága, hogy azt akár a természet, akár a születés javára lehetne írni; még csak nem is a szabad akarat szerzeménye, amely lekötelné Istent; mindaz az ő tulajdon és kegyelmes könyörületéből származik.¹⁶ Nem kétséges ugyanis, hogy Pál itt szembeállítja Isten kegyelmét és az ember érdemét vagy méltóságát.¹⁷

Ugyan mid van? Az előbbi mondás megerősítése; mert senkinek sincs jogalapja arra, hogy felmagasztalja önmagát, hiszen semmije sincs, amivel másokat felülmúlna. Van-e üresebb annál, hogy valaki alaptalanul dicsekszik? S bizony, egy embernek sincs önmagában semmi kiválósága; tehát ostoba és dőre, aki felmagasztalja önmagát. A keresztyén szerénység valódi alapja pedig az, hogy nem tetszelgünk önmagunknak, tudván, hogy üresek vagyunk és híjával minden jónak; ha pedig Isten valami kevés jót mégis elhelyezett belénk, annál inkább érezzük magunkat lekötelve kegyelméért. Egyszóval semmivel se dicsekedjünk – ahogyan Cyprianus mondja –, mert semmi sem a miénk.¹⁸

Miért dicsekszel vele, mintha nem kaptad volna? Figyeljük meg: semmi

¹⁵ τίς γάρ σε διακρίνει – latinul a kérdés így áll: *quis enim te discernit?* Tehát itt a *discernere* igét magyarázza így: *eximere* – azaz kiemel, kiválóvá tesz.

¹⁶ Vö. Augustinus, De praedestinatione sanctorum.

¹⁷ Vö. Inst. 2.5.2.

¹⁸ Cyprianus, Ad Quirinium, 3.4. Vö. Inst. 3.7.4; 3.24.12.

sem marad a magunk dicsőségének, ha Isten kegyelméből vagyunk azok, akik vagyunk. Ez pedig ugyanaz, mint amit az első részben láttunk, vagyis Krisztus a forrása minden javunknak, hogy megtanuljunk Istenben dicsekedni; ezt pedig éppen akkor tesszük meg, amikor lemondunk a saját dicsőségünkről. Isten ugyanis úgy kapja meg a maga jussát, ha mi megüresítjük magunkat, hogy nyilvánvaló legyen: bármi dicséretre méltó is van bennünk, az kívülről jön.

8. *Immár beteltetek.* Miután alaposan és nyílt szóval visszaverie üres önbizalmukat, most ironikusan¹⁹ is gúny tárgyává teszi azt mert annyira meg vannak elégedve magukkal, mintha ők lennének a legboldogabbak a világon; és lépésről lépésre haladva leplezi le kevélységüket. Először az mondja nekik: *beteltetek*, ami a múltra vonatkozik; aztán hozzát teszi, hogy *meggazdagodtatok*, amivel a jövőre utal. Utóljára pedig azt mondja, hogy *uralomra jutottatok*, ami sokkal több, mint az előbbi kettő közül bármelyik; mintha ezt mondaná: mi lesz veletek, ha már most be vagytok telve, sőt úgy képzelitek, hogy holnap már gazdagok, mi több, királyok lesztek? Egyúttal, közvetve, hálátlanságuk miatt is ítéletet mond fölöttük, amiért lenézték őt, vagy inkább azokat, akik által mindent megkaptak. Ezt mondja: *nélkülünk*; vagyis: én és Apollós, akiknek munkája révén az Úr mindent megadott nektek, immár senkik vagyunk a szemetekben. Mennyire méltatlan az emberhez, hogy miközben Isten ajándékaival tetszeleg magának, közben lenézi azokat, akik által ezekhez hozzájutott!

Bár csak tényleg [uralomra] jutottatok volna. Kijelenti, hogy nem irigyli őket boldogságukért, ha ugyan boldogok egyáltalán, és sosem uralkodni akart köztük, hanem csak elvezetni őket Isten országába. Másrészt viszont azt is jelzi, hogy képzelt uralommal büszkélkednek, dicsékvésük pedig hamis és veszélyes. Mert az az egyetlen igaz dicsőség, amelyet Isten gyermekei közösen élveznek Krisztus fősége alatt, ki-ki a neki adott kegyelem mértéke szerint. Mert amikor azt mondja, hogy *veletek együtt mi is uralkodjunk*, ezt jelzi: annyira nagyra vagytok a magatok véleményével, hogy nem haboztok engem és a hozzám hasonlókat lenézni; ám lássátok be, mennyire fölöslegesen kevélykedtek, hiszen nem dicsekedhettek semmivel Isten előtt úgy, hogy abban mi ne osztoznánk veletek; mert ha dicsőséges az, hogy elnyertétek Isten igéjét, mit szóljunk mi, akiknek a szolgálatán át jutott az elhozatok? De persze dölyfös emberekre jellemző az az eszetlenség, hogy mindent magukhoz akarván ragadni, megfosztják magukat minden jótól, sőt, még az örök üdvösség, reménységéről is lemondanak.

¹⁹ Vö. Ambrosius, ad loc.

9. Mert úgy vélem, hogy Isten minket, az utóbbi apostolokat úgy állított ki,²⁰ mint akik halálra vannak szánva, mert látványossággá tettéünk a világ, az angyalok és az emberek előtt. 10. Mi bolondok Krisztusért, ti bölcsek Krisztusban; mi erőtlenek, ti erősek; ti dicsőségesek, mi pedig gyalázatosak. 11. Mind ez ideig szomjúhozunk is, éhezünk is, mezítelenek is vagyunk, bántalmaztatunk is,²¹ 12. bujdosunk is, saját kezeinkkel dolgoztunk is; ha gyalázattal sújtottak,²² mi áldást mondtunk, ha üldöztetést szenvedtünk, eltűrtük, 13. ha háborgattak, könyörögtünk, mintegy a világ kárhozottai-vá tették minket, mindenek söpredékévé, egészen mostanig. 14. Nem azért írom ezeket, hogy megszégyenítselek titeket, hanem mint szeretett gyermekeimet figyelmeztetlek. 15. Mert legyen bár tízezer pedagógusotok²³ Krisztusban, atyátok kevés van; ugyanis Krisztus Jézusban én szültelek titeket az evangélium által.

9. Mert úgy vélem. Kérdéses, hogy Apollóst és Szilvánuszt is ideérti-e, hogy ne csak magáról beszéljen, hiszen olykor őket is apostoloknak nevezi; de szerintem inkább csak önmagára érti. Ha valaki rájuk is ki akarja terjeszteni, tőlem teheti, csak úgy értse, mint Chrysostomus: mindegyik apostolt az utolsó helyre taszítja, gyalázatukra. Kétségtelen, hogy azokat nevezi *utolsóknak*, akiket az apostoli rendbe Krisztus feltámadása után vettek fel. Elismeri, hogy ő azokhoz hasonlít, akiket látványossággként visznek a nép elé, hogy aztán halálra adják őket. A *kiállítani*²⁴ kifejezés ugyanis azt jelzi, hogy valakit diadallal, nagy pompával körbehordoznak, utána börtönbe vetik, hogy halálra kínozzák. Ezt még világosabbá teszi azzal, hogy megtoldja: *látványossággá lettünk*. Olyan helyzetben vagyok – mondja –, hogy nyomorúságaimat színjáték formájában mutogatják a világnak, vagy mint azok, akiket a nép elé visznek, akár vadállatokra, akár gladiátorok kardjára, akár másfajta halálbüntetésre ítélve; meghozzá nem is csupán néhány néző, hanem az egész világ elé. Figyeljük meg itt Pál csodálni való kitartását, aki miközben tapasztalja, hogy miként bánik vele Isten ebben a világban, mégsem törik meg, és nem bátortalanodik el. Mert nem a hitetlenek szemtelenségét okolja, amiért gyalázatos módon arénába rángatják, hanem mindezt Isten gondviselésének tulajdonítja. A mondat második felét: *angyalok és emberek előtt*, magya-

²⁰ ἐσχάτους ἀπέδειξεν – Vulgata: *novissimos ostendit*. Kálvin: *postremos demonstravit*. Lásd magyarázatánál.

²¹ *Colaphis caedimur*.

²² *Maledictis lacessiti* – lásd magyarázatánál.

²³ μυρίαὺς παιδαγωγοὺς – Kálvin átírja latinra a görög szót: *millia paedagogorum*. Lásd magyarázatánál.

²⁴ *Demonstrare*.

rátatképpen veszem, és így értelmezem: nemcsak a föld előtt lettem játékká és a látványossággá, hanem a menny előtt is. A lókust általában az ördögökre vonatkoztatták,²⁵ mert képtelenségnek gondolták a jó angyalokra érteni. Pál azonban nem úgy érti ezt, hogy akik tanúi lennének nyomorúságainak, azok élveznék ezt a látványosságot; csak annyit akar mondani, hogy az Úr úgy kormányozza őt, mintha az egész világ mulattatására lenne rendelve.²⁶

10. *Mi bolondok Krisztusért*. Ez az ellentét mindenképpen ironikus és a végletekig kihegyezett, hiszen méltatlan és képtelen dolog lett volna, hogy a korinthusiak teljességgel boldogok és dicsekvők legyenek Isten szerint, miközben látták, hogy tanítójukat és atyjukat oly nagy gyalázat és mindenféle nyomorúság sújtja. Mert akik azt gondolják, hogy Pál azért alázódik meg ennyire, hogy igazán komolyan a korinthusiaknak tulajdoníthassa azt, amivel ő – úgymond – híjával van, azokat minden nehézség nélkül megcáfolhatjuk azzal a záradékkal, amelyet hozzátesz. Ez tehát ironikus meghagyás, hogy tudniillik a korinthusiakat *Krisztusban bölcseknek*, aztán *erőseknek és dicsőségeseknek* nevezi, mintha ezt mondaná: ti az evangélium mellett meg akarjátok tartani azt is, hogy okosoknak tekintsenek bennetek, jóllehet én nem prédikálhattam nektek Krisztust másképpen, csak úgy, hogy bolonddó lettem a világ szemében; most tehát, miután a ti érdekekben szabadon vállaltam, hogy bolond legyek, vagy annak tartsanak, gondoljátok meg, vajon helyénvaló-e, ha az akarjátok, hogy okosoknak tartsanak titeket. Hiszen mennyire vág egybe az, hogy én, aki a tanítótok voltam, bolond vagyok Krisztusért, ti pedig okosak maradtok! Ekként tehát ezt, hogy *ti Krisztusban bölcsek* vagytok, nem tekinthetjük jó dolognak, hiszen kigúnyolja a korinthusiakat, akik Krisztust és a testi okosságot össze akarják vegyíteni; ami annyi, mintha teljesen különálló dolgokat akarnának összeszerkeszteni. Ugyanígy jár el a mondat következő részeiben is: ti erősek vagytok – mondja –, és megbecsülnek benneteket, vagyis dicsekedtek a világ gazdagságával és erejével, de a kereszt gyalázatát nem vagytok képesek elhordozni; vajon helyes-e mindez, ha közben engem miattatok gyaláznak is, meg, is vetnek, és annyi gyengeségnek is ki vagyok szolgáltatva? S ebben a panaszban még több méltatlankodás is van, hiszen közöttük én gyenge és megvetett volt.²⁷ Summa: a hiúságot gúnyolja ki, mert

²⁵ Vö. *Ambrosiaster*, ad loc. a Zsolt 78,49-re hivatkozva.

²⁶ Vö. ehhez *Aquinói*, ad loc.: *Concurrerant enim ad eorum spectaculum boni Angeli ad confortandum, mali autem ad impugnandum; boni homines ad compatiendum, et exemplum patientiae sumendum, mali homines ad persecuendum, et irridendum*.

²⁷ Vö. 2Kor 10,20.

a sorrendet megfordítva azt akarják, hogy gyermekeként és tanítványokként dicsőségesek és nemesek legyenek, miközben atyjukat nem becsülték semmire, és a világ minden gyalázatának ki volt téve.

11. *Mind ez idáig.* Az apostol itt mintegy lefesti a maga állapotát, hogy a korinthusiak az ő példájából tanuljanak meg alábbszállni a fennhéjásából, és szelíd szívvel öleljék magukhoz Krisztus keresztjét. Íme, a legfőbb művészet: azzal, hogy felidézi mindazt, ami őt megalázta, éppen páratlan hitét és az evangélium hirdetésében tanúsított győzhetetlen buzgóságát igazolja, és ugyanakkor hallgatólagosan megfeddi a versengőket, akik bár semmi effélét nem tanúsítottak, mégis az első helyre vágytak. Ami a szavakat illeti, teljesen világosak. Csupán annyit kell megjegyeznünk, hogy különbség van a λοιδορούμενοι és a βλασφημούμενοι melléknévi igenevek között; a λοιδορία ugyanis erősebb gúnyt jelent, nemcsak azt, amikor kicsúfolják az embert, hanem keményen bele is marnak, és hírnevét nyílt sértéssel is meggyalázzák; ezért nem kétséges, hogy a λοιδορεῖν annyit tesz, mint gyalázkodó fullánkkal mintegy megsebesíteni az embert; ezért fordítottam így: *gyalázzattal sújtottak.* A βλασφημία már felszínesebb becsmélés: valakit szóval súlyosan és kíméletlenül leszidnak. Amikor azt mondja, hogy az üldözéseket elszenvedve is talpon maradt, és imádkozott a gyalázkodókért, ezzel azt jelzi, hogy Isten nemcsak lesújtotta és megalázta őt a kereszttel, hanem önkéntes alázáttal is felruházta. Ezzel talán a hamis apostolokat gúnyolja ki, akik oly érzékenyek és törékenyek voltak, hogy kisujjal sem lehetett őket érinteni. Amikor azt mondja, *dolgoztunk*, hozzátézi: *a saját kezeinkkel*, hogy még jobban érzékeltesse, mennyire alábecsült és fárasztó munkát végzett; mintha ezt mondaná: nemcsak munkával szerzem meg a kenyeremet, hanem kétkezi és alávaló munkával.

13. *A világ kárhöztaivá lettünk.* Két szót használ, amelyek közül az elsővel azokra a személyekre utal, akik nyilvános kárhöztaítások közepette engesztelésül adják magukat a városnak;²⁸ azokat ugyanis, akik magukra veszik a város minden vétkeit és gonoszságát, és a megmaradt népet megtisztítják, a görögök olykor καθαροί-nak, gyakran pedig καθάρματα-nak nevezik. Pál, hozzátéve a περί (körbe) prepozíciót,²⁹ úgy tűnik, magára a megtisztítás szertartására gondolt, amelynek során ezeket a nyomorult embereket, akiket erre a kegyetlen sorsra szántak, *körbehordozták* az utcákon, hogy a város zezugaiból is elvigyenek magukkal minden rosszat, hogy annál teljesebb legyen az

²⁸A francia változat kiegészíti: ahogy az régen szokásban volt a pogányoknál.

²⁹περικαθάρματα.

engesztelő megtisztítás. A többes számmal, vélhetni, azt jelzi, hogy nemcsak magáról beszél, hanem a munkatársairól is, akiket a korinthusiak épp annyira megvetettek, mint őt. Ám nincs kényszerítő ok arra, hogy másokra is kiterjesszük azt, amit itt mond. A más³⁰ szó, a περιψημα forgácsot és mindenféle fatörmeléket jelent, s ugyanakkor szemetet is, amit összesepertek. Mindkettőről olvasd el Bu³¹laeus jegyzeteit.³⁰ Ami e jelen lókus értelmét illeti, Pál, érzékeltetve égtelen megalázottságát, ezt mondja magáról: olyan ő, mint az engesztelő áldozatra szánt ember, akit az egész világ megvet, és mint a töce-tisztítók, akik mindegyre bűzlenek. Mindazáltal az első hasonlítóval egyáltalán nem azt akarja kifejezni, hogy engesztelő áldozat lenne a bűnökért; hanem csak azt, hogy becsmélés és gyalázat tekintetben semmiben sem különbözik azoktól, akikre mindenki átkot szór.

14. *Nem azért írom ezeket, hogy megszegyenítsek.* Miután a³²enti iróniát eléggé kihegyezte, és ezek megsebezheték a korinthusiak lelkét, most elejét veszi a sértődésnek, és kijelenti, hogy nem a megszegyenítés szándékával mondta ezeket, hanem inkább azért, hogy atyai szeretettel figyelmeztesse őket. Ámbar bizonyos, hogy a³³tyai feddésnek éppen abban van az ereje, és olyan a természete, hogy a gyermeket megszegyeníti, hiszen az első lépés a megjobbulás felé, ha szemérmességre ébred, ez pedig a gyermekben a bűn miakapott szemrehányásból születik meg. Amikor tehát az atya megfeddi a gyermekét, akkor rá akarja vezetni, hogy ne legyen megalégedőnmagával. Ezt látjuk itt is: Pál célja mindazzal, amit eddig mondc³⁴ volt, hogy a korinthusiak megszegyelljék magukat; sőt, valamiv³⁵ésőbb azt is kijelenti, hogy vétkeiket azért emlegette fel, hogy ellidjenek szégyenkezni.³¹ Itt viszont éppen hogy nem akarja megsze³⁶níteni vagy gyalázatba hozni őket azzal, hogy vétkeiket közzézi és kikürtöli; mert aki barátilag int, az mindenekelőtt arra törekk, hogy a megintett személy szégyene ne kerüljön a nyilvánosság eés így fátyol boruljon rá. Aki viszont rosszindulattal szidalmaz, az³⁷y megszegyeníti meg azt, akinek szemére hányja a bűnt, hogy mind³⁸ki gyalázkodásának kiteszi őt. Pál tehát egyszerűen azt mondja, ly nem gyalázatukra mondta mindazt, amit mondott; sem nem al³⁹ megsérteni önbecsülésüket, hanem inkább atyai indulattal emlé⁴⁰tette őket arra, amit elvárt volna tőlük. Mire hát akkor ez a fig⁴¹meztetés? Arra, hogy a korinthusiak, akik üres buborékként felf⁴²kodtak, tanuljanak meg vele együtt a kereszt aláztatával dicseked⁴³

³⁰Vö. Guillaume Budé (Budens), Commentarii Linguae Graecae (1529).

³¹Vö. 1Kor 6,5.

többé ne vessék meg őt amiatt, amiért Isten és az angyalok előtt méltán kapott dicséretet; egyszóval, vetkőzzék le korábbi kevélységüket, és becsüljék többre Krisztus jegyeit őbenne, mint a hamis apostolok üres és hamis magamutogatását. A tanítók ebből megtanulhatják, hogy a megjavítás során mindig mértéket kell tartani, nehogy túlzott keménységgel sértsük meg a lelkeket, vagyis – miként a közmondás tartja – az ecethez mézet vagy olajat is kell keverni; de mindenekelőtt attól kell óvakodniuk, hogy akiket megfeddnek, azok ne érezzék úgy, hogy kigúnyolják őket, vagy hogy gyönyörködnek szegyenükben; sőt, inkább arra kell törekedni, hogy megértessék: semmi mást nem tartanak szem előtt, csak ami a javukat szolgálja. Mit ér el ugyanis kiabálásával a tanító, ha a feddés keménységét az említett mértéktartással meg nem fűszerezi? Ha tehát az emberek hibáinak kijavításában el akarunk érni valamit, meg kell győznünk őket arról, hogy megjobbításuk baráti szándékból ered.

15. *Mert legyen bár tízezer.* Atyának nevezte magát; itt most arra mutat rá, hogy ez a cím sajátosan és tulajdonképpen csak őt illeti közöttük, mert ő szülte őket Krisztusban. Az összehasonlítással pedig a hamis apostolokra utal, akiknek a korinthusiak megadtak minden tiszteletet, de Pál már szinte semmit sem ért nekik. Figyelmeztet tehát, hogy gondolják meg, milyen tisztelettel tartoznak az atyának, és milyen tisztelettel a pedagógusnak, mintha ezt mondaná: ezeket az új tanítókat tisztelitek; rendben van, csak jusson eszetekbe, hogy én vagyok az atyátok, ők pedig csak pedagógusaitok.³² Amikor tekintélyt követel magának, jelzi, hogy másféle érzéssel van irántuk, mint azok, akiket ilyen nagy becsben tartanak. Mintha ezt mondaná: ők azon fáradoznak, hogy tanítsanak titeket; ám legyen, de az atya szeretete, aggodása és jóindulata teljesen más, mint a pedagógusé. Még akkor sem fognánk mellé, ha azt mondanánk: itt ugyanarra a kezdetleges hitre utal, amelyet korábban már szemükre vetett. Mert bár a korinthusiak gigászok voltak a kevélységben, a hitben csak gyermekek; ezért méltán kellett pedagógusokra bízni őket. A tanítóik fonák és gonosz eljárását is megrója, mert tanítványaikat mindegyre a tanítás alapelemeivel bilincselték le, hogy azután folyton a maguk felügyelete alatt tarthassák őket.

Ugyanis Krisztusban. Íme, a korinthusi egyháznak ezért kell egyedül őt tekintenie atyjának: ő szülte őket. Nagyon találó szavakkal írja le itt a lelki nemzést, amikor azt mondja, hogy *Krisztusban szülte őket,*

³² παιδαγωγός – Kálvin az eredeti szóalak megtartásával jelzi, hogy a kifejezés eredetileg azt a rabszolgát jelenti, aki bakolába hozta vitta a fiúgyermeket.

aki a lélek egyedüli élete; formális oknak³³ pedig az evangéliumot teszi meg. Jegyezzük meg tehát, hogy Isten előtt akkor születünk meg igazán, amikor Krisztusba oltatunk, akin kívül nincs semmi más, csak a pusztá halál; Isten ígéje, amint Péter tanítja Ézsaiás alapján, romolhatatlan mag, amely által újjászületünk az örök életre.³⁴ Vedd el az evangéliumot, és Isten előtt nem marad más számunkra, csak atok és halál. Aztán ugyanaz az ige, amely életre szül, tej is a számunkra, hogy felnövekedjünk; de ugyanakkor kemény eledel is, hogy folyamatos táplálékul legyen. Ha valaki ezt veti ellene: miután naponta születnek új meg új gyermekek az egyházban Isten számára, miért tagadja Pál, hogy atyák lennének azok is, akik őutána következtek? Könnyű a megoldás. Pál itt az egyház eredetéről beszél; tehát lehet, hogy sokkal többen is születtek mások szolgálata révén, de Pálnak ez a megtisztelő címe akkor is érintetlen marad, mert a korinthusi egyházat ő alapította. Ha valaki újólag azt kérdezi: vajon nem kell-e általában minden pásztort atyának tekinteni? Ha igen, akkor miért vonja meg Pál ezt a címet a többiektől, és miért tulajdonítja egyedül magának? Válaszolok: itt összehasonlítást alkalmaz. Ezért bármennyire is megillette a többieket is az *atya* titulus, Pálhoz viszonyítva mégiscsak pedagógusok voltak. Tartsuk csak emlékezetünkben, amit az imént érintettem: itt nem mindenkiről beszél – bár szívesen beleegyezett volna abba, hogy a hozzá hasonlókat is így nevezzék, és nekik is, tehát Apollónak, Szilvánusznak és Timóteusnak is megadják a legnagyobb tiszteletet, mert ők sem akartak semmi mást, csak Krisztus országát előmozdítani – hanem azokat rója meg, akik romlott becsvágyból másnak a dicsőségét vonták magukhoz; ilyenek voltak azok, akik elorozták Páltól a neki járó tiszteletet, hogy más tollával ékeskedjenek. Ez bizony, manapság is ugyanaz az egyetemes egyház állapota, mint volt akkor, Korinthusban. Milyen kevesen vannak, akik igaz atyai érzéssel, vagyis önzetlenül ragaszkodnak az egyházakhoz, és azok udvére javára szentelik magukat? Közben hány meg hány pedagógus van, akik ugyan végzik a béres munkáját, és úgymond csak ideiglenes megbízatást teljesítenek, mégis mindeközben rabul ejtik a népet, hogy őket kövessék és csodálják. Igen, egyébként nagyon is jó, ha több pedagógus van, akik legalább azzal használnak, hogy tanítanak valamit, és nem csábítják el és nem viszik romlásba az egyházat hamis tanítással. Amikor a sok pedagógusra panaszkodom, nem a pápista papokra gondolok – ők ugyanis még arra sem méltók, hogy ezek közé

³³ *Causa formalis* – az arisztotelészi metafizikában tkp. alakító ok, amely maga is része a folyamatnak.

³⁴ Vö. 1Pt 1,24–26; Ezs 40,6–8.

soroljam –, hanem azokra, akik ugyan egyetértenek velünk tanítás tekintetében, de inkább a saját dolgaikkal törődnek, mint Krisztus ügyével. Igen, mindannyian azt akarjuk, hogy atyáknak tartsanak, és meg is követeljük másoktól a gyermeki engedelmességet, de vajon ki viselkedik atyához méltó módon? De hátra van még egy fogósabb kérdés is: miután Krisztus megtiltotta, hogy senkit se nevezünk atyának e földön, mert csak egyetlen Atyánk van a mennyben,³⁵ hogyan meri Pál az *atya* nevet magának követelni? Válaszolok: sajátságosan szólva, Isten az egyetlen Atya, nemcsak a léleké, hanem a testé is; viszont, ami a testet illeti, az atya megtisztelő nevet átadja azoknak is, akiknek utódokat ajándékoz, s magának azt a jogot és címet tartja meg kizárólagosan, hogy ő legyen a lelkek atyja; tudom tehát, hogy ezért sajátlag őt nevezzük a lélek atyjának, és meg kell különböztetnünk a földi atyáktól, ahogyan az apostol is mondja a Zsidókhoz írt levélben (12,9). Miután azonban Isten, aki a saját erejéből egymaga szüli is, újjá is szüli és meg is eleveníti a lelkeket, felhasználja szolgáló munkáját erre a célra, nincs abban semmi rossz, ha tekintettel erre a szolgálatra, atyáknak nevezzük őket, mert ez egyáltalán nem von el semmit Istentől. Az ige – mint mondtuk – lelki mag, és Isten egyedül ezzel szüli újjá lelkeinket ereje által, de nem zárja ki a szolgáló munkáját. Ha tehát alaposan figyelembe vesszük, hogy mit tesz maga Isten, és mit akar szolgálói által megcselekedni, könnyen megérthetjük, hogy milyen értelemben illeti kizárólagosan csak őt az atyának kijáró tisztelet, és milyen mértékig lehet szolgálóira is alkalmazni ezt a címet anélkül, hogy az ő joga csorbát szenvedne.

16. Arra buzdítalak tehát titeket, hogy legyetek az én követőim. 17. Ezért küldtem hozzátok Timóteust, aki szeretett és hű fiam az Úrban, és aki eszetekbe juttatja utaimat Krisztusban, ahogyan mindenütt, minden gyülekezetben tanítok. 18. Némelyek pedig annyira felfuvalkodtak, mintha nem is mennék majd hozzátok; 19. pedig nemsokára hozzátok megyek, ha az Úr is úgy akarja, és megismerem majd a felfuvalkodottaknak nem a beszédét, hanem az erejét. 20. Mert nem beszédben áll Isten országa, hanem erőben. 21. Mit akartok? Vesszővel menjek-e hozzátok, vagy szeretetben és szelid lélekkel?

16. Arra buzdítalak titeket. Itt is ugyanazt fejezi ki, csak már a saját szavaival, hogy atyai intésével azt kívánja tőlük, hogy lévén gyermekek, ne fajúljanak el atyjuktól. Van-e ugyanis értelmesebb annál,

³⁵Mi 23,9.

hogy a fiak minél jobban igyekezzenek atyjukhoz hasonlóvá lenni? A joga mégsem csorbul azzal, hogy itt inkább kérve, mint parancsolva buzdítja őket. Azt majd másutt mutatja be, hogy miféle követőknek akarja őket látni, s ott ezt is hozzáteszi: olyanoknak, ahogyan ő Krisztusi követője.³⁶ Azt a mértéket mindig meg kell tartani, hogy csak azt kövessük, aki Krisztushoz vezet minket. Tudjuk, miről beszél itt. A korinthusiak nemcsak a kereszt alázatától vonakodtak, hanem atyjukat is lenézték, amiért a földi dicsőséggel nem törődve inkább Krisztus gyalázatával büszkélkedett; magukat pedig és másokat is boldogoknak vélték, akikben test szerint már semmi kivetnivaló nincs. Inti tehát őket, hogy az ő példája nyomán szánják oda magukat Krisztus követésére, készen elszenvedni mindent.

17. Ezért. Az értelme ez: hogy megtudjátok, milyen is az én életem, és méltó vagyok-e arra, hogy utánozzatok, hallgassátok meg Timóteust, aki mindezeket megbízhatóan tanúsíthatja. Mivel két dolog ad hitelt valaki tanúvallomásának – tudja, miről beszél, illetve, hogy ő maga megbízható –, közli velük, hogy Timóteusban mindkettő megvan. Mert amikor *hőn szeretett fiának* nevezi, jelzi, hogy Timóteus nagyon közelről ismeri őt, és minden dolgáról tud, majd azt mondja, hogy *hűséges az Úrban*. Timóteusra pedig két dolgot is rábízott: juttassa eszébe a korinthusiaknak, amire maguktól is emlékezniük kellene, továbbá – s ezzel közvetve vádolja is őket – hogy tanúsítsa előttük, mennyire egyenesen és következetesen tanított mindenütt. Valószínű ugyanis, hogy a hamis apostolok azzal rágalmazták, hogy többet engedett meg magának a korinthusiakkal szemben, mint másoknál, vagy másutt másképpen viselkedett; máskülönben nem akarná ezt tanúsítani előttük. Tehát a bölcs szolga dolga, hogy úgy rendezze ügyeit, és oly módon végezze a tanítást, hogy senki se hozhasson fel ellene ellékelést úgy, hogy ne tudja magát rögtön a tényekkel megvédeni, ahogy tette azt Pál is.

18. Alinttha nem is mennék majd hozzátok. A hamis apostolok szokása az, hogy kihasználják a jók távollétét, hogy akadály nélkül kevélykedhessenek és pöffeszkedhessenek. Pál tehát jelzi, az ilyenek nem tudják elviselni jelenlétét, hiszen gonosz lelkiismeretüket rájuk bizonyítaná, és vádolgatukat visszafogná. Mert olykor ugyan megtörténik, hogy az elvegeműlt emberek, alkalom adódván a gúnyolódásra, pimaszul és mindenki szemé láttára támadnak Krisztus szolgálóira, de amúgy nyíltan soha nem vállalják a szabályos küzdelmet, hanem inkább alattomos meleterkedésekkel keltetik bizalmatlanságot.

³⁶Vö. 1Kor 11,1

19. *Pedig nemsokára hozzátok megyek.* Tévednek – mondja –, amikor távollétemben elbázzák magukat, mintha ez sokáig így lehetne; a derék emberek ugyanis tudják, mennyire hiábavaló ez a nagyizolásuk. Mégsem akarja megrettenteni őket, mintha érkezévével majd villámokat szórna, hanem lelkiismeretüket zaklatja és terheli, mert bármenynyire is titkolják, tudják, hogy Isten erejével van felszerelve. *Ha Isten akarja* – mondja –, s ezzel azt jelzi, hogy csak azzal a kikötéssel szabad bármit is másoknak megígérnünk vagy magunkban elhatározni, hogy ha az Úr megengedi. Ezért Jakab méltán neveti ki az emberek meggondolatlanságát,³⁷ akik elhatározzák, hogy tíz év múlva mit fognak majd tenni, hiszen életük egyetlen órája sem biztos. Noha a körülmények nem készítetnek arra, hogy folyton ezt a beszédformulát használjuk, mégis alaposan hozzá kell szoknunk, és újra meg újra bele kell gyakorolnunk magunkat ebbe a gondolatba: minden elhatározásunkat alá kell vetnünk Isten döntésének.

És megismerem, nem a beszédet. A beszéd alatt itt azt a karattyolást kell értenünk, amellyel a hamis apostolok maguknak tetszelegnek: mert bár szert tettek némi jártasságra, és úgyesen beszéltek, de hiányzott belőlük a lelki buzgóság és erő. Az *erő* szóval a lelki hatóerőt jelzi, amellyel azok vannak felruházva, akik az Úr igéjét komolyan hirdetik. Az értelme tehát ez: majd meglátom, hogy van-e okuk önmaguk felmagasztalására! De ezt nem a külső fecsegésük alapján fogom eldönteni, amely számukra minden dicsőségük kezdete és vége, és amely okán annyi mindent tulajdonítanak maguknak. Ha azt akarják, hogy becsüljem őket, elő kell állniuk azzal az erővel, amely Krisztus igaz szolgáit megkülönbözteti azoktól, akik csak tettetik magukat, mert másképpen, minden parádéjukkal együtt is, csak megvetni tudom őket. Tehát hiába bíznak ékesszólásukban, mert előttem ez csak füst.

20. *Mert nem beszédben.* Mivel az Úr egyházát igéjével, mintegy joggal kormányozza, az evangélium hirdetését gyakran Isten országának is nevezik. Itt tehát Isten országán kell értenünk mindazt, ami arra mutat és arra van rendelve, hogy közöttünk Isten uralkodjék. Pál tagadja, hogy ez az ország beszédben állna, mert mit ér az, ha valaki csak díszesen szónokol, de az üres zengésen kívül semmije sincs! Tanuljunk meg hát, hogy a tanítás külső ékessége és pallérozottsága olyan, mint a szép és mutatós test, az erő pedig, amelyről itt Pál beszél, olyan, mint a lélek. Az imént már láttuk, hogy az evangélium hirdetésének az a természete, hogy nagy méltóság lölli be. Ez a méltóság árad belő-

³⁷Jak 4,5.

le, amikor a szolga inkább erővel, mint beszéddel nekilát, vagyis amikor nem a tehetségére, s nem is az ékesszólására támaszkodik, hanem lelki fegyverekkel felszerelve, az Úr dicsősége iránti buzgalmát bizonyítva, Krisztus országának felállítására vágyakozva, az építésen fáradozva, az Úr félelmében, töretlen kitartással, tiszta lelkiismerettel, és a többi szükséges ajándékkal együtt serényen nekifeszül, hogy az Úr dolgát végezze, hiszen másképpen halott a prédikáció, és semiféle életérő nincs benne, bármilyen ragyogó színekben pompázzék is. Ezért állítja a 2Kor 5,17-ben, hogy csak az új teremtésnek lehet élete Krisztusban. S azzal is ugyanaz a célja: azt akarja, hogy ne vesztegessünk időt a külső álarcokra, hanem ragaszkodjunk a Szentlélek belső, lelki erőjéhez. Bár ezekkel a szavakkal a hamis apostolok versengését utasítja vissza, ugyanakkor mégiscsak rábizonyítja a korinthusiakra fonák ítéletüket, hiszen Krisztus szolgáit legkevésbé értékes erényeik alapján ítélték meg. Jeles mondas ez, amely legalább annyira illik ránk is, mint rájuk. Evangéliumunk, amellyel dicsekszünk, ugyan mi másban áll egyeseknél, mint szavakban? Hol van az új élet? Hol van a lelki hatóerő? És ezt nemcsak a népre lehet érteni, hiszen igen sokan vannak azok is, akik csak tapsot és tiszteletet vadásznak az evangéliummal, mintha valamiféle profán tudomány volna, és nem törekednek másra, csak hogy elegánsan és finoman beszéljenek. Nem fogadom el, hogy az erőt a csodákra korlátozzuk, hiszen az ellentétből könnyen belátható, hogy itt tágabb értelme van.

21. *Mit akartok?* Annak, aki egykor a levelet részekre osztotta, ezzel kellett volna kezdenie az 5. részt. Mert eddig a korinthusiak ostoba kérdését, hiú elbizakodottságát, fonák és romlott versengésből származó ítéletét feddte, most azokat a vétkeket sorolja fel, amelyek nagyon megterhelték őket, és amelyek miatt szégyenkezniük kellett volna. Mintha ezt mondaná: fel vagytok fuvalkodva, mintha minden dolgotok a legjobb rendben lenne, holott jobb volna szégyenkezve és sóhajtozva beismernetek áldatlan állapototokat, mert ha így megy tovább, felre kell tennem a kedvező bánásmódot, és arra kényszerülök, hogy atyai szigorot alkalmazzak veletek szemben. Ám a fenyegetést, amelyben szabad választás elé állította őket, még tovább fokozza, mert kijelenti, hogy nem rajta múlik, ha nem lesz kedves és szelíd tanúk; az ő vétkeik miatt kényszerült erre a szigorú fellépésre. Rajtatok áll, hogy milyen legyenek irántatok; ami engem illet, én kész vagyok szelídnek lenni, de ha tovább folytatjátok ezt, vesszőt kell ragadnom. Így lép hát fel, miután előbb biztosította atyai tekintélyét, hiszen nevetségessé lett volna ettéle fenyegetéssel előállnia, ha nem nyitott volna utat magának azzal, amit korábban mondott, és ne így készítette volna

fel őket a félelemre. A *vessző* azt a szigort jelenti, ahogy a pásztornak helyre kell hoznia a nép vétkeit. A *szeretetet és a szelídség lelkét* állítja szembe ezzel, nem mintha az atya gyűlölné gyermekeit, akiket megfenyít – mert a fenyítés is inkább szeretetből származik –, hanem azért, mert a szomorú tekintet és a kemény szavak úgy mutatják őt, mint aki a gyermekére haragszik. Egyszóval, még világosabban: bármily haragos is legyen az atya tekintete, gyermekét mindig szereti; amikor tanítja őt, szeretete kedvessé és nyájassá teszi őt, amikor viszont fel van háborodva a gyermek bűnei miatt, és keményebb szavakkal feddi őt, vagy akár meg is vesszőzi, akkor a tekintete haragos. Mivel tehát a szeretet megvan, de elrejtőzik, amikor szigorú fegyelmezésre kerül sor, Pál méltán kapcsolja össze a szelídség lelkét a szeretettel. Vannak, akik a *vessző* alatt itt kiközösítést értenek; én viszont, bár elfogadom, hogy a kiközösítés része annak a szigorúságnak, amelyet Pál a korinthusiaknak bejelent, mégis tágabban értelmezem, hogy magában foglaljon minden keményebb feddést. Figyeljük meg, miféle rendet kell tartania a jó pásztornak: saját jószántából kell késznek lennie a szelídségre, hogy inkább odaédesgesse az embereket Krisztushoz, mintsem erővel odarángassa. Ezt a szelídséget, amennyiben rajta múlik, mindig meg kell őriznie, és soha nem szabad megkeserednie, hacsak nem kényszerítik rá. Emellett ahol szükséges, a vesszőt sem kell kímélnie, mert ahogyan a tanulókat és igyekvőket kedvesen kell kezelni, úgy a makacsokkal és az akaratosakkal szemben szükséges keményen is fellépni. Láthatjuk, hogy Isten igéje nemcsak a tiszta tanítást tartalmazza, hanem van benne kemény feddés is, hogy a pásztoroknak *vessző* gyanánt szolgáljon. A nép nyakassága ugyanis sokszor azt eredményezi, hogy az amúgy jámbor természetű pásztorok kifordulnak magukból, és mintha teljesen mások lennének, ridegen és durván kezdenek fellépni.

ÖTÖDIK RÉSZ

1. Mindenfelől azt hallani, hogy paráznaság van köztetek, még hozzá o paráznaság, amelynek a pogányok között még neve sincs,¹ hogy valaki júnak a feleségével él. 2. Ti pedig kevélykedtek, és egyáltalán nem szor kodtok, hogy eltávolítsátok közületek azt, aki ezt a gáztettet megcseleki. 3. Mert én, aki testben kétségtelenül távol vagyok, de lélekben jelen, ítéletet is hoztam, mintha jelen lennék, afölött, aki ezt cselekedte. 4. / Urunk Jézus Krisztus nevében összegyűlvén ti és az én lelkem, az i embert, mondom, a mi Urunk Jézus Krisztus hatalmával 5. átadjuk a tiinak a test veszedelmére, hogy lélek megtartasson az Úr Jézus napjára

1. Mindenfelől azt hallani. Mivel a versengéseik – amint már mond önhittségből és túlzott önbizalomból születtek, helyesen tér rá a: betegségek felsorolására, amelyek beismerése alázatra kellett vo készítesse őket. Először rámutat, hogy milyen nagy gyalázat megt ni a nyájban azt, aki a mostohaanyjával hál. Azt nem tudni, hog mostohaanyját az apától ágyasnak vitte-e el, vagy házasság ürüg: tartotta magánál. Viszont ez semmit sem változtat a dolgon, hiszen amaz istentelen és kárhuzatos paráznaság, úgy emez vérfertőző k esolat, amely ellentmond a természet tisztességes és ékes rendjén De hogy ne vádolhassák alaptalan gyanúsítással, azt mondja, hogy jól ismert és közszájon forgó hír. Mert a ὄλωσ szócska szerintem tejezi ki, hogy nem kétes pletyka volt, hanem nyilvánvaló tény, am mindenütt nagy megbotrányozást váltott ki, ahol csak nyilvánoss ra került. Mivel azt mondta, hogy efféle paráznaságnak a pogány között még neve sincs, egyesek úgy vélik, hogy Rúben vérfertőzés utal, aki ugyancsak meggyalázta mostoháját.² Ez az oka tehát szer tuk, hogy miért nem a zsidókról mondja Pál, hogy köztük ismeret: az ilyen gáztett. Mintha bizony efféle vérfertőzésről nem számoli nak be a pogányok történelmi is. Ez a koholmány azonban teljesen i ggen Pál gondolkodásától, hiszen azért említi inkább a pogányok mint a zsidókat, mert még jobban fel akarja nagyítani ezt az utálai

¹ ἵππε, οὐδὲ ἕν τι τοιο, ἰδιωτικῶν. Vulgata: *quodis nec inter gentes illa... habuit*; Kálv quae ne inter gentes quidem nominatur. lásd magyarázatánál.

² 1Mó2 9,22; 49,4.

bűnt. Ezt mondja: ti elnézitek ezt a gyalázatoságot, mintha szabad lenne, holott még a pogányok sem tűrik el, sőt, borzadnak tőle, és úgy tekintenek rá, mint szörnyűsége. Amikor kijelenti, hogy ilyet még a pogányok között sem lehet hallani, nem azt érti, hogy ilyen soha nem történt volna meg, vagy a históriák nem jegyezték volna fel hasonlókat, hiszen még tragédiákat is írtak erről,³ hanem azt, hogy a pogányok is megvetik mint utálatos és rettenetes szörnyűséget. Állati buja kívánság ez, amely még a természetes szégyenérzetet is megszünteti. Ha valaki azt kérdezné, hogy vajon nem igazságtalanságe egyetlen személy bűnéért mindenkinek szemrehányást tenni, annak ezt válaszolom: nem azért vádolja a korinthusiakat, hogy közöttük valaki bűnt követett el, hanem azért, s ezt később ki is fejt, mert elnézésükkel hagyták, hogy a legsúlyosabb büntetést érdemlő gaztett fennmaradjon.

2. *Ti pedig kevélykedtek.* Nem röstelltek-e dicsekedni – kérdi –, amikor inkább alázatra van okotok? Korábban azt mondta, hogy még a legkiválóbb dolog sem ad okot a dicsekvésre, mert semmije sincs az embernek, ami az övé volna, hiszen egyedül Isten kegyelme teszi őt kiválónak,⁴ most pedig más oldalról támad rájuk. Tisztára elborít beneteket a gyalázat – mondja –, mi alapon büszkélkedtek és fennhéjázatok? Csoda egy vakság! Az angyalok és az emberek rosszsallása ellenére, a sok gyalázat közepette is dicsekedtek! Amikor azt mondja: *és egyáltalán nem szomorkodtok*, az ellentéttel érvel, tudniillik ahol gyász van, ott megszűnik a dicsekvés. Kérdés, vajon miért kellett volna gyászolniuk más bűne miatt? Azt válaszolom, hogy két okuk is lett volna rá: egyrészt az egyház tagjai között lévő közösség okán, mert akár egyetlen személy végzetes bukása miatt is mindenkinek gyászolnia illett volna, másrészt ha valamelyik egyházban megtörténik ez a gyalázat, az elkövető bűne voltaképpen az egész közösséget megfertőzi. Ahogyan ugyanis Isten megalázza a családapát a feleség vagy a gyermekek gyalázatos tetteivel, és az egész rokonságot is egyetlen rokonnak az utálatos cselekedetével, úgy meg kell gondolnia mindegyik egyháznak, hogy a becstelenség szennyfoltja kerül rá, valahányszor gyalázatos vétek történik benne. Sőt, azt is látjuk, hogy az egy Ákán szentségtörése miatt Isten haragja egész Izráel ellen fellobbant,⁵ nem mintha Isten annyira kegyetlen lenne, hogy mások vétke miatt ártatlanokon töltené ki a bosszúját, hanem mert ahogyan ha ehhez hasonló

³Kálvin feltehetően az Oidipuszról szóló görög tragédiákra utal, talán Szophoklész Oidipusz királyára (Οιδίπους Τύραννος).

⁴Vö. 1Kor 4,7.

⁵Józs 7,1.

dolog üti fel a fejét a nép között, az már valamiképpen haragjának jelzése, úgy az egyéni véteknek az egész közösségre kiható megjavításával azt jelenti ki, hogy már az egész testet átjárta és megfertőzte az ártalmas ragály. Ebből nyomban látható, hogy mi a feladata minden egyes gyülekezetnek: úgy kell gyászolnia egyes tagjainak a bűneit, mint amikor az egész házat éri csapás, mely az egész testre kihat. És nyilván, ennek a kegyes és jogos megjobbításnak a kezdete az, hogy megutálván a rosszat, szent lelkesedésre gyúlunk, mert másképpen a szigorúság keserű lesz, s nem jár haszonnal.⁶

Hogy eltávolítsátok közületek. Itt már világosan kimondja, hogy mivel vádolja a korinthusiakat: tétlenek, mert szemet hunynak egy ilyen nagy és utálatos vétek fölött. Ebből az is látszik, hogy az egyházak megkapták a hatalmat, hogy szigorú fegyelmezővel javítsák meg vagy vessék ki magukból azt, ami vétek, tehát nincs mentségük, ha nem voltak elég éberek a szennytől megtisztítani magukat. Márpedig Pál itt elítéli a korinthusiakat. Miért? Mert nem törődtek azzal, hogy megbüntessenek egy személyt a vétkei miatt. S alaptalanul hibáztatná őket, ha nem lett volna meg erre a képességük. E helyen tehát a kiközösítésre kapott hatalmat erősíti meg. Továbbá arra is rámutat, hogy ez a fenyítési eljárás az egyházak kezébe adatott, ezért ha nem élnek vele, amikor szükséges, hogy bűnt követnek el. Másképpen nem volna igazságos a korinthusiakkal szemben, amikor ezt a vétkeket felrója nekik.

3. *Mert én, aki testben kétségtelenül távol vagyok.* Mivel a korinthusiak nem teljesítették kötelességüket, előbb elítélte gondatlanságukat, most pedig megmutatja, mit kell tenniük: a szennyfoltot lemosandó, ki kell irtaniuk ezt a vérfertőzést a hívők közösségéből. A betegségre tehát gyógymódot ír elő, a kiközösítést, amelyet annyi ideig halogattak, és így bűnt követtek el. Amikor azt mondja, hogy *ő testben távol* már meghozta ítéletét, még súlyosabban vádolja a korinthusiakat, hiszen itt hallgatólagos ellentét van; mintha ezt mondaná: nektek, akik jelen vagytok, már rég meg kellett volna gyógyítanotok ezt a betegséget, hiszen folyton szemetek előtt van, de ti elhanyagoltátok, én viszont, aki nem vagyok ott, ezt el nem tűrhetem. De hogy senki ne zúgolódjék, hogy olyan messziről, csak a szóbeszédre hagyatkozva, alaptalanul ítélkezik, kijelenti, hogy lélekben ott van, jelezvén: épp annyira következetes feladata betöltésében, mintha jelen lenne, és saját szemével látná dolgot. Ezek után nézzük, mit tanít a kiközösítés módjáról.

⁶A francia változattal kiegészítve: *et ne profitemur.*

4. *Összegyűlvén ti és az én lelkem.* Vagyis összegyűlvén velem, de lélekben; mert testben egybegyűlniük nem lehetett. Mindazáltal kijelenti, hogy ez éppen úgy történik, mintha ott lenne személyesen. Jegyezzük meg jól, hogy Pál, bármennyire is apostol volt, nem egyedül, a saját kénye-kedve szerint közösített ki valakit, hanem elhatározását megosztotta az egyházzal, hogy a dolog a közösség tekintélyével menjen végbe.⁷ Bár ő maga járt elől, és mutatta az utat, de az, hogy maga mellé másokat vett társul, jól jelzi, hogy itt nem egyetlen ember személyes hatalmáról van szó. Mivel pedig a sokaság, hacsak nem vezetik tanáccsal, soha semmit sem tesz mértékletesen vagy hathatósan, a régi egyházban presbitériumot állítottak be, vagyis a vének kollégiumát, akiknek, a közösség egyetértésével, először vizsgálatot kellett tartaniuk, és ez alapján, de már ítéletet formálva kellett a nép elé vinniük az ügyet. Bárhogy álljon is a dolog, idegen Krisztus és az apostolok rendelkezésétől, az egyház rendjétől, de végtére a méltányosságtól is, ha egyetlen személy kezébe tesszük le a jogot, hogy önnön döntése szerint közösítse ki, akiket akar.⁸ Jegyezzük meg, hogy a kiközösítésre nézve ezt a korlátot kell érvényre juttatni: a fegyelmezést a vének közös döntésével és a nép közös egyetértésével kell gyakorolni; és egyúttal ez orvosság is, amellyel a zsarnokságnak elejét vehetjük.⁹ Nincs ugyanis nagyobb ellensége a krisztusi fegyelmezésnek, mint a zsarnokság, amely előtt szélesre tárjuk a kaput, ha egyetlen személynek engedjük át a teljes hatalmat.

A mi Urunk Jézus Krisztus nevében. Nem elég ugyanis egybegyűlnünk, ha ezt nem Krisztus nevében tesszük, mert a gonoszok is összegyűlnek istentelen és tilalmas összeesküvésekre. Ahhoz pedig, hogy az egybegyülekezés Krisztus nevében menjen végbe, két dologra van szükség: neve segítségül hívásával kell elkezdődnie, és mindent ígéje szerint kell megfontolni. Tehát bármibe is kezdjenek az emberek, csak akkor lesz benne szerencsés előmenetelük, ha szívből fohászkodnak az Úrhoz, hogy Lelke vezérelje őket, és kegyelme vigye döntéseiket jó végre; továbbá, ha *az ő száját kérdezik meg*, amint a próféta is mondja (Ézs 30,2),¹⁰ vagyis megfontolván jövődöléseit, magukat és minden tanácsukat tökéletes engedelmisséggel alávetik akarátának. Ha pedig ezt még a legegyszerűbb ügyekben is illik megtenni, mennyivel kevésbé szabad mellőzni a súlyosabb dolgok esetében, s a legkevésbé

⁷Vö. Inst. 4.11.5.

⁸Vö. Inst. 4.12.4.

⁹Vö. Inst. 4.11–12.

¹⁰Akik Egyiptomba mennek le, de számat nem kérdezik meg, a fáraó oltalmába menekülnek, és Egyiptom árnyékába rejtőznek. Ézs 30,2.

akkor, amikor Isten ügyében járunk el, és semmiképpen sem a magunkéban! Például a kiközösítést nem az emberek, hanem maga Isten rendelte el. Tehát amikor alkalmazni kell, honnan induljunk el, ha nem Istentől? Summa: amikor Pál megparancsolja, hogy a korinthusiak Krisztus nevében gyűljenek össze, nemcsak azt követeli meg, hogy Krisztus nevére hivatkozzanak, vagy szájjal vallják – mert ezt a hitetlenek is megteszik –, hanem azt, hogy igazán és szívből keressék őt; s ezzel eljárásuk komolyságát és súlyát is jelzi. Hozzáteszi: *a mi Urunk hatalmával*, mert ha igaz az ígélet, hogy *ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevében, én közöttük vagyok*,¹¹ ebből az következik, hogy ami az ilyen egybegyülekezésen történik, az Krisztus műve. Innen arra következtethetünk, hogy igen nagy súlya van Isten színe előtt a lörvényes kiközösítésnek, ha ugyan Isten erejére támaszkodik. Mert be kell teljesednie ennek is: *amit megköttek a földön, az a mennyben is kötve lesz*.¹² Ahogyan pedig ennek a mondásnak nem kis retteggéssel kell eltöltenie azokat, akik megvetik Istent, úgy figyelmezteti is az egyház hű pásztoraikat, és az egész egyházat is, hogy milyen nagy kötelességtudattal kell eljárniuk az ilyen komoly ügyben. Mert bizony, Krisztus hatalma nincs hozzákötve az emberek ítéletéhez vagy véleményéhez, hanem az ő örök igazságával van összekapcsolva.

5. *Átadjuk a Sátánnak a test veszedelmére.* Mivel az apostolok többek között arra is a hatalmat kaptak, hogy a rosszakat és ellenszegülőket a Sátán hatalma alá vessék, és ezt korbácsként használják fel megjobbításukra, Chrysostomus és követői úgy vélték, hogy Pál szavai valami olyan feddési módra utalnak, mint amit egy másik lókus alapján, a Timóteushoz írt levélben, Alexandrosz és Hümenaiosz kapcsán szoktak feltételezni (1Tim 1,20).¹³ Úgy vélik, *átadni a Sátánnak* valakit nem más, mint kemény testi büntetéssel sújtani. De én, alaposabban is megvizsgálva a kontextust, és ugyanakkor összehasonlítva azzal, ami a második Korinthusi levélben van, nem fogadom el ezt a magyarázatot, mert erőltetett és idegen a páli értelemről; úgy veszem, hogy itt egyszerűen kiközösítésről van szó. Az pedig azért helytálló, hogy kiközösítésnek vegyük a Sátánnak történő átadást, mert ahogyan az egyházban Krisztus uralkodik, úgy az egyházon kívül a Sátán, amint ezt Augustinus is megjegyzi az apostol szavairól szóló 68. beszédében, ahol ezt a lókust magyarázza. Mivel az egyház kö-

¹¹Mt 18,20.

¹²Vö. Mt 18,18.

¹³Chrysostomus, ad loc.: οὐκ ἐνδουναί, ἀλλὰ παραδοῦναι. Non dixit autem, ipsum dedere satanae, sed tradere, ipsi aperiens poenitentias fores, et ipsi tanquam paedagogo talenti hominem tradens.

zösségébe azért fogadtatunk be, és azért maradunk meg benne, hogy Krisztus bizalma és védelme alatt legyünk, azt mondom, hogy akit az egyházból kizárnak, azt bizonyos értelemben a Sátán hatalma alá adják, mert kívülállóvá lett, és elidegenedett Krisztus országától. Az utána következő mondatrész: *a test veszedelmére*, enyhítés végett került ide. Pál ugyanis ezzel jelzi, hogy akit meg kell fegyelmézni, azt nem úgy engedik át a Sátán hatalma alá, hogy teljesen elpusztuljon, vagy az ördög örök szolgaságára jusson, hiszen ez csak ideig való kárhoz-tatás, s nemcsak időleges, hanem a jövőre nézve felette üdvös is. Miután ugyanis a léleknek az üdvössége is és a kárhozata is örök, a test kárhoz-tatását csak időlegesnek tekinti. Mintha ezt mondaná: mi őt csak egy bizonyos időre ítéljük el ebben a világban, hogy az Úr megőrizhesse őt országában. Így megadjuk a választ arra az ellenve-tésre is, amelyre hivatkozva némelyek elvetik ezt a magyarázatot. Mi-után ugyanis a kiközösítési ítélet inkább a lelket terheli, mint a külső embert, azt kérdik, kicsoda nevezheti ezt *a test veszedelmének*? Én pe-dig – amint már érintettem – azt válaszolom, hogy éppen azért lehet ellentétbe állítani a *test veszedelmét* és a *lélek üdvét*, mert az ideig való, ez pedig örök. Az apostol a Zsid 5,7-ben ebben az értelemben nevezi Krisztus földi pályafutását *teste napjainak*.¹⁴ Az egyház pedig, amikor szigorúan megbünteti azokat, akik vétkeztek, azért nem kíméli őket ebben a világban, hogy Isten megkímélje őket. Ha valaki a kiközösítés szertartásáról, okairól, szükségéről, céljairól, mértékletességéről töb-bet akar megtudni, keresse azt Instrukciónkban.¹⁵

6. *Nem jó a ti dicsekvésetek. Avagy nem tudjátok-e, hogy a kis darab ko-ovász megkeleszti az egész tésztát?* 7. *Takarítsátok el tehát a régi kovászt, hogy új tészta legyen, hiszen ti kovásztalanok vagytok, mert Krisztus, a mi húsvéti báránnyunk, feláldoztatott.* 8. *Ezért ne a régi kovászossal ünne-peljünk, sem a rosszóság és gonoszság kovászával, hanem a tisztaság és az igazság kovásztalanságával.*

6. *Nem jó a ti dicsekvésetek.* Dicsekvésüket nemcsak azért ítéli el, mert felfuvalkodnak, holott azt nem szabad az embernek, hanem azért is, mert tetszelegnek a vétkekben. Előbb már megfosztotta az embert minden dicsőségtől, és kimutatta, hogy semmi sem a tulaj-dona, bármennyire is ékeskedik vele, hanem mindent egyedül Isten-

¹⁴ Aki az ő testének napjaiban könyörgésekkel és esedezésekkel, hangos kiáltás és könnyhullatás közben járult ahhoz, aki képes megszabadítani őt a halálból, és meghallgattatott istenfélelméért. Zsid 5,7.

¹⁵ Vö. Inst. 4,11-12.

nek kell tulajdonítani.¹⁶ Itt viszont nem ezt taglalja, tudniillik hogy a halandók megfosztják Istent a jogától, ha maguknak tulajdonítják a tiszteletet erényeikért, hanem azt, hogy a korinthusiak ostobán meg-csalják magukat, amikor alaptalanul kellek magukat. Mert épp úgy büszkélkednek, mintha náluk minden aranyból lenne, miközben any-nyi minden volt soraikban gyalázatos és becstelen.

Avagy nem tudjátok-e? Hogy ne gondolják azt, hogy kevés vagy ép-penséggel semmi jelentősége nincs annak, ha ezt a nagy gonoszságot pártfogolják, rámutat, mennyire végzetes e tekintetben az elnézés és elhallgatás. Közmondással jelzi, hogy egyetlen fertőzött személy mételye az egész sokaságot megfertőzi. A közmondás ezen a helyen ugyanazt jelenti, mint Juvenalis mondása: az egész nyáj a mezőn / egyetlen sertés rühes bőrbetegségétől elhull / egyetlen szemtől meg-rohad a gerezd.¹⁷ Azért mondtam, hogy ezen a helyen, mert másutt Pál más értelemben használja a *kovászt*, amint majd látni fogjuk (Gal 5,9).¹⁸

7. *Takarítsátok el tehát.* A hasonlatot a kovásról kölcsönözte, amit to-vábbra is megtart, ám a példázatról most áttér az általános tanításra, mert már nem a vérfertőzésről beszél, hanem általában buzdítja őket, hogy tisztítsák meg életüket; mert csak akkor maradhatunk Krisz-tusban, ha megtisztulunk. Pál elég gyakran szokott ily módon eljárni: valami sajátos dolgot mond, ezt felhasználja arra, hogy átváltson az általános buzdításokra. A kovászt más okból említette, mint láttuk, mivel azonban a metafora megfelelt e mostani általános tanításnak is, erre is alkalmazza.

A mi húsvéti báránnyunk. Mielőtt a dologra térnek, hadd szóljak röviden a kifejezésekről. A *régi kovászt* ugyanabban az értelemben használja, mint az *őembert*,¹⁹ mert előbb van a természetünk meg-romlása, csak eztán születünk újjá Krisztusban. Azért nevezi *régi-nek*, mert az anyaméhtől kezdve hordozzuk, és el kell pusztulnia, amikor a Lélek kegyelméből újjászületünk. Az *ἐτύθη*²⁰ igét, amely Krisztus neve és az áldozat neve²¹ között van, mindkettőre egya-ránt lehet érteni. Én az áldozatra értem, bár ennek kevés jelentősége van, mert az értelme egyáltalán nem változik. A *εορτάζωμεν* igét Erasmus így fordítja: *üljünk ünnepet*,²² de jelenti ezt is: *áldozat be-*

¹⁶ Vö. ad 1Kor 4,7.

¹⁷ Sat. II. 79k.

¹⁸ Ad Gal 5,9: „Ézt én a tanításra és nem emberekre értem.”

¹⁹ Vö. ad Róm 6,6.

²⁰ Feláldoztatott.

²¹ Ti. húsvéti bárány.

²² Erasmus (Antiot. ad loc.): *festum diem agamus*.

mutatása után együtt elfogyasztani az ünnepi ebédet; s ez utóbbi értelem, úgy tűnik, jobban talál ide. Ezért inkább a régi fordítót²³ kell követnünk, és nem Erasmust, mert értelmezése sokkal pontosabban kifejezi a titkot, amelyről itt Pál beszél. Most pedig térjünk át a dologra. Amikor Pál arra akarja buzdítani a korinthusiakat, hogy legyenek szentek, arra figyelmeztet, hogy amit egykor a páska jelenített meg, annak ma bennünk kell végbemennie, és kifejti, hogy milyen kapcsolat van a valóság és az előkép között. Először is, mivel a páskának két része volt, az áldozat és a szent lakoma, mindkettőt megemlíti. Mert bár egyesek a páskabarányt nem tekintik áldozatnak, a mondat értelme mégis meggyőz arról, hogy valóban áldozat volt, mert ennek során a vér meghintésével engesztelték meg Istent a nép iránt. Áldozat nélkül nincs engesztelés. Azután az apostol ezt itt nyíltan meg is erősíti, mert a *θύεσθαι* igét használja, amely az áldozásra illik; és nem is érthető másképp az összefüggésből. Tehát minden évben bárányt áldoztak, ezt követte az ünnepélyes étkezés, amely hét napon át tartott. Krisztus – mondja Pál – a mi páskabarányunk, ő egyszer s mindenkorra feláldoztatott, méghozzá úgy, hogy egyszeri áldozatának érvénye örök. S mi immár nem évente egyszer, hanem állandóan táplálkozhatunk vele. A szent ünnepi ebéd alatt pedig tartózkodnunk kell a kovásztól, ahogyan Isten az atyáknak is megparancsolta, hogy tartózkodjanak tőle.²⁴ De miféle kovásztól? Ahogyan a páska csak külső kiábrázolása volt számunkra az igazi páskának, úgy a tartozékok is ugyanannak a valóságnak voltak az előképei, amelynek ma már a birtokában vagyunk. Ha tehát Krisztus testével és vérével akarunk tápláltatni, *tisztaságban és igazságban* kell megjelennünk ezen az ünnepi ebéden. Ezek a mi kovásztalan kenyereink! Távozzék hát minden *rosszaság és gonoszság*, mert a páskába nem szabad kovászt keverni! Summa: Pál kijelenti: akkor leszünk Krisztus tagjai, ha lemondunk a rosszindulatról és a csalárd-ságról. De azért is jegyezzük meg jól ezt a lókust, mert világossá válik belőle, hogy a régi páska nemcsak letűnt jótéteményekről való megemlékezés (*μνημόσυνον*)²⁵ volt, hanem az eljövendő Krisztus sákramentuma is, aki lehetővé tette számunkra, hogy átmenjünk a halálból az életre. Másképpen nem állna meg az, hogy Krisztus az a valóság, amelynek árnyéka a törvény.²⁶ Ez a lókus alkalmas arra is, hogy megcáfolja a szentségtörő pópista misét. Pál ugyanis nem

²³Ti. Vulgata: *epulemur*.

²⁴Vö. 2Móz. 12.

²⁵Vö. 2Móz. 12,14. Vö. Septuaginta: *καὶ τούτοι ἦ ἵπτοι ἐὰν ἴπυον ἐπιη μνημόσυνον*.

²⁶Vö. Kol 2,17.

azt tanítja, hogy Krisztust mindennap fel kellene áldozni; hanem miután ő egyszer s mindenkorra bemutatta áldozatát, miránk már az vár, hogy egész életünkben a lelki lakomát ünnepeljük.²⁷

9. *Levélben írtam meg nektek, hogy ne keveredjete²⁸ a paráznák közé; 10. de nem általában a paráznák, a kapzsiak, a rablók vagy a bálványimádók közé, hiszen akkor el kellene hagynotok a világot. 11. Most azt írtam meg, hogy ne keveredjetek ahhoz, aki magát testvérnek nevezi, de parázna, fősvény, bálványimádó, átkozódó, részeges vagy rabló; az ilyenekkel még együtt se egye-tek. 12. Ugyanis miért tartozna rám az idegenek fölött ítéletet mondani? Avagy nem ítéltetek-e azok fölött, akik belül vannak? 13. Az idegeneket pedig Isten ítéli meg; dobjátok ki a vétkeket közületek.*

9. *Levélben írtam meg nektek.* Az a levél, melyről itt beszél, nem maradt fenn. Nem kétséges, hogy sok más is elveszett, de elég is, hogy számunkra megmaradtak azok, amelyekről az Úr előre látta, hogy szükségünk lesz rájuk. Mindamellet ezt a lókust, homályos lévén, különféle magyarázatokra csavarták el, ám azt hiszem, ezek megcáfolásával nem kell időt töltenem, hanem máris előállok azzal a jelentéssel, amelyet igaznak tartok. Pál azt idézi fel a korinthusiak emlékezetében, amit már megparancsolt nekik, tudniillik hogy tartsák távol magukat az istentelenek szokásaitól. *Keveredni*²⁹ ugyanis azt jelenti, hogy bizalmasan viselkedni valakivel, és közvetlen társalgásba bocsátkozni vele. Ám ez az emlékeztetés arra is jó, hogy szemükre vesse tétlenkedésüket: a figyelmeztetés dacára is csak toporogtak. Példát is felhoz, hogy jobban megértsék: mindez sajátosan azokra vonatkozik, akik az egyház háza népéhez tartoznak, mert ők azok, akik úgy gondolják, nem kell őket arra figyelmeztetni, hogy kerüljék a világot. Egyszóval, megtiltja a korinthusiaknak, hogy érintkezzenek azokkal, akik magukat hívőknek vallják ugyan, ám becstelenül és Istent gyalázza élnek. Épp olyan ez, mintha ezt mondaná: aki testvéretek akar lenni, éljen szentül, vagy közösítsék ki a hívők gyülekezetéből, és a jók mind tartózkodjanak az ilyenekkel való közösségétől és érintkezéstől. A hitleneket főlegesen említenem, hiszen tőlük el kell fordulnotok magatoktól is, még akkor is, ha erre nem figyelmeztetnélek. Ez a példa mindazáltal súlyosbítja tétlenségük bűnét, mert egy súlyosan vétkező személyt melengetnek az egyház kebelén. A családtagokat elhanyagolni nagyobb gyalázat, mint a kívülállókat.

²⁸Vö. 1. Ist. 4,18,3.

²⁹*μη συνεναμιγνυσθετα*; lásd magyarázatánál.

³⁰Kálvin tkp. első metaforikus értelemben veszi a *συνεναμιγνυσθετα* igét.

10. Hiszen akkor el kellene hagynotok a világot.³⁰ Ezt a mondatrészt sokféleképpen magyarázzák. Egyesek így értik: Görögországot mihamarabb el kellene hagynotok. Ambrosius viszont így: jobb lenne meghalnotok.³¹ Erasmus óhajtó móddal fordítja, mintha Pál ezt mondaná: bárcsak teljesen otthagyhátátok ezt a világot, de mivel ezt nem tudjátok megtenni, legalább hagyjátok ott azokat, akik magukat hamisan keresztyéneknek nevezik, de közben rossz példát mutatnak.³² Valamivel közelebb jár a valósághoz Chrysostomus magyarázata, amelynek ez az értelme: amikor megparancsolom nektek, hogy meneküljetek el a paráznáktól, akkor ezt nem mindegyikre értem, más-különben egy másik világot kellene keresnetek.³³ Amíg ugyanis e földön vándorolunk, tövisek között kell élnünk; hanem csak annyit kérek, hogy akik magukat testvéreknek akarják tekinteni, ne keveredjenek össze a paráznákkal, nehogy úgy tűnjék, hogy alávalóságukat eltúrve jóváhagyják azt. Ekként a *világ* szót a jelen életre kell érteni, ahogyan a Jn 17,15-ben áll: *nem azt kérem, Atyám, hogy vedd ki őket a világból, hanem hogy szabadítsd meg a gonosztól*. Ezzel a magyarázattal ezt a kérdést lehet szembeállítani: mivel Pál ezt a maga korára nézve mondta, amikor a keresztyének össze voltak keveredve a hitetlenek, és szétszórva éltek közöttük, mi a teendő ma, miután mindenki keresztyén? Mert manapság is ki kell vonulnunk a világból, ha azt akarjuk, hogy a rosszak társaságától megszabaduljunk, de nincs egyetlen kívülálló sem, hiszen mindenki Krisztus nevét viseli, és a keresztség révén neki vannak szentelve. Aki Chrysostomust szeretné követni, könnyen megfelelhet erre: Pál itt elfogadottnak veszi azt a tényt, hogy ahol megvan a kiközösítés joga, ott könnyű az orvoslás, mert ezzel külön lehet választani a rosszakat a jóktól, feltéve, hogy az egyházak elvégzik feladatukat. A kívülállókkal szemben a korinthusi keresztyéneknek nem volt semmiféle ítélkezési joga, züllött életüket nem tudták korlátozni, tehát ott kellett volna hagyniuk a világot, ha el akartak volna menekülni a rosszaktól, akiket nem tudtak gyógyítani vétkeikből. Miután nem szívesen fogadok el olyan értelmezéseket, amelyek nem képesek a szavakhoz igazodni, hanem inkább a szavakat csavarják el magukhoz, én az iméntiektől teljesen eltérő változatot fogadok el: az *elhagyni* szó azt jelenti: *elkülönülni*, a *világ* pedig azt, hogy *a világ szennye*. Mintha ezt mondaná: mi szükség parancsot adni a világ fiaira nézve, hiszen ha egyszer lemondtatok a világról,

³⁰ *Ἐπιτρεψάτω ἅπασι τοῖς κοινῶσι ἐξελθεῖν.*

³¹ Ambrosianter: *Si igitur his commiscerimini, inquit, melius erit mori eos.*

³² Erasmus (Annot. ad loc.): *alioqui ultimam euehiet e mundo exissetis.*

³³ Chrysostomus, ad loc.: *oporteret enim alium querere orbem.*

ezeknek a közösségből is ki kell vonnotok magatokat! Mert az egész világ gonoszságban vesztegel.³⁴ Ha ez valakinek nem tetszik, íme, egy másik lehetséges értelmezés: nem általánosságban írom, hogy meneküljetek a paráznák közösségétől, mert ezt magatoktól is meg kellene tennetek, ha nem is mondanám. Nekem mindazáltal inkább az előbbi tetszik, amit nem én találtam ki; ezt mások vetették fel, én meg csak beleillesztettem a páli kontextusba – remélem, nem hibázom el. A mondatban tehát egy sajátos mellőzést juttat érvényre – azaz: nem említi a kívülállókat, akiktől a korinthusiaknak már külön kellett volna válniuk –, hogy megtudják: ezt a fegyelmezést maguk között is meg kell tartaniuk, hogy eltávolodjanak a rosszaktól.

11. *Ha az, akit magát testvérnek nevez, a görög igenév mellett nincs ige,*³⁵ ám akik ezt úgy értik, hogy az utána következőkre utal, erőltetett értelmet visznek bele, amely idegen Pál szándékától. Elismerem ugyan, hogy jogos ez a tétel, és méltó a megfontolásra, hogy tudniillik csak azt lehet az egyház ítéletével rendreutasítani, akinek a bűne ismertté vált; de Pálnak ezeket a szavait nem lehet ide ferdíteni. Tehát így értem: ha valaki magát testvérnek tartaná köztetek, de élete gyalázatos és méltatlan a keresztyén emberhez, annak a társaságától tartózkodjatok. Egyszóval a *testvér* elnevezés ez esetben hamis, mert nem felel meg a valóságnak. Ezért aztán nem is sorol itt fel minden egyes vétket, hanem csak ötöt-hatot, példaképpen; a többire *az ilyen* szóval utal, és csak azokat nevezi meg, amelyek szembetűnök. Mert a belső istentelenséget, és ami még rejtve van, az egyház nem ítélni meg. Továbbá kétséges, hogy mit ért *bálványimádó* alatt. Hogyan adhatja ugyanis magát a bálványoknak az, aki Krisztusnak kötelezte el magát? Azt mondják, hogy annak idején többen is voltak a korinthusiak között, akik csak félig-meddig fogadták el Krisztust, és közben romlott babonaságokba keveredtek, éppúgy, ahogyan egykor a zsidók vagy a samaritánusok, akiknek volt valamiféle istentiszteletük, ám azt babonasággal fertőzték meg. Én inkább azokra értem a kifejezést, akik elítélték ugyan a bálványokat, de valamiféle utánzott bálványimádást gyakoroltak, hogy az istenteléneknek kedvezzenek. Pál kijelenti, hogy az ilyenek nem maradhatnak a keresztyének közösségében, és méltán, hiszen könnyelműen meggyalázzák Isten dicsőségét. De vizsgáljuk meg a körülményekre is: volt egyházuk, amelyben Istent tisztán imádhatták, és élhettek a törvényes sákramentumokkal is, mégis úgy léptek be az egyházba, hogy az istentelének pogány

³⁴ Vö. 1Jn 5,19.

³⁵ *ἔστιν τις, ὃς ἑαυτὸν ἀδελφὸν, ὀνομαζόμενος,*

közösségéről nem mondtak le. Ezt azért mondom, nehogy valaki úgy gondolja, hogy kíméletlen szigorúságot kell alkalmazni azokkal szemben, akik manapság a pápa zsarnoksága alatt szétszóródva, sok gonosz szertartással fertőzik meg magukat; igen, kimondom, ezzel igen súlyosan vétkeznek; és vallom, hogy szigorúan meg kell dorgálni őket, és állhatatosan sürgetni kell őket, hogy megtanulják teljesen Krisztusnak szentelni magukat; ám addig már nem mernék elmenni, hogy kiközösítendőkné tekintsem őket, mert az esetük nem ugyanaz, mint a korinthusiaké.

Az ilyenekkel még együtt se egyetek. Először azt kell megtudnunk, hogy erre vajon az egész egyházat akarja-e rákényszeríteni, vagy csak egyes tagokat. Válaszolok: ezt ugyan csak egyeseknek mondja, de mindez mégis a közös fegyelmezéssel áll összefüggésben. A kiközösítés hatalmát ugyanis nem az egyes tagok kapták, hanem az egész test. Akit pedig az egyház kiközösített, azzal a hívők közül senkinek sem szabad bizalmaskodnia; máskülönben meggyengül az egyház tekintélye, ha kinek-kinek egyénileg szabad volna a saját asztalához engedni azokat, akiket elzártak az Úr asztalától. Az *együtt evés*³⁶ alatt vagy együttlakást, vagy bensőséges asztalközösséget kell érteni, hiszen ha egy vendégfogadóba lépek, és ott kiközösített személyt látok ülni, semmi sem akadályoz meg engem abban, hogy vele együtt ebédeljek; onnan őt kizárni nincs hatalmam. Hanem Pál ezt így érti: amikor csak tehetem, meneküljek azok társaságától, akiket az egyház kizárt a maga közösségéből. A római Antikrisztus, nem érvén be ezzel a szigorúsággal, olyan tiltásokra ragadtatta magát, hogy a kiközösített személyt se élelemmel, se tűzzel, se itallal, sem más, az élethez szükséges dolgokkal senki se segítse. De az ilyesmi nem kemény fegyelmezés, hanem zsarnoki és barbár embertelenség, amely teljesen ellenkezik Pál mondásával. Pál ugyanis nem azt akarja, hogy az ilyeneknek ellenségeivé legyünk, hanem inkább a barátai, hogy akire rásütöttük a gyalázat nyilvános bélyegét, az a szégyentől elterelve megjavuljon. Ezek viszont ezzel a nagy kegyetlenséggel, ha tetszik ez egyáltalán Istennek, még az ártatlanokon is kitöltik dühüket. Igen, végtére is bizonyonnyal vannak olyanok, akik teljességgel rászolgálnak az efféle büntetésre, de mégis azt mondom, hogy a tiltásnak ez a formája teljesen idegen az egyházi bíraskodástól.

12. *Ugyanis miért tartozna rám az idegenek fölött ítéletet mondani? Nincs akadály annak, hogy ezeket is megítéljük, sőt, még az ördögök sem kivételek a ránk bízott ige ítélete alól.* Pál azonban most arról az igaz-

³⁶συντροφία.

ságszolgáltatásról beszél, amely kizárólag az egyház sajátja, mintha ezt mondaná: az Úr ruházott fel minket azzal a hatalommal, amelyet azokkal szemben gyakorolunk, akik háza népéhez tartoznak. Ez a megjavítás ugyanis annak a fegyelmezésnek a része, amely az egyházon belül marad, és nem terjed ki az idegenekre.³⁷ Tehát nem hozunk ítéletet fölöttük, mert az ilyen megjavítást és megrovást illetően az Úr nem rendelte alá őket a mi törvényes vizsgálatunknak és ítélőszékünknek. Ezért Isten ítéletére kell bízunk őket. Ebben az értelemben mondja Pál is, hogy Isten lesz majd a bírójuk, mert most még túri, hogy vadállatok módjára, kötőfék nélkül szilajkodjanak, hiszen nincs, aki fajtalankodásukat megzabolázza.

13. *Dobjátok ki a vétkest közületek.* Ezt általában a mostohaanyával paráználkodóra értik. Akik viszont a *gonoszt/vétkest* gonoszságnak veszik,³⁸ azokat Pál görög kifejezései megcáfolják, mert a névelő hímenemű.³⁹ Mi van akkor, ha inkább az ördögre érted, aki bizonyonnyal valamely gonosz és istentelen ember személyében lép fel, hogy trónját felállítsa köztünk? Mert ha a ó πονηρός önmagában, mindenféle bővítmény nélkül áll, inkább jelöli minden rossz fejedelmét, mint valamelyik bűnöst. Ha elfogadható ez az értelmezés, akkor Pál arra figyelmeztet, hogy egyáltalán nem kell megtúrni a gonoszokat, mert velük együtt a Sátánt is elűzzük uralmából, amelyet azzal szerez meg fölöttünk, hogy a gonoszoknak szabadság adatik. Ám ha valaki inkább úgy érti, hogy Pál itt egy emberről szól, nem ellenzem. Annak viszont semmi alapja nincs, ahogy Chrysostomus szembeállítja a törvény szigorát az evangélium kegyelmével, mondván, hogy Pál itt olyan vétek esetében is megelégszik a kiközösítéssel, amelyre a törvény fővesztést követel.⁴⁰ Csakhogy Pál itt nem a kardot viselő ítélőbírákról beszél, hanem a fegyvertelen sokaságról, akiknek csak a testvéri megjobbítás volt megengedve.

³⁷Vö. Mt. 4,11,5.

³⁸*Malum accipiunt pro malitia.* Augustinus, Contra epistolam Parmeniani. 3.1.2.

³⁹Πονηρὸν τὸν πονηρὸν. A πονηρὸν semleges nemű alak adhatja alapot a fogalmi változtatásra.

⁴⁰Vö. Chrysostomus, ad loc.

1. Ki merészel közületek az igaztalanok¹ és nem a szentek előtt törvénykezni, ha peres ügye van a másikkal?² 2. Avagy nem tudjátok-e, hogy a szentek a világot³ fogják megítélni? És ha ti ítélitek meg a világot, vajon méltatlanok vagytok-e kisebb ügyekben ítéletet hozni? 3. Avagy nem tudjátok-e, hogy angyalokat fogunk megítélni? Hát mennyivel inkább a pusztára tartozó dolgokat!⁴ 4. Ha tehát a pusztára tartozó dolgokban pereskedtek, ültessétek csak azokat a bírói székbe, akiket lenéznek⁵ az egyházban. 5. Megszégyenítésetekre mondom ezt. Hát emnyire nincs közöttetek egyetlen bölcs sem, aki a testvérek között⁶ ítélkezhetne? 6. Mert testvér a testvérével a hitetlenek előtt pereskedik. 7. Egyáltalán már az is nagy gyarlóság, hogy pereskedtek egymás közt. Miért nem hordozzátok el inkább a jogtalanságot?⁷ 8. Ámde ti követtétek el jogtalanságot, és ti okoztok kárt, méghozzá a testvéreknek.

Most egy másik vétküket kezdi felróni a korinthusiaknak, perlekedő hajlamukat, amely mindig a kapzsiságból születik. Feddésének két része van. Az első: azzal, hogy peres ügyeiket a hitetlenek törvényszékén intézték, rossz hírbe hozták és gúny tárgyává tették az evangéliumot. A második: bár a keresztyéneknek el kell szenvedniük a jogtalanságot, ők inkább felléptek ellene, hogysem eltűrték volna bármiféle kellemetlenséget. Az első rész egyedi, a második általános.

1. Ki merészel közületek. Az első kijelentése ez: ha valakinek jogvitája van testvérével, terjessze a kegyes bírók elé; hitetlenek elé vinnie nem szabad. Ha ennek indokát keressük, már mondtam: különben szégyent hozunk az evangéliumra, és Krisztus nevét mintegy gúnyo-

¹ κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων – Vulgata: *judicari apud iniquos*; Kálvin: *litigare sub iniustus*.

² πρῶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον – Vulgata: *habens negotium adversus alterum*; Kálvin: *negotium habens cum altero*.

³ Vulgata: *de mundo*; Kálvin: *mundum*.

⁴ μήτιγε βιωτικά; – Vulgata: *quanto magis secularia?* Kálvin: *medum ad victum pertinentia?*

⁵ ἐξουθενημένους – *contemptibiles*.

⁶ ἀνὰ μέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ – Vulgata: *inter fratres suum*; Kálvin: *inter fratres*.

⁷ διὰ τί οὐχὶ μάλλον ἀδικεῖσθε; – Vulgata: *quare non magis injuriam accipitis?* Kálvin: *cur non potius injuriam sustinetis?*

lódásnak tesszük ki. A hitetlenek ugyanis, a Sátán ösztönzésére, mindig kapva kapnak az alkalmon, hogy kigúnyolják a kegyesség tanítását. A hívők pedig, beavatva őket a maguk vetélkedésébe, úgy tűnik, mintha szándékosan adnának okot nekik a gyalázkodásra. Egy másik indokot is hozzá lehet tenni: méltatlanul bánunk testvéreinkkel, ha önszántunkból szolgáltatjuk ki őket a hitetlenek ítéletének. De itt felhozható ellenvetésül, hogy ha a hatóságra tartozik, és az is az egyik legfontosabb feladata, hogy a vitás ügyeket kivizsgálva mindenkinek igazságot szolgáltatasson, akkor ugyan miért nem kaphatnák meg ezt a hatalmat a hatóság hitetlen tagjai is, s ha megkapták, miért tilos nekünk, hogy törvényszékük előtt védjük meg jogainkat? Válaszolok: Pál itt nem azokat ítéli el, akik kényszerűségből pereskednek a hitetlenek előtt, vagyis akiket perbe idéztek, hanem azokat, akik saját elhatározásukból viszik oda a testvéreket, és mintegy a hitetlenek kezével gyötrik őket, holott más orvoslást is lehetne találni. Tehát helytelen saját indítatásból perbe idézni a testvéreket a hitetlenek törvényszékére, de ha idézésre kell menned és ügyedet védened, az már nem helytelen.

2. Avagy nem tudjátok-e, hogy a szentek stb. Érvelése a kisebből irányul a nagyobbra. Amikor ugyanis Pál azt akarja kimutatni, hogy Isten egyházának sérelmére van, ha az e világra tartozó vitákban a hitetlenekhez fordulnak ítélkezés végett, mintha a hívők gyülekezetében senki sem lenne alkalmas az ítélethozatalra, így érvel: miután Isten olyan nagy tiszteletre méltatta a szenteket, hogy bírókká tette őket az egész világ fölött, méltatlan rájuk nézve, ha kizárják őket a könnyebb ítéletekből, mint akik arra kevésbé alkalmasak. Ebből az következik, hogy a korinthusiak saját magukkal szemben követnek el jogtalanságot, ha az Istentől nekik adott tiszteletet a hitetlenekre ruhazzák át. Amit itt a világ megítéléséről mond, azt Krisztusnak arra a mondására kell vonatkoztatni, hogy *ülni fogtok az ember fiának a jobb-ján, miután eljön* stb.⁸ Mert a Fiú úgy kapott meg minden hatalmat az ítéletre,⁹ hogy megtisztelti szentjeit azzal, hogy bírósági ülnökkéként társaságába veszi őket; máskülönben így is lehet érteni: úgy *ítélik meg a világot*, ahogyan már el is kezdtek ítélni, mert kegyességük, hitük, az Úr iránti félelmük, jó lelkiismeretük, életszentségük semmilyen mentséget nem hagy a hitetleneknek, ahogyan az Írás is mondja Nő-óról, hogy hite által a maga korának minden emberét kárhoztatta (Zsid 11,7). De az első értelmezés sokkal jobban illik az apostol szándéká-

⁸ Mt 19,28.

⁹ Vö. Jn 5,22.

hoz, hacsak az *ítélkezést* nem szó szerint vesszük, mert az nem viszi tovább az érvelést. Ámbár, úgy tűnik, némelyek szerint még így sincs elég súlya, mert olyan ez, mintha ezt mondaná: a szentek mennyei bölcsességgel vannak felruházva, amely messze meghalad minden emberi tudományt, ezért helyesebb ítéletet tudnak mondani a csillagokról, mint a csillagászok. Márpedig ezt senki sem fogadja el, és kéznél is van az ellenérv: a kegyesség és a lelki tanítás nem egyeztethető össze a tudományokkal.¹⁰ Ezt válaszolom: az a különbség a többi tudomány, illetve az ítékezésben való jártasság között, hogy míg azokat éles elmével és szorgalommal kell elsajátítani, és tanítómesterektől kell megtanulni, addig ez utóbbi inkább igazságosságon és jó lelkiismereten alapul. De, mondhatná valaki, a jogtudósok jobban és megbízhatóbban ítéleznek, mint valamelyik hívő, aki amúgy tanulatlan, másképpen fölösleges a jog ismerete. Válaszolok: az apostol nem zárja ki a jogászok tanácsát, sőt, ha egy-egy homályos kérdésben a jogtudományból kell várni a megoldást, egyáltalán nem tiltja meg a keresztyéneknek, hogy jogtudósokhoz forduljanak. A korinthusiakat egyszerűen azért feddi, mert vitás ügyeiket a hitetlenek ítéletére bízzák, mintha az egyházban nem lenne egyetlen alkalmas bírójuk sem. És emlékezteti őket, hogy mennyivel kiválóbb az az ítékezés, amelyet Isten azokra bízott, akik hisznek benne. A *bennetek*¹¹ kifejezés szerintem azt jelenti, hogy *általatok* [ítéltetik meg a világ]. Ugyanis valahányszor egy helyre gyülekeznek a hívők Krisztus zászlaja alatt, már ez a közösségük is olyan, mint az eljövendő ítélet előképe, amely az utolsó napon tárul majd fel teljesen.¹² A világot tehát az egyház ítéli meg – mondja Pál –, amikor feláll Krisztus ítélőszéke, amelyről törvénykezését végzi.

3. *Avagy nem tudjátok-e, hogy angyalokat.* Ezt a lókus különféleképpen értelmezik. Chrysostomus mondja, hogy egyesek a papokra értik, de ez igen erőltetett.¹³ Mások a mennyei angyalokra mondják, olyan értelemben, hogy az angyalok alávetik magukat Isten igéje ítéletének, és mi, ha szükség lesz rá, ezzel az igével megítélhetjük őket.¹⁴ Ahogy a Gal 1,8-ban áll: *ha mennybéli angyal hírdet is más evangéliumot,*

¹⁰Kálvin *humanarum artium scientiá*ról beszél, amelyet az emberi művészetek tudományának, szabatosan humanista tudománynak kellene fordítani, de a mára bevett szóhasználat miatt egyszerűbb, ha „tudomány”-nak fordítjuk.

¹¹Év ὁμῶν κριῶνται ὁ κόσμος – magyarra aktív szerkezettel fordítva: ti ítélitek meg a világot; Kálvin mindazáltal a passzív szerkezet szerint magyarázza.

¹²Vö. *Augustinus*, *De civitate Dei*, 4,20,5.

¹³*Chrysostomus*, ad loc.: *quidam dicunt hic sacerdotes subiudicari, sed agape; nam de daemouibus agit.*

¹⁴Vö. *Ambrosiaster*, ad loc.

átkozott legyen. Első látásra úgy tűnik, hogy ez a magyarázat beleillik a páli kontextusba, mert ha mindenki, akit Isten megvilágosított igéjével, oly nagy hatalmat kapott, hogy ezzel az igével nemcsak az embereket, de még az angyalokat is megítélheti, akkor mennyivel inkább ítélezhet a kisebb és jelentéktelenebb ügyekben. De miután Pál itt jövő időben beszél, mintegy az utolsó napra utalva, szavai pedig úgy hangzanak, mint valami hatályos ítélet – ahogyan általában mondják¹⁵ –, véleményem szerint elég, ha a lázadó angyalokra értjük. Mert Pál érvelése épp oly jól megállna így is: meg fogjuk ítélni a démonokat is, akik kezdetben nemeseknek születtek, és még most is, miután kiestek előkelő helyükről, a romlandó világ fölött állnak, és halhatatlanok. Akkor hát? Talán ítéletünk nem terjed ki azokra a dolgokra, amelyek alá vannak rendelve a hasunknak?

4. *Ha a puszta létre tartozó dolgokban pereskedtek.* Mindig tartsuk szem előtt, hogy miféle peres ügyekről beszél, mert a perre vitt ügyekben meghozandó ítéletek nincsenek a mi hatalmunkban, és azokat nem is szabad a saját hatáskörünkbe vonni, de a magánügyekben megegyezhetünk a hatóság tudta nélkül is. Mivel tehát az ilyen [ügyekben való] döntésünk nem veszélyezteti a hatóság jogkörét, méltán parancsolja meg az apostol a keresztyéneknek, hogy tartózkodjanak a világi, vagyis a hitetlenek törvényszékétől. És hogy senki ne panaszkodjék, hogy megvonta volna tőlük a megfelelő orvoslát, megparancsolja, hogy az egyházból válasszanak bírákat, akik szelíden és igazságosan döntsenek a peres ügyekben; de hogy arra se hivatkozassanak, hogy nincsenek alkalmas emberek, azt mondja, hogy ezeket a feladatokat még a leggyengébbek is el tudják látni. Itt tehát nem csorbítja a hatóság tekintélyét azzal, hogy feladatát alacsonyabb rendű emberekre kívánja átruházni; ez ugyanis – amint már mondtuk – megelőzőként áll itt, mintha ezt mondaná: közületek még a legutolsó és legalávalóbb ember is jobban meg tudja ezt tenni, mint azok a hitetlen bírók, akikhez folyton futkároztok; vagyis semmi sem kényszerít titeket erre. Chrysostomus igen közel jár ehhez az értelemhez, ámbár ezen kívül még mást is hozzátold. Szerinte ugyanis az apostol ezt akarta mondani: bár a korinthusiak között senki sem akadt, akinek elég bölcsessége és ítélőképessége lett volna, de azért valakit mégiscsak választani kellett. Ambrosius semmitmondó, mikor ezt magyarázza.¹⁶ Én úgy érzem, hogy az apostol szándékát eléggé hűségesen visszaadtam ezzel: az ítékezésre való alkalmasságot illetően Pál a hívők

¹⁵*Judicium actuale* – azaz kimondott/meghozott ítélet.

¹⁶*Neque coelum, neque terram attingit* – sem a mennyre, sem a földre nem néz; tkp. nemmit sem mond.

közül a legutolsókat is a hitetlenek elé helyezi. Vannak, akik teljesen mást hoznak ki ebből, mert a καθίσετε („bírói székbe ül”, „törvényt ül”) felszólító módban álló ígét jelen idejű állításnak veszik, azokon pedig, akiket *lenéznek az egyházban*, az istentelen embereket értik. De ez inkább szellemes,¹⁷ mintsem helytálló magyarázat, mert ez [ti. lenézettek] eléggé gyenge megnevezése volna a hitetleneknek. Továbbá, a *ha pereskednétek*¹⁸ kifejezés nem igazán illik a pirongatáshoz, sokkal inkább azt kell itt mondani, hogy *ha pereskedtek/peretek van*,¹⁹ hiszen a feltételes mód gyengít.²⁰ Ezért inkább arra hajlok, hogy Pál itt már a gyógyszerert ajánlja a bajra. Egyébként a régiek ezt a mondatot helytelenül értelmezték, ami Augustinusnál a *De opere monachorum* című könyvében az egyik helyen látszik is, mert miközben a maga elfoglaltságait sorolja fel, azt mondja, hogy számos teendője közül az volt számára a legterhesebb, amikor a nap egy adott részében világi jogügyleteket kényszerült intézni, de ezt ő mégis türelemmel viselte, mert az apostol ilyen feladatot is kirótt rá.²¹ E könyvből és néhány levélből kiderül, hogy a püspökök a nap bizonyos óráin peres ügyek intézésével szoktak foglalkozni, mintha az apostol ezzel is megbízta volna őket. És ahogyan a dolgok egyre csak rosszabbra fordultak, ebből a tévedésből született meg a törvénytársítás, s ezt kaparintották meg maguknak a püspökök hivatalnokai a pénzügyi perekben. Ebben a régi szokásban két dolgot kell rosszallni: a püspökök olyan ügyekbe avatkoztak, amelyeknek nem volt köze a szolgálatukhoz, továbbá Isten ellen követtek el jogtalanságot, amikor tekintélyére és parancsára hivatkozva elfordultak rendes elhívásuktól. A bajt talán még valamennyire el is lehetett tűrni. Ám az istentelen szokást, amely teljesen elárasztotta a pápaságot, mentegezni, sőt, védelmezni, bizony a legnagyobb pimaszság.

5. *Megszégyenítésekre mondom.* Az értelme ez: ha semmiféle megfontolás nincs hatással rátok, legalább azt vegyétek figyelembe, hogy mekkora szégyen, ha senki sem akad köztetek, aki a testvérei közötti peres ügyet barátilag rendezné el, és ezt a tisztességet a hitetlenekre ruházzátok át. A lókus nem mond ellent korábbi kijelentésének,²² amely szerint nem azért emlegeti fel vétkeiket, hogy szégyent hozzon

¹⁷Ennek értelmében: ami pedig mindennapos pereiteket illeti, máris bírói székben ülnek az egyházban azok, akiket a leginkább megvettek.

¹⁸*Si habueritis.*

¹⁹*Habetis.*

²⁰κατῆρα ἐὰν ἔχητε – Vulgata: *judicia si habueritis*; a feltételes módot Kálvin is meghagyja a főszövegében.

²¹Augustinus, op. cit. 28.

²²1Kor 4,14: *Nem azért trom ezeket, hogy megazégyentüek...*

rájuk. Most azért lobbantja mindezt a szemükre ily módon is, mert így még inkább megóvhatja őket a szidalmaktól. Ekképp azt is igazolja, hogy a tisztességüket akarja szolgálni. Nem akarja, hogy annyira megvessék a saját közösségüket, hogy a hitetleneknek engedjék át azt, amit annak minden egyes tagjától megtagadnak.

7. *Egyáltalán [mindenképpen²³] már az is nagy gyarlóság.* A második rész általános tanítást tartalmaz, itt ugyanis már nem azokat feddi, akik az evangéliumot nevetség és gúny tárgyává tették, hanem azt nevezi vétkeknek, hogy egyáltalán pereskednek egymással. Mindazonáltal meg kell jegyezni, hogy az itt használt szónak sajátos jelentése van, hiszen a ἡττημα görögül erőtlen lelket jelent, amely a gyalázkodások miatt könnyen megtörik, és semmit sem képes elszenvedni. A szó így mindenféle vétekre vonatkozatható, mert ezek gyengeségből és az erő megfogyatkozásából származnak. Pál tehát azt ítéli el a korinthusiakban, hogy pereskedve egymás terhére vannak, és az okát is megmondja: nem tudják elviselni a jogtalanságot. Minthogy pedig az Úr megparancsolta, hogy a jogtalanságot ne rosszal, hanem inkább jóval győzzük le,²⁴ egészen biztos, hogy azok, akik nem tudnak magukon erőt venni, hogy a sérelmet elviseljék, türelmetlenségükkel vétkeznek. Ha ez a türelmetlenség abban nyilvánul meg, hogy a hívők világi törvénytársítás elé viszik vitáikat, akkor ez, következésképpen, vétkes dolog. Ám úgy tűnik, mintha Pál ezzel teljesen eltörölné a magánügyekben való törvénykezést. Ha mindenki vétkezik, aki pereskedik, akkor – úgymond – senkinek sem szabad igazát a hatósággal védelmeznie. Van, aki így oldja meg ezt az ellenvetést: az apostol azért tartja teljességgel helytelennek a pereskedést, mert a felek közül az egyiknek szükségszerűen rossz az ügye. De ez a megoldás sem mentes a szórszálhasogatástól, hiszen Pál nemcsak azokra mondja, hogy vétkeznek, akik jogsértést követnek el, hanem azokra is, akik ezt nem szenvedik el türelmesen. Ami engem illet, a válaszom egyszerű: amikor az imént megengedte nekik a bírászkodást, ezzel éppenséggel azt is bizonyította, hogy a keresztyéneknek nincs megtiltva, hogy megvédjék a jogaikat, csak mérséklettel és a szeretetben megmaradva tegyék. Ebből rögtön belátható, hogy az ottani körülmények miatt volt ennyire szigorú. És valóban, ahol gyakoriak a pereskedések vagy ahol a felek makacsul és törvénykezésig fajulva, bírót búsítva vitatkoznak egymással, ott már egyértelmű, hogy a lelkek gonosz kívánságok fékezhetetlen tüzeiben égnek, és sem mel-

²³ὅλα, omnino, lásd magyarázatánál.

²⁴Vö. Mt 5,44; Róm 12,21.

vagyis azok, akik megsértik a testvérek jogait, akik megkárosítanak vagy rászédnek másokat; egyszóval, akik másoknak jogtalanságot okozva törekednek maguknak előnyt szerezni, nem nyerik el Isten országát. Hogy itt azokat nevezi igazságtalanoknak – például a paráznákat, a tolvajokat, a nyerészkedőket, az átkozódókat –, akik vétkeiket soha meg nem bánják, sőt makacsul kitartanak benne, ezt itt szinte mondani sem kell, mert annyira nyilvánvaló. Ezt utána az apostol a saját szavaival is kifejti, amikor azt mondja, hogy a korinthusiak egykor ilyenek voltak. Elvégre tehát az istentelenek is elnyerhetik Isten országát, de csak úgy, ha előbb igaz bűnbánattal megtértek az Úrhoz, és így megszűnnek istenteleneknek lenni. Mert bár a megtérés nem oka a bocsánatnak, mégis tudjuk, hogy Isten csak azokkal békül ki, akik megtérnek hozzá. A kérdése mindazáltal nyomatékos, mert jelzi, hogy semmi mást nem akar mondani, csak azt, amit már ők maguk is tudtak, és közismert minden hívő számára.

Ne tévelyegjétek. Egyetlen esetet említve beszél a többi vétkekről is; s úgy vélem, éppen azt a vétket hozza fel, amelytől a korinthusiak a leginkább szenvedtek. Három szóban foglalja össze azokat a buja vágyakat, amelyek – minden história tanúsága szerint – Korinthusban uralkodtak, sőt, mérték nélkül tomboltak. A város ugyanis – mint azt másutt említettük – tele volt gazdagsággal, híres piaca volt, ahova sok nemzet kereskedői ellátogattak. A gazdagsághoz fényűzés párosult, amely a szemérmertlenség és minden zabolátlanság atyja; aztán ezt az érzéki gyönyörökre amúgy is hajló népességet sok más csábítás is izgatta. Hogy a házasságtörők miben különböznek a paráznáktól, azt jól tudjuk. A *buják* alatt azokat értem, akik bár nyilvánosan nem árulják magukat gyönyörre, de csábító szavakkal, finom gesztusokkal, öltözetükkel és más érzéki kellékekkel elárulják szemérmertlenségüket. De a negyedik volt a legsúlyosabb, ez pedig az a rettenetes ocsmányság, amely szerte Görögországban igen divott. Az igazságtalanságokat és jogtalanságokat három szóval feddi. *Tolvajoknak* nevezi azokat, akik valamelyik testvért csalással vagy alattomos mesterkedéssel megkisebbitik. *Rablóknak* azokat, akik erőszakosan behatolnak más tulajdonába, vagy mint a hárpíák,³⁰ innen-onnan magukhoz ragadnak és mohón felfalnak mindent. Hogy még átfogóbb legyen a beszéde, utána hozzáteszi, hogy ezek mind *nyerészkedők*. Az *iszákosok* alatt értsd azokat is, akik a fényűző gazdagságban mértéktelenül dőzsöltek. A *szitkozódókat* elsősorban azért említi, mert úgy tűnik, a város telis-tele

³⁰Három mitikus nővér összefoglaló neve. A mitológiában gonosz, mindent felfaló és beszennyező, kártékony lények.

volt élcelődőkkel és irigy csúfolkodókkal. Egyszóval azokat a vétkeket sorolja fel, amelyekről úgy látta, hogy hatalmukba kerítették a várost. És hogy figyelmeztetése még nyomósabb legyen, hozzáteszi: *ne tévelyegjétek!* Ezzel figyelmezteti őket, hogy ne ámítsák magukat hiú reménnyel, ahogyan azok szoktak tenni, akik vétkeiket kisebbítve rákapnak Isten megvetésére. Nincs tehát veszélyesebb mérreg, mint az a gyönyör, amely a bűnökre bátorít; ezért amikor az istentelen emberek tréfára veszik Isten ítéletét és a bűnök megbosszulását, szavukat nem is úgy kell kerülnünk, mint a szirének énekét, hanem mint a Sátán halálos harapását. Végül, jegyezzük meg a κληρονομεῖν ige sajátosságát is, amely jól mutatja, hogy a mennyek országa a fiak öröksége, és ezért a gyermekké fogadtatás jótéteménye révén részesedünk benne.

11. *És ilyenek voltatok.* Egyesek hozzáfordítják a részeshatározót is,³¹ mert a görögben ott áll a τινές szócska; de szerintem valószínűbb, hogy az apostol itt általában beszél. Úgy vélem, hogy ennek a szócskának valóban nincs semmi jelentősége, mert a görögök szokása szerint ez leginkább csak díszítésre és nem szűkítésre használatos. Mégsem úgy kell érteni, hogy mindenkit egy csokorba fogna, mintha az összes vétket külön-külön is mindenki számlájára írná, hanem csak annyit akar jelezni, hogy senki sem mentes teljesen a bajtól, amíg újjá nem született a Lélektől.³² Úgy kell hát értenünk, hogy az emberek természetében általában benne van minden rossznak a magja, de egyeseken némely vétkek jobban uralkodnak és inkább megvannak bennük, mint másokban, amint az Úr is gyümölcséből bizonyítja a fa romlottságát.³³ Ugyanígy, amikor Pál a Római levél első részében számos nemét sorolja fel a vétkeknek és a gonoszságoknak, amelyek abból fakadnak, hogy nem ismerjük Istent és hálátlanok vagyunk iránta; ezzel minden egyes hitetlen bűnösségét bizonyítja, de nem azért, mert minden egyes hitetlen meg lenne fertőzve minden egyes vétkekkel, hanem azért, mert mindannyian ki vannak szolgáltatva ezeknek, és senki sem mentes tőlük teljesen.³⁴ Aki ugyanis nem házasságtörő, az másféleképpen vétkezik. Így a harmadik részben is Ádám valamennyi utódára alkalmazza a tanúságtételt, hogy *torkuk nyitott sír, lábaik gyorsak a vérontásra, szájuk telve átkozódással és keserűséggel.*³⁵ Nem azért, mintha mindegyikük vérengző és kegyetlen, hitszegő vagy gyalázkodó lenne, hanem azért, mert mielőtt Isten át nem

³¹Ilyenek voltatok némelyek, ilyenek voltak némelyek közületek.

³²Vö. 1. Jn. 3,4.6.

³³Vö. Mt 7,16–17.

³⁴Vö. Róm 1,21kk.

³⁵Nem szó szerint idéz, Róm 3,13–15.

formált minket, az egyikünk kegyetlenkedésre, a másik bujaságra, a harmadik csalásra hajlik, úgyhogy senki sincs, akiben ne volna meg a bűnnek ez a közös jegye: tehát lelkünk belső, rejtett indulata miatt mindnyájan, egytől egyig, valamennyi betegség hatalma alá vagyunk vetve, hacsak ezeket az Úr bennünk le nem fojtja, hogy nyíltan elő ne törjenek. A mondat jelentése tehát egyszerű: az újjászületés kegyelme előtt a korinthusiak közül egyesek nyereszkedők, mások paráznak, megint mások rablók, fajtalankodók, szitkozódók voltak, de miután Krisztus megszabadította őket, megszűntek ilyenek lenni. Az apostol szándéka pedig az, hogy korábbi állapotuk felidézésével megalázza őket, s aztán felrázza őket, hogy ismerjék fel Isten kegyelmét irántuk. Mert annál jobban fénylik majd az Úr kegyelmének nagysága, minél alaposabban megismerjük a nyomorúságot, amelyből jótéteménye folytán kiszabadultunk. A kegyelem ajánlása pedig bőséges buzdítások forrása, mert gondosan óvakodnunk kell, nehogy hiábavalóvá tegyük Isten jótéteményét, amelyet olyan nagyra kell tartanunk. Mint ha ezt mondaná: elég, hogy Isten kihúzott abból a fertőből, amelybe egykor belesüllyedtetek. Ahogyan Péter is mondja: *mert elég volt, hogy életünk elfolyt idejében a pogányok akaratát teljesítettük* (1Pt 4,3).

De megmosattatok. Három szót használ egyetlen dolog kifejezésére, hogy annál jobban visszatartsa őket, nehogy visszatérjenek oda, ahonnan egyszer már kikerültek. És bár ez a három egyetlen dologra tekint, már magában a váltakozásban is nagy erő rejlik, mert kimondatlanul is halljuk a megmosatásnak és a szennynek, a megszentelésnek és a tisztátalanságnak, a megigazulásnak és a bűnösségnek az ellentéteit, vagyis ha egyszer már megigazítottak, ne kövessenek el újabb bűnöket, ha megszenteltettek, ne szentségtelenítsék meg újra magukat, ha megmosattak, ne rútsák el magukat új mocsokkal, hanem inkább törekedjenek a tisztaságra, maradjanak meg az igaz szentségben, vessék el maguktól a korábbi szennyeket. De ebből arra is következtethetünk, hogy mi végre békül meg velünk Isten a kegyelmi bűnbocsánat révén. Amit pedig említettem, hogy tudniillik az apostol három szóval egy dolgot fejez ki, azt nem úgy értem, hogy a jelentésük semmit sem különbözik, hiszen sajátosan szólva, Isten akkor igazít meg, amikor felment a bűnvád alól, nem számítva be nekünk a bűnöket; akkor tisztít meg, amikor a bűnök emlékét eltörli. Így ez a két kifejezés csupán abban különbözik egymástól, hogy az egyik közvetlen, a másik átvitt értelmű. A *megmosni* ige ugyanis metafora: a víz alatt Krisztus vörét kell érteni. Megszentelését pedig Lelkével végzi, bűnös természetünket átfőrmálva, így tartozik tehát a megszentelés az újjászületéshez. De itt az apostolnak mindössze az

volt a szándéka, hogy számos dicsérettel magasztalja Isten kegyelmét, amiért minket megszabadított a bűn szolgaságából, hogy ebből is megtanuljunk, mennyire vissza kell rettennünk mindentől, ami Isten haragját és bosszúját idézi fejünkre.

Az Úr Jézus nevében stb. Pontosan és szépen tesz különbséget a tiszték között. Mert tisztulásunk anyaga³⁶ Krisztus vére: halálából és feltámadásából jut el hozzánk az igazság és a megszentelődés. De miután a Krisztus által történt megtisztítás és az igazság megszerzése semmit sem használ, csak azoknak, akik a Szentlélek ereje folytán részeseivé lettek e javaknak, méltán kapcsolja össze a Lelket Krisztussal. Tehát számunkra Krisztus a forrása minden jónak, és mindent tőle kapunk, de Krisztust magát minden javával együtt, a Szentlélek közli velünk. Krisztust ugyanis hittel vesszük, és kegyelme is így lesz a miénk. A hit szerzője a Lélek.

12. Minden hatalmamban áll,³⁷ de nem minden használ; minden hatalmamban áll, csak én ne kerüljek senkinek hatalmába.³⁸ 13. Az ededel a hasért, a has az ededelért van; de Isten emezt is és amazt is eltörli. A test pedig nem a paráznaságért van, hanem az Úrért, és az Úr a testért. 14. Mert Isten az Urat is feltámasztotta, és minket is feltámaszt majd hatalmával. 15. Avagy nem tudjátok-e, hogy testünk³⁹ Krisztus tagja? Elszakítva tehát Krisztus tagjait, szajha tagjaivá tegyem őket? Távol legyen! 16. Avagy nem tudjátok-e, hogy aki szajhával egyesül, egy test lesz vele? Lesznek pedig, mondja [az Írás], ketten egy testté. 17. Aki pedig az Úrral egyesül, egy lélek ővele. 18. Kerüljétek a paráznaságot. Minden bűn, amit az ember elkövet, a testén kívül van; de aki paráználkodik, az a saját teste ellen vétkezik. 19. Avagy nem tudjátok-e, hogy testetek a Szentlélek temploma, aki bennetek van, de akit Istentől kaptok, és nem a magatokéi vagytok? 20. Mert áron vétettetek meg, dicsőítétek hát Istent testetekben [és lelketekben, ezek Istenéi].⁴⁰

12. Minden hatalmamban áll. Mivel úgy tűnik, hogy ezek a szavak ütköznek az apostol eddigi gondolatmenetével, egyes magyarázók sokat izzadnak, hogy valamiképpen beleillesszék az összefüggésbe. Én most, mellőzve a különféle magyarázatokat, csak annyit mondok,

³⁶Material, tkp. *causa materialis* – eszközölő ok.

³⁷πάντα μοι ἐστιν – Vulgata: *omnia mihi licent*; Kálvin: *omnium mihi est potestas*. Lásd magyarázatánál.

³⁸Lásd magyarázatánál.

³⁹σώματα ἡμῶν. Kálvin itt eltér a bevett szövegtől: οὐρανῶν ἡμῶν. A magyarázat során viszont a bevett szöveget hozza.

⁴⁰Égyes kódexek alapján: καὶ ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν, ἀπὸ τοῦ ἁγίου τοῦ Θεοῦ.

hogy – megítélésem szerint – nagyon is beleillenek. Valószínű, hogy a korinthusiak még sok mindent megőriztek korábbi szabadosságaik közül, és visszasírták városuk szokásait; márpedig ahol a vétkek büntetlenül tombolnak, ott a megszokás törvénné válik.⁴¹ Aztán üres kifogásokat kerestek, hogy mentsek magukat; például a keresztyén szabadságot veszik ürügyül, hogy csaknem mindent megengedhessenek maguknak. Szertelen fényűzésben tobzódtak, amelybe – szokás szerint – sok fennhéjás keveredett. Mivel ez külső dolog, úgy tartották, hogy nem bűn, sőt, amint Pál szavaiból kitetszik, annyira visszaéltek a szabadsággal, hogy a paráznaságot is megengedték maguknak. Miután tehát eddig a vétkeikről beszélt, most, a lehető legjobb pillanatban ragadja meg az alkalmat, hogy hevesen támadja azokat az alávaló mentségeket, amelyekkel feloldották magukat a külső bűnökre. Való igaz, hogy Pál itt azokat a külső dolgokat tárgyalja, amelyeket Isten a hívők döntésére bízott, ám ennek révén általános érvénnyel mégis vagy a mértéktelen szabadosságot feddi, vagy Isten végtelen jóindulatát magasztalja, amely állhatatosságunk legjobb tanítómestere. A féktelen mértéktelenség jele az, ha a nagy bőség közepette nem fogod vissza önként vágyadat, és nem szabsz magadnak határt. A keresztyén szabadságot mindenekelőtt két kikötéssel szabályozza, azután emlékeztet arra, hogy ez egyáltalán nem terjeszhető ki a paráznaságra. Ezeket a szavakat: *minden hatalmamban áll*, úgy kell érteni, mintha a korinthusiak személyében szólalna meg, *κατ' ἀνθυποφορῶν*, vagyis mintegy ellenkifogásként. Mintha ezt mondaná: hallom, hogy általában milyen kifogást szoktatok felhozni, amikor el akarjátok kerülni a feddést a külső vétkek miatt; azt találtátok ki, hogy nektek mindent szabad, fenntartás és korlát nélkül.

De nem minden használ. Ez az első kikötés, amellyel a szabadságot korlátozza, hogy ne csapjon át szabadosságra: figyelembe kell venni az építés szempontját. Az értelme ez: nem elég, hogy szabad nekünk válogatás nélkül bármivel élni, mert figyelembe kell vennünk, hogy mi használ a felebarátainknak, hiszen illik a javukat szolgálnunk. Amint erről később is bővebben értekezünk,⁴² és amint a Róm 14,17-ben már láttuk: Isten előtt mindenki azzal a feltétellel szabad belsőleg, hogy egyúttal mérsékelnie kell ezt a szabadságát aszerint, hogy a többieknek mit használ.

Csak én ne kerüljek senkinek hatalmába. A második korlátozás ez: minket úgy rendelt Isten mindennek uraivá, hogy ne adjuk magun-

⁴¹Vö. Inst. 2,8,23.

⁴²Vö. 1Kor 10,23–24.

kat semminek a rabságába, ahogyan azok teszik, akik nem képesek uralkodni kívánságaikon. A τῖνος szócskát semleges nemben veszem, és nem a személyekre vonatkoztatom, hanem magukra a dolgokra, hogy értelme ez legyen: minden dolognak urai vagyunk, csak ne éljünk vissza ezzel az urasággal, hogy azután nyomorúságos szolgátságba jussunk, és a mértéktelenség meg a rendetlen kívánságok miatt külső dolgok rabjaivá váljunk, holott ezek fölött nekünk kellene uralkodnunk. Bizony, ezt hozza magával azoknak a túlzó zsémbessége, akiknek terhére van, hogy felebarátjuknak kedvezzenek: elvétik, és maguk dugják a kényszer hurkába fejüket.

13. *Az eledel a hasért, a has az eledelért van.* Itt arra hívja fel a figyelmet, hogyan kell élnünk a külső dolgokkal, tekintettel e jelen élet szükségseire, amely úgy tűnik tova, mint gyors árnyék; ahogyan a 7,29-ben mondja: úgy éljünk e világgal, mintha nem élnénk vele.⁴³ Innen is arra következtethetünk, hogy a keresztyén embert egyáltalán nem szabad megvetni a külső dolgok miatt. Amikor tehát a romlásnak alávetett dolgokról van szó, a kegyes léleknek nem kell szorongva vitakoznia fölöttük. Más ugyanis a szabadság, és más a szabadsággal való élés. Az itteni mondáshoz talál ama másik is: *Isten országa nem evés és nem ivás.*⁴⁴

A test pedig nem a paráznaságért van. Miután meghatározta a kikötéseket, most azt is hozzáteszi, hogy szabadságunkat a legkevésbé sem szabad a paráznaságra is kiterjeszteni. Ez a rossz annak idején annyira elterjedt volt, hogy már-már törvényesnek tekintették. De láthatjuk ezt az apostolok rendelkezéséből is,⁴⁵ amelyben a pogányoknak⁴⁶ megtiltják, hogy a paráznaságot a közömbös dolgok közé sorolják; nem volt kétséges ugyanis, hogy a pogányok ezt tették, mert úgy gondolták, hogy ez meg van engedve. Pál tehát itt ezt mondja: a paráznaság esete egészen más, mint az eledelé; mert egy az, hogy Isten nem az eledelre rendelte a gyomrot, és más, hogy nem paráznaságra rendelte a testet. Ezt pedig ellentétekből vagy ellentmondásokból⁴⁷ vett érvel erősíti meg: a test ugyanis Krisztusnak van szentelve. Márpedig Krisztust lehetetlen összekapcsolni a paráznasággal. Amit hozzátesz, *az Úr a testért*, az sem súlytalan, mert hozzánk kötötte Fiát. Milyen nagy gyalázat volna, ha testünket, kiszakítva ebből a szent egységből, Krisztushoz méltatlan dolgokra adnánk?

⁴³Pontosabban: 7,31. Nem szó szerint idéz.

⁴⁴Róm 14,17.

⁴⁵ApCsel 15,20.

⁴⁶Él. pogánykeresztyéneknek.

⁴⁷Contraria aut repugnantibus – egyik fejezete a loci communeseknek.

14. *Mert Isten az Urat is feltámasztotta.* Krisztus állapotával mutatja meg, hogy mennyire idegen a keresztyén embertől a paráznaság; mert amikor Krisztus visszatért a mennyei dicsőségbe, ugyan volt-e valami köze e világ szennyéhez? Amúgy két dolog van ebben az igében: először is, méltatlan és tilos Krisztusnak szentelt testünket paráznasággal megszentelteleníteni, hiszen maga Krisztus azért támadt fel a halottak közül, hogy elnyerje a mennyei dicsőséget. Másodsor: gyalázatos dolog földi mocsokkal megrontani testünket, miután arra szántuk oda, hogy Krisztussal együtt a halhatatlanságnak és mennyei dicsőségnek legyen részese. Hasonlóan mondja a Kol 3,1: *ha feltámadtunk Krisztussal stb.*, azzal a különbséggel, hogy míg itt csak a végső feltámadásról beszél, addig a Kolosséi levélben az elsőről is, vagyis a Szentlélek kegyelméről, amely új életre támaszt. Mivel pedig az emberi felfogás számára hihetetlen dolog a feltámadás,⁴⁸ amikor a Szentírás szól róla, Isten hatalmára emlékeztet, és ezzel a feltámadás hitét erősíti.

15. *Avagy nem tudjátok-e, hogy testetek Krisztus tagja.* Ez a megelőző mondás magyarázata, vagy ha jobban tetszik: a kifejtése. Az a kifejezés ugyanis, hogy *a test az Úrért van*, igen tömör, s emiatt némiképpen homályos lehetett. Mintegy ennek tisztázására mondja tehát, hogy Krisztus annyira eggyé lett velünk, mi pedig övele, hogy egy testté egyesülünk vele. Ezért ha szajhával közöszülök, Krisztust, amennyiben rajtam múlik, darabokra szagatom, mert lehetetlen, hogy őt ilyen szennyes közösségbe belevonjam. Mivel pedig ezt távol kell tartanunk magunktól, azt a kifejezést használja, amit a képtelen dolgokra szoktak mondani: *távol legyen!*⁴⁹ Jegyezzük meg, hogy a lelki egység, amely köztünk és Krisztus között van, nemcsak a lélekre vonatkozik, hanem a testre is, hogy *testéből való test* legyünk stb.⁵⁰ Mert gyenge lenne a feltámadás reménye, ha nem lenne teljes és szoros kötelékünk vele.

16. *Avagy nem tudjátok-e, hogy aki szajhával egyesül.* Még alaposabban kifejti, hogy milyen nagy gyalázatot követ el Krisztus ellen az, aki szajhával közöszül, ugyanis egy testté lesz vele, tehát tagot szakít le Krisztus testéről. Az bizonytalan, hogy az 1Móz 2,24-ből vett kijelentést milyen értelemben alkalmazza itteni szándékához. Mert ha azért idézi, hogy bizonyítsa: azok is egy testté lesznek, akik paráználkodnak, akkor az eredeti értelmet valami másra csavarja el. Itt ugyanis Mózes nem a férfiú és a nő utálatos és tiltott közöszüléséről beszél, hanem a házasság közösségéről, amelyet Isten megáldott. Azt tanítja

⁴⁸ἀνομοτον – vö. ApCsel 26,8.

⁴⁹μή γινωριστο – tkp. some történjen meg!

⁵⁰1Pt 5,30.

ugyanis, hogy ez a kötelék annyira szoros és felbonthatatlan, hogy még az apa és a fiú közötti rokoni kapcsolatot is felülmúlja, és biztosan semmi köze a paráznasághoz. Ez a megfontolás késztetett régebben arra a feltevésre, hogy Pál ezt a bizonyosságot nem a közvetlenül előtte álló gondolatának a megerősítésére hozta fel, hanem az utána következőre, ekként: Mózes azt mondja, hogy a házassági kötelék révén a férj és a feleség egy testté lesznek, de *aki az Úrral egyesül*, nemcsak egy test, hanem *egy lélek* is lesz övele. És így az egész résznek az a célja, hogy még jobban kiemelje a Krisztussal való lelki közösségünk erejét és méltóságát. De ha valakinek nem igazán tetszik ez a magyarázat, mert erőltetettnek véli, mást hozok elő: miután ugyanis a paráznaság az isteni rendelés megrontása, valami hasonlóságot csak mutat e rendeléssel, és amit a házasságról mondtunk, némiképp a paráznaságra is alkalmazható, de nem azért, hogy dicséretekkel ékesítsük fel, hanem azért, hogy a vétek súlyát jobban kifejezzük. Az tehát valóságos és sajátos értelemben csak a házastársakat illeti, hogy *lesznek ketten egy testté*; a paráznákra pedig csak annyi vetül át ebből, hogy miután fertőzött és tisztátalan egyesüléssel kapcsolódnak össze, a fertőzés átterjed az egyikről a másikra. Nincs ugyanis nagyobb képtelenség annál, hogy a paráznaság a legkisebb mértékben is hasonlítson a szent házassághoz, mert az – amint mondtam – ennek megrontása; azon átok van, ezen pedig áldás; csak ennyiben egyeznek egymással az ellentétes dolgok az antitézisben. Mindazáltal, a mondást inkább szeretném elsősorban a házasságra érteni, aztán torzított értelmében⁵¹ a paráznaságra, ekként: Isten azért jelentette ki, hogy a férfiú és a nő *egy test*, hogy egyikük se kapcsolódjon össze más testtel, mert a parázna férfiú és a parázna nő is egy testté lesznek, és átkozott egyesülésre lépnek. És valóban, ez egyszerűbb, és a kontextusba is jobban illik.

17. *Aki pedig az Úrral egyesül.* Ezt azért teszi hozzá, hogy megmutassa: sokkal szorosabb a kapcsolatunk Krisztussal, mint a férfinak a nővel, és mivel előbbi messze felülmúlja az utóbbit, a legnagyobb tisztasággal és hűséggel kell ápolni. Ha ugyanis annak, aki feleségével egyesül, nem szabad összekeverednie a paráznával, mennyivel inkább tilalmas ez a hívőknek, akik nemcsak *egy test*, hanem *egy lélek* is Krisztussal. Ez pedig ilyenténképp az általános és az egyedi megfeleltetése.⁵²

⁵¹Abusioe accipere. Abusio – tkp. hibás szóhasználat, szónoki eljárás: ha valamire nincs megfelelő szavunk, a hozzá legközelebb eső fogalmat alkalmazzuk rá (*quae quod il proximo est*). Quintilianus, Oratoria 8,6,34.

⁵²Comparatio maioris et minoris, vagyis a szillogizmus felső és alsó terminusának a megfeleltetése.

18. *Kerüljétek a paráznaságot. Minden bűn* stb. Miután a tisztességet javallotta, most, feltárva a gaztett és a gyalázatosság nagyságát, megmutatja, hogy mennyire iszonyodnunk kell a paráznaságtól. Ezt pedig hasonlattal nagyítja fel: minden bűn közül egyedül ez süti rá a becstelenség pecsétjét a testre. Minthogy pedig a lopás is, a gyilkosság is, a részegség is bemocskolja a testet – hiszen ezért mondja az Írás: *kezeitek vérrrel szennyezettek* (Ézs 1,15); *odaszántátok tagjaitokat a tisztátalanságnak a hamisságra* (Róm 6,19)⁵³ stb. –, egyesek, hogy ezt a képtelenséget elkerüljék, a *saját teste ellen* kifejezést úgy értelmezik, hogy *ellenünk*, akik össze vagyunk kapcsolva Krisztussal. Nekem azonban úgy tűnik, hogy ez inkább csak okoskodó, mint megalapozott magyarázat. De még így sem ússzák meg, mert a bálványimádásról is ugyanazt kellene mondaniuk, mint a paráznaságról. Mert vétkezik a Krisztussal való kapcsolat ellen az, aki a bálvány előtt leborul. Ezért én így magyarázom: Pál egyáltalán nem tagadja, hogy testünket más vétkek is megfertőzik és meggyalázzák, hanem csak annyit mond, hogy a belőlük származó undokság nem marad meg a testünkben úgy, mint az, amelyik a paráznaságból származik. A kezem hajlamos a lopásra vagy a gyilkolásra, a nyelvem az átokra vagy a hamis esküvésre, a testem a részegeskedésre, ám a paráznaság olyan mélyen rásüti a szennyet a testre, ahogy azt más bűnök nem. Ezen összehasonlítás szerint, vagyis a több és a kevesebb egybevetése alapján mondja, hogy bizonyos bűnök a *testen kívül* vannak, nem pedig azért, mert a testet egyáltalán nem érintenék, ha már külön-külön mérlegeljük azokat.

19. *Avagy nem tudjátok-e, hogy a ti testetek.* Ezen kívül még két érvet hoz fel, hogy elrettentsen minket ettől az undokságtól. Először is: a testünk a Lélek temploma, másodszor pedig: nem vagyunk a magunkéi, mert az Úr megvásárolt a maga tulajdonának. Külön hangsúly van a *templom* kifejezésen: mivel ugyanis Isten Lelke istentelen helyen nem nyugodhat, magunkat lakhelyül csak úgy adhatjuk oda neki, ha templommá szenteljük magunkat. Nagy tiszteletre méltat minket Isten, amikor bennünk akar lakozni;⁵⁴ annál inkább kell rettegnünk attól, hogy szentségtöréseink miatt el ne forduljon tőlünk haraggal.

Nem a magatokéi vagytok. A második érv az, hogy nem áll hatalmunkban a magunk kénye-kedve szerint élni. Ezt azzal igazolja, hogy az Úr megvásárolt minket magának, megfizetve érettünk a váltságdíjat. Iasonló a Róm 14,9: *azért halt meg és támadt fel Krisztus, hogy mind élőkn, mind holtakon uralkodjék.*⁵⁵ A *váltságdíj* szót kétféleképpen is lehet érte-

⁵³Kálvin összevonva idéz.

⁵⁴Vö. Zsolt 132,13–14.

⁵⁵Nem szó szerint idézi.

ni: vagy egyszerűen úgy, ahogyan általában mondjuk valamire: *áran van*, s ezzel azt fejezzük ki, hogy nincsen ingyen; vagy a *τιμίως*, azaz „becsesen” határozószó helyett mondjuk, ahogyan azokról a dolgokról szoktunk beszélni, amelyeket nagyra értékelünk. Ez utóbbi nekem sokkal jobban tetszik. Péter is ezt mondja: *nem aranyon vagy ezüstön váltattatok meg, hanem a szeplőtelen bárány vérén* (1Pt 1,18–19).⁵⁶ Summa: a megváltás lekötelez minket, és az engedelmesség zablájával visszafogja testünk zabolátlanságát.

20. *Dicsőítsétek Istent.* A végkövetkeztetésből kitűnik, hogy a korinthusiak szabadságot tulajdonítottak maguknak a külső dolgokban, amit szükséges volt visszafogni és megfékezni. Figyelmeztetése tehát rendreutasítás: a test éppúgy alá van vetve Istennek, mint a lélek, ezért illő, hogy mindkettő az ő dicsőségét szolgálja. Mintha ezt mondaná: ahogyan a hívő ember lelkének tisztának kell lennie Isten előtt, ennek épp úgy meg kell felelnie az emberek előtti életvitelének is, hiszen mindkettő fölött Isten kezében van a hatalom, mert mindkettőt megváltotta. Ezért is jelentette ki az előbbi versben, hogy nemcsak lelkünk, hanem testünk is a Szentlélek temploma, hogy jól megfontoljuk: csak akkor teljesítettük Isten iránti kötelességünket, ha magunkat teljesen és egészen szolgálatára szánjuk, hogy életünk külső cselekedeteit is igéje kormányozza.

⁵⁶Összevont idézet.

1. Amikről pedig írtatok nekem, jó, ha a férfi asszonyt nem érint. 2. A parázñaság¹ miatt minden férfinak legyen felesége, és minden asszonynak saját férje.

Mivel a parázñaságról beszélt, épp jókor tér át a házasságra, amely gyógyszer a parázñaság elkerülésére. Úgy tűnik ugyanis, hogy a korinthusi egyházban a nagy meghasonlás ellenére is maradt Pálnak annyi tekintélye, hogy a kétes dolgokban véleményt kérjenek tőle. Hogy melyek voltak ezek a kérdések, nem tudni biztosan, hacsak a válaszból nem tudjuk kikövetkeztetni, de azt eléggé jól tudjuk, hogy a Sátán mesterkedése folytán már az egyház létrejöttkor belopódzott az a babonáság, hogy nagy részük, a cölibátus ostoba csodálata miatt, a szent házasságot lebecsülte, és sokan vissza is riadtak tőle, mint valami istentelen dologtól. Talán Korinthust is elárasztotta ez a ragály, vagy legalábbis voltak gonoszságban veszteglő lelkek, akik a cölibátust túlmagasztalva akarták a kegyesek szívét elidegeníteni a házasságtól. Mindazáltal az apostol sok más dologról is tanít, ami jelzi, hogy számos kérdésben kérték a véleményét. Az a fontos, hogy tanítását mindegyikben meghallgassuk.

1. *Jó, ha a férfi.* A válasznak két része van: az elsőben azt tanítja, hogy jó lenne, ha mindenki képes lenne megtartóztatni magát az asszonytól, feltéve, hogy megtehetik; másodsor megoldást ad: mivel ezt sokak nem tehetik meg testük gyengesége miatt, az ilyenek ne vessék meg azt az orvosságot, amelyet az Úr rendelt nekik. De vizsgáljuk meg, mit ért azon, hogy *jó*, amikor kijelenti, hogy jó dolog megtartóztatni magunkat a házasságtól, nehogy aztán, megfordítva, így okoskodjunk: tehát a házasság köteleke rossz; ahogyan Hieronymus is tette, nem annyira tudatlanságból, hanem – úgy vélem – inkább a vita hevében.² Mert bár e nagyszerű férfiú kiváló erényekkel volt felékesítve, azzal a nagy hibával is küszködött, hogy vita közben szélső-

¹διὰ τὴν τὰς πορνείας. Kálvin a főszövegben többes számmal fordítja, *propter fornicationes*; a magyarozatnál már egyes számba vonja össze, ahogy a hagyományos fordítások.

²Vö. Hieronymus, *Adversus Iovinianum libri duo*. I.

ségekre ragadtatta magát, és nem mindig volt tekintettel az igazságra. Hieronymus tehát így következtetett: asszonyt jó nem érinteni, következőképpen rossz megérinteni.³ Pál viszont itt a *jót* nem olyan értelemben veszi, hogy ellentéte lenne a rossznak vagy vétkesnek, hanem csak arra mutat rá, hogy miféle előny származik mégis a házásokra, dacára a rájuk váró sok nehézségnek, csömörnek, búsongásnak. Továbbá, vegyük folyton figyelembe azt a korlátozást, amellyel mindezt kiegészíti. Pál szavaiból tehát semmi egyebet nem lehet kihámozni, csak azt, hogy igen előnyös és hasznos az embernek, ha nem köti magát feleséghez, ha képes ellenni nélküle. Magyarázzuk ezt hasonlatlaltal: ha valaki azt mondja, hogy jó az embernek, ha nem eszik, nem iszik, nem alszik, az ilyen sem az evést, sem az ivást, sem az alvást nem gyalázza mint bűnös dolgokat, hanem – mivel a lélektől épp annyi időt vonunk el, amennyit ezekre a dolgokra fordítunk – azt érti ez alatt, hogy boldogabbak leszünk, ha ezektől a nyűgöktől megszabadulva teljesen a mennyei dolgok vizsgálatára szenteljük magunkat. Miután pedig a házasságban sok nyűg van, amely az embert feltartóztatja, jó, ha nem kötjük meg magunkat házassággal. De itt felvetődik a másik kérdés is: Pál szavai látszólag ellenkeznek az Úr szavaival, aki kijelenti, hogy nem jó az embernek feleség nélkül;⁴ vagyis amit az Úr ott rossznak nevez, azt Pál itt jónak mondja. Ezt válaszolom: az, hogy az asszony a férfiú segítőtársa legyen a boldog életre, Isten rendeléséből származik; ugyanis kezdetben Isten úgy rendelte, hogy a férfiú feleség nélkül mintegy fél ember legyen csak, és érezze át egyedüllétét és a szükséges segítség hiányát; az asszony pedig mintegy a férfi kiegészítése. Aztán közbejött a bűn, amely megrontotta Istennek ezt a rendeletét, és e nagy áldás helyére az a súlyos büntetés lépett, hogy a házasság sok nyomorúság oka és matériája legyen. Ezért ha bármiféle rossz és kellemetlen dolog van a házasságban, az az isteni rendelés megrontásából származik. S bár az első áldásból valami csak megmaradt, s ezért a nőtlen élet gyakran sokkal nyomorúságosabb, mint a házas, miután mégiscsak sok kellemetlenség éri a házastársakat, Pál méltán figyelmeztet, hogy jó, ha az ember meg tudja tartóztatni magát tőle. Így nem hallgatja el a házassággal együtt járó nehézséget sem, de nem ad helyet azoknak az istentelen élcelődéseknek sem, amelyekkel általában a házasság lejáratására törekszenek, mint például „a feleség a szükséges rossz”, vagy „az asszony a legrosszabb dolgok egyike”. Ezek a Sátán műhelyéből származnak, és kizárólag az a céljuk, hogy

³Vö. ad Mt 19,10.

⁴1Móz 2,18.

gyalázattal illessék Isten szent rendelkezését, és hogy az embert elriasz-
szák a házasságtól, mint – úgymond – a legfőbb ártalomtól és pestis-
től. Summa: ne feledjünk különbséget tenni Isten tiszta rendelkezése és a
bűn büntetései között, amelyek ez után következtek. E megkülönböz-
tetés szerint kezdetben teljes egészében jó volt a férfiú számára a neki
adott feleség, most viszont csak annyiban jó, hogy Isten átka miatt az
édesbe már mindazáltal keserű elegyedik. Akiknek pedig az önmeg-
tartóztatás ajándéka⁵ nem adatik meg, azoknak szükséges és üdvös
az orvosság, amint következik.

2. *De a parázñaság miatt.* Itt már azt parancsolja, hogy akikben nincs
meg az önmegtartóztatás, azok folyamodjanak orvossághoz; mert bár
a mondás általánosnak tűnik, mégis le kell leszűkíteni azokra, akik
úgy érzik, hogy őket a szükség kényszeríti; ezt pedig ki-ki tudja ma-
gáról. Akik tehát nem tudnak ellenállni testük készítésének, bármi-
lyen nehéznek tűnjék is a házasság, tudják meg, hogy ezt a parancsot
az Úr nekik adta. Ám kérdés, hogy vajon az volna egyetlen okunk a
házasságra, hogy az önmegtartóztatás hiányát orvosoljuk? Válaszo-
lok: Pál nem így érti, mert akiknek megadatott, hogy megtartóztassák
magukat a házasságtól, azokra szabadon rábizza, hogy házasodjanak
vagy sem, másoknak viszont megparancsolja, hogy erőtlenségükön
házassággal segítsenek. Summa: itt nem az a kérdés, hogy miféle okai
voltak a házasság szerzésének, hanem az, hogy kiknek szükséges;
mert ha a legelső szerzést nézzük, nem lehetett orvossága az akkor
még nem is létező betegségnek, hanem az utódok nemzésére alapítot-
ta Isten, s csak a bűneset után jött hozzá ez a második haszna. A lókus
egyúttal harc a πολυγαμία⁶ ellen is. Az apostol ugyanis azt akarja,
hogy minden asszonynak saját férje legyen, s ezzel kölcsönös kötelezett-
séget követel meg. Aki tehát egyszer hűséget fogadott felségének, ne
váljon el tőle; márpedig második kapcsolat esetén ez történik.

3. *A férfi tartozik jóakarattal lenni a felesége iránt, hasonlóképpen a feleség
is a férje iránt.* 4. *Az asszony nem ura a maga testének, hanem a férje;
hasonlóképpen a férj sem ura a maga testének, hanem a felesége.* 5. *Ne fosz-
szátok meg magatokat egymást, hacsak nem közös megegyezéssel, bizonyos
ideig, hogy időt nyerjete a böjtölésre és imádkozásra, de utána újra együtt
legyetek, hogy a Sátán ne kísértsen meg azzal, hogy nem tudtok magatokon
uralkodni.*

⁵Vö. Inst. 4.13.17.

⁶Kálvin nyomatékkal illeszti a latin szövegbe a görög szót, amely kétértelmű
nemcsak többnejűséget, hanem gyakori (vagy többszöri) házasodást is jelent, s
magyarázata során utal is erre. Vö. Tertullianus, De Monogamia.

3. *A férj a feleség iránt.* Itt azt írja elő, hogy milyen szabályok sze-
rint kell élni a házasságban, vagy azt tanítja meg, hogy mi a férj és
a feleség kötelessége. Először is általános tanítást ad a kölcsönös jó-
akaratról, hogy tudniillik a férj szeresse a feleségét, a feleség pedig
a férjét; azt viszont nem tudom, helyes-e, ahogy egyesek házastársi
kötelességként magyarázzák a *köteles jóakarát*⁷ kifejezést. Azzal érvel-
nek, hogy utána ez következik: *a férj nem ura a maga testének* stb. De
sokkal találóbb, ha azt mondjuk, hogy ez olyan levezetés, amely az
előző mondatból következik. A férj és a feleség ugyanis egymás köl-
csönös jóakarátára van szorulva, és ebből következik, hogy sem az
egyik, sem a másik nem ura a maga testének. De azt lehetne kérdezni,
hogy miért teszi itt őket egyenlőkké az apostol, és miért nem követel
meg az asszonytól engedelmességet és alávetettséget? Azt válaszo-
lom, hogy itt nem áll szándékában valamennyi kötelességről szólni;
csak a hitvesi ágyat érintő kölcsönös kötelezettségről beszél. Egyebek-
ben – tisztben is, jogban is – különbözik tehát a férj és a feleség, de e
kérdésben mindkettőjük helyzete azonos, vagyis a házastársi hűséget
meg kell őrizniük. Ezért még egyszer elítéli a πολυγαμία-t, mert ha a
házasságnak az az örök szabálya, hogy a férj lemondjon arról, hogy
ura legyen a testének, és testét a feleségnek adja át, hogyan kelhet
egybe utána mással, mint szabad ember?

5. *Ne fosszátok meg magatokat egymástól.* Tudatlan emberek úgy vél-
hetik, hogy Pál nem eléggé szemérmes itt, amikor így értekezik a férfi
és a nő együttéléséről, s ez bizony – úgymond – méltatlan az apostoli
komolysághoz. De ha megvizsgáljuk, hogy milyen okok kényszerít-
ették őt erre, azt találjuk, hogy szükséghelyzetben szól ezekről. Elő-
ször is, jól tudta, amit mi is tapasztalunk, hogy a szűzi élet látszata
mennyre alkalmas a kegyes elmék megtévesztésére. A Sátán ugyanis
a helyes dolog színével vesz rá arra a képzelődésre, hogy egyrészt
meggyalázzuk magunkat, ha feleségünkkel egyesülünk, vagy más-
részt, hogy hagyjuk el hivatásunkat, és kezdjünk el életrendünk
megváltoztatásán gondolkodni. Pál azt is jól tudta, hogy mennyire
hajlamos mindenki az önszeretetre, s ezért adja át magát érzéki gyö-
nyöröknek; ezért van az, hogy a férj, ha kielégítette vágyát, a feleséget
nemcsak mellőzi, hanem meg is veti; és csak nagyon kevesen vannak,
akiket olykor-olykor elkerül ez az érzés. Ezek miatt értekezik annyira
gondosan a házastársak ebbéli kölcsönös kötelességéről, mintha ezt
mondaná: ha a házastársaknak az jutna eszükbe, hogy a cölibátust

⁷Vö. *Anthropiaster; Aquinói*, ad loc. A Kálvin által követett szövegkiadás szerint:
τιν ὀφειλομ νην εἰνοιαν.

válásszák, mintha az szentebb volna, vagy ha éppen rendetlen kívánságok izgatják őket,⁸ jusson eszükbe, hogy kötelezi őket a kölcsönös kapcsolat. A férfi csak teste felét birtokolja, hasonlóképpen az asszony is. Nincs tehát szabad döntésük, hanem inkább ehhez a gondolathoz tartás magukat: mivel egyiknek szüksége van a másik segítségére, az Úr összekapcsolt minket, hogy segítsünk egymáson; mindkettő segítse hát a másikat szorultságában, és egyik sem rendelkezik teljesen önmagával.

Hacsak nem közös megegyezéssel. Kölcsönös megegyezést kíván, először is azért, mert nemcsak az egyik kielégüléséről van szó, hanem mindkettőéről; és rögtön két másik kikötést is hozzáfűz. Egyrészt, ez csak egy ideig tartson – a folytonos megtartóztatás nem áll hatalmukban! –, nehogy a Sátán csapdájába essenek azzal, hogy képességeiket meghaladó dologra vállalkoznak. Másrészt, ne azért tartóztassák meg magukat a házastársi együttléttől, mintha az önmegtartóztatás önmagában jó és szent cselekedet vagy istentisztelet lenne,⁹ hanem azért, hogy több szabad időt nyerjenek a hasznosabb foglalkozásokra. Noha Pál ennyire gondosan óvott, mégis felülkerekedett a Sátán, és a cölibátus utáni fonák vágyakozással sokakat törvénytelen válásra ösztönzött. A férfi, hátrahagyva feleségét, magánosságba menekült, hogy szerzetesként még inkább elnyerje Isten tetszését; az asszony pedig, a férj akarata ellenére, a cölibátus ismertetőjegyét, a fátylat öltötte magára; de közben nem gondoltak arra, hogy a házastársnak adott hűségüket megszegve, az Úr szövetségét rontják meg, és a házasság kötelékét feloldozva, az Úr igáját rázzák le magukról. Ezt a hibát a régi egyházi törvények részben helyrehozták, mert megtiltották, hogy a férfi, az önmegtartóztatás ürügyén, elhagyja feleségét, ha a feleség ezt nem akarja; s hasonlóképpen, a feleség sem vonhatta meg önmagát a férjétől. Abban viszont tévednek a kánonok, hogy a kölcsönös cölibátust már megengedik, mintha bizony szabad lenne az embereknek Isten Lelke ellen valamit is dönteni. Pál kifejezetten azt parancsolja, hogy a házastársak ne fosszák meg magukat egymástól, legfeljebb csak egy időre. A kánonok szerint viszont a püspökök engedélyt adhattak arra, hogy a házaselek örökre felhagyjanak a házassággal. Ki ne látná ezt a nyilvánvaló ellentmondást? Ne csodálkozzék hát senki azon, hogy ebben a kérdésben határozottan nem értünk egyet a régiek érvelésével, mert kétségtelen, hogy eltévelyedtek Isten tiszta igéjétől.

⁸A francia változat kiegészíti: vagy ha az kísérti őket, hogy bujálkodással szennyezzék be magukat. (*Qu'ils seignent tentés de se débaucher en palliatives.*)

⁹Vö. Kol 2,23.

Hogy időt nyerjete a böjtölésre és imádkozásra. Meg kell jegyezni, hogy Pál itt nem mindenféle böjtölésről és nem is mindenféle imádkozásról beszél. A komolyság és az önmérséklet, amelyeknek állandóan meg kell lenniük a keresztyénekben, nos, ez a böjt egyik fajtája; és az sem elég, ha naponta imádkozunk, mert folytonosan imádkoznunk kell. Ám itt arról a böjtről beszél, amely a bűnbánat ünnepélyes bizonyítéka, s célja az, hogy elhárítsuk Isten bosszúját; vagy amellyel a hívők az imádságra készülnek, amikor valamiféle komoly dolgot akarnak elkezdni;¹⁰ hasonlóképpen, olyan imádságról beszél, amely felfokozottabb lelkiállapotot igényel. Mert megtörténik olykor, hogy minden más dolgunkat félretéve, böjtölnünk és imádkoznunk kell. Például amikor valamiféle csapás ér, ami Isten bosszújának a jele, vagy amikor valamilyen nehéz ügy állja utunkat, vagy amikor valami nagyon fontos dolgot kell megtennünk, amilyen a lelkészek beiktatása.¹¹ Az apostol méltán kapcsolja össze ezt a kettőt, mert a böjt felkészülés az imádkozásra, ahogyan Krisztus is egybekapcsolja e kettőt, amikor így szól: *az ördögök e nemét csak böjtöléssel és imádkozással lehet kiűzni.*¹² Amikor tehát Pál ezt mondja: *hogy időt nyerjetek*, ennek az értelme az, hogy mindenféle időtöltésről lemondva csak azt az egyet cselekedjétek. Most ha valaki azt veti ez ellen, hogy a hitvesi ágygal élni rossz dolog, mert akadályoz az imádkozásban, erre könnyű a válasz: semmivel sem rosszabb, mint az evés és az ivás, amelyek ugyancsak akadályozzák a böjtölést. De a hívőknek alaposabban meg kell fontolniuk, hogy mikor van ideje az evésnek és az ivásnak, és mikor a böjtölésnek, és bölcsen el kell dönteniük azt is, mikor van itt az ideje házastársukkal együtt lenni, és mikor kell magukat megtartóztatni az együttléttől, ha másra kapnak elhívást.

De utána újra egygé legyetek, hogy a Sátán ne kísértsen meg. Itt kerül elő az ok, amelyről nem vettek tudomást a régiek, és eltévelyedtek, mert helytelenül és meggondolatlanul jóváhagyták az örökre szóló önmegtartóztatási fogadalmat. Ugyanis így okoskodtak: ha jó, hogy a házastársak, közös megegyezéssel, olykor egy ideig önként elszánják magukat az önmegtartóztatásra, akkor még jobb, ha ezt örökre teszik. De nem figyelmeztettek, hogy ez milyen nagy veszéllyel jár. Alkalmat ad ugyanis a Sátánnak, hogy elnyomjon minket, miközben erőnket meghaladó dolgot kísérünk meg. Márpedig a Sátánnak ellene kell

¹⁰Vö. Inst. 4.12.16.

¹¹A francia változat kiegészíti: mint amikor pásztorokat és szolgákat kell megválasztani vagy beiktatni. (*Comme quand on veut élire ou ordonner des pasteurs et ministres.*)

¹²Mt 17,21.

állni. De mi van, ha hiányzik a fegyver és a pajzs? Kérni kell az Úrtól – mondják. Ám hiába kérjük az Úrtól, hogy segítségünkre siessen, ha vakmerő dologra törekszünk. Ezért hát jegyezzük meg jól ezt a mondatrészt: *azzal, hogy nem tudtok magatokon uralkodni* – ugyanis testünk erőtlensége miatt ki vagyunk téve a Sátán kísértéseinek. Ha ezeket el akarjuk kerülni és vissza akarjuk verni, orvosságra van szükségünk, amellyel az Úr megerősít minket. Meggondolatlanul járnak el tehát azok, akik lemondanak a házastársi ágyról, mintha megegyeztek volna Istennel, hogy örökre erőt ad nekik enélkül is.¹³

6. Ezt engedmény gyanánt¹⁴ mondom, nem parancsként.¹⁵ 7. Bárcsak minden ember olyan lenne, mint én, de mindenkinek megoan a maga saját ajándéka Istentől, az egyiknek ilyen, a másiknak olyan. 8. A nem házasoknak és az özvegyeknek ezt mondom: jó nekik, ha úgy maradnak, ahogyan én. 9. De ha nem képesek uralkodni magokon,¹⁶ házasodjanak meg, mert jobb megházasodni, mint égni.

6. Engedmény gyanánt. Hogy ilyen előírás hallatán, amit közölt velük, el ne bízzák magukat, és ne engedjék túlságosan szabadjára érzéki vágyaik zabláját, korlátozásképpen hozzáteszi, hogy ezeket erőtlenségükre való tekintettel írta, hogy tudniillik ne feledjék: a szemérmertlenségre a házasság az orvosság; jótéteményével ne éljenek vissza mértéktelenül, csak hogy bármi módon, sőt, mód és tartózkodás nélkül elégtésék ki érzéki vágyukat; s ezzel egyúttal elejét akarja venni az istentelenek kötekedésének is, hogy senki ne mondhassa: micsoda, talán attól tartasz-e, hogy nem lesz hajlandó az érzékiségre sem a férfi, sem az asszony, hogy erre biztatod őket? Mert a pápista szentecskéket is sérti ez a tanítás, és szívesen vitába bocsátkoznak Pállal, amiért a házastársakat megtartja a kölcsönös együttlétben, és nem engedi, hogy átváltsanak a cölibátusra. Számot ad tehát tanításának okáról, és kijelenti, hogy nem azért ajánlja a házastársaknak az ágyközösséget, hogy őket a gyönyörökre édesgesse, vagy mert örömet lelné a parancsolgatásban, hanem mert figyelembe vette, mit kíván meg azok erőtlensége, akikhez beszél. A lókus mindkét részével visszaélnék a cölibátus ostoba zélótái, mert amikor Pál *engedményről* beszél, ők ebből arra következtetnek, hogy a házastársi közössülés vétke; mert ahol elengedésre és bocsánatra

¹³A francia változat szerint: *qu'il leur donnera toujours la puissance de s'en passer.*

¹⁴κεράτ συγγνώμης – secundum veniam, lásd magyarázatánál.

¹⁵οὐ κεράτ ἐπιταγῆς.

¹⁶οὐκ ἔχωμεν δύναμιν.

van szükség,¹⁷ ott bűnnek kell lennie. Abból a mondatrészből pedig, hogy *nem parancsként*,¹⁸ azt hozzák ki, hogy szentebb dolog a házasságot elhagyni és a cölibátusra áttérni. Az elsöre ezt válaszolom: elismerem, hogy minden emberi érzésben van rendetlen túlkapás, azért egyáltalán nem tagadom, hogy éppen e tekintetben ne volna ἀταξία (rendetlenség), amelyet károsnak is tartok, sőt, elismerem, hogy ez az érzés sokkal szenvedélyesebb, mint a többi, szinte csaknem állati. Ellenben állítom, hogy bármennyire vétkes és gyalázatos is, a házasság szentsége annyira elfedezi, hogy megszűnik vétkeknek lenni, vagy legalábbis Isten nem számítja be, ahogyan erről Augustinus is oly gyönyörűen értekezik *A jó házasságról*¹⁹ írott könyvében és számos más helyen is. Röviden, így kell hát értenünk: a férfi és a nő közösülése tiszta, tisztességes és szent, mivel Isten tiszta rendelése; az önmegtartóztatás hiánya, amely miatt felgerjednek az emberek, olyan vétke, amely a természet megromlásából származik, de a hívők számára a házasság lepel, amely eltakarja ezt a vétket, hogy többé ne jelenjék meg Isten előtt. A második ellenvetésre pedig ezt válaszolom: mivel tulajdonképpen értelemben csak azt lehet parancsolatnak nevezni, ami az igazságosság kötelességeit érinti, és azokat, amik önmagukban is kedvesek Isten előtt, ezért mondja Pál, hogy nem parancsolatot ad, de csak miután alaposan bemutatta már a jelzett orvoslát, amelyet szükségszerűen használni kell.

7. Bárcsak minden ember. Ez a soron következő mondat kifejtéséhez tartozik. Mert bár nem hallgatja el, hogy mi lenne a legmegfelelőbb, mégis azt akarja, hogy ki-ki egyenként gondolja meg, mi adatott neki. Nos, miért nem parancsolat gyanánt szólt az imént? Mert nem szívesen kényszerítené őket a házasságra, sőt, inkább azt szeretné, ha mentesülnének e szükség alól; de miután nem mindenki szabad erre, tekintettel van az erőtlenségre. Amúgy ha ezt a lókus helyesen magyarázták volna, soha be nem tehetette volna a lábát a világba a cölibátust kívánó fonák babonaság, amely megannyi rossznak lett gyökere és oka. Pál itt nyíltan kimondja, hogy e tekintetben senkinek sincs szabad választása, mert a szüzesség különleges ajándék, amit nem kap meg válogatás nélkül mindenki. Ugyanazt tanítja, mint maga Krisztus, aki kijelenti, hogy *ezt a beszédet nem mindenki veszi be* (Mt 19,11). Pál tehát itt az Úr szavait tolmácsolja, kijelentvén, hogy nem

¹⁷Kálvin a κεράτ συγγνώμης kifejezés Vulgata-fordítására utal: *secundum indulgentiam*. A francia változatban, melyet itt átvettünk, kettő is bontja a kifejezés értelmét: *On permission et pardon la lieu.*

¹⁸Vulgata: *non secundum imperium*. Kálvin: *non secundum praeceptum*.

¹⁹Augustinus, *De bono coniugii*.

mindenkinek adatott meg az a képesség, hogy ellegyen házasság nélkül. S mi történt mégis? Megannyian, tekintet nélkül képességeikre, ahogy megkívánták, nyomban örökös önmegtartóztatásra tettek fogadalmat. Ez pedig nem csak az egyszerű és járatlan emberek bűne volt, mert még a legkiválóbb tanítók is megfélelkeztek az emberi erőtlenségről, miközben csak a szüzesség felmagasztalása foglalkoztatta őket, és nemcsak Pál, de Krisztus figyelmeztetését is elsikkasztották. Hieronymus, nem is tudom miféle lelkesedéstől elvakulva, nemhogy belebocsátkozott, hanem egyenesen belerohant a hamis nézetekbe. A szüzesség kiváló ajándék, elismerem, de gondold meg: ajándék. Emellett halld csak meg Krisztus és Pál szájából, hogy nem kapja meg egyetlenben mindenki, hanem csak a kevesek nyerik el, tehát ne tégy meggondolatlan fogadalmat olyan dologra nézve, ami nem áll hatalmadban, és ne is kérd, hogy megadassék neked, ha megfélelkezvén hivatásodról, korlátaidon túlra vágyakozol. Sőt, a régiek a szüzesség felértékelésében is tévedtek, ugyanis annyira felmagasztalták, mint ha ez lenne a legfőbb erény, és istentiszteletet akartak látni benne, ami már veszélyes tévelygés. Ezt pedig követte egy másik is: tudniillik miután a cölibátust ilyen nagyra kezdték becsülni,²⁰ sokan egymással vetélkedve fogadtak örökös önmegtartóztatást, holott százból egy ha elnyerte ezt a képességet és az ajándékot.²¹ Ebből aztán egy harmadik tévelygés is támadt: az egyház szolgálóinak megtiltották a házasságot, mint amely életforma méltatlan a rend szentségéhez. Isten azonban előbb az érzéki vágy rejtett tüzével, aztán rettenetes ocsmányságokkal büntette meg azok önhittségét, akik megvetve a házasságot, vakmerően örökös önmegtartóztatást fogadtak. Az a zsarnokság pedig, amely eltiltotta a törvényes házasságtól az egyház szolgálóit, számos jó és hűséges szolgától fosztotta meg az egyházat. A kegyes és bölcs férfiak ugyanis nem akartak önként csapdába kerülni. Aztán, idő múltán, az érzéki vágyak, amelyek korábban el voltak fojtva, kiadták bűzüket. Nem volt elég, hogy azok, akik a nősülést főbenjáró bűnnek tekintették, ágyasokat, vagyis paráznákat tartottak büntetlenül, de a papok érzéki vágyaitól egyetlen családi otthon sem volt biztonságban. De ez is szinte semmi ahhoz képest, hogy olyan iszonyú gaztettek születtek mindebből, amelyeket jobb örök feledésbe temetni, minél példaként felemlgetni.

8. Ezt mondom a nem házasoknak. Ez az előbbiekhöz kapcsolódik, és egyfajta következtetés. Korábban ezt mondta: Isten különféleképpen

²⁰Vö. Insl. 4.12.25-28; 4.13.1-3, 18.

²¹Vö. Insl. 2.8.42.

osztja szét adományait; nem mindenki kapja meg az önmegtartóztatás ajándékát, és akinek ez hiányzik, annak orvossághoz kell fordulnia; most beszédét a szüzek, az egyedül élők és az özvegyek felé fordítja, és kijelenti, hogy az ilyeneknek javallott ugyan a cölibátus, ha megvan hozzá az erejük, de minden esetben külön-külön is meg kell vizsgálni, hogy ki mire képes. Summa: a cölibátus nagyon hasznos, és ezért nem szabad elhanyagolni, ám mindenki a saját mértékével és mércéjével mérje magát.²² Ezért ha a harmadik mennybe emelik is a szüzességet, még megmarad az igazság, hogy ez nem mindenkinek felel meg, hanem csak azoknak, akik Istentől megkapták ezt a páratlan ajándékot. Mert arra, amit a pápisták itt ellenvetésül felhoznak, hogy tudniillik Isten már a keresztségben is megígéri nekünk a tiszta életet, amit magunktól nem tudunk elérni, arra rögtön kész a válasz: ott nekünk semmi mást nem ígér, csak azt, amit Isten az övéitől kivétel nélkül megkíván; az önmegtartóztatás viszont speciális ajándék, amelyet Isten sokaktól megtagadott. Ha az ilyenek mégis szüzességet fogadnak, épp úgy tesznek, mint az a tanulatlan kontár, aki prófétának, tanítónak vagy nyelvek magyarázójának adja ki magát. Jegyezzük meg a *megmaradni* igét,²³ mert megtörténhet, hogy valaki egy ideig tisztán él a cölibátusban, de e tekintetben holnapra semmit sem lehet biztosra állítani. Izsák csaknem harmincéves koráig élt feleség nélkül, és szemérmesen élte le azokat az éveket, amelyek alatt az érzéki vágy hevesen, a legnagyobb lobogással tombol, utána mégis megnősült.²⁴ Jákób személyében még szebb példánk van.²⁵ Az apostol ezért azt szeretné, hogy maradjanak meg és tartsanak ki azok, akik ma még szemérmesen élnek, de mert biztosak nem lehetnek az örökre szóló ajándék felől, mindenki fontolja meg, hogy mi adatott neki. Ezenkívül a lókus azt is mutatja, hogy az apostol akkor épp egyedül élt. Az viszont, amit Erasmus okoskodik, hogy tudniillik Pál nős volt, hiszen a házások között emlegeti magát, gyenge és üres év, hiszen eszerint úgy is okoskodhatott volna, hogy özvegy volt, mert az özvegyekkel együtt emlegeti magát.²⁶ Szavai azt sugallják, hogy akkor nem volt nős, és azt a feltételezést sem fogadom el, hogy feleségét másutt hagyta, és önként mondott le a hitvesi ágyról. Hol maradt volna ugyanis az, hogy *azután ismét legyetek együtt?*²⁷ Teljes

²² *Metiri se quenuque suo modulo ac pede verum est.* Horatius, Epistulae 1.7.

²³ *REVEL.*

²⁴ 1Móz. 22. 24.

²⁵ 1Móz. 28.

²⁶ *Erasmus (Annot. ad loc.): vel ex hoc loco coniecere licet, Paulo fuisse coniugem, postquam de coniugatis agens sui facit mentionem.*

²⁷ *B. veru.*

lehetetlenség, hogy ne engedelmeskedett volna a saját előírásának, és azt a törvényt, amelyet másoknak adott, ő maga ne tartotta volna be. Mi több, dicséretes példát ad a mértékletességre, mert ő, aki meg volt áldva az önmérséklet ajándékával, nem kényszerít másokat a maga szabályára, hanem megengedi nekik, hogy erőtlenségükre nézve éljenek azzal az orvossággal, amire neki nem volt szüksége. Nos, tehát példája nyomán, ha bővelkedünk valamelyik ajándékban, ne akarjuk azt mereven megkövetelni olyanoktól, akik még nem jutottak el erre a fokra.

9. *De ha nem képesek megtartóztatni magukat.* Amikor azt tanácsolja, hogy tartóztassuk meg magunkat a házasságtól, mindig feltételes módban beszél: ha lehet, ha megvan a képesség; amikor pedig a test erőtlensége nem teszi lehetővé a szabadságot, akkor egyszerűen előírja a házasságot, mint ami már nem kétséges. Ezt pedig parancsolva mondja, nehogy valaki tanácsnak tekintse; és nemcsak a kicsapongókat zabolázza meg, hanem azokat, akiket a belső kívánság bemocskol Isten színe előtt, és bizony, aki nem tartóztatja meg magát, és nem törvöl a házasság orvosságával, az Istent kísérti. Itt nem tanácsra van szükség, hanem szigorú tiltásra.

Mert jobb. Nem teljesen találó összehasonlítás, hiszen a törvényes házasság minden tekintetben tisztességes,²⁸ égni pedig rossz. Az apostol mindazonáltal, meglehetősen találoz, de a szokásnak megfelelően beszélt így: jobb lemondani erről a világról, hogy Krisztussal elnyerjük a mennyek országának örökségét, mintsem a test kívánságai miatt nyomorultul elveszni. Ezt azért hozom fel, mert Hieronymus egészen gyermeket szofizmat gyártott ebből a lókusból: jó a házasság, mert kisebb rossz, mint égni. Ha mindez játék lenne, azt mondanám, hogy ükötlenül játszadozott, de ilyen súlyos és komoly kérdésben mókázni istentelenség, és megfontolt emberhez méltatlan. Így kell tehát érteni: azért jó és üdvös a házasság orvossága, mert az égés a legnagyobb utálatosság Isten színe előtt. Mindazonáltal meg kell határoznunk, hogy mi ez az égés,²⁹ ugyanis sokakat kínoz a testi kívánság, de ezért még nem kell rögtön házasságba menekülni. Hogy megmaradjunk Pál metaforája mellett, egy dolog égni, és más dolog hevületet érezni. Ezért itt Pál nem azt nevezi égésnek, hogy csiklandoz a kívánság, hanem inkább azt, hogy heves forrósággal éget, és nem tudsz ellenállni. Mivel egyesek hiába állítják magukat, azt gondolván, hogy minden vételtől mentesek, ha nem engednek az érzéki vágyaknak, jegyezzük

²⁸Vö. Zsid 13,4.

²⁹Kálvln a $\tau\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon$ kifejezés használható esetét magyarázza.

meg, hogy a kísértésnek három fokozata van.³⁰ Van, amikor a vágy olyan erősen tör ránk, hogy az akarat nem képes ellenállni. Az égés legrosszabb formája az, amikor a szív valósággal lángol a kívánságtól. Más esetben, szúr ugyan a test tövise, de közben keményen ellene szegülünk, és nem engedjük, hogy megszűnjék bennünk a szemérmesség igaz szeretete, sőt, inkább visszarettenünk minden utálatos és undok szenvedélytől. Ezért kell mindenkit figyelmeztetni, különösen az ifjakat, hogy valahányszor nyugtalanítja őket a testük, állítsák szembe e kísértéssel Isten félelmét, hagyják abba a szemérmetlen gondolatokat, s kérjék Urat, erősítse meg őket, hogy ellenálljanak, és minden igyekezetüket fordítsák arra, hogy az érzéki kívánság lángjait eloltásák. Ha pedig győznek ebben a küzdelemben, adjanak hálát az Úrnak. Ki az ugyanis, akinek nem okoz valamilyen gondot a teste? De jól tesszük, ha már azelőtt megfékezzük rendetlenségét, mielőtt még felerősödne. Mert akkor nem égünk, még ha ránk is tör a tűz; de nem azért, mintha semmi véték nem lenne ebben a heves érzésben, hanem mert alázattal és sóhajtozással elismerve erőtlenségünket, Isten színe előtt bátran állhatunk meg. Summa: ne csüggedjünk el a harcban, míg Isten kegyelméből felülkerekedhetünk a küzdelemben, és a Sátán nyilai sem hatolnak belénk, hanem keményen visszaverjük azokat. A kísértések középső foka az, amikor az ember ugyan szíve teljes erejével visszautasítja az érzéki vágyat, mégis vak szenvedéllyel hányódik, és annyira nyugtalan, hogy nem képes békés lelkiismerettel segítségül hívni Istent. Nos, az ilyen kísértés, amely akadályozza Isten őszinte segítségül hívását, és nyugtalanítja a lelkiismeretet, az ama égés, amelyet csak házassággal lehet eloltani. Most már látjuk, hogy e kérdéskörben nem csak azt kell figyelembe venni, hogy vajon megőrizheti-e valaki tisztán a testét; azt is meg kell vizsgálnunk, hogy megőrizheti-e tisztán a lelkét is, amint nemsokára látni fogjuk.

10. *A házasoknak azt rendelem el,³¹ de nem én, hanem az Úr, hogy a feleség ne hagyja el férjét.* 11. *Ha pedig elhagyja, maradjon házasság nélkül, vagy béküljön meg férjével, és a férfi ne bocsássa el feleségét.* 12. *A többieknek én mondom, nem az Úr: ha valamely testvérnek hitetlen felesége van, és a felesége beleegyezik, hogy lakjon vele együtt, ne bocsássa el őt.* 13. *És az asszony, ha hitetlen férje van, és a férje beleegyezik, hogy vele lakjon, ne hagyja el őt.* 14. *A hitetlen férj ugyanis megszentelődik felesége révén, és megszentelődik a hitetlen feleség is férje révén, mert különben gyermeke-*

³⁰Vö. *Augustinus*, *Confessiones* (Vallomások), 10,26-34.

³¹ $\tau\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon$ *denuntio*.

itek tisztátalanok volnának, most azonban szentek. 15. Ha a hitetlen elme, hadd menjen, mert az ilyen dolgokban a férfi- vagy a nőtestvér nincs szolgaság alá vetve. Isten ugyanis békességre hívott el minket. 16. Mert mit tudod, te asszony, hogy megmentheted-e férjedet? Vagy mit tudod, te férj, hogy megmentheted-e feleségedet? 17. Különben mindenki úgy éljen, amilyen ajándékot osztott neki az Úr, és ahogyan elhívta őt az Úr. És minden gyülekezetben ekképpen rendelkezem.

10. A házasságnak azt rendelem el. Itt a házasság másik törvényét tárgyalja: a házasság felbonthatatlan. Ezért minden válást elítél, amely annak idején a pogányok között mindennapos gyakorlat volt, és a mózesi törvények sem büntették a zsidók között. A férj a feleséget – mondja – ne küldje el, a feleség pedig a férjet ne hagyja ott. Miért? Mert felbonthatatlan kötéllékel vannak egybefűzve. Különös azonban, hogy legalább a házasságtörést, mint okot, nem hozta fel kivételnek, hiszen nem valószínű, hogy bármivel is korlátozni akarná a keresztyén tanítást.³² Úgy vélem, azért nem tér ki rá, mert miután csak érintőlegesen szól ezekről a dolgokról, inkább az Úr engedélyéhez vagy tiltásához akarta visszafordítani a korinthusiakat, mintsem egyenként sorra venni mindent. Mert ha valakinek az a szándéka, hogy röviden tanítson meg valamit, elég az általános tan; a kivételek már a finomabb, bővebb és pontosabb taglalásra várnak. Amit aztán pontosításképpen hozzátesz: *nem én, hanem az Úr*, azzal azt jelzi, hogy amit itt tanít, azt Isten törvényéből vette. Mert ha valami egyebet is tanított, azt a Lélek kijelentéséből is kaphatta, de ennek a szerzőjéül Istent nevezi meg, ami világos Isten törvényéből. Ha ennek lókusát keresed, szó szerint sehol sem találsz meg, ám Mózes kezdettől fogva³³ tanúsítja, hogy a férj és a feleség kapcsolata annyira szent, hogy érte a férfinak el kellett hagynia apját és anyját;³⁴ ebből könnyen kivethető, mennyire sérthetetlen. A természetes jog ugyanis az apjához és az anyjához köti a fiút, és ezt az ígát nem vetheti le; ha pedig a házassági kapcsolatot ennél a köteléknél is fontosabbnak tartja, annál kevésbé szabad feloldani.

11. *Ha pedig elhagyja.* Hogy ezt nem azokra kell érteni, akiket házasságtörés miatt zártak ki, a nyomában említett büntetésből látható; a házasságtörés ugyanis főbenjáró bűn volt a római törvények szerint is, de még a pogány közjogban is. Csakhogy miután akkoriban a férfiak gyakorta elbocsátották feleségeiket – vagy azért, mert nem illett

³² Azaz hogy paráznaság esetén megengedett a válás.

³³ TI. Mózes könyvének elejétől – *ab initio*.

³⁴ 1Móz 2,24.

össze felfogásuk, vagy nem volt tetszetős alakjuk, vagy bármi más bosszúság okán – és miután olykor a feleségek is elhagyták férjüket – kegyetlenkedésük vagy túl durva és aljas bánásmódjuk miatt –, nem engedi, hogy ilyen válásokkal és elhagyásokkal bontsák fel a házasságot. Ez ugyanis Isten nevében megszentelt szövetség, amely nem az ember döntésén áll vagy bukik, hogy tudniillik akkor szűnjék meg, amikor nekünk tetszik. Summa: másfajta szerződések, miután az emberek pusztá akarától függnék, ugyanebből az akaratból fel is bonthatók, ellenben akiket a házassági kötéllékel fűz egymáshoz, azok már nem szabadok, hogy ha úgy akarják – mint mondják –, széttörjék a pecsétet,³⁵ s ki-ki másutt keressen új házasságot,³⁶ mert ha a természet törvényét nem tudják megsemmisíteni, akkor sokkal kevésbé képesek megszüntetni ezt, amelyről már mondtuk, hogy erősebb a természet törvényénél. Azzal pedig, hogy megparancsolja a férjét elhagyó asszonynak, hogy *maradjon házasság nélkül*, nem azt jelzi, hogy elfogadható volna a válás; a feleségnek azt sem engedi meg, hogy különválva lakjon a férjétől, sőt, ha elúszik otthonról, ha kidobják, akkor se gondolja, hogy ezzel felszabadult a férj hatalma alól, hiszen a férjnek nem áll módjában semmissé tenni a házasságot. Itt tehát nem engedi meg a feleségeknek, hogy saját belátásuk szerint elhagyják a férjüket, vagy a családtól elszakadva maradjanak, amolyan özvegyi állapotban, hanem kijelenti, hogy még azok is maradjanak házas kötéllékel, és ne menjenek feleségül máshoz, akiket a férjeik nem fogadnak vissza. De mi van akkor, ha az asszony buja, vagy más tekintetben is állhatatlan? Vajon nem embertelenség-e megtagadni tőle az orvosságot, amikor folyton tűzben ég? Válaszolok: amikor testi erőtlenség gyötör minket, orvosságot kell keresnünk, utána már az Úr dolga, hogy Lelkével megfékezze és visszafogja indulatainkat, még ha ez nem is a mi kívánságunk szerint következik be. Mert ha a feleség hosszan tartó betegségbe esik, a férjnek akkor sincs jogos indoka arra, hogy más feleséget keressen; hasonlóképpen, ha a házasságkötés után a férj kezd valamiféle betegségben szenvedni, attól még a feleségnek sem szabad új házasságba átröppennie. Summa: mivel Isten azért írta elő a törvényes házasságot, hogy az önmegtartóztatásunk orvossága legyen, éljünk vele, nehogy őt kísértve büntetéssel lakoljunk vakmerőségünkért. E kötelességünket teljesítve pedig reménykedjünk, hogy segítségünkre lesz, ha a látszat meg is csal minket.

³⁵ *Frangit tessera*. A római korban a barátságot vagy szövetséget egy négyszögű (tessera) talapocskára kötélosztásával pecsételték meg, egy-egy darabot kaptak a felek. Ha valaki felmondta vagy megsértette a barátságot, tkp. megtörte a pecsétet.

³⁶ *Nova conditio* – tkp. új (házassági) feltételeket.

12. *A többieknek pedig én mondom.* Többieknek azokat nevezi, akikre nézve helye van a kivételezésnek, mely okán nem kell alávetniük magukat a többiekre vonatkozó törvénynek, mert a vegyes házasság rendje más, hiszen a házastársak vallása különbözik. Ezt a kérdést két részben oldja meg. Az első: a hívőnek nem szabad elhagynia a hitetlent, a válást sem kell keresnie, csak ha eltaszítják; a második: ha a hitetlen fél vallási ok miatt taszítja el a házastársát, ezen eltaszítás okán a hívő testvér vagy nővér felszabadul a házassági kötelék alól. De miért mondja Pál, hogy ő a szerzője ezeknek a megoldásoknak, amikor úgy tűnik, hogy sok mindenben ellentmondanak azoknak a szabályoknak, amelyekről az imént kijelentette, hogy az Úrtól adta tovább? Hogy tőle magától származnak, azt nem úgy érti, hogy nem az Isten Lelkéből merítette volna; minthogy azonban e kérdés felől sem a törvényben, sem a prófétáknál nincs biztos és világos ige, úgy akarta elejét venni az istentelenek vádaskodásának, hogy magának tulajdonította, amit mondandó volt. De hogy mindezt ne vegyék semmibe, mintha csak ember fejében született volna, utána kijelenti, hogy nem a saját elmeszüleménye az, amiről beszél. Ez pedig a megelőzőekkel egyáltalán nincs ellentétben, mert miután a házastársi hűség kötelessége és szentsége Istentől függ, ugyan miféle kötelessége marad még a hívő asszonynak a hitetlen férje iránt, ha istengyűlöletből elvette őt?

14. *A hitetlen férj ugyanis megszentelődik.* Elébe vág az aggodalomnak, amely nyugtalanná tehetné volna a hívőket. Az a házasság páratlan követelménye, hogy a feleség fele legyen a férfinak, hogy ketten legyenek egy test,³⁷ továbbá hogy a férfi feje legyen az asszonynak,³⁸ az asszony pedig mindenben társa a férfinak; úgy tűnik tehát, hogy nem élhet együtt a hívő férfi a hitetlen nővel – vagy fordítva – anélkül, hogy e szoros kapcsolatuk meg ne fertőznék. Pál tehát itt kijelenti, hogy mindazáltal szent és tiszta a házasság, és nem kell attól tartani, hogy beszennyeződik, mintha a feleség megfertőzné a férjet. Aztán ne feledjük, hogy Pál itt nem a megkötendő házasságról beszél, hanem arról, hogy meg kell őrizni a már megkötött házasságot; mert ha arról kell döntenie, hogy vajon össze lehet-e házasodni hitetlen nővel vagy hitetlen férfival, akkor időszerű a buzdítás: *ne legyetek a hitetlenekkel felemás igában;*³⁹ mert Krisztusnak semmi köze Beliállal. De aki már házasságra lépett, annak többé nincs szabad választása, ezért a tanács is más. S bár ezt a megszentelést különféleképpen értelmezik, én egyszerűen a házasságra értem, ekként: első látásra úgy

³⁷1Kor 6,16.

³⁸Ef 5,23.

³⁹2Kor 6,14.

tűnik, hogy a hívő feleséget megfertőzi a hitetlen férj, és ezért tilos a kapcsolat, de a dolog másképpen áll. Ugyanis az egyik fél hite sokkal inkább megszenteli a házasságot, mint amennyire a másik hitelensége beszennyezi. Tehát tiszta lelkiismerettel élhet házasságban a hitelennel a hívő, mert ami a házastársi ágy használatát és közöségét, sőt, az egész életet illeti, megszentelődik, hogy a hitetlen ne szennyezze be tisztátalanságával őt. Mindeközben ez a megszentelés semmit sem használ a hitelennel, és csak arra szolgál, hogy közösülésével ne szennyezze be a hívőt, és így ne szentségtelenítse meg magát a házasságot. Aztán az a kérdés merül fel, hogy ha tehát a hit az, amely megszenteli a keresztyén férfi vagy nő házasságát, ebből következőleg a hitelennel minden házassága tisztátalan, és semmiben sem különbözik a paráznaságtól. Válaszolok: a hitelennel minden tisztátalan, mert tisztátalanságukkal még Isten legjobb és legkiválóbb alkotásait is beszennyezik. Azért szennyezik be a házasságot is, mert nem ismerik el Istent annak szerzőjéül; ezért egyáltalán nem képesek valóságos megszenteltetésre, és gonosz lelkülettel visszaélnak a házassággal. Az viszont helytelen következtetés, hogy ez⁴⁰ semmiben sem különbözik a paráznaságtól, mert bármennyire is tisztátalan esetükben, attól a házasság önmagában mégis tiszta, hiszen Isten mégiscsak azért rendelte, hogy az emberek közötti tisztességet szolgálja, a csapongó érzeki vágyakat megzabolázza; ezekért a célokért helyesli Isten a házasságot éppúgy, mint a polgári rend többi részét is. Tehát mindig különbséget kell tenni a dolgok mibenléte és a dolgokkal való visszaélés között.

Mert különben gyermekeitek. Következménnyel érvel:⁴¹ ha házasságotok tisztátalan lenne, a gyermekek, akik ebből születnek, szintén tisztátalanok lennének, csak hogy szentek, következésképpen a házasság is szent. Ahogyan tehát az egyik szülő hitelensége nem akadálya annak, hogy szent gyermekek szülessenek, úgy ez azt sem akadályozza meg, hogy tiszta legyen a házasság. Ezt a lókuszt néhány nyelvész a polgári szentségre magyarázza, hogy tudniillik a gyermekeket törvényesnek tekintsék, de e tekintetben semmivel sem rosszabb a hitelennel helyzete; ez a magyarázat tehát nem állja meg a helyét.⁴² Továbbá az is biztos – amint már mondtam –, hogy Pál itt a lelkiismereti aggályt akarta megszüntetni, nehogy valaki

⁴⁰A francia változat kiegészítése: a hitelennel való házasság (*le mariage des infidèles*).

⁴¹*Argumentum ab effectu.*

⁴²*Erasmus* részletesen ismerteteli Origenésztől egészen a maga koráig a különböző teológiai nézeteket és kánonjogi fejleményeket (*Annot. ad loc.*).

azt gondolja, hogy beszennyeződik. Tehát a lókus igen fontos, és mély teológiából fakad.⁴³ Azt tanítja ugyanis, hogy a hívők gyermekeit, valamiféle kiváltság alapján, el kell különíteni a többiektől, hogy az egyházban szenteknek tartsák őket. De hogyan illik össze ez a beszéd azzal, amit másutt mond: *természet szerint mindnyájan a harag gyermekei vagyunk* (Ef 2,3)? Vagy Dávid mondásával: *Íme, bűnben fogantattam* stb. (Zsolt 51,7)? Válaszolok: a bűn és a kárhozát Ádám ivadékára egyetemesen átszármazott, tehát mindenki, egytől egyig átok alatt van, akár hívőktől, akár hitetlenektől született; mert attól, hogy a Lélek újjászülte őket, a hívők még ugyanúgy test szerint nemzik gyermekeiket. A természeti feltételek tehát mindenkire nézve egyaránt adottak, így egyformán alá vannak rendelve mind a bűnnek, mind az örök halálnak. Ám az, hogy Pál itt különleges kiváltságot tulajdonít a hívők gyermekeinek, a szövetség jótéteményéből ered, ennek közbejöttére töröltetik el a természet átka, és ezért szentelődnek meg kegyelem által Istennek azok, akik természetükre nézve istentelenek voltak. Pál itt a Róm 11,16 alapján érvel: Ábrahám egész ivadéka szent, mert Isten megkötötte velük az élet szövetségét. *Ha a gyökér szent* – mondja –, *akkor az ágak is szentek*. És Isten mindenkit gyermekének nevez, aki Izráeltől származik. Tehát lerontva a választófalat, ugyanazt a szövetséget, amelyet egykor Ábrahám magával kötött, velünk is közölte. Ha pedig a hívők gyermekeit kiemeljük az emberi nemzet egyetemes közösségéből, hogy az Úrnak legyenek elkülönítve, akkor miért zárjuk el őket a jegytől,⁴⁴ és ha az Úr igéjével befogadta az egyházba, miért tagadjuk meg tőlük a jegyet? Hogy a hívők ivadéka miként lesz szent, és mégis sokan miért fajzanak el, azt a Római levél tizedik és tizenegyedik részében találod meg, ezért mi itt nem tárgyaljuk.

15. *Ha pedig a hitetlen elmegy*. Ez a második rész, amelyben szabaddá teszi a férfit, aki kész együtt lakni a hitetlen asszonnyal, de ez visszatartja őt; s hasonlóképpen azt a nőt is, akit nem a saját hibája miatt utasít el a férfi. Mert ebben az esetben a hitetlen inkább Istentől válik el, mint a társától. Itt tehát sajátos okozat áll fenn, amennyiben az első és legfőbb kötelék nemcsak feloldatik, hanem szét is szakad. Bár egyesek manapság azt akarják, hogy e kérdésben akár a pápistákkal is egyezzünk meg, bölcsen figyelembe kell venni a különbséget, nehogy bármit meggondolatlanul cselekedjünk.

Békességre. Ebben az esetben is különböznek a magyarázatok, mert

⁴³Vö. Inst. 4.13.6.

⁴⁴Ti. a keresztségétől. Vö. Inst. 4.16.6, 1b.

egyesek így veszik: békességre vagyunk elhívva, tehát kerüljük, hogy alapot és okot adjunk a zavargásra. Én egyszerűbben mondom: mindenkiel békességben kell élnünk, amennyire csak lehet, mert erre vagyunk elhívva, tehát nem kell ok nélkül otthagyni a hitetleneket, hacsak nem ők válnak el elsőnek. Isten tehát békességre hívott el minket, hogy mindenkiel békességben éljünk, mindenkivel kedvességet találva. Ez tehát az érvelés első felére⁴⁵ vonatkozik: a hívőknek együtt kell maradniuk a hitetlenekkel, ha egyetértenek stb., mert a válás utáni vágyakozás ellentétben áll hivatásunkkal.

16. *Mert mit tudod, te asszony?* Akik szerint ez mondat az érvelés második felének a megerősítésére szolgál, azok így magyarázzák: ne tartson fogva bizonytalan reménység stb. Ellenben – megítélésem szerint – Pál itt az előny szemszögéből érvel:⁴⁶ tudniillik kiváló dolog és nagy jó, ha az asszony megnyeri férjét,⁴⁷ márpedig a hitetlenek esete sem annyira reménytelen, hogy ne lehetne őket hitre juttatni; halottak ugyan, de Isten a halottakat is képes feltámasztani.⁴⁸ Ha tehát van még valamelyes remény a sikerre, és a hívő asszony sem tudhatja, vajon szent magaviseletével⁴⁹ nem képes-e a férfit visszavezetni a jó útra, mindent meg kell kísérelnie, mielőtt elhagyná őt. Amíg ugyanis bizonytalanok vagyunk valaki megmenekülése felől, addig még inkább jó reménységre kell igyekeznünk. Ámbár helytelennek tűnik kijelentése, amikor azt mondja, hogy a feleség megmentheti a férjét, mert ezzel az emberre viszi át azt, ami Istenre tartozik, mindazáltal egyáltalán nem képtelenség. Mert miután Isten a maga eszközeit használva cselekszik, az eszközökkel valamilyen módon közli, vagy legalábbis úgy adja szolgálatukhoz erejét, hogy amit cselekszik, arra azt mondhatta, hogy ők tették; és ezért olykor nekik is tulajdonítja a kizárólag őt illető tiszteletet. Ne feledjük azonban, hogy nekünk semmi sincs hatalmunkban, csak addig, amíg eszközeiként ő irányít minket.

17. *Különbözn mindenki úgy éljen, amilyen ajándékot*. Ez a lényege, én csupán, hogy jobban beleilleszkedjék a kontextusba, alanyesetben fordítottam.⁵⁰ Értelme ez: mi mást kell hát tenni, mint azt, hogy min-

⁴⁵12–13. vers.

⁴⁶Argumentum ab utilitate.

⁴⁷Vö. 1Kor 9,19.

⁴⁸Vö. Zsid 5,19.

⁴⁹Vö. 1Pt 3,1.

⁵⁰Kálvin arra utal, hogy a görög mondatban álló *ἐκαστος* névmást (*εἰ μὴ ἐκαστος ὡς, ἑμείς οὖν ὁ κυριος, ἐκαστον ὡς ἐκκλημεν ὁ θεός, οὕτως περιπατήτω*) egyszerűsítve fordítja, így az első tagban a datívust (*ἐκαστος*) és a második tagban álló accusatívust (*ἐκαστον*) egyaránt nominatívussal adja vissza. Lásd ezzel

denki a neki adatott kegyelem és a saját elhívása szerint járjon? Ezért mindenki azon fáradozzék, és arra használja minden képességét, hogy felebarátjának hasznára legyen, elsősorban azért, mert elhívásával járó kötelességének erre kell őt indítania. Két dolgot említ: az *elhívást* és a *kegyelem* mértékét, és azt akarja, hogy ezeket vegyük figyelembe e kérdést vizsgálva; hiszen az a megtiszteltetés, hogy Isten az ő kegyelmének szolgálójává tett minket testvéreink üdvössége végett, nyilván igen erősen ösztökél bennünket ebbéli kötelességünkre; az elhívás pedig mintegy Isten igája alatt tart minket, még ha olykor nincs is ínyünkre a saját helyzetünk.

És minden gyülekezetben így rendelkezem. Úgy gondolom, ezt azért fűzte hozzá, hogy elejét vegye némelyek rágalmainak, akik azt híresztelték, hogy a korinthusiakkal szemben sokkal több jogra tart igényt, mint amennyi jogot másokkal szemben meg mert engedni magának. Mindazáltal más célja is lehetett ezzel, tudniillik hogy talán sokkal nagyobb súlya lesz tanításának, ha a korinthusiak megértik, hogy ezt minden gyülekezetben tudtul adta már. Ugyanis könnyebben elfogadunk valamit, ha azt halljuk, hogy az minden istenfelőre egyaránt áll. Az viszont gyűlöletes lett volna a korinthusiak számára, ha szigorúbb korlátozással kötelezi őket, mint másokat.

18. Körülmetélten hívatott el valaki? Ne hozza szóba előbőrét.⁵¹ Körülmetéletlenül hívatott el valaki? Ne metélkedjék körül. 19. A körülmetélkedés semmi, a körülmetéletlenség is semmi, hanem Isten parancsolatainak a megtartása számít. 20. Ki-ki maradjon meg abban az állapotban, amelyben elhívott. 21. Szolgaként hívatott el? Ne törődj vele! De ha szabad is lehetsz, legyél inkább az! 22. Mert aki szolgaként hívatott el az Úrban, az az Úr szabadosa. Hasonlóképpen, aki szabadként hívatott el, az Krisztus szolgálója. 23. Áron vétettetek meg, ne legyetek emberek szolgálói. 24. Testvéreim, mindenki maradjon meg Isten előtt abban, amiben elhívott.

18. Körülmetélten hívatott el stb. Miután felidézte az elhívást, most egy sajátos eset ad neki alkalmat arra, hogy röviden kitérjen az általános buzdításra is – ezt sok esetben meg szokta tenni –, s hogy ugyanakkor különféle példákkal erősítse meg azt, amit a házasságról

szemben Vulgata: *nisi unicuique sicut divisit Dominus unumquemque sicut vocavit Deus ita ambulet.*

⁵¹ μή ἐπισημασθε. Kálvin: *ne accersat praeputium* (ne idézze fel előbőrét); Vulgata: *ne adducat praeputium* (ne hozakodjon elő előbőrével). Kálvin tehát, miként a Vulgata, bővítve fordítja a *circumcisio* (körülmetélés) szót, s a második mondatban a *praeputium* (előbőr) szóval oldja. A francia változatban ugyanezt a megoldást követi: *Quelqu'un est-il appelé en Circumcision? qu'il ne ramène point le Prépuce.*

mondott. A lényeg ez: külső dolgokban nem kell meggondolatlanul feladnod az elhívást, amelyet Isten akaratából egyszer elfogadtál. És a körülmetéléssel kezdi, amelyről akkortájt sokat vitatkoztak. Ezt mondja: Isten előtt nem számít, hogy pogány vagy-e vagy zsidó. Ezért megparancsolja, hogy mindenki legyen megelégedve a maga sorsával. Mindig tartsuk szem előtt, hogy Pál csak az olyan törvényes életformákról beszél, amelyek bírāja és szerzője Isten.

19. *A körülmetélkedés semmi.* Noha ez a hasonlat a szóban forgó kérdésre nézve⁵² is igen találó, úgy tűnik, készakarva hozza ide, hogy egyúttal a zsidó babonaságot és közvetve a kevélységet is megrója; mert miután a zsidók a körülmetéltséggel dicsekedtek, megtörténhetett, hogy többeket elkeserített előbőrük megléte, mintha így állapotuk alávalóbb lenne. Pál tehát mindkettőt egyenlővé teszi, hogy az egyik gyűlölete miatt ne vágyakozzanak ostobán a másikra. Aztán mindezt arra az időre kell érteni, amikor már eltöröltetett a körülmetélés, mert ha Pál Isten szövetségét és a körülmetélés parancsát nézte volna, minden bizonnyal többre értékelte volna. Más helyen (Róm 2,27) valóban le is fokozza a körülmetélést mint betűt, és kijelenti, hogy semmi értéke nincs Isten előtt, de itt, mivel egyszerűen csak a körülmetéletlenséggel állítja szembe, és mindkettőt egyenlővé teszi, úgy beszél róla, mint közömbös és jelentéktelen dologról. Eltörlése ugyanis azt eredményezi, hogy a titok, amelyet korábban hordozott, megszűnt továbbra is benne lenni, sőt, maga a körülmetélés már nem is jel, hanem haszontalan dolog. A keresztség ugyanis azért váltotta fel a törvényt ezen jelképét, hogy elég legyen nekünk az, ha Krisztus Lelke metél körül minket, miközben óemberünk eltemette-tik Krisztussal.

Hanem Isten parancsolatainak megtartása. Mivel a körülmetélés egy volt a parancsolatok közül, amíg az egyházat a törvény szertartásai kötötték, azt látjuk, hogy biztosra veszi: Krisztus eljövele eltörölte a körülmetélést; s bár ezután is szabadon élhetnek vele a tanulatlanok és a gyengék, de nincs semmi haszna. Pál ugyanis úgy beszél róla, mint valami értéktelen dologról; mintha ezt mondaná: mivel ezek külső dolgok, ne ezekkel foglald le magad, hanem inkább a kegyesség gyakorlásával és azokkal a szolgálatokkal, amelyeket Isten megkövetel tőled, lévén egyedül ezek értékesek előtte. Az pedig gyermeteg dolog, hogy a pápisták ezt a lókust hozzák fel a hitből való megigazulás cáfolására. Pál ugyanis itt nem a megigazulás alapjáról vitatkozik, és nem is arról, hogy miképpen igazulunk meg, hanem arról, hogy a

⁵²Te a házassággal kapcsolatos kérdések.

hívók igyekezetének mire kell irányulnia; mintha ezt mondaná: ne foglalkozzatok fölöslegesen üres dolgokkal, hanem azokban a kötelességekben forgolódjatok, amelyek kedvesek Isten előtt.

20. *Ki-ki maradjon meg abban az állapotban, amelyben elhívatott.* Ez a fejezet az, amelyből a többi dolgok következnek, mint ez: ki-ki legyen megelégedve a maga hivatásával, kövesse azt, és ne akarjon más hivatásra átváltani. A Szentírásban a *hivatus* olyan törvényes életforma, amely Isten elhívásához kapcsolódik. Ezt azért mondom,⁵³ nehogy valaki visszaéljen ezzel a mondással olyan életmód igazolására, amely nyilvánvalóan istentelen és bűnös. Mégis, itt az a kérdés, hogy vajon Pál valóban kötelezettséget akar itt előírni? Szavai ugyanis első látásra ezt sugallják: mindenki ragaszkodjék a maga hivatásához, és nem szabad elfordulnia attól; ám az nagyon durva lenne, ha a foltozóvargának nem lehetne más mesterséget tanulnia, vagy a kereskedőnek nem volna szabad áttérnie földművelésre. Válaszok: az apostol szándéka nem ez, mert ő csak a meggondolatlan vágyakozást akarja helyreigazítani, amely többeket arra sarkallt, hogy minden alapos ok nélkül változtassanak állapotukon,⁵⁴ tegyék ezt akár babonáságból, akár valami más ösztönzésére; de azért mindenki mást is emlékeztet erre a szabályra, hogy ne feledjék, mi illik hivatásukhoz. Tehát nem kényszeríti mindannyiukat, hogy ki-ki megmaradjon abban az életformában, amelybe egyszer már belevágott, hanem inkább a nyughatatlanságot ítéli el, amely nem enged, ahogy ki-ki békés lélekkel megmaradjon a maga állapotában; és megparancsolja, hogy – amint a közmondás mondja – aki Spártát kapta, szolgálja azt.⁵⁵

21. *Szolgaként hívatottál el?* Itt már jól látható, hogy mi a célja Pálnak: meg akarja nyugtatni a lelkiismeretüket, hiszen azt parancsolja a szolgáknak, hogy legyenek jó lélekkel, ne zavarogjanak, mintha a szolgaság akadály lenne annak, hogy Istent szolgálják. Tehát *ne törődj vele*, vagyis ne nyugtalanodj, hogyan rázd le az igát, mintha ez az állapot méltatlan lenne a keresztyén emberhez, hanem nyugodjon meg a lelked. Ebből pedig nemcsak arra következtethetünk,

⁵³ A francia változattal kiegészítve: *Ceque ie di, afinque nul n'abuse ceste sentence.*

⁵⁴ *Status* – tkp. társadalmi helyzet.

⁵⁵ *Quisque Spartam nactus est, eam colat.* Kálvin módosítással idézi a közmondást: *Spartam nactus es, hanc orna* (Spártát kaptad? Fáradozz diességéred). Ezt *Erasmus* így magyarázza: bármilyen megbízatást vállaltál, tisztelettel végezd. „Püspök vagy? Ne viselkedj úgy, mint satrapa, hanem mint püspök. Férfi vagy? Legyen gondod arra, ami a férfi kötelessége. Udvari ember vagy? Úgy viselkedj, mint az udvari emberek. Törvénybíró vagy? Ne barátként vagy ellenségként cselekedj, hanem bíróként stb.” *Adagia*, 1141–1148.

hogy Isten gondviseléséből különböző rangok és rendek vannak e világon, hanem hogy igéjében azt is megparancsolja: tiszteljük azokat.⁵⁶

De ha szabad is lehetsz. Az *is*⁵⁷ szócska – megítélésem szerint – azt nyomatékosítja, amit így is mondhatott volna: ha szolgaság helyett szabaddá is lehetsz, ez neked sokkal kedvezőbb. De nem biztos, hogy amit itt mond, azt a szolgákra kell-e vonatkoztatni, vagy már a szabadokhoz szól. Ez esetben a *γενέσθαι* szó itt egyszerű létigeként veendő. De mindkét értelmezés megfelelő, és mindkettő ugyanoda megy ki. Pál azt akarja megmutatni, hogy a szabadság nemcsak jó, hanem sokkal kedvezőbb is, mint a szolgaság. Ha a szolgáknak mondja, akkor az értelme ez: amikor megparancsolom nektek, hogy nyugodt lélekkel legyetek, ugyanakkor nem tiltom meg, hogy éljete a szabadsággal, ha lehetőségetek nyílik rá. Ha a szabadokhoz szól, ez itt meghagyás,⁵⁸ mintha ezt mondaná: a szolgáknak azt parancsoltam, hogy jó lélekkel legyenek, noha a szabad állapot jobb és kívánatosabb is, ha megadatik nekik, hogy válasszanak.⁵⁹

22. *Mert az Úrban elhívott szolga.* A szolgát elhívni az Úrban azt jelenti, hogy a szolgák sorából kiemelni és részesévé tenni Krisztus kegyelmének. Vagyis ez a mondás a szolgák vigasztalására és egyúttal a szabadnak születettek gögjének visszaszorítására szolgál. Mivel a szolgák utálják sorsukat, hiszen emiatt megveti és lenézi őket a világ, valamiféle vigasztalással enyhíteni kell szolgaságuk keservét. A szabadoknak pedig zablára van szükségük, hogy a büszkeségüket megfékezzük, nehogy a tisztességesebb állapot miatt túlságosan elbázzák magukat. Az apostol mindkettőt megteszi. Mivel a lélek szabadságát messze a test szabadsága elé kell tenni, rámutat, hogy a szolgálai állapot nehézsége tűrhetőbb lesz, ha meggondolják, milyen felbecsülhetetlen ajándékot kaptak; a szabadok se pöffeszkedjenek, mert osztályrészük, e döntő tekintetben, azonos a szolgákéval. Ebből nem lehet arra következtetni, hogy a szolgákat előbbre kellene helyezni, mint a szabadokat, vagy a polgári rendet fel kellene forgatni. Az apostol jól látta, hogy mire van szüksége mindkettőnek: a szabadokat – amint már szó volt róla – vissza kell fogni, hogy ne féktelenkedjenek a szolgákat csúfolván; a szolgákat pedig valahogyan meg kell vigasztalni, nehogy elveszítsék bátorságukat; és ezekre inkább a polgári rend megerősíté-

⁵⁶ Vö. *Inst.* 4.20.1.

⁵⁷ *is*.

⁵⁸ *Concessio.*

⁵⁹ Kálvin arra utal, hogy a felszabadított rabszolga saját kívánságára továbbra is ura házában maradhatott szolgálatban.

se végett van szükségük, ámbár azt tanítja, hogy a lélek javával kell ellensúlyozni a test baját.

23. *Áron vétettetek meg.* Ezekkel a szavakkal már az előbbi részben is találkoztunk, de ott más volt a céljuk. Ott az *ár* szóról elmondtam, mit tartok róla.⁶⁰ Summa: bár megtiltja a szolgálóknak, hogy állapotuk miatt aggódjanak, mégis inkább arról akar gondoskodni, hogy ne adják át magukat a gazdáik istentelen és ferde kívánságaiknak. Az Úr számára szentek vagyunk, mert megváltott minket, tehát ne szentségtelenítsük meg magunkat az emberek kedvéért, ám így teszünk, ha engedünk romlott kívánságaiknak. Erre a figyelmeztetésre igen-igen nagy szükség volt abban az időben, amikor a szolgálókat fenyegetésekkel és ostromozással, sőt halállal rettentve kényszerítették, hogy válogatás és kivétel nélkül mindenféle parancsnak engedelmeskedjenek; miközben a szolgálai feladatok közé éppúgy odavették a prostituáltak futtatását és más hasonló gaztetteket, mint a tisztas cselekedeteket. Ezért Pál méltán köti ki, hogy ne adják magukat gyalázatos és bűnös cselekedetekre. Bárcsak mélyen és alaposan belevésődne ez mindenki lelkébe: nem nagyon akadt olyan, aki rabszolgaként eladta volna magát másoknak testi élvezetekre. Nekünk pedig jusson eszünkbe, hogy azé vagyunk, aki megváltott minket.⁶¹

24. *Maradjon meg Isten előtt.* Az imént már felhívtam a figyelmet arra, hogy itt nem köti meg az embereket változhatatlan törvénnyel, hogy aztán soha ne változtathassanak állapotukon, még akkor sem, ha jó okuk lenne rá. Csupán a meggondolatlan indulatokat akarja lecsillapítani, amelyek sokakat ide-oda rángattak, és az örökös nyughatatlansággal zavart keltettek. Pál tehát ezt mondja: Isten előtt teljesen mindegy, hogy valaki ebben az életben milyen élethivatást folytat, mert ez a különbség nem rontja meg a hit egységét.

25. *A szüzekről⁶² nincs ugyan parancsom az Úrtól, de tanácsot adok, mint olyan, aki irgalmat nyertem az Úrtól, hogy hiteltre méltó legyek.* 26. *Úgy vélem tehát jónak a bekövetkező szükség miatt, hogy jó az embernek úgy maradnia, ahogy van.* 27. *Feleséghez köttettél? Ne keress elváltást. Nem*

⁶⁰Vö. ad 1Kor 6,20.

⁶¹Vö. 1. Tim. 4,20.32.

⁶²*οὐκ ἔστιν ἐντολὴ τοῦ κυρίου ὑμῶν* – *de virginibus*. Magyar fordításokban bevett fordulat: hupadonok, amelynek a latinban inkább az *imuba* felel meg. Magyarázata során Kálvin gyakran használja a *coelibatus* kifejezést is, amit ebben a szakaszban, tekintettel a középkori vitákra, nem magánosságának vagy egyedül létnek fordítunk, hanem cölibátusnak, mint ahogy Kálvin is nyilván nyomatékkal alkalmazza a kifejezést. A francia változatban is olykor szüzességnek *virginité*, máskor a szóalakot megtartva cölibátusnak *celibat* vezet.

*vagy feleséghez kötve?*⁶³ *Ne keress feleséget.* 28. *De ha feleséget is veszel, nem vétkeztél, és ha a hajadon férjhez megy, nem vétkezett; ám az ilyeneknek mégis gyötrelmük⁶⁴ lesz a testben. Én pedig kedveznék nektek.*

25. *A szüzekről.* Most visszatér a házasság kérdésének a tárgyalásához, amelyről a rész elején kezdett el beszélni. Amit itt mondani fog, azt már érintette, de csak röviden és kissé homályosan; most tehát világosabban meghatározza, hogy mit ért szüzességen; minthogy azonban a kérdés könnyen elvethető, és tele van nehézséggel, mindig feltételes módban beszél, amint látni fogjuk. A szüzek alatt itt magát a szüzességet értem. Azt mondja, erre nézve *nincs parancsa az Úrtól*, mert Isten a Szentírásban sehol sem nyilatkozik arról, hogy kiknek kell megmaradniuk a cölibátusban, sőt, amikor a Szentírás azt mondja, hogy hímneműt és nőneműt együtt teremtett,⁶⁵ úgy tűnik, hogy egyformán és kivétel nélkül minden férfit és nőt házasságra hívott, legalábbis senkinek nem ajánlja sehol a cölibátust. Pál azt mondja: *tanácsot adok*, de nem azért, mintha az ügy kérdéses lenne, vagy csak kevésbé, sőt egyáltalán nem lenne biztos, hanem azért, mert a dolog biztos, és vita nélkül meg kell tartani. Valóban, a *γνώμη* kifejezés, amelyet itt használ, nemcsak tanácsot jelent, hanem határozott döntést is.⁶⁶ Éppen ezért a pápisták helytelenül következtetnek arra, hogy túlterjeszkedhetnek az igén, hiszen Pál a legkevésbé sem gondolt arra, hogy átlépje Isten igéjének határait; s aki csak közelebbről megvizsgálja, látni fogja, hogy Pál itt semmi olyannal nem hozakodik elő, amit Krisztus ne foglalt volna bele a maga szavaiba Máté evangéliumában (Mt 5,32 és 19,5), sőt eleve kizárva bármi ellenvetést, leszögezi, hogy a törvényben nincs biztos parancs az Úrtól, amely megszabná, hogy kinek kellene házasságra lépnie és kinek nem.

Irgalmat nyertem az Úrtól. Végzésének⁶⁷ tekintélyt szerez, nehogy valaki szabadnak érezze magát arra, hogy visszautasítsa, ha úgy tartja kedve. Kijelenti, hogy nem egyszerű emberként, hanem az egyház hűséges tanítójaként és Krisztus apostolaként beszél. Szokása szerint Isten irgalmának tulajdonítja, hogy ezt a szolgálatot elnyerhette, mert ez nem mindennapi megtisztelés, sőt fölötte áll minden emberi érdemnek. Ebből is látható, hogy bármit is hoztak be később az egyházba

⁶³Lásd magyarázatánál.

⁶⁴Θλιψις – Vulgata: *tribulatio*; Kálvin: *afflictio*. A magyarázat során azonban Kálvin többnyire mégis a *tribulatio* kifejezést használja.

⁶⁵1Móz 1,27; 2,21.

⁶⁶*Sententia*. Francia változat: *résolution*.

⁶⁷*Sententia* – az előző magyarázat fényében itt végzésnek fordítjuk.

emberi megfontolásból, annak semmi köze Pálnak ehhez a tanácsához. Továbbá a *hítelre méltó* itt igazmondót jelent, aki nemcsak kegyes indulattal cselekszi azt, amit cselekszik, hanem tudománnyal is fel van szerelve, hogy tisztán és hűségesen tanítson. Nem elég ugyanis, hogy a tanító jóindulatú, ha nincs bölcsessége és igaz ismerete.

26. *Úgy tartom tehát jónak.* Noha ezt a lókust én másképpen fordítom, mint akár Erasmus, akár a régi fordító, az értelme mégsem különbözik. Pál szavait ők úgy tagolják két mondatra, hogy ugyanazt kétszer is megismétlik, én viszont egyetlen mondatot alkotok.⁶⁸ De ezt nem tekintély nélkül teszem, mert régi és megbízható kéziratokat követek, amelyek itt egy mondatba csupán vesszőt illesztnek. Az értelme ez: hasznosnak tartom – a *szükség miatt*, amely ebben a világban mindig is nyugtalanítja a szenteket –, hogy ki-kí szabadon és előnyére élvezze a cölibátust, amennyiben hasznára van. Némelyek azonban a *szükséget* az apostol korára értik, s az a kor bizony igen sok hányattatást hozott az istenfélők számára. Nekem mégis úgy tűnik, hogy inkább azt a nyugtalanságot akarja jelezni, amely a szenteket ebben az életben állandóan gyötri. Én tehát ezt minden korra kiterjesztem, és ezért úgy veszem, hogy a szenteket e földön gyakran ide-oda dobálja az a számos és sokféle vihar, amelynek ki vannak szolgáltatva, s emiatt úgy tűnik, a legkevésbé sem alkalmasak a házasságra. Az *úgy maradnia* szókapcsolat azt jelenti, hogy házasság nélkül maradni, vagy tartózkodni a házasságtól.

27. *Feleséghez köttetéll?* Itt azt ajánlja, ami a legalkalmasabb, de mégis hozzáteszi, hogy a kényelmes cölibátusnak nem szabad annyira felkellesítenie minket, hogy nyomban lerázza a házasság kötelékét az, aki abban él. Ezzel tehát az iménti kijelentést mérsékli, nehogy valaki, a cölibátus dicséretén felbuzdulva, erre adja a fejét, és elfeledve szükségét és hivatását, elutasítsa a házasságot. Továbbá ezekkel a szavakkal nemcsak megtiltja, hogy valaki elszakítsa a házasság kötelékét, hanem ugyanakkor feltartóztatja a csömört is – amely ravaszul be szokott lopózni a házasságba –, hogy ki-kí szabadon és örömmel ragaszkodják a házastársához.

Nem vagy feleséghez kötve? A szakasz második tagját megszorítással kell venni, ami az egész szövegösszefüggésből is világos.⁶⁹ Mert nem

⁶⁸Vulgata: *credimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.* Kálvin: *Arbitror igitur hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quod bonum sit homini sic esse.* Kálvin a *quoniam* (mert) indoklólásztól *quonia*, köttétzésre (hogy) változtatja, vagyis két mellérendelt mondatból egy alárendelt mondatot alkot. A görög *iva* mindkét megoldást megengedi.

⁶⁹*Ἄνθρωπος ἀνὸ γυναικός, ὁλοτύς ἐστί ἀπὸ ἡρώε!* Mind a görög *Ανὸ*, mind a latin

mindenkinek engedi meg, hogy örökös cölibátust válasszon, hanem csak azoknak, akiknek ez megadatott; akit tehát nem szorongat semmiféle szükség, az ne lépjen könnyelműen kelepcébe, mert a szabadságról nem kell egykönnyen lemondani.⁷⁰

28. *De ha feleséget is veszel.* Miután fennállt annak a veszélye, hogy az iménti mondat alapján valaki úgy gondolhatta: Istent kísérti, ha tudva és akarva köt házasságot – lévén hogy ezzel a saját szabadságát adná fel –, Pál eloszlatja ezt a kételyt. Megengedi az özvegyeknek, hogy (újra)házasodjanak, és kijelenti, hogy ezzel sem követnek el vétket. Az *is*⁷¹ szócskával mintha nyomatékosítana, hogy ezzel is tanúsítsa: akkor sem tagadja meg az özvegyektől a házasságot, ha nem gyötri őket semmi bekövetkező szükség; annyiszor léphetnek házasságra, ahányszor akarnak.

*És ha férjhez megy a szűz.*⁷² Lett légyen ez itt fokozás, vagy egyszerű hasonlat, az mindenképpen vitán felül áll, hogy Pál mindenkire ki akarja terjeszteni a házasság szabadságát. Egyesek azért gondolják, hogy ez fokozás, mert a szűzi öv leoldása – ahogyan a régiek mondták –, úgy tűnik, sokkal közelebb áll a vétekhez, és inkább ki van téve a feddésnek, de legalábbis nagyobb ok a szégyenre, mint a házastárs halála után újra házasságra lépni.⁷³ Pál érve tehát ez lenne: ha a szűznek szabad házasságra lépni, akkor ez sokkal inkább meg van engedve az özvegynek. Én inkább úgy vélem, hogy a kettőt egy szintre hozza, ekként: ahogyan a szűznek meg van engedve, úgy az özvegynek is; ezt pedig azért mondja, mert a régiek nem hagyták megjegyzés nélkül azt, aki második házasságra lépett. S mivel azokat az asszonyokat, akik egész életükön át megelégedtek egyetlen házassággal, a szemérmesség koronájával ékesítették fel, ez a tisztelet gyalázatra fordult azok esetében, akik házasodtak. Jól ismert Valerius mondása: az állhatatlanság törvényesítésének jele, ha valaki második házasságra vágyik.⁷⁴ Az apostol tehát, a házasság szabadságát illetően, egyenlővé teszi a szűzeket és az özvegyeket.

Az ilyeneknek mégis gyötrelmük lesz a testben. Többször is megismétli az

solvo ige kétértelmű, jelenthet eleve adott kötetlenséget (még szabad), de utalhat elválásra is (már szabad).

⁷⁰Vö. ad 1Kor 7,5–7.

⁷¹καὶ.

⁷²ἢ παρθένος· ἄρρητος.

⁷³Vö. Bullinger, ad loc.

⁷⁴Kálvin az egyfőrjűség antik erényére utal (*pudicitia univirae*). Vö. Valerius Maximus, *Factorum et dictorum memorabilium*, Libr. 2. (2.1.3): *multorum matrimoniorum experientiam quasi legitime cuiusdam intemperantiae signum esse credentes.*

okot, miért hajlik inkább arra, hogy cölibátusra buzdítson. Nem akarja, hogy úgy tűnjön, mintha az egyik állapotot önmagáért helyezné a másik elé, és nem a következményért. Ezt mondja: a házasság sok nehézséggel jár együtt, és ezért azt kívánja, hogy legyen szabadságuk nem házasodni mindazoknak, akik szeretnék elkerülni a nehézségeit. Amikor azt mondja, hogy *sok testi gyötrelmük lesz, vagy sok gyötrelmük lesz a testen*, arra utal, hogy a házastársakat sújtó aggodalmak és terhek e világ gondjaiból származnak. A *test*⁷⁵ alatt tehát itt a külső embert kell érteni, a *kedvezés*⁷⁶ alatt pedig a megkímélést; vagyis azt szeretné, ha mentesülnének a házassággal együtt járó gondok alól; mintha ezt mondaná: erőtlenségek miatt akarok gondoskodni felőletek, hogy ne roskadjatok össze, ugyanis a házasság sok gonddal jár; azért nem szeretném tehát, ha megházasodnátok, hogy ne legyen részetek semmi rosszban. Innen azonban mégsem lehet arra következtetni, hogy Pál szükséges rossznak tartaná a házasságot; hiszen azok a gondok, amelyekről beszél, nem annyira a házasság természetéből adódnak, mint inkább az ember megromlásából, mert ezek az eredendő bűn gyümölcsei.

29. Ezt pedig azért mondom, testvérek, mert az idő meg van szabva;⁷⁷ az marad hátra, hogy akiknek van feleségük, olyanok legyenek, mintha nem volna; 30. akik sírnak, mintha nem sírnának, akik örülnek, mintha nem örülnének, akik vásárolnak, mintha nem lenne semmijük, 31. és akik ezzel a világgal élnek, mintha nem élnének, ugyanis elmúlik a világ ábrázata. 32. Azt szeretném, hogy ne aggodalmaskodjatok. Aki egyedül él, az Úr dolgaira van gondja, arra, hogyan tessenék az Úrnak. 33. A házasnak a világ dolgaira van gondja, arra, hogyan tessenék feleségének, és élete megosztott.⁷⁸ 34. A férjetlen asszony is és a szűz is az Úr dolgaira visel gondot, hogy szent legyen mind testében, mind lelkében; akinek férje van, az a világiakra visel gondot, hogy hogyan tessenék férjének. 35. Ezt pedig javatokra mondom; nem azért, hogy csapdát vessék nektek,⁷⁹ hanem a tiszteletre és illendőségre való tekintettel, hogy osztatlan szívvel ragaszkodjatok az Úrhoz.

29. Mert az idő. Újra a szent házasság hasznáról beszél, hogy visszafogja azok féktelenségét, akik házasságra lépve a test gyönyörein kívül semmi mással nem törődnek, Istenről teljesen elfeledkeznek. A

⁷⁵σῶμα.

⁷⁶φιλοδοξία.

⁷⁷οὐρανία καὶ γῆ. Vulgata: *tempus breue est*; Kálvin: *contractum est*.

⁷⁸καὶ μετὰ τὸν υἱόν. A Károli fordításban és az új fordításban a 34. vers elején áll, Kálvin viszont a Vulgátát követve a 33. hoz kapcsolja. Lásd magyarázatánál.

⁷⁹βουχον ὡς ἐν βύβλω.

hívókat arra buzdítja, hogy ne engedjék szabadjára féktelen kívánságaikat, nehogy a házasság lesüllyessze őket a világ szintjére. A házasság orvosság az állhatatlanságra, de csak akkor, ha mértékkel élünk vele; tehát azt parancsolja, hogy a házastársak szemérmesen, Isten félelmében éljenek együtt. Ez akkor történik meg, ha a házassággal úgy élnek, mint a földi élet minden más segédeszközével, szívüket felemelve a mennyei élet fölött való elmélkedésre. Az emberi élet rövidségével érvel: az élet – mondja –, ez az élet, amelyet most élünk, mulandó, nem tart sokáig, ne tartson hát fogságában minket. Ezért *akiknek van feleségük, legyenek olyanok, mintha nem lenne*. Ezt a bölcsességet ugyan mindenki teli szájjal hirdeti, de csak kevesek vették be igazán és komolyan a szívükbe. Amikor először fordítottam a szöveget, olyan szövegkiadást vettem figyelembe,⁸⁰ amelyet – mint utólag megtudhattam – egyetlen más kézirat nem támogat. Jónak láttam tehát beilleszteni a *mert* szócskát, hogy a mondat értelme annál világosabb legyen, ahogyan ez néhány régi kéziratban is olvasható; hiszen amikor tanácsot adunk, azt inkább a jövőre, mintsem a múltra tekintettel tesszük; ezért figyelmeztet, hogy a jövő már rövid.

Mintha nem volna. Mindaz, ami e jelen élet hasznára tekint, Isten szent ajándéka, de mi visszaélve velük, megfertőzzük őket. Ha az okát keressük, abban találjuk meg, hogy folyton e világ állandóságáról álmodozunk; ezért van az, hogy aminek segítenie kellene áthaladnunk az életen, bilincssé lesz, és feltartóztat.⁸¹ Hogy tehát kábulatunkat szertefoszlassa, az apostol méltán szólít fel: gondoljuk csak meg, milyen rövid az élet; és ebből következtet arra, hogy a világ minden dolgával úgy kell élnünk, mintha nem is élnénk velük. Aki ugyanis belátja, hogy csak vándorok vagyunk ebben a világban, az úgy él a világ dolgaival, mintha máséi lennének; vagyis mintha csak egy napra kaptuk volna őket. Summa: a keresztyén ember lelkét ne foglalják le a földi dolgok, és ne is leljen bennük nyugodalmat; mert úgy kell élnünk velük, mint akik bármely pillanatban el fognak költözni ebből az életből. A *sírás* és *örvendezés* szavakkal a kedvezőtlen és a kedvező dolgokat jelzi; megszkott dolog ugyanis az okokra a hatásukból következtetni. Mindazáltal az apostol nem azt tanítja a keresztyéneknek, hogy dobják el vagyonukat, hanem csak azt kéri, hogy lelkükkel ne csüngjenek rajtuk.

31. *És aki él e világgal*. A mondat első felében álló *χωρήμενοι* melléknévi igenév,⁸² a második felében álló *καταχωήμενοι* pedig összetett

⁸⁰Kálvin feltehetően azokra a fordításokra utal, amelyekben tevékenyen részt vett a Korinthusi levélhez írt kommentárja előtt.

⁸¹Vö. *Inst.* 3.10.1, 4.

⁸²χωρήμενοι: élni valamivel, használni valamit.

szó.⁸³ A κατά prepozíciót ebben a szóösszetételben szinte teljességgel rossz értelemben kell venni, de legalábbis túlságot jelöl.⁸⁴ Pál tehát a dolgok józan és mértéktartó használatára utal, amely pályafutásunkban a legkevésbé sem akadályoz vagy tartóztat fel abban, hogy folyamatosan közeledjünk a cél felé.

Ugyanis elmúlik ábrázata.⁸⁵ Ezzel a szóval az apostol igen szépen fejezi ki e világ hiábavalóságát. Semmi sem erős vagy szilárd e világban – mondja –, hiszen minden csak ábrázat, vagy külső látszat, amint mondani szokták. Mellesleg úgy tűnik, hogy a színházi előadásokra utal: amikor a függöny adott pillanatban felgördül, új színpadkép tűnik fel, és ami a nézők szeméit addig elkápráztatta, legott el is tűnik a tekintetük elől. Hogy Erasmusnak miért tetszett a *habitus* (állapot) szó, nem tudom. Szerintem elhomályosítja Pál tanítását. Az *ábrázat* kifejezés ugyanis hallgatólagosan szemben áll a szubsztanciával.⁸⁶

32. *Azt szeretném pedig.* Visszatér arra a tanácsra, amelyet eddig még nem fejtett ki teljesen,⁸⁷ és mindjárt az elején – szokott módon – a cölibátust ajánlja, utána pedig szabadságot ad mindenkinek, hogy ki-kik azt válassza, amiről úgy gondolja, hogy neki a legjobban megfelel. Mindazáltal nem minden ok nélkül tér vissza újra meg újra a cölibátus előnyeinek hirdetésére, mert jól látja, hogy mennyire súlyosak a házasság terhei. Aki kivonhatja magát alóluk, ne mondjon le erről a kedvező lehetőségéről, akik viszont úgy döntenek, hogy megházasodnak, azokat igen hasznos előre figyelmeztetni a nehézségekre, nehogy miután ezeket – úgymond – váratlanul tapasztalják, kétségbe essenek. Látjuk is, hogy sokak esetében ez történik: úgy gondolták, hogy minden színméz lesz, aztán mikor ez a reménységük szertefoszlik, már a legkisebb kellemetlenség is könnyen romba dönti őket. Tehát kellő időben meg kell tudniuk, hogy mire számíthatnak, hogy fel legyenek készülve minden nehézség elhordozására. Az értelme ez: a házasság sok nyúggal jár, szeretném, hogy ezektől legyetek szabadok és mentesek. Minthogy azonban az előző szakaszban⁸⁸ a *gyötrelmekről* szóll, ill pedig a *gondokat* és az *aggodalmaskodást* hozza fel, felvethető

⁸³ κατάχρηστικῶς: visszaélni.

⁸⁴ A francia változat szerint: *Tellement que le mot signifie ici, Abusans, ou Usans trop.*

⁸⁵ οὐχίμα.

⁸⁶ Kálvin érve arra mutat, hogy miután a *habitus* kialakult, rendezett jellegű állapotot jelez, meggyengül a szembeállítás (*habitus* – állapot, *substantia* – állag). Erasmus érve: *Quod... dixit οὐχίμα, hoc est, figura, perinde est quasi dicas, habitus sive status.* (Annot. ad loc.)

⁸⁷ Vö. ad 1Kor 7,25.

⁸⁸ Vö. 28. v. v. v.

a kérdés, hogy vajon ezek más és más dolgok-e vagy sem. Én úgy vélem, hogy a *gyötrelmek*⁸⁹ az olyan fájdalmas dolgokból fakadnak, mint az árvaság, az özvegység, a civakodások és a perpatvarok (ahogy a jogászok mondják), vagy egymás megutálása, a gyermekek hibái, a család fenntartásának nehézségei és hasonló; viszont úgy gondolom, hogy *gondok*⁹⁰ forrása lehet az örömszerzés is, mint amilyenek a házastársi évodések, tréfalkozások és egyebek, amikkel házastársak egymás elébe igyekeznek.

Aki egyedül él, az Úr dolgaira van gondja. Nos – mondja – az a gondnélküliség, amit a keresztyéneknek kíván, hogy minden gondolatukat és minden igyekezetüket az Úrnak szentelhessék, a cölibátusban lelhető fel, és ezért szeretné, ha mindenki élvezné ezt a szabadságot. Mégsem úgy érti, hogy ez állandó velejárója volna a cölibátusnak, mert a tapasztalat a szerepök, a szerzetesek és az apácák kapcsán épp az ellenkezőjét mutatja ennek; mi több, még kitalálni sem lehetne olyan cölibátust, ami távolabb vinne Istentől, mint ezeké. Tedd hozzá azt is, hogy a sok undok parázna épp ezért tartózkodik a házasságtól, hogy annál nagyobb szabadságot élvezzen érzéki vágyai kielésére, és hogy a bűne se tűnjön fel; ahol az érzéki vágy perzsel,⁹¹ ott már nincs helye semmi buzgóságnak Isten iránt. Pál, ellenkezőleg, így érti: aki egyedül él, az szabad, és semmi sem akadályozza, hogy Isten dolgaira gondoljon. A kegyesek élnek ezzel a szabadsággal, viszont a többiek mind a saját vesztükre fordítják.

33. *A házsnak a világ dolgaira van gondja.* A *világ dolgai*⁹² alatt a jelen élet dolgait érti, mert itt a *világot* a földi élet állapotaként kell venni. De van, aki ebből arra következtethet, hogy a házások mind ki vannak zárva⁹³ Isten országából, mert csak a földiekkel törődnek. Válaszolok: az apostol itt a gondolatok megosztásáról beszél, mintha ezt mondaná: ily módon az egyik szemüket az Úrra vetik, míg a másikat házastársuk felé fordítják; mert a házasság olyan, mint a kolonc, amely akadályozza a kegyes ember elméjét, s így nem tud olyan akadálytalanul Istenhez futni. De sose feledjük, hogy ez a baj nem a házasság sajátossága, hanem az emberi bűnből származik. Így megdőlnek Hieronymus rágalmai, aki mindezt azért hordta össze, hogy lejárasa a házasságot. Ugyan ki ne nevetné ki azt a sületlenséget, hogy a gazdálkodást, a kereskedést és minden egyéb életformát azért kellene

⁸⁹ Ολυψις.

⁹⁰ μετάνοια.

⁹¹ Vö. ad 1Kor 7,9.

⁹² τὰ του κόσμου.

⁹³ A francia változat alapján: *forçés du royaume de Dieu.*

elítelnünk, mert a világ megannyi romlottsága miatt egyik sem mentes bizonyos rossztól? Jegyezd meg hát, hogy bármi rossz is van a házasságban, az máshonnan került be abba; mert az Úr nem szólítaná el most már a férfit az asszonnyal való együttléttől, ha megmaradt volna romlatlan állapotában, és nem fertőzte volna meg Isten szent rendelését; sőt, az asszony segítőtársa lenne minden jóra, minthogy erre célra is teremtett.⁹⁴ De mondhatná valaki: ha a házassággal folyton együtt járnak a gondok és a kötelességek, a házások ugyan hogyan hívhatják segítségül Istent tiszta lelkiismerettel, és hogyan szolgálhatnak neki? Válaszolok: a gondoknak három fajtája van. Némely gondok eleve rosszak és istentelenek, mert hitetlenségből származnak. Ezekről beszél Krisztus a Mt 6,25-ben. Más gondok szükségesek, és Istennek is tetszenek, így például a családfőnek illik gondoskodnia a feleségről és a gyermekekről, továbbá Isten azt sem akarja, hogy fatuskók legyünk, hanem ki-ki viseljen gondot önmagáról.⁹⁵ A harmadik fajta az előbbi kettő keveréke: ilyenkor ugyan gondoskodunk arról, amiről tisztünk szerint gondoskodnunk kell, de a velünk született állhatatlanság miatt módfelett égünk. Ezek önmagukban sohasem rosszak, hanem az ἀταξία, vagyis a határtalan túlkapás miatt gonoszak. Az apostol itt nemcsak a vétkeket akarta megemlíteni, amelyekért vád alá esünk Isten színe előtt, hanem általában kívánja, hogy minden nyúgtól feloldódva tegyük szabaddá magunkat Istennek.

És élete megosztott. Csodálkozom, hogy mitől támadt ennyi visszáság e lókus kapcsán.⁹⁶ A bevett görög szöveg annyira eltér az régi latin változattól,⁹⁷ hogy ezt az eltérést már nem lehet tévedés vagy gondatlanság számlájára írni, ahogyan például gyakran csúszik be hiba egyegy betű vagy mondatagolás leírásakor. A bevett görög olvasat szó szerint így hangzik: *aki házas, a földi dolgokkal gondol, hogyan tetszék házastársának. Különbség van az asszony és a szűz között: aki nincs férjnél, az Úr dolgaival gondol* stb. A különbség van⁹⁸ kifejezést úgy fordítják [a régi latinok], hogy *különbözik*, mintha Pál ezt mondta volna: nagy a különbség⁹⁹ a férjzett asszony és a szűz között; az egyik szabad Istennek, a másikat pedig sokféle dolog köti le.¹⁰⁰ De mivel ez az értelmezés

⁹⁴Vö. 1Móz 2,18.

⁹⁵Vö. ApCsel 20,28; Gal 6,1.

⁹⁶Ld. Erasmus részletes elemzését: Annot. ad loc.

⁹⁷*Vetus latina* – a Szentírás Vulgata előtti latin fordításainak összefoglaló elnevezése.

⁹⁸*Diuisus est*.

⁹⁹*Magnum est discrimen*. Kálvin tehát azt vltatja, hogy a különbséget (mint azelőttél, *diuisio*) különbsézként (*discrimen*) lehetne érteni.

¹⁰⁰Vö. Ambrosius, ad loc.

valamelyest idegen a szó egyszerű értelmétől, nem fogadom el, különösen, mert a másik változat értelme (amely több görög kéziratban is megtalálható) találóbb, és kevésbé erőltetett. Tehát mi így értjük: aki házas, annak az élete megosztott, mert részben Istennek, részben házastársának szenteli magát, és nem egyedül csak az egy Istené.

34. *A férjzetlen asszony is és a szűz is.* Amit a férfiakról tanított, azt most az asszonyokról mondja: a szüzeket és az özvegyeket nem ragadják el annyira a földi dolgok, hogy ne fordíthatnák minden gondjukat és igyekezetüket Istenre, de nem azért, mert mindannyian ezt teszik, hanem azért, mert megvan rá a képességük, ha szív szerint hajlandók rá. Amikor ezt mondja: *hogy szent legyen mind testében, mind lelkében*, ezzel arra mutat rá, hogy milyen az a tisztaság, amelyik igaz és kedves Isten előtt, az ugyanis, ha az elméjük makulátlan marad Isten előtt. Bárcsak jobban megfogadták volna ezt a figyelmeztetést. Ami a testet illeti, látjuk, hogyan szentelik magukat Istennek a szerzetesek, az apácák és a pápista klérus egész söpredéke, akiknek cölibátusánál ocsmányabbat kitalálni sem lehet. De hagyjuk a testi szemérmességet! Hol van csak egy is azok közül, akiket megbabonázott az önmegtartóztatás csodálata, és nem perzselik az undok érzéki vágyak? Márpedig Pál e mondásából éppen arra lehet következtetni, hogy Istennek nem tetszik semmiféle szemérmesség, amely nem hatja át legalább annyira a lelket, mint a testet. Kívánnám, hogy akik az önmegtartóztatás kapcsán oly elbizakodottan ágálnak, bárcsak megértenék, hogy Istennel van dolguk! Mert akkor nem vitáznának velünk annyira önhittén. S mégis, manapság senki sem bocsátkozik magasztosabb szónoklatokba az önmegtartóztatásról, mint azok, akik a legalávalóbb szemérmelenséggel, nyíltan paráználkodnak! S még ha tisztességesen viselkednének is az emberek előtt, az semmit sem ér, ha nem őrzik meg lelküket teljesen tisztán minden szennytől.¹⁰¹

35. *Ezt pedig javatokra mondom.* Lám, milyen mértéktartó és bölcs az apostol! Noha tisztában volt egyrészt a házasság visszatérő gyötrelmeivel, gondoljaival, nehézségeivel, másrészt pedig azzal, hogy a cölibátusnak mennyi előnye van, mégsem mer előírni semmi szabályt. Sőt, annak ellenére, hogy dicséri a cölibátust, óvakodik attól, hogy olvasói, elragadtatva az ilyen dicséretektől, ugyanazt mondják maguknak, amit az apostolok Krisztusnak: jó ez, tehát így legyen (Mt 19,10),¹⁰² anélkül, hogy megvizsgálták volna képességeiket; ezért itt

¹⁰¹Vö. Inst. 2,8,43.

¹⁰²Nem szó szerint, hanem értelmezve, a szakaszra vonatkoztatva idéz. Mt 19,10: *Ha így van a férfi dolga az asszonnyal, nem jó meghúzasodni*. Vagyis jó nőtlenségben maradni.

határozottan leszögezi, hogy ámbár megmutatta, mi a leghasznosabb, de senkire sem akar rákényszeríteni semmit. Két dolgot érdemes itt megjegyezni; az első, hogy mi végre kell óhajtani a cölibátust? Nyilván nem önmagáért, és nem is azért, mert tökéletesebb állapot lenne, hanem azért, hogy háborítatlanul ragaszkodhassunk Istenhez, mert hogy a keresztyén embernek egész életében egyedül erre kell ügyelnie. A másik: a lelkiismeretet nem szabad csapdába ejteni, hogy aztán bárki is elzárkózzék a házasságtól, hanem mindenkinek meg kell hagyni a szabadságát. Az pedig nyilvánvaló, hogy mekkora tévelygések vannak mindkettő kapcsán. Ami a második esetet illeti, kétségkívül Pálnál vakmerőbben jártak el azok, akik nem rettentek vissza törvénybe foglalni a cölibátust, amellyel az egész klérust eltiltották a házasságtól, de azok is, akik fogadalommal erősítik meg örökös önmegtartóztatásukat, s ezzel a hurokkal a lelkek miriádjait vonták az örök pusztulásba. Nos, ha Pál ajkával a Szentlélek beszélt, akkor a pápisták számára nincs mentség az alól, hogy *Isten ellen harcolnak*,¹⁰³ hiszen a lelkiismeretet épp abban kötik meg, amiben ő szabadon akarta hagyni. Hacsak idővel a Szentlélek nem hozott új intézkedést, hogy csapdául használja, amit korábban elítélt.

36. *Ha pedig valaki úgy gondolja, hogy nem illő, ha hajadon lánya virágzó idejét túlhaladja, és így kell ennek lennie, cselekedje meg, amit akar; nem vétkezik, adja férjhez.* 37. *Aki pedig eltökélte szívében – szükségétől nem kényszerítvén, és hatalma lévén a saját akarata fölött –, és úgy döntött szívében, hogy megtartja hajadon lányát, jól teszi.* 38. *Aki pedig férjhez adja, az is jól teszi, de aki nem adja férjhez, az még jobban teszi.*

36. *Ha pedig valaki.* Most a szülőkhöz szól, akiknek hatalmuk van a gyermekeik fölött. Hiszen hallván a cölibátus dicséretét, és hallván a házasság nehézségeiről is, elbizonytalanodhatnak: vajon emberséges-e belevinni gyermekeiket ebbe a sok nyomorúságba, mert még úgy tűnhet, hogy ők az okozói a sok keserűségnek. Mert minél jobban szeretik gyermekeiket a szülők, annál jobban féltik őket és vigyáznak rájuk. Pál tehát, hogy ettől a nehézségtől megszabadítsa őket, rámutat, hogy most éppúgy kötelességük gondoskodni róluk, mint amikor ki-ki gondoskodni kényszerül saját magáról, ha már a maga lábán áll. Megtartja az eddig használt megkülönböztetést: ajánlja a cölibátust is, ám szabadságot ad a házasságra is, amely nem csupán szabad lehetőség, hanem szükséges orvosság is az állhatatlanságra, s amit sen-

¹⁰³Vö. ApCsd 5, 39.

kitől sem lenne szabad megtagadni. A szakasz első felében a lányok férjhez adásáról beszél, s kijelenti, hogy nem követnek el hibát lányaik férjhez adásával azok, akik úgy ítélik meg, hogy a cölibátus nem felelne meg számukra. Az *ἀσχημονεῖν*¹⁰⁴ kifejezést arra a sajátos illendőségre kell érteni, amely mindenkinek a természetéből következik; van ugyanis egy általános illendőség, amely a filozófusok szerint az önmegtartóztatás része, és egyformán vonatkozik mindenkire. Van másféle, sajátos illendőség is, mert van, amit illik egyvalakinek, de az nem feltétlenül köti a másikat. Tehát kinek-kinek meg kell tudnia – ahogyan Cicero mondja –, hogy a természet milyen személyiséget adott neki.¹⁰⁵ Van, akihez illik a cölibátus; ám nem szabad az ő mértékével mérni mindenkit, mint ahogy ne is akarja más, a saját képességeit figyelmen kívül hagyva, utánozni őt. Ez pusztá majmolás, ami természetellenes. Az apa tehát, miután megismerte lánya természetét, és eldöntötte, hogy nem alkalmas a cölibátusra, szerezzen férjet neki. A *virágzó idő*¹⁰⁶ kifejezés alatt a férjhez menésre alkalmas életkort érti. A törvényhozók ezt 12–20 év között határozzák meg. Pál ezzel arra is utal, hogy a szülőknek bölcsen és emberséggel kell alkalmazniuk ezt az orvosságot ilyen korai és ingadozó életkorban, ha a betegség ereje megköveteli ezt.

És így kell ennek lennie. Úgy vélem, az apostol ezzel a mondatrésszel a lánygyermek erőtlenségét jelzi, vagyis ha nem kapta meg az önmegtartóztatás ajándékát. Mert ilyen esetben a szükség kényszeríti ki a házasságot. Hieronymus a *nem vétkezik*¹⁰⁷ ige alapján ürügyet keres a házasság ócsárlására, mintha az apának nem kellene férjhez adnia lányát. De ez gyermekes szőrszálhasogatás. Pálnak ugyanis elég, ha felmenti az apát a vád alól, hogy ne tekintse őt senki embertelennek, ha lányát aláveti a házassági nehézségeknek.

37. *Aki pedig eltökélte szívében.* Ez a mondat második fele, amelyben azokról a hajadonokról beszél, akik képesek megtartóztatni magukat a házasságtól. Dicséri tehát az apákat, akik gondoskodnak az ilyenek nyugalmáról. De lássuk, hogy ez mit kíván meg. Pál az erős akaratot

¹⁰⁴ἀσχημονεῖν – tiszteletlenül bánni, illetlenül viselkedni, nem illő. Vö. 1Kor 13,5.

¹⁰⁵Vö. Cicero, De officiis 1.107: *Intelligendum etiam est duabus quasi nos a natura inditos esse personis; quarum una communis est ex eo, quod omnes participes sumus rationis praestantiaque eius, qua antecellimus bestiis, a qua omne honestum decorumque trahitur et ex qua ratio inveniendi officii exquiritur, altera autem quae proprie singulis est tributa.*

¹⁰⁶τὸν ἢ ἰουρασμοῦ. 1Kp. ha szexuálisan érett korú. Kálvin a megfelelő latin kifejezést magyarázza: *flor actatis*.

¹⁰⁷οὐχ ἀποστραφει.

teszi első helyre: vajon eltökélte-e ezt magában? Ez alatt azonban ne a szerzetesi elhatározást értsd, vagyis az örök szolgaságra szóló önkéntes elkötelezést, mint amilyen a koholt szerzetesi fogadalom. Ám Pál kifejezetten erős eltökéltségről¹⁰⁸ szól, miután az emberek gyakran úgy döntenek el valamit, hogy már másnap megbánják. Mivel komoly dologról beszél, teljességgel megérlelt döntést követel. Második helyen a kényszermentességet állítja, mert döntés esetén sokan az értelem elé helyezik a makacsságot. Márpedig a szóban forgó kérdést illetően sokan nem veszik figyelembe, hogy mire képesek, amikor lemondanak a házasságról, hanem elegendőnek tartják kijelenteni: akarom. Pál azt kívánja, hogy legyen meg rá a képességük, hogy semmit se vaktában határozzanak el, hanem a nekik adott kegyelem mértéke szerint cselekedjenek. A kényszermentességet igen találóan fejezi ki a rákövetkező mondatrészben: azt akarja, hogy *legyen hatalmuk a saját akaratuk fölött*. Épp olyan ez, mintha ezt mondaná: nem akarom, hogy azelőtt döntsenek, mielőtt megtudnák, hogy van-e képességük a véghezvitelre, mert Isten rendelése ellen küzdeni meggondolatlanosság és végzetes dolog. Eszerint – mondhatná valaki – a szerzetesi fogadalmakat nem lehet elítélni, ha megvannak ezek a feltételek. Válaszolok: ami az önmegtartóztatás adományát illeti, nem szabad egész életünkre szóló döntést hozni, ha a jövődre nézve nem vagyunk biztosak Isten akaratában. Addig éljünk az adománnyal, amíg élhetünk vele, közben pedig ajánljuk magunkat az Úrnak, készen követni őt, bárhol hívná is.¹⁰⁹

Szívében úgy döntött. Úgy tűnik, Pál azért teszi ezt hozzá, hogy még jobban kifejezhesse: az apáknak gondosan meg kell vizsgálniuk a körülményeket, mielőtt lányuk férjhez adása kapcsán minden gondjukkal és aggodalmukkal felhagynának. Mert bár lányaiktól – vagy szegényérzetből vagy tudatlanságból – gyakran megtagadják a házasságot, ők azonban mégiscsak buják, és hajlamosak a félrelépésre. Az apáknak itt meg kell vizsgálniuk, hogy mi válik lányuk hasznára, hogy bölcsességükkel lányaik járatlanságát vagy visszás kívánságait helyreigazítsák. Ez a lókus megerősíti az apák tekintélyét, amelyet, miután a közös természetes jogból származik, szentnek kell tekinteni. Ha pedig más, kisebb dolgokban semmi sínes megengedve a gyermekeknek, csak az apa engedélyével, mennyivel inkább érvényes ez a házasságkötésre. És ezt még a polgári jog is gondosan szentesíti, de mennyivel inkább Isten törvénye. Annál nagyobb megvetést érdemel

¹⁰⁸ ἰδρωτος, ἰσχυρος.

¹⁰⁹ Vö. Jel 14,4.

a pápa szemtelensége, aki fütyül az isteni és az emberi jogra egyaránt, és nagy bátran feloldja a gyermekeket a szülői kötelek és az engedelmisség alól.¹¹⁰ De érdemes megjegyezni az okát is: az ok – mondja a pápa – a sákramentum méltósága (mellőzöm a tudatlanságot, hogy a házasságból szentséget csinálnak). De, könyörgöm, miféle tiszteletről, vagy miféle méltóságról van itt szó, ha még a pogányok közerkölcsével is ellenkezik, Isten örök rendeléséről nem is beszélve, amikor az ifjúság érzéki vágyainak zabláját meglazítják, hogy tisztelet nélkül, a sákramentum ürügye alatt tobzódjanak? Tanuljuk hát meg, hogy a szülők hatalma igen fontos a gyermekek kiházasításában, csak ne éljenek vissza vele zsarnokok módjára, ahogyan ezt még a polgári jog is tiltja. Az apostol pedig azzal, hogy megköveteli, ne álljon fenn kényszer, jelzi, hogy a szülők megfontolásait a gyermekek javához kell igazítani. Ne feledjük tehát, hogy ez a megkötés a helyes szabály: a gyermekek tőrjék el, hogy a szülők irányítják őket, a szülők viszont ne kényszerítsék őket akarataik ellenére, és a hatalmuknak se legyen más célja, csak a gyermekek haszna.

38. *Aki pedig férjhez adja.* Mindkét iménti rész következtetése; röviden feloldja a feddés alól azokat a szülőket, akik férjhez adják lányukat, ám azt is kijelenti, hogy jobban teszik, ha nem házasítják ki, és otthon tartják. Mégsem úgy kell érteni, hogy a cölibátust itt a házasság fölé helyezi, legfeljebb az imént említett kikötéssel. Bizony, rosszul teszi, ha a lányát el akarja zárni a házasságtól, holott az nem alkalmas a cölibátusra; ekkor már nem apa, hanem kegyetlen zsarnok. Az egész disputa summája ez: jobb a cölibátus a házasságnál, mert a cölibátusban több szabadság jut az embernek arra, hogy teljesebben szolgáljon Istennek. Viszont nem szabad semmiféle kényszert alkalmazni, sőt, kinek-kinek álljon szabadságában megházasodnia, ha úgy akarja. Maga a házasság pedig orvosság, amit Isten gyengeségünkre való tekintettel rendelt el, és mindenkinek élnie is kell vele, aki nem kapta meg az önmegtartóztatás ajándékát. Akinek egészséges a gondolkodása, az velem együtt el fogja ismeri és vallani is fogja, hogy Pál tanítását erről az egész kérdéstről ez a besummázott három tétel tartalmazza.

39. *Az asszonyt addig köti a törvény, amíg a férje él. Ha férje meghalt, szabad férjhez mennie ahhoz, akihez akar, de csak az Úrban.* 40. *De boldogabb lesz, ha úgy marad, tanácsom szerint. Úgy vélem ugyanis, hogy bennem is Isten Lelke van.*

¹¹⁰ Vö. Insk. 4.19.34–37.

39. Az asszonyt törvény köti. Az előbb különbség nélkül beszélt férfiakról és nőkről, de mivel úgy tűnhetett, hogy az asszonyok, a törékenyebb nemhez tartozván, kevésbé szabadok, szükségesnek tartotta, hogy külön is rendelkezzen felőlük. Most tehát azt tanítja, hogy semmi akadályja annak, hogy az özvegyasszonyok, épp úgy, mint a férfiak, másodjára is házasságra lépjenek. Korábban már felidéztek, hogy az özvegyeket állhatatlansággal bélyegezték meg, ha második férjet kívántak maguknak, és szinte már-már őket gyalázták meg azzal, hogy a szemérmesség koronáját adták azoknak, akik beérték az egyszerű házassággal.¹¹¹ Sőt, idővel a keresztyének között is lábra kapott ez a vélekedés,¹¹² mert nem áldották meg a második házasságot, és némelyik zsinat azt is megtiltotta, hogy klerikusok egyáltalán jelen legyenek ilyen eseményeken. Az apostol itt elítéli az efféle zsarnokoskodást, és kijelenti, hogy nem szabad akadályozni az özvegyeket abban, hogy házasságot kössenek, ha ők maguk úgy látják jónak. Annak itt nincs jelentősége, hogy a törvény vonatkozásában dativust (*legi*) használunk, mondván, hogy az asszony *le van kötelezve a törvénynek*, vagy ablativust (*lege*): *a törvény által le van kötelezve*, mert az értelme ugyanaz.¹¹³ Ugyanis a törvény az, amely kimondja, hogy az asszony és a férfi közössége felbonthatatlan; ha tehát dativusban vesszük, a jog akár korlátozást is jelenthet. Az apostol ellentétekkel érvel,¹¹⁴ mert ha az asszony egész életére hozzá van kötve a férjéhez, akkor csak a halál oldja fel ez alól; miután feloldotta, *szabad férjhez mennie, akihez akar*. Ahol – mint itt is – az *elalszik* ige azt jelenti, hogy meghal,¹¹⁵ ott nem a lélekre, hanem a testre vonatkozik, amint az az Írás állandó szóhasználatból kiderül. Ennélfogva igen nagy idétlenség, amikor egyes eszelősök szóbogarázásba kezdenek e kifejezés kapcsán, hogy bebizonyítsák: a lelkekben, megszabadulván a testtől, már nincs érzés és értelem, vagyis élet.¹¹⁶

De csak az Úrban. Némelyek úgy vélik, hogy Pál ezt burkolt figyelmeztetésként toldotta hozzá: a hitetlenekkel nem szabad házasságra lépni, és társaságukat sem szabad keresni; amire akár azt is mondhatnám, hogy igaz, ám úgy vélem, többet mond ezzel: tudniillik hogy hittel és Isten félelmével tegyék. Mert így lehet kedvezően házasságot kötni.

¹¹¹ Vö. ad 28. vers.

¹¹² Novatianus követői (Kr. u. 3. sz.) elítélték az újraházasodást (*ligamia*).

¹¹³ γυνή δεδεσται νόμῳ – Kálvin a dativust választja: *mulier alligata est legi*.

¹¹⁴ *Argumentum a contrariis*.

¹¹⁵ κοιμητο.

¹¹⁶ Vö. *Augustinus*, *De bono viduitatis*.

40. *De boldogabb lesz, ha úgy marad.* Miért? Avagy talán az özvegyiség önmagában erény lenne? Nem! Azért maradjon egyedül, mert így semmi sem köti le figyelmét, és megszabadul a földi gondoktól. Hozzáteszi még: *véleményem szerint*, ám ezzel nem azt akarja jelezni, hogy bizonytalan lenne a véleménye; ez éppenséggel annyi, mintha ezt mondaná: e kérdéstről ez a véleménye. Mert utána azt is hozzáteszi, hogy *Isten Lelke van bennem*, ami elég ahhoz, hogy tekintélye teljes és szilárd legyen. Mindazáltal úgy tűnik, nem minden irónia nélkül mondja: *úgy vélem*, mert miközben a hamis próféták folyton-folyvást nagy hangon azzal szoktak dicsekedni, hogy Isten Lelke tölti el őket, csak hogy ekképpen szerezzenek tekintélyt maguknak, és egyúttal ezt igyekeztek Páltól elvitatni, ő csak ennyit mond: úgy véli, nem kevésbé részese a Léleknek, mint ők.